

e-ISSN 2630-6417

Volume: 9 Issue 66 Year:2023

JOSHAS

International

**Journal of Social,
Humanities And
Administrative
Sciences**

**International
Refereed Indexed
Open Access
e-Journal**

EDITOR

Prof. Dr. Danial KIDIRNIAZOV

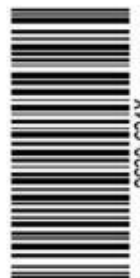
COMMUNICATION

journalofsocial.com

joshasjournal@gmail.com

2630-6417

From The Editor / Editorden / О т Р е д а к т о р а

English

JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES AND ADMINISTRATIVE SCIENCES journal began its publication in 2015. JOSHAS is an international, refereed fervent and online journal, that publishes academic studies in the field of social sciences.

We would like to thank you for your support to our advisory board, editorial board and arbitration board. We are also grateful to the scientists who share your study with us.

We are aware of the fact that we will be guided by stronger steps in the field of social sciences with the support you will give us in the future. For this reason, we are honored to see you in our broadcast, consultation or referee boards.

We would like to thank you for all the support you give in this way we are trying to become a social platform, and I offer respects.

Turkish

JOSHAS dergisi, 2015 yılında yayın hayatına başlamış, akademik bir dergidir. JOSHAS, sosyal bilimler alanında yapılan akademik çalışmaları yayınlayan **uluslararası, hakemli ve e-dergidir**.

Şu ana kadar danışma kurulu, yayın kurulu, hakem kurulunda yer alarak bizlere destek veren hocalarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca çalışmalarınız bizimle paylaşan bilim insanlarına da minnettarız.

Bundan sonraki zamanlarda da bizlere vereceğiniz destek ile sosyal bilimler alanında daha güçlü adımlarla yol alacağımızın farkındayız. Bu nedenle sizleri yayın kurulumuz, danışma kurulumuz veya hakem kurullarımızda görmekten onur duyuyoruz.

Sosyal bir platform haline gelmeye çalıştığımız bu yolda vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Русский

Журнал «ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ, ГУМАНИТАРНЫХ И АДМИНИСТРАТИВНЫХ НАУК» начал свою публикацию в 2015 году. JOSHAS - это международный, реферируемый пылкий и онлайн-журнал, который публикует научные исследования в области социальных наук.

Мы хотели бы поблагодарить вас за поддержку нашего консультативного совета, редакционной коллегии и арбитражного совета. Мы также благодарны ученым, которые делят ваше исследование с нами.

Мы осознаем тот факт, что мы будем руководствоваться более сильными шагами в области социальных наук с той поддержкой, которую вы нам дадите в будущем. По этой причине мы имеем честь видеть вас в наших советах по вещанию, консультации или советам.

Мы хотели бы поблагодарить вас за всю поддержку, которую вы даете таким образом, мы пытаемся стать социальной платформой, и я предлагаю уважение.

Professor Dr. Danial KIDIRNIAZOV
Editor

Generic Page

JOURNAL ADMINISTRATION / УПРАВЛЕНИЯ ЖУРНАЛОМ / DERGI YÖNETİMİ		
Editör/ Editor / Редактор		
Prof. Dr. Danial KIDIRNIAZOV Russian Science Academy Mahaçkala, Russian Federation		
Disciplines Editor/Disiplin Editörleri/ Редактор дисциплин		
Professor Chunxing FAN	Business Administration	Tennessee State University
Professor Junaid M.SHAIKH	Technology	Curtin University of Technology U.
Professor Mahir FISONOGLU	İktisat	Çukurova University
Professor Mehdi TEHRANI	Psychiatry	Columbus State University
Professor Ramazan ERDEM	Healthcare Management	Suleyman Demirel University
Professor Milind SATHYE	Finance	University of Canberra
Ass. Prof. Dr. Fikret SOYER	Sport	Sakarya University
Professor Mieczysław W. SOCHA	Int.Advisory Board	Warsaw University
Professor Mustafa TALAS	Sociology	Omer Halisdemir University
Professor Shpresa HOXHA	Labour Economics	Prishtina University
Professor Ayslu B. SARSEKENOVA	Social Sciences	Orleu National Development Inst.
Assoc.Professor Dr. Kemal ŞAHBAZ	Science Education	Mersin University
Foreign Language Linguist/Yabancı Dil Uzmanı/ Иностраный язык Лингвист		
Dr. Lubof ABRACHAKOVA Siberia Russian Academy of Science		
Index Supervisor / İndeks Sorumlusu/ Супервизор индекса		
Tatiana KORLOVA Kiew / Ukranya		
ADVISORY BOARD / КОНСУЛЬТАТИВНАЯ КОЛЛЕГИЯ / DANIŞMA KURULU		
Dr. Ablimnat ZHOLDASBEKOV H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University		
Dr. Afaq SADIKOVA Baku State University		
Dr. Aiman AKYNBEKOVA Talas State University		
Dr. Aizhan BAİMUKHAMEDOVA Eurasian Research Institute		
Dr. Akhan BIZHANOV Institute of Philosophy, Political Science And Religion Studies		
Dr. Altaiy ORAZBAYEVA Kazakhstan Branch of the Moscow State University		
Dr. Alia R. MASALIMOVA Al - Farabi Kazak National University		
Dr. Abdikalik KUNIMJIAN Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. Alla A. TIMOFEVA Vladivostok State University of Economics		
Dr. Amanbay MOLDIBAEV Taraz State Pedagogical University		
Dr. Anatoliy LOGİNOV Ukraine Shevchenko Lugan National University		
Dr. Ansi Rezeda SAFİULLİNA Bulgarian Islamic Academy, Kazan Federal University		
Dr. A. M. ZHUBANDYKOVA Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. A.S. KIDIRŞAYEV Western Kazakhstan State University		
Dr. Assem SAGATOVA Karaganda State Technical University		
Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA Orleu National Development Institute		
Dr. Badriddin MAKSUDOV Tajik National University		
Dr. Bahit KULBAEVA S.Baybeşev Aktobe University		
Dr. Bakit OSPANOVA H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University		
Dr. Bibiziya KALSHABAYEVA Al-Farabi Kazakh National University		
Dr. Botagul TURGUNBAEVA Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. Cynthia CORREA Sao Paulo University		
Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA Rasulbekov Kyrgyz University of Economics		
Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA Vladivostok State University of Economics		
Dr. Elmira FARAJULAYEVA Baku State University		
Dr. Fujimaki HARUYUKI Tottori University		
Dr. Gulşat ŞUGAYEVA Dosmukhamedov Atyrau State University		
Dr. Jenishbek DUYSHEYEV Toktomamatov International University		
Dr. Jun NAGAYASU Tohoku University		
Dr. Kalemkas KALIBAEVA Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. Karligash BAYTANASOVA Al - Farabi Kazak National University		
Dr. Klara PUŞKİNA Chuvash State University		
Dr. Latkin A. PAVLOVIC Vladivostok State University of Economics		
Dr. Mahabbat OSPANBAEVA Taraz State Pedagogical University		
Dr. Maha Hamdan ALANAZİ King Abdulaziz Institute of Technology, Riyadh		
Dr. Mahbub Ul ALAM Bangladesh Islami University		
Dr. Maira ESİMBOLOVA Kazakhstan Narkhoz University		
Dr. Maira MURZAHMEDOVA Al - Farabi Kazak National University		
Dr. Maryash KADRALİNOVA Kostanay College of Social Adaptation		
Dr. Merina B. VLADIMIROVNA Vladivostok State University of Economics		
Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR Kyrgyzstan Elaralik University		
Dr. Muhabbat KURBANOVA Tashkent State University		
Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ University of Eurasia		

Dr. Muhammad Ismaeel RAMAY	Bahria University
Dr. Nadejda HAN	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Nina KINDIKOVA	Gorno-Altai State University
Dr. Nobuaki TAKEDA	Sapparo City University
Dr. N.N. KERMANOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Olga PAVLOVSKAYA	Kuban State Agrarian University
Dr. P.S. PANKOV	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Rövşen MEMMEDOV	Sumgayit State University
Dr. Ramazan KHALIFE	El Ezher University
Dr. Rustem KOZBAGAROV	M. Tıñşbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Dr. Ryo YAMADA	Sapparo City University
Dr. Talantaaly BAKCHİYEY	International Association of Manasologists
Dr. Vera ABRAMENKOVA	Institute of Family and Educational Studies in Russia
Dr. Vladimir VISLIVİY	National Technical University of Ukraine
Dr. Wakako SADAHIRO	Sapparo City University
Dr. Wali RAHMAN	Sarhad University Of Science & Information
Dr. Yang ZİTONG	Wuhan University
Dr. Zaki ALİBAYEV	Bashkir State Pedagogical University
Dr. Zaituna DUDAREVA	Bashkir State University
Dr. Zhazira NURSULTANKYZY	Bolashak University
PUBLICATION BOARD / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ / YAYIN KURULU	
Dr. Abdimanap ZHOLDASBEKOV	M. Auezov South Kazakhstan State University
Dr. Abdulhamit ŞUAYB	El Ezher University
Dr. Aiman AKYNBEKOVA	Talas State University
Dr. Ansi Rezeda SAFİULLİNA	Bulgarian Islamic Academy, Kazan Federal University
Dr. Atıf Muhammed El EKRET	El Ezher University
Dr. A.S. KİSTAUBAYEVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA	K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi
Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Dzhakıpbek A. ALTAEV	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Dmitriy VASILYEV	Russian Academy of Entrepreneurship
Dr. George RUDIC	Montreal Pedagogical Institute
Dr. G.I. ERNAZAROVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Gülbahar ATASEVER	Muğla Sıtkı Koçman University
Dr. Gulmira ABDİRASULOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Gulsara Asatova	Uzbek State University of Physical Culture and Sports
Dr. Gulzar İBRAHİMOVA	Baku Eurasian University
Dr. Ghulam DASTGEER	Pakistan Air University
Dr. İlnur ZAKİYEY	Bashkir State University
Dr. İsaevna URKİMBAEVA	Abilay Han International Relations University
Dr. K.A.TLEUBERGENOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Keles Nurmaşılı JAYLIBAY	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kenes JUSUPOV	M. Tıñşbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kulaş MAMİROVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Maryam ARPENTYEVA	Ugra State University
Dr. Rimma PARDABAYEVA	Ufa State University
Dr. Ruzikul MUSTAFAKULOY	Termez State University
Dr. Samarbek OSMONOV	Osh Humanitarian And Pedagogical Institute
Dr. Susın Haseneyn El-HUDHUDİ	El Ezher University
Dr. Shıgeko KAMİSHİMA	Sapparo City University
Dr. Şara MAJİTAYEVA	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Takashi HASUNİ	Sapparo City University
Dr. Tsendiin BATTULGA	Mongolia State University
Dr. T.O. ABİSEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Tughral YAMİN	Pakistan National University Of Science
Dr. Ulbosın KİYAKBAEVA	Abay Kazak National Pedagogical University
Dr. Usam Faruk İMAM	El Ezher University
Dr. Yoshio KANAZAKİ	Tohoku University
Dr. Zia Ur REHMAN	A/P National Defence University
REFEREE LIST / Список судей / HAKEM LİSTESİ	
Prof.Dr. Asım ÇOBAN	Amasya University
Prof.Dr. Dolunay ŞENOL	Kırıkkale University
Prof.Dr. Hava SELÇUK	Erciyes University
Prof.Dr. Şükrü ADA	Bursa Uludağ University
Associate Prof.Dr. Bahtiyar DURSUN	Esenyurt University
Associate Prof.Dr. İlkey Ebru TUNCER BOON	Dokuz Eylül University
Associate Prof.Dr. Ömer Okan FETTAHLİOĞLU	Kahramanmaraş Sütcü İmam University
Associate Prof.Dr. Tuğbay Burçin GÜMÜŞ	Istanbul Gedik University
Associate Prof.Dr. Tolga DURSUN	Bolu Abant İzzet Baysal University
Associate Prof.Dr. Volkan YAKİN	Manisa Celal Bayar University
Assist.Prof.Dr. Ercan AYKUT	Istanbul Gelişim University

Assist.Prof.Dr. Erhan YOSKA	Erciyes University
Assist.Prof.Dr. Ezgi KARMAZ	Kırıkkale University
Assist.Prof.Dr. İBRAHİM AKGÜN	Istanbul Sabahattin Zaim University
Assist.Prof.Dr. Muhammed Fatih CEVHER	Munzur University
Assist.Prof.Dr. Murat SAĞBAŞ	National Defense University
Assist.Prof.Dr. Ömer Faruk KADAN	Hatay Mustafa Kemal University
Assist.Prof.Dr. RAMAZAN SANLAV	Iğdır University
Assist.Prof.Dr. Seçil Soytok NALÇACI	Manisa Celal Bayar University
Assist.Prof.Dr. Zehra Yaşar SAĞLIK	Hasan Kalyoncu University
Instr. Dr. Asiye YÜKSEL	Kocaeli University
Instr. Dr. Özkan DEMİRBAĞ	Munzur University
Instr. Dr. Özden AYDIN	Sivas Cumhuriyet University
Ress. Assist. Dr. Emine Begüm SAVÇIN	Kocaeli University
Dr. Fatmawati SABUR	Politeknik Penerbangan Makassar
Dr. Muhammad YAHYA	Universitas Negeri Makassar
INDEXED / İNDEKS / İNDEKSLER	
ICI World of Journals Index Copernicus	
Root Society for Indexing	
Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)	
ResearchBible (Academic Resource Index)	
Scientific Indexing Services (SIS)	
Active Search Results Engineer (ASR)	
Directory of Research Journals Indexing (DRJI)	
I2OR Indexing Services & Evaluation of Publication Impact Factor (PIF)	
Society of Economics and Development	

Contents / İçindekiler

Andi Adam; Muharram; Sulaiman Samad & M. Said Zainuddin Development of Interactive Teaching Books Indonesian Language in PGSD Department Unismuh Makassar	3089-3096
Aliye Menevşe The Effect of Women's Active Business Life on Sports Participation Kadınların Aktif İş Yaşamının Spora Katılımda Etkisi	3097-3103
Huri Kiriş Büyüköner Realism in Art and the Artist's Truth	3104-3111
Hamdi Şimşek Emir Timur'un Altın Ordu Siyaseti Emir Timur's Golden Army Policy	3112-3121
Melih Keskin İşletmelerdeki Rekreasyon Etkinlikleri ile Çalışan Verimliliği Arasındaki İlişki The Relationship Between Recreation Activities and Employee Efficiency In Companies	3122-3131
Kutup Ata Tuncer 20. Yüzyıl Müziğinde Post-Seriyalizm Post-Serualism in 20th Century Music	3132-3136
Sinan Canbakış; Sadi Tokgöz & Muamber Yılmaz Okuduğunu Anlama Becerilerine Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi Examination of Primary Teachers' Views on Reading Comprehension Skills	3137-3142
Sami Tokgöz; Sinan Canbakış & Muamber Yılmaz Okuma Güçlüğüne Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi Examination of Primary Teachers' Views on Reading Difficulty	3143-3148
Sedat Önen; Hüsamettin Atlı; Derviş Yüce; Esra Bağırın & Nizam Doğan Japonya, Singapur ve Türkiye'nin Öğretmen Yetiştirme Programları Teacher Training Programs in Japan, Singapore And Turkey	3149-3159
Günce Demir Influencerlar Günümüzün Eşrafları Olabilir mi? Can Infleuncers Be Today's Gentry	3160-3170
Soner Çobur & Serkan Başel Küresel İklim Değişikliği ve Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Investigation of the Relationship Between Global Climate Change and Renewable Energy Awareness	3171-3179
M. Gökçen Daş Darıcı Osmanlı Askeri İstihbaratı: Mohaç Meydan Savaşı Örneği Ottoman Military Intelligence: The Example of the Battle of Mohach Square	3180-3189
Ceren Çetinkaya & Fahri Alp Erdoğan Türkiye'de Otomobil Alımına Etki Eden Kriterler Üzerine Çalışma Study On The Criteria Affecting The Purchase Of Car In Türkiye	3190-3204
Duygu Şenyer & Ahmet Üstün Ataması Yapılmayan Öğretmen Adaylarının Hissettikleri Umutsuzluk ve Tükenmişlik Duygusuna İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi Examination of the Opinions of the Unassigned Preservice Teachers' Feeling of Hopelessness and Burnout	3205-3210
Adnan Öksüz; Nesrettin Mutlu; Cengiz Bicek & Erdal Tekin Okul Yönetiminde Uzmanların Yeri The Place Of Experts In School Management	3211-3213
Zehra Gül Köycü; Ümmet Öngör; Çetin Çiftçi & İsmail Yanar Hizmetiçi Eğitimlerin Uygulanması Sürecinde Yaşanılan Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Çözüm Önerileri Teachers' Opinions and Solutions Regarding The Problems Faced During The Implementation of In- Service Trainings	3214-3219
Yonca Bakır & Baran Arslan Özgeci Değerin Yeşil Satın Alma Davranışına Etkisinde Yeşil Satın Alma Niyetinin Aracılık Rolü The Mediating Role of Green Purchase Intention in the Effect of Altruistic Value on Green Buying Behavior	3220-3234

Development of Interactive Teaching Books Indonesian Language in PGSD Department Unismuh Makassar

ABSTRACT

The main problem of this research is the need for the development of interactive textbooks Indonesian in the PGSD Unismuh Makassar study program and the effectiveness of using textbooks. The purpose of this study is to develop interactive textbooks Indonesian and the effectiveness of the use of textbooks. The type of research used in this study is Research and Development (R & D). The subject of this study is an interactive textbook in Indonesian course. The research instrument uses test sheets, and observation sheets. Data collection techniques use cognitive tests, questionnaires, and questionnaires. The data is then analyzed using validation analysis, practicality analysis, practicality analysis and effectiveness analysis.

The results of this research are the process of developing interactive textbooks in supporting Indonesian learning at PGSD Unismuh Makassar starting with student analysis, task analysis. Next is the stage of textbook design and material development. At the material development stage, all materials are prepared that will be included in the application program and the packaging of textbooks into Interactive textbook products. The response of students and lecturers to the use of interactive textbooks at PGSD Unismuh Makassar in Indonesian course was very positive. Interactive textbooks are very effective in supporting learning. This can be seen from student activities in the learning process.

Keywords: Interactive Textbooks, Indonesian, PGSD Study Program

Andi Adam¹

Muharram²

Sulaiman Samad³

M. Said Zainuddin⁴

How to Cite This Article

Adam, A., Muharram, Samad, S. & Zainuddin, M. S. (2023).

“Development of Interactive Teaching Books Indonesian Language in PGSD Department Unismuh Makassar”, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(66):3089-3096. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.69219>

Arrival: 04 April 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

INTRODUCTION

One of the big concerns today is the service of lecturers in providing textbooks to students that are used in the learning process. The development of education and learning in the era of globalization, which is supported by information and communication technology, requires lecturers to be able to provide interesting textbooks. Textbooks that attract creativity in producing these products, one of which is preparing textbooks. The development of textbooks now among lecturers seems to be lacking due to the lack of relevant references, so it becomes an obstacle to making new innovations in accordance with the development of science and technology. Thus, the textbooks used by lecturers are less effective in learning, besides that the textbooks currently used are less varied, causing uninteresting learning. An important problem that is often faced by lecturers in learning activities is choosing or determining the right teaching materials to deliver textbooks in order to help students achieve competence. This is since quality textbooks in higher education are very minimal that correspond to the curriculum or syllabus. One of the efforts to improve the quality of learning is through the procurement of quality textbooks.

The development of interactive teaching materials is important for achieving educational goals. In addition, education as part of culture is a means of successor to values and ideas, so that everyone can participate in the transformation of values for the progress of the nation and state. Therefore, to realize quality education, one of the things that must exist is qualified lecturers. Qualified lecturers are lecturers who have the ability to realize national education goals, namely those who have pedagogical, personal, social, and professional competencies in accordance with The Law of the Republic of Indonesia No.14 of 2005 concerning Lecturers and Lecturers (Munadi, 2008).

Interactive textbooks framed in flipbook applications play a very important role in learning. Interactive textbooks providing instructional guides for lecturers will allow them to teach without having to look at the syllabus because the textbooks have been designed according to the syllabus and applicable curriculum. In this case, it is certain that interactive textbooks will spur the learning process to run in accordance with existing learning objectives (Hasibuan, 2014). The development of textbooks must be based on the prerequisites of the authorized body and the applicable curriculum.

Based on preliminary observations addressed to 39 students in the PGSD Study Program for the 2019/2020 academic year, data was obtained by 71.79% of students stating that Indonesian course was not interesting, and only (28.21%) students stated that the course Indonesian interesting. There are several factors that make them state that Indonesian

¹ Department of Educational Science, Universitas Negeri Makassar, Indonesia

² Department of Chemistry, Universitas Negeri Makassar, Indonesia

³ Department of Educational Science, Universitas Negeri Makassar, Indonesia

⁴ Department of Sport Science, Universitas Negeri Makassar, Indonesia

course is not interesting, namely student textbooks 32.14%, student activity sheets 28.57%, learning activities 21.43%, learning media 10.71%, and lecturers 7.14%.

The high percentage stating that student textbooks are not interesting (32.14%) compared to other factors indicates that the textbooks used must be in accordance with the character of students and Indonesian courses. Based on the findings in these observations, these problems need to be addressed immediately so that students who are also prospective lecturers master the Indonesian comprehensively.

Not achieving the maximum learning objectives due to these problems, researchers tried to overcome by developing an interactive flipbook-based textbook that combines offline classroom learning and online learning. Interactive textbooks framed in flipbook applications are the best choice for increasing effectiveness, efficiency, and greater appeal in interacting between people in diverse learning environments.

Based on the explanation above, researchers are encouraged to develop interactive textbooks Indonesian in the PGSD Unismuh Makassar study program as a solution offered from previously stated problems and answer the challenges of the pace of development of science and technology. In addition, it is hoped that the development of this textbook will be able to become a role model for all lecturers to develop innovation and creativity, especially PGSD students, Faculty of Vocational and Education, University of Muhammadiyah Makassar.

METHOD

The type of research used in this study is Research and Development (R & D). The subject of this study is an interactive textbook in Indonesian course. The subjects of the develop stage trial are students of the Elementary School Teacher Education study program who take Indonesian courses, while the disseminate stage is a lecturer in the Indonesian course of the Faculty of Teacher Training and Education. The research procedure uses stages (Four-D), namely: Define, Design, Develop and Disseminate. The research instrument uses test sheets, questionnaires, and observation sheets. Data collection techniques use cognitive tests, questionnaires and questionnaires. The data is then analyzed using validation analysis, practicality analysis, practicality analysis and effectiveness analysis.

RESEARCH RESULTS

Needs Analysis of Interactive Textbook Development Indonesian

a. Design Stage (Design)

✓ Selection of textbooks

Textbooks used in the implementation of learning use flipbook-based textbooks designed using the pdf flipbook application combined with several animations, images and several learning videos. This textbook is considered an alternative in delivering learning materials to students interactively to achieve learning objectives.

✓ Format selection

The format of the learning implementation plan used is adjusted to the curriculum procedures at the university, in the semester implementation plan there are sub-CPMK, indicators, time allocation, learning objectives, teaching materials, learning methods, steps of learning activities, learning tools and resources. Flipbook-based interactive textbooks developed for Indonesian material according to learning indicators and objectives.

✓ Preliminary Design

After setting learning goals that suit the needs of students, the researcher begins to design textbooks. The initial design was in the form of a prototype of a flipbook-based interactive textbook design overview.

b. Development stage (Develop)

At this stage, it aims to produce a revised interactive textbook based on input from experts and after limited trials. The steps in the development stage are as follows:

✓ Validation

The validation of interactive textbooks goes through 3 stages, namely; material (content and language), the appearance and design of textbooks and the feasibility of presentation. Validation in the assessment of the validity of existing instruments is:

Eligibility of content and language

Prof. Dr. Dra. Munirah, M. Pd as Validator 1 (V1). He is a lecturer as well as the head of the S2 education study program Indonesian unismuh Makassar and also as a lecturer at FKIP Unismuh Makassar. The author asks the expert

to examine and provide views and suggestions regarding the use of language and the content of the interactive textbooks used. The selected expert is a lecturer at Unismuh Makassar who has taken doctoral education in the field of humanities who is thus an expert in the field of Language. The expert has examined and advised that "overall in terms of content and linguistic feasibility, this textbook is suitable for use by students. However, there are some that need to be improved and developed". Appendix content and linguistic feasibility as in appendix A.

Eligibility of learning appearance and design

Dr. Abdul Hakim, M.Pd as validator 2 (V2). This expert is an expert in the field of learning appearance and design, besides that he is also a lecturer in the Education technology study program, Makassar State University. The author selects experts to examine and provide views and suggestions on the feasibility of learning appearance and design in the interactive textbooks used. The expert has examined and suggested that "overall this textbook is eligible for use but there are some parts that need to be improved such as the color fit on the cover of the textbook" validation of the feasibility of the appearance and design of the learning as in appendix B.

Eligibility for presentation

Dr. Abdul Haling M. Pd as validator 3 (V3). This expert was chosen because he is an expert in the presentation of a textbook. He is a lecturer of Education technology study program, faculty of education, Makassar State University. He is a graduate of Universiti Kebangsaan Malaysia who has been widely used for his work in the field of presenting materials and textbooks. The author asks experts to examine and provide views and suggestions regarding the feasibility of learning display and design in the interactive textbooks used. The expert has checked and declared it worth using without revision. Validate the feasibility of presenting an interactive textbook as in appendix C.

c. Validity and Practicality of Indonesian Interactive Textbooks

✓ Trials

After an analysis of the results obtained from the two validators, a trial was then carried out limited to practitioners / lecturers and objects to obtain data on the assessment of interactive textbooks. At this stage, 2 lecturers were involved Indonesian who taught at the PGSD Unismuh Makassar study program and 30 students. Analysis of lecturer and student responses.

✓ Student response analysis

Table 1. Response of PGSD Unismuh Makassar Students

No. Respondent	Respondents' average score (1-30 people)	Category
1	3,18	Totally Agree
2	3,09	Totally Agree
3	3,18	Totally Agree
4	3,27	Totally Agree
5	3,27	Totally Agree
6	3,27	Totally Agree
7	3,18	Totally Agree
8	3,09	Totally Agree
9	3,55	Totally Agree
10	3,18	Totally Agree
11	3,18	Totally Agree
12	3,27	Totally Agree
13	3,09	Totally Agree
14	3,82	Totally Agree
15	3,45	Totally Agree
16	3,55	Totally Agree
17	3,00	Agree
18	3,55	Totally Agree
19	3,27	Totally Agree
20	3,18	Totally Agree
21	3,27	Totally Agree
22	3,00	Agree
23	3,36	Totally Agree
24	3,18	Totally Agree
25	3,55	Totally Agree
26	3,45	Totally Agree
27	3,27	Totally Agree
28	3,00	Agree
29	3,55	Totally Agree
30	3,64	Totally Agree
Average	3,30	Totally Agree

Source: Student Response Data Analysis 2022

Based on Table 1, it shows that the response of PGSD Unismuh Makassar students after participating in learning activities obtained an average of 3.30, which means that the responses of students are in the category of strongly agreeing. So it can be concluded that the student's response strongly agrees with the use of interactive textbooks in supporting learning activities.

✓ Analysis of Lecturer Response

This assessment is used to determine the lecturer's response after using an interactive textbook which includes: (1) interesting aspects, (2) color aspects, (3) sound aspects and (4) image / video aspects. The results of the analysis of lecturer response data after learning can be seen in Table 2. below:

Table 2. Lecturer Responses

No.	Statement	Respondent	
		1	2
1	Practical and easy-to-use interactive textbooks	4	4
2	Multimedia learning can add flexibility to student learning	3	4
3	Interactive textbooks make it easy for me to find references related to basic operating system subjects	4	3
4	Interactive textbooks add to my communication interactions with students	3	4
5	Interactive textbooks can help students learn independently	4	3
6	Interactive textbooks are not boring and varied	4	4
7	Interactive textbooks can activate students in the learning process	3	3
8	Interactive textbooks using ICT technology	3	4
9	Interactive textbooks make it easier for me to explain the material in the learning process	4	4
10	Interactive textbooks can develop students' talents	4	3
11	Interactive textbooks can improve student academic achievement	4	3
12	The interactive textbook description is systematic and clear	4	3
13	Interactive textbooks are always updated with technological developments.	3	4
Average		3,62	3,54

Source: Lecturer Response Data Analysis, 2022

The results of the data analysis of lecturers' responses from the two respondents to interactive textbooks received average scores of 3.62 and 3.54 with the category of strongly agreeing. Based on the results of development with philosophical considerations, textbooks are developed based on needs in the learning process, so as to be able to benefit universities, lecturers and students. Based on the results of the development through the content validation stage carried out by two experts, revise the design results and provide an assessment so that the measurement results carried out are valid and feasible to use with a little revision.

d. Effectiveness of Interactive Textbooks Indonesian

✓ Results of student activities at the first and second meetings

The assessment of student activities includes student activities including: 1) paying attention to the lecturer's explanation, 2) paying attention to the material in the textbook, 3) providing questions as feedback on the use of textbooks, 4) trying to use interactive textbooks, 5) discussing the material, and 6) behavior that is irrelevant to learning activities. The results of student activity data analysis can be seen as follows:

Table 3. PGSD Unismuh Makassar Student Activities

No.	Average Respondents	Category
1	3,17	Very Active
2	3,17	Very Active
3	3,17	Very Active
4	3,00	Active
5	3,33	Very Active
6	3,33	Very Active
7	3,17	Very Active
8	3,17	Very Active
9	3,67	Very Active
10	3,00	Active
11	3,17	Very Active
12	3,33	Very Active
13	3,17	Very Active
14	4,00	Very Active
15	3,33	Very Active
16	3,50	Very Active
17	3,17	Very Active
18	3,67	Very Active
19	3,50	Very Active
20	3,17	Very Active
21	3,17	Very Active
22	3,33	Very Active
23	3,33	Very Active
24	3,33	Very Active
25	3,50	Very Active
26	3,67	Very Active
27	3,17	Very Active
28	3,00	Active
29	3,33	Very Active
30	3,67	Very Active
average	3,31	Very Active

Source: Student Activity Data Analysis, 2022

Based on Table 3 shows that the activities of PGSD Unismuh Makassar students in learning activities obtained an average of 3.31 which means that student activities in learning activities are in the very active category, so it can be concluded that student activities in learning activities are in the very active category or learning using interactive textbooks can be said to be quite effective.

✓ Student Learning Outcomes

Pretest

Based on the results of research conducted by researchers at PGSD Regular 2020 (Semester III), the results of student learning in the early stages (Pretest) can be seen in the following table:

Table 4. Statistics of learning outcomes scores (pretest)

Percentage score (%)	Category	Percentage	Frequency
$100\% \leq x \leq 80\%$	Excellent	0	0
$60\% \leq x < 80\%$	good	60-80	16
$40\% \leq x < 60\%$	Enough	42-56	14
$20\% \leq x < 40\%$	Less	0	0
$x \leq 20\%$	Very Less	0	0

Based on the results of the percentage of learning outcomes test scores (pretest), it can be seen in table 4 above, it can be concluded that there are 16 students with a percentage of 60% to 80% with good categories, and there are 14 students with a percentage of 42% to 56% with sufficient categories.

Final Test (Posttest)

The following is presented in the form of a table regarding student learning outcomes in the final test (posttest) by applying interactive learning tools. Data on student learning outcomes can be seen in the following table:

Table 5. Statistics of learning outcomes scores (posttest)

Percentage score (%)	Category	Percentage	Frequency
$100\% \leq x \leq 80\%$	Excellent	80-98	16
$60\% \leq x < 80\%$	good	64-78	13
$40\% \leq x < 60\%$	Enough	50-58	1
$20\% \leq x < 40\%$	Less	0	0
$x \leq 20\%$	Very Less	0	0

Based on table 5 above, it can be stated that the average score of student learning outcomes from 30 students is that there are 16 students with a percentage of 80% to 98% with excellent categories, there are 13 students with a percentage of 64% to 78% with good categories, and there is only 1 student with a percentage of 50% to 58% with sufficient categories. Furthermore, the overall score of the pretest and posttest learning outcomes test can be seen in the following chart.

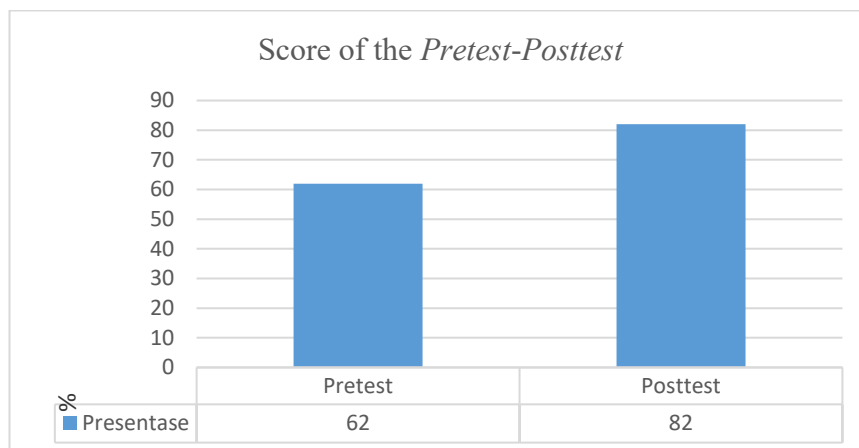

Fig 1. Results of recapitulation of pretest-posttest learning outcomes test results

Based on Fig 1 above, it can be seen that in the initial test (pretest) the percentage of learning completion reached an average score of 62% with good categories, and in the final test (posttest) the percentage of student learning completion reached an average score of 82% with very good categories, so it can be concluded that with the application of interactive textbooks in Indonesian courses on 30 PGSD students of the Faculty of Teacher Training and Education, University of Muhammadiyah Makassar effectively used in the learning process.

DISCUSSION

Based on the results of the analysis of the needs of students and lecturers, it was found that the use of interactive textbooks in Indonesian courses at PGSD Unismuh Makassar is far from effective so that it requires media in the form of interactive textbooks in supporting the learning process.

Prototype of Textbooks on Interactive Indonesian

Interactive textbooks use a professional PDF flipbook application in Indonesian courses developed through research and development (R&D). The process of developing an interactive textbook based on a professional PDF flipbook is carried out through several stages before producing good learning media that is suitable for use in the process to achieve course learning (CPMK). In this section, it is stated that the discussion of research hail using the learning device development model is a 4D model which includes four things, namely define, design, develop and disseminate.

Validity and Practicality of Interactive Textbooks Indonesian

The results of the analysis of student and lecturer responses show that interactive textbooks in the category strongly agree. So, it can be said that the interactive textbooks from the development were responded positively by students and lecturers of Indonesian courses at PGSD Unismuh Makassar. The results of the data analysis of student activities are categorized as very active. So it can be concluded that the development of interactive textbooks using flipbooks in Indonesian courses in the PGSD Unismuh Makassar Study Program is effectively used in learning.

CONCLUSION

Based on the results of the research that has been described, it can be concluded as follows:

- ✓ The process of developing interactive textbooks in supporting Indonesian learning at PGSD Unismuh Makassar begins with student analysis, task analysis. Next is the stage of textbook design and material development. At the material development stage, all materials are prepared that will be included in the application program and the packaging of textbooks into Interactive textbook products.
- ✓ The response of students and lecturers to the use of interactive textbooks at PGSD Unismuh Makassar in Indonesian course was very positive.
- ✓ Interactive textbooks are very effective in supporting learning. This can be seen from student activities in the learning process.

REFERENCES

- Amiroh. 2012. *Kupas Tuntas Membangun E-Learning dengan Learning Management System*. Sidoarjo: Genta Group Production. Berkah Mandiri Globalindo
- Ariesto. 2012. *Teknologi Informasi dan Komunikasi dalam Pendidikan*. Yogyakarta:
- Cronje JC El-hussein MOM. Defining Mobile Learning in the Higher Education Landscape. *Educ Technol Soc*. 2010;13 (3):12–21.
- Darimi. 2007. *Psikologi Pendidikan*. Rineka Cipta: Jakarta.
- Dermawan, Deni. 2018. *Pengembangan E-learning Teori dan Desain*. Rosda: Bandung. Graha Ilmu.
- Gunawan, Heri. 2009. *Pendidikan Karakter Konsep dan Implementasi*. Bandung: Alfabeta.
- Kemendikbud. 2018. *Pengembangan Pendidikan*. Jakarta: Kemdikbud.
- Kumalasari. 2010. *Media Pembelajaran*. Rosda: Bandung.
- Kurniawan, Syamsul. 2018. *Pendidikan karakter*. Ar Ruzz Media: Yogyakarta.
- Main Sufanti dkk (2006), “Pembinaan Bahasa Indonesia dalam RuangPelajar di Radio Republik IndonesiaCabang Muda Surakarta”, *WARTA*, Vol. 9, No. 1, Maret 2006: 39 – 44.
- Majid, Abdul. (2012). *Perencanaan Pembelajaran, Mengembangkan Standar Kompetensi Dosen*. Bandung: Remaja Rosdakarya.
- Majid. 2011. *Pendidikan Karakter Berbasis Etika di Sekolah*. Jakarta. Rineka Cipta.
- Martono (2010), “Peningkatan Kemahiran Berbahasa Indonesia dalam Menulis Ilmiah Mahasiswa Bimbingan dan Konseling Melalui Collaborative Writing And Multiple Drafting”, *Fakultas Kedosenan dan Ilmu Pendidikan*.
- Nurdin. 2007. *Pengantar Komunikasi Massa*. Jakarta: PT Raja Grafindo Persada.
- Nusa. 2012. *Research & Development Penelitian dan Pengembangan :Suatu Pengantar*. Jakarta: RajaGrafindo Persada.
- Peraturan Menteri Pendidikan Nasional Nomor 109 Tahun 2013 tentang penyelenggaraan Pendidikan jarak jauh pada Pendidikan tinggi. Depdiknas.
- Prawiradilaga. 2017. *Mozaik Teknologi Pendidikan E-Learning*. Prenada Media Group: Jakarta.
- Putra, A. (2013). Penerapan pembelajaran fisika SMA berbasis kegiatan laboratorium. *Prosiding Semirata FMIPA Universitas Lampung*, Vol. 2, No. 37, 227-233.
- Putra, Nusa. 2011. *Research and development Penelitian dan pengembangan: suatu pengantar*. Jakarta: Rajagrafindo Persada.

- Putrayasa, Ida Bagus. (2006). Pembelajaran Bahasa Indonesia Secara Tematik dan Integratif yang Berorientasi KBK. Makalah. Disampaikan dalam Pendidikan dan Pelatihan (Diklat) Dosen Mata Pelajaran Bahasa Indonesia. Tanggal, 16 – 20 Mei 2006. Denpasar: Hotel Darmawan.
- Rahardi Kunjana, (2010) “Bahasa Indonesia untuk Perguruan Tinggi”. Yogyakarta: Erlangga.
- Raka, G, Mulyana, Y, Markam, S.S, Semiawan, C.R, Hasan, S.H, Bastaman, H.D, Nurachman, N. 2011. Pendidikan Karakter di Sekolah dari Gagasan ke Tindakan. Jakarta: PT. Elex Media Komputindo
- Ratumanan, G.T., dan T, Laurens. (2006). Evaluasi Hasil yang Relevan dengan Memecahkan Problematika Belajar Dan Mengajar. Bandung : CV Alfabeta.
- Ratumanan, G.T., dan T, Laurens. (2011). Penilaian Hasil Belajar Pada Satuan Tingkat Pendidikan Edisi kedua. Surabaya: Unesa University Press.
- RI. 2012. Undang-Undang RI No 12 Tahun 2012. Tentang Sistem Pendidikan Nasional. Jakarta: CV Eka Jaya.
- Ristekdikti. (2016) Panduan Penyusunan Kurikulum Pendidikan Tinggi. Jakarta : Kementrian Riset, Teknologi dan pendidikan Tinggi Direktorat Jenderal Pembelajaran dan Kemahasiswaan.
- Rosada dan Afandi, A. 2018. *Implementasi Pendidikan Nilai Moral (Living Value) Untuk Membina Karakter Pada Mahasiswa Program Studi Pendidikan Sejarah Fakultas Kedosenan Dan Ilmu Pendidikan Universitas Muhammadiyah Mataram*. Jurnal vol. 4 No. 2 tahun 2013.
- Rusman. 2011. *Pembelajaran Berbasis Teknologi Informasi dan Komunikasi Mengembangkan Profesionalisme Dosen*. Jakarta: RajaGrafindo Persada.
- Rustaman, A. (1997) Prinsip-Prinsip dan Teknik Evaluasi Pengajaran. Bandung : PT Remaja Rosdakarya.
- Samani, Muchlas dan Hariyanto. (2012). Konsep dan Model Pendidikan Karakter. Bandung: PT Remaja Rosdakarya
- Setyosari. 2012. *Metode Penelitian Pendidikan dan Pengembangan*. Jakarta: Kencana Prenada Media Group.
- Somadi. 2012. *Panduan Menyusun Silabus dan Rencana Pelaksanaan Pembelajaran (Konsep dan Implementasi)*. Yogyakarta: Familia (Group Relasi Inti Media).
- Sugiono. 2015. *Metodologi Penelitian Kualitatif dan kuantitatif*. Bandung: Alfabeta.
- Sukardjo dan Lis Permana Sari. 2008. *Metodologi Penelitian Pendidikan Kimia*. Yogyakarta: FMIPA UNY.
- Thiagarajan, Sivasailam, dkk. 1974. *Instructional Development for Training Teachers of Exceptional Children*. Washington DC: National Center for Improvement Educational System.
- Wahyana. 2001. *Perencanaan dan Pengelolaan Pembelajaran IPA*. Jakarta: Universitas Terbuka.
- Youmi, Muhammad. 2017. *Pendidikan karakter, landasan, pilar dan implementasi*. Prenada Media Group : Jakarta
- Zuhdan, dkk. 2011. *Pengembangan Buku ajar Sains Terpadu Untuk Meningkatkan Kognitif, Keterampilan Proses, Kreativitas serta Menerapkan Konsep Ilmiah Peserta Didik SMP*. Program Pascasarjana UNY.

The Effect of Women's Active Business Life on Sports Participation

Kadınların Aktif İş Yaşamının Spora Katılımda Etkisi

ABSTRACT

In our study, it was aimed to evaluate the opinions of women in business or working life regarding their participation in sports activities. The scale of "Identification of Opinions Regarding the Participation of Women in Sports Activities" was applied to 1500 people in total, "Working" (WORKING) = 750 and "Unemployed" (N. WORKING) = 750. Arithmetic mean and Chi-square analysis were applied from the SPSS 24.0 package program. Working women; with the highest level of positive answers, they stated that sports is a woman-specific activity, a means of socialization, that they will be successful in social life, that they will be energetic, motivational to vitality, and support success. In addition, it was meaningful with the positive thoughts of working women that sports can be done anywhere, that the female anatomy is suitable for sports, that they are at peace with their bodies, that they can overcome all kinds of difficulties and severe conditions physiologically. Again, working women; It is meaningful with their positive perspectives that they are self-confident, have high self-confidence, develop their decision-making skills, mental and psychological abilities, analytical reasoning skills in the cognitive process, that women who continue their education life will continue their sports life, and their active life processes will support sports life. Unemployed women; Significant differences were found in their negative thoughts that they did not find it appropriate to do sports alone in open areas or parks, that they had self-confidence or different fears, that sports involving bodily contact were not suitable for women, and biological gender differences, and that fear of injury, being hit, and being injured would trivialize their sports experience.

Keywords: Business Life, Women, Participation in Sports

ÖZET

Çalışmamızda, iş ya da çalışma yaşamındaki kadınların, spor etkinliklerine katılımlarına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışan" (ÇLŞ) = 750 ve "Çalışmayan" (ÇLŞM) = 750 toplamda 1500 kişiye, "Kadınların Spor Etkinliklerine Katılımına İlişkin Görüşlerin Belirlenmesi" ölçeği uygulanmıştır. SPSS 24.0 paket programından, aritmetik ortalama, Ki Kare analiz uygulanmıştır. Çalışan kadınların; en yüksek düzeyde olumlu cevaplarıyla sporun kadınlara özgü bir faaliyet olduğu, toplumsallaşma aracı olduğu, toplumsal yaşamda başarılı olacaklarını enerjik, zindelik motivasyonu, başarıyı destekleyeceğini belirtmişlerdir. Ayrıca çalışan kadınların, her yerde spor yapılabileceğini, kadın anatomisi spor yapmaya uygun olduğu, bedenleriyle barışık olduklarını, her türlü zorluğun ve ağır şartların fizyolojik olarak üstesinden gelebilecekleri yönündeki olumlu düşünceleriyle anlamlı çıkmıştır. Yine çalışan kadınların; kendilerine güvendikleri, özgüvenlerinin yüksek olduğu, karar verme becerilerinin gelişmesiyle, zihinsel ve psikolojik kabiliyetle, bilişsel süreçteki analitik muhakeme yeteneklerinin yüksek olduğunu, eğitim hayatı devam eden kadınların, spor hayatının da devam edeceği, aktif yaşam süreçlerinin spor hayatını destekleyeceği yönündeki olumlu bakış açılarıyla anlamlı çıkmıştır. Çalışmayan kadınların; tek başlarına açık alanlarda ya da parklarda, spor yapmalarını uygun bulmadıkları, özgüven veya farklı korkuları olduğu, bedensel temas içeren sporların kadınlar için uygun olmadığı biyolojik cinsiyet farklılıklarıyla, yaralanma darbe alma, sakatlanma korkularının spor deneyimlerini önemsizleştirceği yönünde olumsuz düşüncelerinde anlamlı bir farklılıklar bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: İş Yaşamı, Kadınlar, Spora Katılım

INTRODUCTION

The international women's movement over the past 30 years has enabled women to develop intellectually and physically. As a result, the roles of women in work and family life have been redefined and the participation of women, who have more time and financial means, in sports has increased (Martin, Richardson, Weiller, & Jackson, 2004). An increase is observed in studies on the gender distribution of participation in sports in Turkey (Koca, 2006). However, dropout rates are equally high. There are many factors that affect women's participation in sports today, which is called modern Turkey. Social statuses, religious and cultural beliefs, and ideological views cause women to differ in their perceptions of their participation in sports (Amman, 2006). Due to the changes in the social structure of the industrial society and finally the information society, it has caused great differences between women who are guided by traditions in today's rural areas, women in small cities, women in shanty towns and women living in big cities. These differences are also reflected in sports. Family life centers etc. in metropolitan areas. While women participate in various sports activities in the areas established under these names, in more rural areas and villages, sports fields appear only as activities related to daily social life (Gökdağ, 2018). The most important factor in coping with stress, which is called the disease of our age, is undoubtedly sports. It is possible to eliminate the monotonous

Aliye Menevşe¹

How to Cite This Article

Meveşe, A. (2023). "The Effect of Women's Active Business Life on Sports Participation", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(66):3097-3103. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.70568>

Arrival: 09 June 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Assoc, Dr., Istanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Sports Sciences, Department of Physical Education and Sports Teaching, Istanbul, Türkiye

lifestyle and understanding that individuals encounter in daily life through sports. In addition to providing relaxation and relaxation, individuals feel happy and experience the pleasure of achieving something (Güçlü, 2005). The presence of women in the public sphere and their participation in sports are in line with research on gender. The regulations that give equal rights to women in the legislation, women's movements and the increasing interest in the media about women playing sports increased women's participation in sports starting from the 1970s (Koca, Aşçı & Kirazcı 2005). Any sportive activity, especially those requiring physical strength and endurance, was seen as a danger that would make women unfeminine, make them muscular and harm reproduction. It is necessary to underline the influence of medicine in the acceptance of the view that women are too weak to withstand heavy sports activities as victims of a pathological physiology: Medical discourses about the inconvenience of physical exercises for women have heightened the ideology of the physical incapacity of the female body (Parker, 2010).

Long hours of internet use, which is another disease of our age, and the increase in the rates of addicted and risky users with numbers and analysis methods have brought along physiological and behavioral addictions in which it is inevitable to experience problems that may threaten physiological health in neurobiological mechanisms. Therefore, in these days when we have become a technology society, the participation and orientation of our women, who are role models and especially the most important factor that can affect their children, in sports activities has led to an inevitable necessity (Menevse, 2023).

METHODOLOGY

Research Model

The aim of the research is to evaluate the opinions of "WORKING" and "NOT WORKING" women in the private and public sectors in business life regarding their participation in sports activities. As a descriptive and descriptive study of the research, data were collected by using the data collection tool "Identification of Opinions on the Participation of Women in Sports Activities". After a questionnaire form was prepared for our participants, this form was applied to the willing people by taking the printout of the one-to-one text in the electronic environment. Our sample group, "Working" (WORKING) = 750 and "Unemployed" (N. WORKING) = 750, in total 1500 people, between the ages of 20-40, with associate degree and undergraduate degrees from Marmara region, Aegean region, Central Anatolia region and Mediterranean region. has been applied. Non-working participants; from the participants who have not worked in the public and private sectors for the last five years; Participants who worked regularly for at least the last five years, and who did sports regularly for at least 3 days a week for at least the last five years, who did not do sports for the last five years, and who did not do any sports were evaluated.

The scale, which was developed as a five-point Likert rating scale and developed within the scope of the master's thesis conducted by Kızılyallı (2014), which is the data collection tool, was applied to 465 students studying at Ankara University School of Foreign Languages Preparatory Classes and Faculty of Pharmacy. In the pre-application, there were 55 questions in the scale. As a result of the Validity and Reliability study, the number of questions in the measurement tool was reduced to 39. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) value was found to be 0.91. The Barlett test result for factor analysis was found as [9484,825 ($p < 0.001$)]. The explained total variance rate of the scale is 32.78%. For this reason, it was decided to make the scale one-dimensional. The Cronbach's Alpha internal consistency coefficient calculated for the reliability of the scale was found to be 769. Thus, it was concluded that the scale is valid and reliable. The scale was arranged as a Likert type scale. In the ranking, there are "Full Agree", "Highly Agree", "Moderately Agree", "Little Agree" and "Highly Disagree" options. The highest score that can be obtained from 24 positive items in the scale is $24 \times 5 = 120$. The lowest possible score is $24 \times 1 = 24$. The highest score that can be obtained from negative items is $15 \times 5 = 75$, and the lowest score is $15 \times 1 = 15$. The data obtained were evaluated through this scoring.

Statistical Analysis of Data

.The data obtained in the research is understood from the SPSS 24.0 package program by looking at the Kolmogorov-Smirnov and ShapiroWilk tests to test whether the data show normal distribution. ShapiroWilks test is used when the number of observations is less than 29, and Kolmogorov-Smirnov (Lilliefors) test is used when it is more (Kalaycı et al., 2008). Since the number of data was more than 30, the result of the Kolmogorov-Smirnov (Lilliefors) test was examined. deviation (not included for showing in one table), Chi-square analysis applied.

RESULTS

Table 1. The arithmetic mean and chi-square analyzes of the responses of working and non-working women to the scale of their participation in sports activities

		N	\bar{X}	FULL I AGREE	MULTI AGREE	MIDDL AGREE	LESS AGREE	I NEVER AGREE	P
1. Sport is a male activity	WORK	750	4,90	%	%	%	%	%76,3	$\chi^2 = 3,485$ P= ,033*
	N.WORKING	750	2,11	%	%	%	%	%23,7	
2.Sport is a means of socialization for women.	WORK	750	1,14	%77,8	%	%	%	%	$\chi^2 = 14,202$ P= ,005**
	N.WORKING	750	2,12	%22,2	%	%	%	%	
3.Women who do sports are successful in social life.	WORK	750	1,02	%83,3	%	%	%	%	$\chi^2 = 3,111$ P= ,025*
	N.WORKING	750	1,13	%16,7	%	%	%	%	
4. There are sports that women should not do (such as motor sports, bodybuilding and combat sports).	WORK	750	4,01	%	%66,7	%	%	%	$\chi^2 = 5,658$ P= ,324
	N.WORKING	750	3,15	%	%33,3	%	%	%	
5. I find it appropriate for women to do sports in gyms	WORK	750	4,86	%	%	%76,2	%	%	$\chi^2 = 8,456$ P= ,034*
	N.WORKING	750	2,21	%	%	%23,8	%	%	
6.Sports is a suitable activity for women to spend their free time.	WORK	750	2,30	%	%	%	%58,3	%	$\chi^2 = 5,173$ P= ,367
	N.WORKING	750	1,45	%	%	%	%41,7	%	
7. I do not find it appropriate for women to do sports alone in open areas or parks.	WORK	750	1,14	%20,9	%	%	%	%	$\chi^2 = 10,442$ P= ,047*
	N.WORKING	750	4,85	%79,1	%	%	%	%	
8.Women can do sports at any age	WORK	750	1,14	%77,8	%	%	%	%	$\chi^2 = 14,303$ P= ,002**
	N.WORKING	750	2,87	%22,2	%	%	%	%	
9. Sports involving bodily contact are not suitable for women	WORK	750	1,38	%	%19,6	%	%	%	$\chi^2 = 6,900$ P= ,032*
	N.WORKING	750	1,06	%	%80,4	%	%	%	
10. Women who play sports are more likely to be sexually harassed	WORK	750	1,03	%	%	%	%42,9	%	$\chi^2 = 12,243$ P= ,005**
	N.WORKING	750	2,65	%	%	%	%57,1	%	
11. A married woman who does sports regularly may neglect her home, spouse and child.	WORK	750	4,93	%	%50,7	%	%	%	$\chi^2 = 2,445$ P= ,563
	N.WORKING	750	4,50	%	%49,3	%	%	%	
12. Female anatomy is suitable for sports	WORK	750	1,15	%	%70,2	%	%	%	$\chi^2 = 4,539$ P= ,016*
	N.WORKING	750	2,33	%	%29,8	%	%	%	
13. I don't find it appropriate for women who do sports to show their bodies.	WORK	750	4,34	%49,1	%	%	%	%	$\chi^2 = 7,658$ P= ,436
	N.WORKING	750	4,86	%50,9	%	%	%	%	
14. I find women who do sports repulsive.	WORK	750	2,03	%	%	%	%39,1	%	$\chi^2 = 5,044$ P= ,591
	N.WORKING	750	3,08	%	%	%	%60,9	%	
15. I do not find it appropriate for women to work with male trainers.	WORK	750	4,54	%	%47,8	%	%	%	$\chi^2 = 10,387$ P= ,017*
	N.WORKING	750	4,83	%	%52,2	%	%	%	
16. A woman who does sports is confident	WORK	750	1,59	%71,4	%	%	%	%	$\chi^2 = 5,032$ P= ,034*
	N.WORKING	750	1,33	%28,6	%	%	%	%	
17.Women should get permission from their husbands or fathers to do sports.	WORK	750	4,56	%53,5	%	%	%	%	$\chi^2 = 4,875$ P= ,044*
	N.WORKING	750	4,44	%46,5	%	%	%	%	
18. Sports contribute to the physical development of women	WORK	750	3,98	%	%67,7	%	%	%	$\chi^2 = 11,754$ P= ,561
	N.WORKING	750	2,54	%	%32,3	%	%	%	
19. Sport harms a woman's body.	WORK	750	1,03	%	%	%	%31,2	%	$\chi^2 = 13,433$ P= ,005**
	N.WORKING	750	2,33	%	%	%	%68,8	%	
20. A woman who does sports is a woman who cares about her appearance	WORK	750	4,23	%	%55,4	%	%	%	$\chi^2 = 8,304$ P= ,168
	N.WORKING	750	3,99	%	%44,6	%	%	%	
21. A woman who does sports becomes a healthy mother	WORK	750	4,93	%	%	%	%79,7	%	$\chi^2 = 12,659$ P= ,037*
	N.WORKING	750	2,51	%	%	%	%20,3	%	
22. Professional female athletes are just as successful as male athletes	WORK	750	4,90	%	%	%	%77,1	%	$\chi^2 = 5,521$ P= ,009**
	N.WORKING	750	2,14	%	%	%	%22,9	%	

23. A woman who does sports is healthy	WORK	750	3,59	%	%52,5	%	%	%	$\chi^2 = 14,887$ P= ,460
	N.WORKING	750	2,27	%	%47,5	%	%	%	
24. I don't think it's right for women to be professionally involved in sports.	WORK	750	1,11	%	%	%	%41,0	%	$\chi^2 = 5,771$ P= ,149
	N.WORKING	750	2,37	%	%	%	%59,0	%	
25. I do not find it appropriate for women to do sports without their husbands or fathers.	WORK	750	4,44	%	%46,2	%	%	%	$\chi^2 = 2,134$ P= ,588
	N.WORKING	750	4,88	%	%53,8	%	%	%	
26. A woman who does sports is disciplined.	WORK	750	1,29	%44,1	%	%	%	%	$\chi^2 = ,774$ P= ,881
	N.WORKING	750	1,56	%55,9	%	%	%	%	
27. Women who do sports have information about basic health rules and first aid.	WORK	750	1,24	%	%	%	%47,3	%	$\chi^2 = ,457$ P= ,559
	N.WORKING	750	1,53	%	%	%	%52,7	%	
28. I do not find it appropriate for female athletes to go out of the city for competitions.	WORK	750	4,16	%	%	%	%45,5	%	$\chi^2 = 4,551$ P= ,004**
	N.WORKING	750	4,77	%	%	%	%54,5	%	
29. It is good for women to meet new people through sports.	WORK	750	2,45	%	%	%51,8	%	%	$\chi^2 = 4,087$ P= ,609
	N.WORKING	750	2,19	%	%	%48,2	%	%	
30. Sport improves women's ability to cope with many tasks.	WORK	750	3,55	%	%63,6	%	%	%	$\chi^2 = 7,055$ P= ,050*
	N.WORKING	750	1,78	%	%36,4	%	%	%	
31. Women who do sports are tolerant and respectful of others.	WORK	750	1,22	%	%	%	%	%51,8	$\chi^2 = 12,034$ P= ,003**
	N.WORKING	750	1,13	%	%	%	%	%48,2	
32. Sports give women the habit of working collaboratively.	WORK	750	2,05	%	%	%	%46,9	%	$\chi^2 = 9,063$ P= ,041*
	N.WORKING	750	2,46	%	%	%	%53,1	%	
33. Doing sports increases women's self-confidence	WORK	750	4,12	%	%	%53,6	%	%	$\chi^2 = 6,143$ P= ,146
	N.WORKING	750	2,65	%	%	%46,4	%	%	
34. Leadership characteristics develop in women who do sports	WORK	750	2,56	%	%	%	%50,7	%	$\chi^2 = 10,001$ P= ,059
	N.WORKING	750	2,36	%	%	%	%49,3	%	
35. Sports contribute to the psychological development of women.	WORK	750	2,98	%	%	%66,7	%	%	$\chi^2 = 5,919$ P= ,338
	N.WORKING	750	2,23	%	%	%33,3	%	%	
36. Doing sports harms a woman's reproductive organs	WORK	750	2,66	%	%	%	%57,9	%	$\chi^2 = 12,003$ P= ,556
	N.WORKING	750	2,18	%	%	%	%42,1	%	
37. Decision-making skills of women who do sports develop	WORK	750	1,10	%	%84,3	%	%	%	$\chi^2 = 4,130$ P= ,011*
	N.WORKING	750	1,49	%	%15,7	%	%	%	
38. Women who continue their education life continue their sports life.	WORK	750	1,12	%	%71,4	%	%	%	$\chi^2 = 3,083$ P= ,008**
	N.WORKING	750	2,39	%	%28,6	%	%	%	
39. Women who do sports cope with stress and excitement more easily	WORK	750	4,88	%	%	%	%75,9	%	$\chi^2 = 5,345$ P= ,019*
	N.WORKING	750	2,39	%	%	%	%24,1	%	

With the positive answers of working women (WORKING); 1. The participants' answer to the question "Sport is an activity specific to men" ($\bar{X} = 4.90$; 76.3% and "I do not agree at all"), with the positive perspective of working women ($\chi^2 = 3.485$; $p = 0.033 < ,05$) is a statistically significant difference.

2. The positive opinions of the working women ($\chi^2 = 14,202$; $p = 0.005 < ,05$) to the question "Sports is a means of socialization for women" ($\bar{X} = 1.14$; 77.8%, with the answer "I Fully Agree") of the participants were statistically significant. there appears to be a significant difference.

3. The positive thoughts of the women working with the answer of "I Fully Agree" to the question "Women who do sports are successful in social life" ($\bar{X} = 1.02$; 83.3%) of the participants ($\chi^2 = 3.111$; $p = 0.025 < ,05$) It is seen that there is a statistically significant difference.

5. The participants answered the question "I find it appropriate for women to do sports in gyms" ($\bar{X} = 4.86$; 76.2% and "I agree at a moderate level") with the positive perspective of working women ($\chi^2 = 8.456$; $p = 0.034$). $< ,05$) it is seen that there is a statistically significant difference.

12. The participants' answer to the question "Female anatomy is suitable for sports" ($\bar{X} = 1.15$; 70.2%, and "I agree very much", and the positive thoughts of the working women ($\chi^2 = 4,539$; $p = 0.016 < .05$) It is seen that there is a statistically significant difference.

16. The participants' positive thoughts ($\chi^2 = 5.032$; $p = 0.034 < .05$) of the women who work with the answer to the question "Women who do sports are self-confident" ($\bar{X} = 1.59$; 71.4%, and "I totally agree") are statistically significant. there appears to be a significant difference.

37. Participants' positive opinions of working women with the answer of "I agree very much" with the question "The decision-making skills of women who do sports improve" ($\bar{X} = 1.10$; 84.3%) ($\chi^2 = 4.130$; $p = 0.011 < .05$) It is seen that there is a statistically significant difference.

38. Participants' positive perspectives ($\chi^2 = 3.083$; $p = 0.008$) with the answer of "I agree very much" to the question "Women who continue their education life continue their sports life" ($\bar{X} = 1.12$; 71.4% < .05) it is seen that there is a statistically significant difference.

With the negative answers of working women (WORKING); 21. Participants' negative viewpoints of working women ($\chi^2 = 12,659$; $p = 0.037 < .05$) to the question "A woman who does sports becomes a healthy mother" ($\bar{X} = 4.93$; 79.7% and "I agree less" with It is seen that there is a statistically significant difference.

22. The participants' negative thoughts on the question "Professional female athletes are as successful as male athletes" ($\bar{X} = 4.90$; 77.1% and "I agree less" with 77.1%) negative thoughts of working women ($\chi^2 = 5.521$; $p = 0.009 < .05$) It is seen that there is a statistically significant difference

39. Participants' negative perspectives of working women ($\chi^2 = 5.345$; $p = 0.019$) to the question "Women who do sports cope with stress and excitement more easily" ($\bar{X} = 4.88$; 75.9% and "I agree less" with 75.9%) < .05) it is seen that there is a statistically significant difference

With the negative answers of non-working women (N. WORKING); 7. The participants' answer to the question "I do not find it appropriate for women to do sports alone in open areas or parks" ($\bar{X} = 4.85$; 79.1% and "I Fully Agree") responded to the negative perspectives of non-working women ($\chi^2 = 10,442$; $p = 0.047 < .05$) it is seen that there is a statistically significant difference.

9. Participants responded to the question "Sports involving bodily contact are not suitable for women" ($\bar{X} = 1.06$; 80.4% and "Very agree" with negative thoughts of non-working women ($\chi^2 = 6,900$; $p = 0.032 < .05$)) is a statistically significant difference.

DISCUSSIONS

In our study, comments/discussion and evaluation of the findings obtained in this study, which aims to reveal the views of "WORKING" and "NOT WORKING" women in the private and public sector, about their participation in sports activities are included.

With the positive answers of working women (WORKING), to the question "Sports is an activity specific to men", ($\bar{X} = 4.90$; 76.3%, with the answer "I Never Agree", with the positive perspective of working women, it is stated that it is an activity specific to women as well. with the positive thoughts of working women ($\chi^2 = 3.485$; $p = 0.033 < .05$), the answer to the question "Sport is a means of socialization for women" ($\bar{X} = 1.14$; 77.8%, "I Fully Agree" ($\chi^2 = 14,202$; $p = 0.005 < .05$) it is seen that there is a statistically significant difference. The answer to the question "Women who do sports are successful in social life" ($\bar{X} = 1.02$; "I totally agree" with 83.3%) indicated that working women were energetic with their positive thoughts, their fitness motivation, and they believed that they would support success ($\chi^2 = 3.111$; $p = 0.025 < .05$), to the question "I find it appropriate for women to do sports in gyms" ($\bar{X} = 4.86$; 76.2%, with the answer "I agree at a moderate level", with the positive perspectives of working women, who actually support that sports can be done anywhere. A statistical difference was found with their opinions ($\chi^2 = 8.456$; $p = 0.034 < .05$).

To the question "Female anatomy is suitable for sports" ($\bar{X} = 1.15$; 70.2%, with the answer "I agree very much", again, the working women expressed their positive thoughts that they are at peace with their bodies and that they can overcome all kinds of difficulties and severe conditions physiologically ($\chi^2 = 4,539$; $p = 0.016 < .05$), to the question "Woman who does sports is self-confident" ($\bar{X} = 1.59$; 71.4%, with the answer of "I Fully Agree", the positive opinion of working women that their self-confidence is high ($\chi^2 = 5.032$; $p = 0.034 < .05$). To the question "Women who do sports improve their decision-making skills" ($\bar{X} = 1.10$; 84.3%, with the answer of "I agree very much", with the

opinions supporting that the mental and psychological abilities of working women and their analytical reasoning abilities in the cognitive process are high ($\chi^2 = 4,130$; $p= 0.011 < , 05$), the answer to the question "Women whose education continues, sports life also continues" ($\bar{X} = 1,12$; 71,4%, "I agree very much"; Statistically significant differences were found with positive perspectives ($\chi^2 = 3.083$; $p= 0.008 < . 05$)

With the negative answers of working women (WORKING); The answer to the question "Woman who does sports becomes a healthy mother" ($\bar{X}= 4.93$; 79.7% and "I agree less" ($\chi^2 = 12,659$; $p= 0.037 < , 05$) said, "Professional female athletes are as much as male athletes. A significant difference was found between the negative thoughts of working women ($\chi^2 = 5.521$; $p= 0.009 < , 05$) due to physiological and individual differences. Again, the answer to the question "Women who do sports cope with stress and excitement more easily" ($\bar{X}= 4.88$; 75.9%, with the answer "I agree less" with the negative view that the stress and excitement of working women continue outside of working hours) ($\chi^2 = 5.345$; $p= 0.019 < . 05$) statistical differences were found.

With the negative answers of non-working women (NOT WORKING); The answer to the question "I do not find it appropriate for women to do sports alone in open areas or parks" ($\bar{X} = 4.85$; 79.1% and "I Fully Agree" with the answer to the negative perspective of non-working women that they have self-confidence or different fears ($\chi^2 = 10,442$; $p= 0.047 < , 05$), the answer to the question "Sports involving bodily contact are not suitable for women" ($\bar{X} = 1.06$; 80.4%, and "I agree very much" with the biological gender differences of the women who did not work, Statistically significant differences were found, with fears of injury trivializing sports experiences ($\chi^2 = 6,900$; $p= 0.032 < , 05$).

When the literature is examined; In the study of (Menevse, 2023), while the opinions of the students, academicians and other professional groups who do and do not do sports do not show similarity about social media and sports channels, it was found that the participants who do sports have a higher level of positive thoughts about social media and sports channels than the participants who do not do sports. In the study conducted by Singh and Devi (2013), students who do sports have higher attitudes towards sports than students who do not. In the study of sports attitudes conducted by Türkmen et al., (2016) on the students of the Faculty of Islamic Sciences of Bartın University, there is a significant difference between the students' sporting status and their attitudes towards sports. It was said that students who regularly do sports exhibit higher attitudes than other students. Gokdag, 2018; According to the results of the study, which aims to reveal whether there is a difference between school administrators' perceptions of women's participation in sports activities according to their gender, it is seen that there is a significant difference between the perceptions of female administrators about women's participation in sports activities and the perceptions of male administrators. It has been concluded that female school administrators have a more positive attitude towards women's doing sports than male school administrators. In Tatar and Kuru's (2009) study of some factors affecting the sports of working and non-working women between the ages of 20-40 (Sivas city center example), no difference was found in the direction that age is not an important factor in women's sports ($p>0.05$). Varol, 2017; It has been observed that there is a statistically significant difference between the mean score of the scale for determining the opinions of women about their participation in sports activities and the variable of doing sports, and the score of the students who "do sports regularly" is lower than the students who do not do sports at all. In the study conducted by Kangalgil et al., (2006), it was determined that the attitudes of university students who have an athlete license are higher than those who do not have an athlete license. Sew (2021); It was determined that there was a moderately negative and statistically significant relationship between the participants' attitudes towards sports and their views on women's participation in sports activities ($r=-0.325$, $p<0.01$). Tatar, (2001). It has been observed that working women participate in sports more than non-working women. It has been seen that the main factors that lead women who do sports to do sports are the aim of being healthy, and then factors such as losing weight, maintaining physical appearance, getting away from daily troubles and making use of free time lead women to sports. Our study showed similarities with the positive thoughts of working women.

REFERENCES

- Amman, M. T. (2006). Kadın ve spor. İstanbul: Morpa Kültür ve Yayınları Ltd. Şti.
- Diker, S. (2021). Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları ve kadınların spor etkinliklerine katılımlarına dair görüşlerinin incelenmesi (Balıkesir Üniversitesi örneği). Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir
- Gökdağ, M. (2018). Okul yöneticilerinin spora yönelik tutumları ve kadınların spor etkinliklerine katılımlarına dair görüşlerinin araştırılması (Bartın örneği). Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bartın

- Güçlü, S. (2005). "Kurumlara sosyolojik bakış" Birey Yayıncılık, İstanbul,
- Kangalgil M., Hünük D. & Demirhan, G. (2006). İlköğretim, lise ve üniversite öğrencilerinin beden eğitimi ve spora ilişkin tutumlarının karşılaştırılması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 17(2): 48-57.
- Koca, C., Aşçı, F. H., & Kirazcı, S. (2005). Gender role orientation of athletes and nonathletes in a patriarchal society: A study in Turkey. *Sex Roles*, 52(3-4): 217- 225
- Koca, C. & Aralan, B. (2006). Kadın sporcuların yer aldığı günlük gazete haberlerinin sunum biçimine dair bir inceleme. *Spor Bilimleri Dergisi*, 17(1): 01-10
- Martin S. B., Richardson P. A., Weiller K. H. & Jackson A. W. (2004). Role models, perceived sport encouragement and sport expectancies of united states adolescent athletes and their parents. *Woman In Sport and Physical Activity Journal*, Vol 13(1):18-27,
- Menevşe, A. (2023). Opinions of athletes and sedenters on social media and sports channels, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(63): 2723-2731. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOS HAS.69460>
- Menevşe, A. (2023). Examination of internet addiction levels during the covid-19 pandemic period, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(64): 2740-2748. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOS HAS.69684>
- Parker, C. (2010) Swimming: the 'ideal' sport for nineteenth century British women. *The International Journal of the History of Sport*, 27(4): 675-689
- Singh, RKC. & Devi KS. (2013). Attitude of higher secondary level student towards games and sports. *International Journal of Physical Education, Fitness and Sports*. 2(4): 80-85
- Tatar, G. (2001). Çalışan ve çalışmayan kadınların spor yapma durumları (Sivas ili örneği), Mersin Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü / Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Mersin
- Tatar, N. & Kuru, M. (2009). Açıklamalı yöntemlere karşı araştırmaya dayalı öğrenme yaklaşımı: ilköğretim öğrencilerinin Fen Bilgisi dersine yönelik tutumlarına etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(25): 153-165.
- Türkmen, M., Abdurahimoğlu, Y., Varol, S. & Gökdağ, M. (2016). İslami ilimler fakültesi öğrencilerinin spora yönelik tutumlarının incelenmesi (Bartın Üniversitesi örneği). *International Journal of Contemporary Educational Studies (IntJCES)*, 2(1): 48- 59
- Varol, R. (2017). Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları ve kadınların spor etkinliklerine katılımlarına dair görüşlerinin incelenmesi (Bartın Üniversitesi örneği). Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Bartın

Realism in Art and the Artist's Truth

ABSTRACT

Realism in a work of art has been a subject of ongoing debates concerning truth, reality, and fact for millennia. These discussions, predominantly led by philosophers and individuals with external interests in art, have sought to classify art and artists based on objective external criteria and *scientific* principles. However, the intricate nature of art has proven to be an impediment to its comprehension through such classifications. Scientific methodologies and non-artistic reasoning have often marginalized the artist, resulting in an incomplete understanding or interpretation of the artwork's reality within the artist's subjective relationship to it. Against the backdrop of unresolved notions of truth, reality, and fact, the question of whether there exists a reality to be represented and whether such representation yields realism remains a topic of contentious debate.

From the standpoint of artists, it becomes apparent that reality and realism encompass far more profound connotations than mere formal and representational issues. The indiscriminate assessment of artworks, which arise from entirely subjective processes, using the same criteria for description and categorization, poses a significant hindrance to understanding, or at the very least perceiving, the reality of art, particularly its realism. Examination of the expressions and manifestos of artists who have embraced diverse periods, worldviews, and styles reveals that their common ground lies in the pursuit of truth in their art and their endeavors to convey this truth through their works. The prevalence of regarding the artwork itself as a manifestation of reality among artists underscores the necessity to reevaluate scientific studies and interpretations concerning the realm of art.

Keywords: Artist, Realism, Truth, Art History, Artist Manifestos

INTRODUCTION

The issue of realism in art is often accompanied by a trite and ambiguous definition that seldom receives profound contemplation: "An approach in the realms of painting and sculpture that seeks to directly reference the realities encountered in the non-artistic realm through the motifs that constitute the artwork." (Sözen ve Tanyeli, 2016: 115).

This definition inevitably prompts the query, "what constitutes reality?" The response to the question of reality hinges upon the question of "what is considered real?" The intricate interplay between reality, realness, and the mediating subject complicates this line of thought. Furthermore, when delving into the concept of truth, it becomes infeasible to proceed without scrutinizing the notion of fact. The mere mention of these fundamental concepts engenders profound philosophical debates that have persisted for millennia.

LITERATURE REVIEW

Fact, Reality, and Truth

The process of comprehending and grasping the boundaries of human perception, wherein external data is interpreted and transformed into knowledge, encompasses the notion of truth (accuracy). The presence of a phenomenon that exists independently of human presence and consciousness does not necessitate a conscious entity to perceive it. Nonetheless, our consciousness remains indispensable in acknowledging the existence of said phenomenon. While this may initially appear paradoxical, the true paradox lies in questioning the reality of the phenomenon. According to Plato (423-347 BC), "only the Ideas themselves are inherently and absolutely real, while perceptible things and objects are merely transient copies of the Ideas." (Hançerlioğlu, 1995: 47). On the other hand, David Hume (1711-1776) posited that "experience and sensation provide not the objective reality, but only its impressions. Our understanding forms ideas based on these impressions. Objective reality can never be known." (Hançerlioğlu, 1995: 140)

With the increasing influence of quantum physics in popular culture, the understanding of reality and the nature of objects has become even more enigmatic.

The palpable becomes impalpable, the visible becomes invisible, behind the reality perceived by the senses there is a vast reality that escapes the imagination and can only be expressed by mathematical formulae. Vigorous, forceful reality with all its shapes and colours -the nature Goethe saw as a scientist as well as a poet- has become an immense abstraction. Ordinary men no longer feel at home in such a world. The icy breath of the incomprehensible chills them. A world that can only be understood by scientists is a world from which they are alienated. (E. Fischer, 1953: 86).

The incongruity between subatomic existence and the universe perceived through classical physics and human senses has led to significant existential turmoil for individuals, questioning the very essence of meaning.

Huri Kiriş Büyükgüner¹

How to Cite This Article

Büyükgüner, B. K. (2023). "Realism in Art and the Artist's Truth", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(66):3104-3111. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.71134>

Arrival: 17 April 2023
Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Inst. Dr., Mimar Sinan Fine Arts University, Faculty of Fine Arts, Painting Department, İstanbul, Türkiye

Disregarding these inquiries and adopting a cultural standpoint towards reality, truth, and perception does not provide a remedy to the predicament at hand. Drawing upon insights from cultural history and the metaphysical dimension of supposedly rational human beings, it can be deduced that humanity has long sought to construct a truth based on belief systems. In this regard, if we were to assert that the relationship between humans and reality is questionable, even this proposition presupposes the existence of a timeless and spaceless truth, while simultaneously critiquing historical processes that deviate from this assumption. In essence, let us proceed with the recognition that the concept of reality is a multifaceted and intricate subject matter.

Having established a reasonable response to the question “What is truth?”, we are then faced with the inquiry of “What constitutes reality?”. “Reality is concerned with everything that exists. We should not confuse reality with truth. Truth manifests itself in judgment and is related to the validation of reality at the conceptual or mental level. Reality is perceived, that is, it is perceived or directly contemplated.” (Timuçin, 2004: 230). Recognizing that reality encompasses all that is deemed real, we come to realize that truth or accuracy is generated therein. Ultimately, the consciousness that perceives the accepted ‘thing’ as real must derive truth from it.

Reality and truth are often used interchangeably. While the nature of reality (the totality of facts) does not necessitate our existence, we rely on generating truth within our minds. Henri Delacroix (1873-1937) asserts: “The world of reality is not the world of truth; the world of reality is nothing but a condition for the world of truth. Truth is a functional position of thought that gradually assimilates itself to reality. Human spiritual activity surpasses what does not exist and opens up to the realm of possibility.” (M. Fischer, 2010: 27). This process, heavily reliant on the cognitive abilities and cultural accumulation of the individual, promises us access to the ‘thing’ we refer to as truth and convinces us of the genuine existence of knowledge. It is important to bear in mind that throughout the course of human history, all religious beliefs have laid claim to revealing the truth.

Even if we accept that the phenomenon existing independently of humans is synonymous with the concept of reality, the interpretation of truth cannot occur without human involvement. When the issue of truth is set aside, the remaining concept of objectivity is not compatible with the notion of realism, which we will briefly define as the representation of reality. If reality, for humans, is the understanding of factual information, then realism cannot be confined to a mere depiction of the sum of facts.

Thus far, we have posed more questions than provided answers concerning the subjects of facts, reality, and truth, which are typically philosophical in nature. However, the thought processes of the postmodern era have liberated knowledge from its central position and relinquished truth to the subjective perspective. In light of this, there is no harm in illustrating how artists approach the concepts of truth, reality, and realism without resorting to broad generalizations.

Art and Realism

Realism in art has been a fundamental and enduring issue since the emergence of artistic expression. Particularly within the realm of visual arts, cave paintings serve as the earliest source dating back to approximately 40,000 years ago. In considering cave paintings, we are compelled to reflect upon the relationship between the depicted images and reality, as well as the role of art in this context. “Primitive cultures do not have a separate reality for art; the only distinct separation could be between ‘usefulness’ and ‘religious ceremony’.”(Glaser, 2008: 9). This proposition is subject to debate, as its opposite holds equal validity. Even as we move closer to more recent times, the complexity of this topic remains intact, and the meaning of realism becomes uncertain: “The concept of realism in art is, unfortunately, elastic and vague. Sometimes realism is defined as an attitude, as the recognition of an objective reality, sometimes as a style or a method. Often the dividing line between the two becomes blurred.” (E. Fischer, 1953: 105).

The writing of art history and art criticism often involves categorizing past historical processes that have concluded, diminished in impact, or even been forgotten, with the aim of providing a coherent narrative. It may be posited that realism originated from Plato’s cave or that it emerged as a phenomenon during the Renaissance. While it is acknowledged that it is impossible to measure the accuracy of sociological predictions made for prehistoric eras, the validity of analyses conducted for more recent periods is being called into question. In our current experience, we frequently encounter errors in the investigation and categorization of seemingly simple problems that we assume to be straightforward. This can be observed readily in any social media platform accessible to users, where many individuals question, “What is truth? What is the truth behind this? What is being concealed from us?” Naturally, amid such chaos, the erosion of trust in knowledge, its producers, and the concept of truth itself leaves retrospective explanations hanging in the balance. Are the cave paintings products of reality or fantasy? Does the Renaissance truly depict a secular world in its relationship with reality? Has art emerged as a means for fiction to transform into a convincing truth, or does truth exist independently and art merely represents it? If the same Christian belief defended

the same truth in both the Renaissance and Baroque periods, has the representation of truth detached itself from reality? Countless examples can be provided.

At this juncture, a general assessment can be made regarding the role of realism in the acceptance and assimilation of artworks from the perspective of an art historian. In Western art, realism is inherently linked to optical precision. Optical realism stands as a distinctive characteristic of Western art. The symbolic approach observed in ancient Egyptian art evolves into mimetic naturalism as we approach Greek and Roman art, i.e., the Western tradition. During the Middle Ages, optical realism wanes, and the idea that nature serves as the source or indicator of knowledge is abandoned. In the flattened and hierarchically structured compositions of Gothic and Byzantine art, optical sharpness gives way to clarity and symbolic narrative structure. This departure from optical realism should not be viewed as a deficiency but rather as a manifestation of a new and distinct understanding of realism. Subsequently, with the revival of Greek philosophy, classical art, and references to science, optical realism experiences a resurgence during the Renaissance. However, due to its shaping by socioeconomic and political forces, Renaissance realism falls short of attaining the alleged transparency or objectivity associated with realism, despite its naturalistic appearance. The claim to realism in this context serves as an aesthetically ideological tool designed to stimulate the senses, deceive the mind, attract attention, and arouse curiosity. This realism, to some extent overlapping with optics, functions as more of a façade. Nevertheless, in the 19th century, realism evolves into a more complex form of artistic expression. The sense of reality, initially employed to please the eye, transforms into a vehicle laden with political values. With the invention of photography in 1826 and the introduction of the daguerreotype to the market in 1839, reality assumes an entirely new content. Photography, by assuming the responsibility of reflecting, describing, and particularly optically reproducing the prevailing realism in representational painting, becomes an instrument for the expansion of representation. The invention of photography plays a significant role in the crisis of representation, the abandonment of abstraction, and the aesthetic landscape as a whole.

Artist's Perception of Truth, Reality, Fact, and Realism

Ernst Gombrich (1909-2001) initiates his book, "The Story of Art," with the assertion that "There really is no such thing as Art. There are only artists." (Gombrich, 1951: 5). Indeed, in the act of creating artwork, the sole presence is that of the artist; without the artist, there can be no artwork. However, when we delve into discussions regarding art, we observe that it is the philosophers, art historians, art dealers, art brokers, and even newspaper editors who predominantly express their perspectives, rather than the artists themselves. Harold Rosenberg's (1906-1978) viewpoint on this matter is worth considering:

The painter gets away from Art through his act of painting; the critic can't get away from it. The critic who goes on judging in terms of schools, styles, form, as if the painter were still concerned with producing a certain kind of object (the work of art), instead of living on the canvas, is bound to seem a stranger." (Rosenberg, 1952: 23).

Throughout history, numerous artists have either remained silent or their viewpoints have not reached us. Today, rather than discussing a collective group of artists, we find ourselves speaking of isolated and disconnected individuals who engage in artistic creation. However, particularly in the first half of the 20th century, known as the "age of manifestos," artists actively made their voices heard. Successive art movements, written treatises on art, and texts crafted by the artists themselves have formed an extensive body of work. As we examine these sources alongside the written records left by a select few artists from earlier periods, we encounter diverse definitions of art. Despite these varying perspectives, delving into the concepts of truth, reality, and fact mentioned in the text offers us an opportunity to comprehend the extent to which these concepts pose challenges for artists and how they are perceived in a manner that deviates from our accustomed usage.

What the Artist Sees

When Gustave Courbet (1819-1877) declares, "I paint what I see with my own eyes!" (Baillods, 2008: 18) and responds to someone who asks why he doesn't paint goddesses with, "Well, come on! Have you ever seen a goddess before?" (Baillods, 2008: 48), he unequivocally signifies that he does not perceive realism as mere semblance. This is because "objects presented in a realistic appearance in the visual field create the illusion that the context is also real" (Kuş, 2019: 117). The mere naturalistic representation of form alone does not suffice to make it realistic.

The act of "looking" constitutes both the initial and final stages of visual arts, particularly painting. This act of gazing does not determine what will be seen; the artist looks first, then sees. In fact, isn't the viewer also, in a sense, seeking to experience what the artist sees? While Courbet paints what his eyes perceive, other artists engage in a similar process. They also look first, then see: Paul Cézanne (1839-1906) states, "I progress very slowly... for nature reveals herself to me in very complex ways; and the progress is endless. One must look at the model and feel very exactly." (Harrison ve Wood, 2011: 46), and his action is not fundamentally different from Courbet's. Cézanne shares a

relationship with nature in which he looks at it, and it reveals itself to him. Nevertheless, the artist arrives at his expression through the act of feeling.

If we are to regard the recognition of an objectively given reality as the nature of realism in art, we must not reduce that reality to a purely exterior world existing independently from our consciousness. What exists independently from our consciousness is matter. But reality includes all the immense variety of interactions in which man, with his capacity for experience and comprehension, can be involved. (E. Fischer, 1953: 105).

Both Courbet, as the pioneer of the realism movement, and Cézanne, who pursues a formally distinct trajectory, seek truth through their gaze, but they do not perceive realism as merely a formal expression. “Consequently, in everyday language, the visual expression or verbal narration that we describe as real or realistic often conveys not the reality of the phenomenon but merely a frozen image of what is being told.” (Kuş, 2019: 116). It becomes evident that this image is neither sufficient nor profoundly significant for the artist.

Hermann Bahr (1863-1934) encapsulates his thoughts on the subject of vision and art by asserting, “The history of painting is nothing but the history of vision-or seeing.” (Bahr, 1925: 37). He also delves into the technical aspect by stating “Technique changes only when the mode of seeing has changed; it only changes because the method of seeing has changed. A man views the world according to his attitude towards it.” (Bahr, 1925: 37).

The act of looking may seem straightforward and universal, but the process of seeing carries a personal and subjective quality. It becomes evident that artists’ interpretation of what they see extends beyond a mere retinal experience. The concept of “seeing” in the realm of art extends beyond mere visual perception, encompassing the artist’s construction of truth upon the objectively perceived world. This notion is eloquently expressed by Georges Braque (1882-1963), who asserts, “The senses distort form, the mind shapes it. Strive to perfect the mind. There is no certainty outside of what the mind grasps.” (Harrison ve Wood, 2011: 242). Braque’s statement implies an underlying complexity within the artist’s engagement with the act of seeing. Moreover, when he suggests that “The painter thinks with form and colors” (Harrison ve Wood, 2011: 242) it becomes evident that the artist’s cognitive processes diverge from conventional modes of thinking. For the artist, the conceptual dimension finds its manifestation through the interplay of color and shape.

Henri Matisse (1869-1954) asserts,

But the thought of a painter must not be considered as separate from his pictorial means, for the thought is worth no more than its expression by the means, which must be more complete (and by complete I do not mean complicated) the deeper is his thought. I am unable to distinguish between the feeling I have about life and my way of translating it (Flam, 1978: 35-36),

and it is not surprising that the rationality mentioned by Braque holds true on an emotional level as well. August Macke (1887-1914) goes even further, stating, “Human life is expressed through forms. Every art form is an expression of its inner life. The exterior of art form is its interior” (Harrison ve Wood, 2011: 119), establishing an identity between the artwork and the artist. Matisse also echoes similar sentiments: “I am fully aware that a painter’s best spokesman is his work.” (Flam, 1978: 9).

Jackson Pollock (1912-1956) articulates his connection with painting in the following manner: “When I am in my painting, I am not aware of what I’m doing... It is only after a sort of ‘get acquainted’ period that I see what I have been about. I have no fears about making changes, destroying the image, etc., because the painting has a life of its own. I try to let it come through.” (Buhmann, 2012: 11). He acknowledges that painting possesses its own reality and that the act of painting entails immersing oneself into this reality. While nature reveals itself to Cézanne, painting beckons Pollock inward.

On the other hand, Max Ernst (1871-1976) describes Surrealism as “... the borderland between the internal and external worlds which are still unfamiliar though physically and psychologically quite real (‘sur-real’), registering what they see and experience there, and intervening where their revolutionary instincts advise them to do so.” (Lippard, 1970: 136). He suggests the existence of another internal dimension of the world that we refer to as reality, and that reality encompasses a broader perspective than the objective world.

Formally, ranging from the most realistic to the most abstract, including the surrealists, we observe that artists do not perceive realism solely as a technique or method. Regardless of the forms employed and their worldview, we notice that the process, which commences with seeing, continues with perception, and artists, in fact, scarcely interpret these data. They surrender themselves to this perception without extensive interpretation. Reality exists, and it manifests itself onto the canvas in a manner that is not heavily mediated by the artist’s interpretation.

The Truth of the Artwork

Jean Dubuffet (1901-1985) differentiates the world and functioning of art from the broader intellectual realm by asserting, “Ideas and the algebra of ideas can be a level of knowledge, but art is a different means of knowledge; its levels are entirely different: they belong to vision.” (Harrison ve Wood, 2011: 665). Pablo Picasso (1881-1973), on the other hand, when he states, “We all know that Art is not truth. Art is a lie that makes us realize truth, at least the truth that is given us to understand.” (*Art Humanities Masterpieces of Western Art: Primary Source Reader*, 1997:321), clearly expresses that the reality of art is distinct from the external world, as evidenced by his remark, “Nature and art, being two different things, cannot be the same thing.” (*Art Humanities Masterpieces of Western Art: Primary Source Reader*, 1997: 321); perhaps even this comparison itself lacks meaning.

In light of this, it becomes imperative to reevaluate the nature and reality of art itself. Naturally, artists hold their own perspectives on this matter. For instance, Fernand Léger (1881-1955) declares, “The realistic value of a work of art is entirely independent of any imitative quality.” (Harrison ve Wood, 2011: 229), and further adds “In my opinion, I would say that pictorial realism is the simultaneous arrangement of three major plastic components: Lines, Shapes, and Colors.” (Harrison ve Wood, 2011: 229). Although these terms may sound familiar to us, it is crucial to recognize that the external world is not comprised of lines, shapes, and colors; it consists of objects. Describing the world in this manner does not imply that we perceive it in that way. While artists perceive lines, shapes, and colors, a non-artist perceives a glass, a cloud, a table. Léger refers to this as ‘perceptual reality.’

On the other hand, Hans (Jean) Arp (1887-1966) asserts “Representation is imitation, display, acrobatics... But art is reality, and the reality we share must reveal itself beyond all singularities.” (Harrison ve Wood, 2011: 310), thereby alluding to the representation of objects. Art transcends the reality we conventionally perceive; for Arp, it may even constitute the very essence of reality. Robert Delaunay (1885-1941), who states, “Realism is the eternal quality in art; without it, there can be no permanent beauty because it is the very essence of beauty.” (Harrison ve Wood, 2011: 199), demonstrates through his paintings that the realism he refers to diverges significantly from the discussions in art history.

Macke also articulates, “Man expresses his life in forms. Each form of art is an expression of his inner life. The exterior of the form of art is its interior” (Harrison ve Wood, 2011: 119). He further emphasizes, “The scent of a flower, the joyful leaping of a dog, a dancer, the donning of jewelry, a temple, a painting, a style, the life of a nation, of an era.” (Harrison ve Wood, 2011: 119). It is not surprising to encounter the concept of essence in these statements. Artists appear to concur that truth surpasses mere appearances.

Man Ray (1890-1977) summarizes the process of creating artwork as an act, stating,

The creative force and the expressiveness of painting reside materially in the color and texture of pigment, in the possibilities of form invention and organization, and in the flat plane on which these elements are brought to play... He uncovers the pure plane of expression that has so long been hidden by the glazings of nature imitation, anecdote and the other popular subjects. (*The Forum Exhibition of Modern American Painters*, 1916).

Ray seems to believe that imitations of nature conceal true reality.

Osip Brik (1888-1945) contends, “... we the painters make pictures in which nature is not the subject but merely an initial impetus for ideas. The painter not only has the right to change reality, it is virtually his duty to do so; otherwise he is not a painter but a bad copyist photographer.” (Elliott, 1979: 90). We witness a departure from nature in painting, but this does not imply that the painting no longer holds any connection to reality. Brik asserts, “The painter’s task certainly does not consist in showing an object as it is but rather in recreating it in a painting according to different, purely painterly laws.” (Elliott, 1979: 90). The painter operates within their own set of laws, which correspond to the reality of painting. Roger Hilton (1911-1975) also touches upon a similar point, albeit in a different manner: the absence of a suitable image. He states,

But I think that the figurative parts of paintings are not really what the painting is about. It becomes apparent that technique is constructed not so much as a means of representing the visible world, but as an instrument capable of embodying people’s profound truths. Abstraction has arisen not from positive things but from the absence of a valid image. (Harrison ve Wood, 2011: 816).

Hans Hofmann (1880-1966) also explores the notion of a subjective reality for the artist, stating “The artist condenses his concepts, focuses his experience into a complete spiritual reality within himself, and thus creates a new reality from the medium’s perspective. Therefore, an artwork is a world within itself, but it reflects the sensory and emotional world of the artist.” (Harrison ve Wood, 2011: 419).

Kazimir Malevich (1878-1835) asserts that art possesses its own truth, particularly when describing the Square as aligning with nature itself. He remarks,

... there is no longer the longing for those small escapades where art betrays its own truth. The Square is not a subconscious form, but the creation of instinctive reason. The face of the new art. The Square is a living and noble child. The first step of pure creativity in art. Everything before it is merely naive disruptions and copies of nature. (Danchev, 2017: 138)

“The artist’s perceptions undergo a transformation into the reality of the painting: “The realization of our perceptions of the world in the forms of space and time is the sole aim of our pictorial and plastic art.” (Harrison ve Wood, 2011: 333). “Art (...) like all our activities, is an autonomous activity influenced by the material conditions of existence; as a form of knowledge, it has its own truth and its own consequences as its own form.” (Baynes, 2008: 31).

The Truth of the Era

Léger asserts, “Every art era has its own realism: it invents it in connection with more or less earlier eras.” (Harrison ve Wood, 2011: 540). This statement is not without merit. Even if we assume that what we perceive as reality is universal and fixed, the passage of time allows for the emergence of new forms of truth. E. Fischer elaborates on this, stating

He (the artist) is not merely the accessory of a sensory organ apprehending the outside world, he is also a man who belongs to a particular age, class, and nation, he possesses a particular temperament and character, and all these things play a part in determining the manner in which he sees, experiences, and depicts the landscape... The whole of reality is the sum of all relationships between subject and object, not only past but also future, not only events but also subjective experiences, dreams, forebodings, emotions, fantasies. (E. Fischer, 1953: 105-6).

Jean Metzinger (1883-1957) echoes this sentiment, asserting, “Reality is deeper and at the same time more complex than academic formulas.” (Harrison ve Wood, 2011: 221).

Adolph Gottlieb (1903-1974) suggests that the role of the artist is that of an image-maker, adapting to the demands of different times. He states, “The role of the artist, of course, has always been that of image-maker. Different times require different images... To my mind, certain so-called abstraction is not abstraction at all. On the contrary, it is the realism of our time” (“Tigers Eye”, 1947), highlighting the influence of time on the artist’s relationship with reality. Carlo Carrà (1881-1966), while discussing this change, emphasizes that the essence of art remains unchanged: “We do not want to bring any claims for the future because art, just like history, goes through successive stages, but this does not change its profound essence and it carries that future within itself.” (Harrison ve Wood, 2011: 265).

Richard Huelsenbeck (1892-1974), referring to Dada, points to a new reality: the reality of the era. He states,

The word Dada symbolizes the most primitive relation to the reality of the environment; with Dadaism, a new reality comes into its own. Life appears as a simultaneous muddle of noises, colors, and spiritual rhythms, which is taken unmodified into Dadaist art, with all the sensational screams and fevers of its reckless everyday psyche and with all its brutal reality. (Huelsenbeck, 1920: 244).

Gerhard Richter (1932-) describes a shift in the representation of reality with a new discovery: “The invention of the ready-made appears to me as the invention of reality, in other words, a radical discovery that the only important thing about reality, which contradicts the view of the world image, is reality (that it produces itself). Since then, painting no longer represents reality, but reality itself (the reality it produces).” (Harrison ve Wood, 2011: 1212). Naum Gabo (1890-1977) seemingly concludes the discourse on reality in art by stating,

In the light of the Constructive idea, the purely philosophical wondering about real and unreal is idle. Even more idle is the intention to divide the real into super-real and sub-real, into conscious reality and sub-conscious reality. The Constructive idea knows only one reality. Nothing is unreal in Art. Whatever is touched by Art becomes reality. (Gabo, 1971: 9).

CONCLUSION

Art holds a collective ownership within humanity, transcending the confines of individual ownership. Cave paintings and renowned masterpieces like the Mona Lisa are not possessed by a single individual. Instead, art is an integral part of our existence, serving as a transformative force that has elevated us from mere animals throughout the course of our extensive history. This sense of belonging within the realm of art grants every individual the right to engage in discussions about it. As humans strive to comprehend the world around them and satisfy their innate desire for understanding, they embark on a quest for explanations that leaves no mystery unexplored. While humanity rapidly progresses in unraveling the mysteries of the external world, the enigmatic depths of our inner selves remain

perpetually elusive. Consciousness, in particular, stands as one of the most intricate subjects, defying complete comprehension.

Among individuals, it is the artist who occupies the most mysterious position in the interconnected chain of consciousness, interpretation, understanding, and creation. The emergence of artistic forms defies complete explanation in terms of their causes and processes. Philosophers and art historians have long undertaken the task of elucidating this phenomenon. However, when artists themselves express their perspectives, the definitional efforts of others often prove futile. The concepts devised for the purpose of dividing and categorizing art as a scientific method for enhanced comprehension ultimately fall short in capturing the essence of what is truly real, failing to establish a canon that holds intrinsic value for the artists themselves.

For the artist, every aspect pertaining to essence, including truth, reality, and authenticity, coalesces within the artwork itself. The artwork becomes the embodiment of truth, reality, and authenticity. From this perspective, all artists, as they create the reality embedded within their artwork, can be considered realists. Debates that extend beyond this fundamental point serve as intellectual exercises that hold little relevance to the artist and the realm of art.

In the contemporary post-humanist era, our interaction with reality assumes a heightened significance. Whereas in the past, a tangible reality could still be contemplated, with an awareness of something existing beyond its confines, the predominant focus of our present age revolves around virtual reality. We are now confronted with an intangible realm, apprehended through devices and distilled into cryptographic codes utilizing blockchain technology. Concurrently, as art immerses itself within the domain of virtual media, the artwork undergoes a transformation, to some extent, morphing into an image subservient to the capriciousness of pixels materializing on the screen. In delving into the nexus between art and reality, it becomes conceivable that we are gradually relinquishing our grasp on reality itself. The concept that simulation, in its very essence, supplants reality, emerges as a central concern delineating the future trajectory of artistic expression.

REFERENCES

- Art Humanities Masterpieces of Western Art: Primary Source Reader*. (1997). 3. bs. New York: Columbia University, Department of Art History and Archaeology.
- Bahr, H. (1925). *Expressionism*. Çev. R. T. Gribble. London: Frank Henderson.
- Baillods, J. (2008). *Courbet Yaşıyor*. Çev. Yalçın Karayağız. Portreler Dizisi 10. İstanbul: Chiviyazıları.
- Baynes, K. (2008). *Toplumda Sanat*. Çev. Yusuf Atılgan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Buhmann, S. (2012). "Pollock: Signs & Symbols Allover". İçinde *Jackson Pollock, A Centennial Exhibition*, 9-11. New York: Jason Mccoy Gallery.
- Danchev, Alex, ed. (2017). *Fütürüstlerden Stuckistlere 100 Sanatçı Manifestosu*. Çev. Emir USLU. İstanbul.
- Elliott, D. ed. (1979). *Alexander Rodchenko*. Oxford: Museum of Modern Art, Oxford.
- Fischer, Ernst. (1953). *The Necessity of Art: A Marxist Approach*. London: Penguin Books.
- Fischer, M. (2010). *Kapitalist Gerçekçilik, Başka Alternatif Yok mu?* Çev. Gül Çağlalı Güven. İstanbul: Habitus Kitap.
- Flam, J, ed. (1978). *Matisse on Art*. New York: E. P. Dutton.
- Gabo, N. (1971). "The Constructive Idea In Art". İçinde *Circle - International Survey of Constructive Art*, 1-10. New York: Praeger.
- Glaser, M. (2008). "Önsöz". İçinde *Toplumda Sanat*, çev. Yusuf Atılgan, 9-11. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gombrich, E. (1951). *The Story of Art*. New York: Phaidon Publishers.
- Haçerlioğlu, O. (1995). *Dört Bin Yıllık Düşünce, Sanat ve Bilim Tarihinin Klasik Yapıtları Üzerine Eleştirel İnceleme*. 6. Basım. Büyük Fikir Kitapları Dizisi 8. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Harrison, Charles ve Paul Wood, ed. 2011. *Sanat ve Kuram 1900-2000 Değişen Fikirler Antolojisi*. Çev. Sabri Gürses. 1. bs. İstanbul: Küre Yayınları.
- Huelsenbeck, R. (1920). "Collective Dada Manifesto". İçinde *The Dada Painters and Poets: An Anthology*, 242-46. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.

- Kuş, M. (2019). “20. yy. Resim Sanatında Gerçekçilik Arayışları”. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, sy 1 (Aralık): 114-20. <https://doi.org/10.21733/ibad.603874>.
- Lippard, L, ed. (1970). *Surrealists on art*. New Jersey: A Spectrum Book.
- Rosenberg, H. (1952). “The American Action Paintings”. *ART News*, 1952.
- Sözen, M. ve Tanyeli U. (2016). *Sanat Sözlüğü: Kavram ve Terimleri: Resim-Heykel-Mimarlık Geleneksel Türk Sanatları Uygulamalı Sanatlar ve Genel Sanat Kavramları*. 16. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- The Forum Exhibition of Modern American Painters*. (1916). New York: M. Kennerley.
- “Tigers Eye”. (1947). Adolph & Esther Gottlieb Foundation. <https://www.gottliebfoundation.org/tigers-eye-12-1947>.
- Timuçin, A. (2004). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Bulut Yayınları.

Emir Timur'un Altın Ordu Siyaseti

Emir Timur's Golden Army Policy

ÖZET

Cengiz Han'ın miras bıraktığı Deşt-i Kıpçak ve Türkistan topraklarında Altın Ordu Devleti ve Çağatay Devleti kurulmuştu. Altın Ordu büyük bir devlet hâlini almış fakat iç mücadeleler neticesinde ikiye ayrılmıştı. Urus Han devleti birleştirme çabasıydı. Çağatay topraklarında ise, Emir Timur kendi devletini kurmuş ve büyümekteydi. Urus Han, Altın Ordu'yu birleştirmek istemiş ve emirlerin desteğini istedi. Bunlardan amcası Tuy Hoca Oğlan'dan da yardım istedi, kabul etmeyince onu öldürttü. Kendisinin de öldürüleceğini düşünen Tuy Hoca'nın oğlu Toktamış Oğlan kaçarak Emir Timur'a sığındı ve Altın Ordu hâkimiyetini ele geçirmek için ondan destek istedi. Emir Timur uzun zaman ona destek vererek Altın Ordu tahtına oturmasını sağladı. Fakat Toktamış, Han olunca bazı bölgeler yüzüne anlaşılmayarak Timur ile araları bozuldu. Emir Timur bunun üzerine Toktamış Han üzerine iki büyük sefer düzenleyerek Altın Ordu'nun büyük bir güç olmasının önünü kapattı.

Amaç: Timurular Devleti'nin kurucusu Emir Timur'un Altın Ordu Devleti'ne karşı uyguladığı ve yürüttüğü politikayı anlatmak ve Altın Ordu'nun yıkılma sebebinin yalnızca Emir Timur'un seferlerinin olmadığını açıklamaktır.

Yöntem: Timurular döneminde kaleme alınmış Zafernâme adlı ana kaynaklardan, ayrıca kaynakça bölümünde adı geçen yerli ve yabancı birçok makale ile akademik çalışmadan derlenerek hazırlanmıştır.

Makalenin önemi: Emir Timur'un kendi hâkimiyetini güçlendirmek ve egemenliğini hâkim kılmak için Altın Ordu Devleti'ne karşı yürüttüğü siyaseti göstermek, ayrıca Altın Ordu'nun hanlık mücadeleleri ve iç mücadeleler sonucu yıkıldığını anlatmak açısından önemli bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Emir Timur, Toktamış Han, Altın Ordu Devleti

ABSTRACT

The Golden Horde State and the Chagatai State were established in the lands of Deşt-i Kipchak and Turkestan, which Genghis Khan inherited. The Golden Horde became a great state, but was divided into two as a result of internal struggles. Urus Khan was trying to unify the state. In the lands of Chagatai, Emir Timur had established his own state and was growing. Urus Khan wanted to unite the Golden Horde and asked for the support of the emirs. He asked for help from his uncle Tuy Hoca Oğlan, and when he refused, he had him killed. Toktamış Oğlan, the son of Tuy Hoca, who thought that he would be killed too, fled to Emir Timur and asked for his support to seize the dominance of the Golden Horde. Emir Timur supported him for a long time and enabled him to sit on the throne of the Golden Horde. However, when Toktamış Khan became a Khan, some regions could not agree on his face and they broke up with Timur. Emir Timur then organized two great expeditions against Toktamış Khan, preventing the Golden Horde from becoming a great power.

Purpose: The aim of this study is to explain the policy implemented and carried out by Emir Timur, the founder of the Timurid State, against the Golden Horde State, and to explain that the reason for the collapse of the Golden Horde was not only Emir Timur's campaigns.

Method: It has been prepared by compiling from domestic and foreign main sources and many articles and academic studies.

The importance of the article: It is an important study in terms of showing the policy of Emir Timur against the Golden Horde State in order to strengthen his own dominance and to make his dominance prevail, and also to explain that the Golden Army was destroyed as a result of the khanate struggles and internal struggles.

Keywords: Emir Timur, Toktamış Han, Golden Horde State

GİRİŞ

Cengiz Han'ın, karısı Börte'den olma dört tane oğlu vardı. Bunlar; Cuci, Çağatay, Ögeday ve Tuluy idi. Cengiz Han ölmeden yaklaşık altı ay kadar önce oğlu Cuci dünyaya veda etmişti. Ulus Cuci Ulusu diye yüzyıllarca anılacak olsa bile o bunu bilemeyecek ve bu ulusa han olamayacaktı. Diğer bir oğlu Ögeday, babası Cengiz Han tarafından halef ilan edilmişti. Cengiz Han'ın ölümünden sonra 1229 yılında Han ilan edildi.

İkinci oğlu Çağatay babasının yaşadığı zamanlarda babasının oluşturduğu yasaları en iyi bilen ve uygulayan, devam ettiren kişi olmuştu. Ayrıca acımasızlık ve sertlik konusunda da babasını takip etmiş biriydi. Cengiz Han'ın, Türkistan

Hamdi Şimşek¹

How to Cite This Article

Şimşek, H. (2023). "Emir Timur'un Altın Ordu Siyaseti", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(66):3112-3121. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.70414>

Arrival: 02 May 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Kayseri, Türkiye

ve Çin üzerine seferinde Çağatay da, kardeşleri gibi babasının yanında bulundu. Babası Çağatay'a batıda Semerkand ve Buhara da dâhil olmak üzere Ceyhun'a kadar, doğuda Uygur ülkesine kadar olan toprakları bıraktı.

Çağatay, babasının ölümünden sonra hiçbir sefere katılmamıştı. Ölen Han'ın büyük oğlu olması nedeniyle gittiği her yerde büyük saygı ile karşılanmıştı. Çağatay'ın hâkim olduğu topraklarda Müslüman ahalinin fazlaca yaşamasına rağmen o, İslam'a çok sıcak bakmadı. Onun titiz bir şekilde uyguladığı Cengiz Yasası ile İslam kuralları çelişmekteydi. Bunlardan biri de akarsuya bile girilememesiydi. Bu gibi sebeplerle Müslümanların öldürülmesi onun nefretle anılmasına neden olmuştur (Aka, 2000, s. 1).

Çağatay Han 1242 senesinde öldü. Cengiz'in oğullarından sadece Çağatay'ın Devleti kendi adıyla anılacaktı. Çağatay öldükten yaklaşık 20-30 yıl sonra devlet kurulacak ve Çağatay Devleti adını alacaktı. Devletin asıl kurucusu ise torunu Algu olmuştu. O, Möngke'nin iki oğlu Kubilay ve Arık Böke arasındaki mücadeleden yararlanarak Harezm, Türkistan ve Afganistan bölgelerini ele geçirerek devletin temelini atmıştır. 1266 yılında ölen Algu'dan sonra yerine oğlu Mübarek Şah han oldu. İslamiyet'i kabul eden Mübarek Şah, İslam'ı seçen ilk Çağataylı handır (Grousset, 1980, s.319), Kubilay Han tarafından gönderilen başka bir Çağatay şehzadesi olan Barak tarafından tahttan indirildi. Tahta geçen Kebek, 1318-1326 tarihleri arasında hüküm sürdü. Bu dönemde Orta Asya Moğol hanlarının birçoğunun İslamiyet'e geçmesi oldukça önemlidir. Fakat o da kendinden önceki hanlar gibi eski geleneksel inançlarına devam etmişti. Maverünnehir'e gelip Nesef şehrinin 15 km yakınında kendine bir konak yaptırmıştı. Bu olay yerleşik hayatın ilk adımı sayılmıştır. Kendi adına para bastırmıştır, bu paralara daha sonra Kebeki denilecektir (Aka, 2000, s.2). Bu paralardaki tarihlerden de anlaşılacağı üzere 1326 tarihine kadar hüküm sürmüştür (Grousset, 1980, s.326).

Kebek'ten sonra tahta kısa süreliğine önce İlçigiday sonra Tuva Timur geçse de Kebek'in kardeşi Tarmaşirin (1326-1334) yönetimi ele almayı başarmıştır. İslamı seçerek adını Alaaddin olarak değiştirmiştir. Meşhur seyyah Tancalı İbn Batuta'yı çadırında ağırlamış ve onunla Türkçe sohbet etmiştir. Hindistan üzerine seferler yapılarak oldukça fazla yağma yapıldı (Grousset, 1980, s.326). Yerleşik hayata geçmesi bazı beylerin nefretini üzerine çekmesine sebep oldu. Ayaklanan bu beyler isyan etmiş ve hanı tahttan indirip öldürmüşlerdi. Bu olayla birlikte İslam bu topraklarda üstünlüğü yitirdi.

Tahta geçen Çengşi'nin döneminde (1334-1338) ise eski dinlere yönelim arttı. Çengşi zamanında Hıristiyanlar rahatça ibadetlerini yaptılar, hatta kilise bile inşa etmişlerdi (Aka, 2000, s. 2). Çengşi oğlunu kendi isteğiyle vaftiz ettirmiş ve oğlu Jean ismini almıştı (Grousset, 1980, s.327).

Hanlar, yeniden Maverünnehir'e gelerek Kaşka Derya boylarına yerleşmeye başladılar. Kazan Han, Karşı sarayına uzaklığı iki menzil olan Zincir Saray adında bir konak yaptırdı. Kazan Han'ın ülkede güçlü bir yapı oluşturmaya çalışması bazı beylerin dikkatini çekti ve sonuç olarak da araları açıldı. Kazan Han 1346 yılında öldürüldü. Emir Kazagan Moğol şehzadelerinden birini han ilan etti. Yönetim Kazagan'ın eline geçmişti. Hâkimiyeti yalnız Maverünnehir'le sınırlıydı. Doğu Türkistan bölgesinde ise Duğlat kabilesi hüküm sürmekteydi. Hem Emir Kazagan hem de Duğlat beyleri yönetimlerini meşru göstermek için Moğol şehzadelerinden birini bulup göstermelik han ilan ediyorlardı.

Emir Kazagan 12 yıllık saltanatı sonunda 1358 yılında güveysi tarafından öldürülmüştü. Bu dönem biraz daha iç mücadelelerin olmadığı bir dönem olmuştu. Yerine oğlu Abdullah geçti. Semerkant'ı merkez yapan Abdullah, diğer beylerin ayaklanmasıyla aralarında çıkan mücadelede öldürüldü (Aka, 2000, s.3). Emir Timur tam bu karmaşa ve iç mücadelelerin olduğu dönemde tarih sahnesine çıktı.

BULGULAR

Emir Timur'un Hayatı, Özellikleri ve Ortaya Çıkışı (18 Nisan 1336- 19 Şubat 1405)

Emir Timur 12 Hayvanlı Türk takvimine göre Sıçan yılının dördüncü ayında Semerkand şehri yakınlarındaki Keş diğer bir ismi ile Şehr-i-sebz'e (Yeşil Şehir) bağlı Hoca Ilgar köyünde doğmuştu (Yezdi, 2013, s.25). Babasının adı Emir Muhammed Turagay'dır. Barlas boyunun bir beyidir, validesi Takine Hatun (Tekine Hatun)'dur (Kik, 2014, s.1). Emir Timur'un torunu ilim adamı olarak bildiğimiz Timurlar Devleti'nin dördüncü hükümdarı olacak Uluğ Bey'de Emir Timur'un nesebi Tumen Han veya Tumenay Han ile Cengiz Han'a bağlamıştır. Bilime ve eğitime çok önem veren bir ailenin ferdi olan Timur'un ilk hocası Molla Ali Beğ'dir. Ondan okuma-yazma öğrenmiş, 7 yaşında da babası Turagay'ın hocası olan Şemsettin Külal'den din dersleri almaya başlamıştır. İki elini kullanarak yazı yazdığı ve iki eliyle de kılıç kullandığı söylenmektedir. Yüzmede kılıç kullanmakta, ata binmede ve silah kullanmada çok ustaydı. Çok iyi satranç biliyordu ve bu ileride strateji geliştirmesinde önemli olacaktı.

Barlas boyu, Cengiz Han'ın birinci eşinden doğan erkek evladı Çağatay Han'a verilen boylardan biridir. Önemli boylardan biri olan Barlas'ın beyi Emir Turagay siyasi meseleler ile pek ilgisi olmadığı için Beylik görevini bir zaman sonra amcası Emir Hacı b. Buralgı'ya devretmiştir. Turagay oğlu Timur'a "Dünya içi yılan ve akreplerle dolu altın

yaldızlı bir kâseden başka bir şey değil artık ondan usandım.” (Neogoe, 2004, s.131) diyordu ve bu düşünce yapısına sahipti. İslam ahlakı ile yaşamasını ve İslam ahlak ve kurallarına göre yönetmesini istiyordu.

Kendine olan güveni yüksek, cesaretli ve dindar olan Emir Timur, 20 yaşlarına geldiğinde Çağatay Ulusu, emirlerin kukla gibi başa geçirdikleri bir dönemdi. Cengiz soyundan kişileri han gösterip kendi istekleri gibi yönetiyorlardı. Sır-derya bölgesinde Celayirliler, Buhara bölgesinde Sulduz, Haris bölgesinde Kongratlar, Belh civarında Tiyit ve Karavnaslar, Doğu Türkistan’da ise Dulgat vardı ve bunların içinde en güçlü olan Belh bölgesi Emir’i Kazagan’dı. Emir Timur da Kazagan’ın emrine 1356 yılında girmişti.

Kazagan, Maverâünnehir emirlerinin desteğini alarak Kazan Hanı yıkmıştı, egemenliğini meşru göstermek isteyen Kazagan; Ögedey ailesinden birini han gibi gösteriyordu. Çağatay soyundan gelen Bayan Kuli’ye bırakmıştı. Kazagan Türk egemenliğini hâkim kılmak için Herat Krallığı üzerine gitmiş ve gidince karışıklık çıkmıştı. Çağatay ulusuna bağlı Türk emirleri etkin kılmaya çalışan Emir Timur, Emir Kazagan’ın gücünü kullanıyordu, aleyhinde faaliyet yürütenler oluyordu. Bunun takipçisi olan Emir Timur bunları sürekli takip ediyor ve ne olup bitiyorsa Emir Kazagan’a bildiriyordu. Mevkisini iyice sağlamlaştıran Timur’a kendi yeğeni olan Olcay Terken Aga’yı eş olarak vermiş ve “Aydın on dördü gibi kız” (Neogoe, 2004, s.131) dediği kızla evlendirdi.

Emir Timur, Olcay Terken Hatun’la evlenmişti. Daha sonra yine evleneceği Turmuş Aga ve Tulun Aga (Kik, 2014, s.2). da ilk eşlerindendi. Emir Kazagan, Emir Timur’un emrine 1000 asker vermişti. 1357 tarihine geldiğinde Kazagan suikast sonucu ölmüş (Neogoe, 2004, s.132) ve yönetim az bir zaman oğlu Mirza Abdullah’a kalmıştı. Mirza Abdullah Han’ın karısına âşık olan Kutlu’yu öldürünce Maverâünnehir’de bulunan emirler buna çok kızmışlardı. Beyazıt Celayir ve Hacı Barlas, Mirza Abdullah’ı yönetimden atmışlardı. Fakat bu emirlerden hiçbiri Maverâünnehir bölgesinde güçlü bir otorite kuramamışlardı. Bu karmaşa ortamından zamanla İslamlaşan Moğol hanı Tuğluk Timur yarar sağlamıştı. Çağatay soyundan gelmekte olan Tuğluk Timur Maverâünnehir’deki bu karmaşaya seyirci kalmayarak olaylara müdahale etmeye karar vermiştir. Tuğluk Timur Han, Çağatay ulusunu bir araya getirmek ve toprak bütünlüğünü sağlamak için Maverâünnehir’e ordusuyla 1360 senesinde girmiş, Hacı Barlas ve Bayazıt Celayir’i yenmiş, Horasan’a kaçmalarına sebep olmuştu (Neogoe, 2004, s.132). Emir Timur ise bu süreçte amcasıyla kaçmamış ve Tuğluk Timur’a bağlılığını bildirmiş, halktan topladığı hediyeleri Tuğluk Timur’a sunmuştu (Aka, 2000, s. 5). Tuğluk Timur’a bağlılığının sebebini halkının mutluluğu ve iyiliği için yaptığını söylemiş ve bu davranışını da Allah’ın rızasına dayandırmıştır. Ülkesini bırakmayarak risk almıştır. Tuğluk Timur ise Maverâünnehir’deki halktan olmasından dolayı Timur’u memnuniyetle kabul etmiştir.

Tuğluk Timur karşılığında ise kaçan amcasının Keş Emirliği’ni Emir Timur’a vermiş ve Maverâünnehir’e vali tayin etmişti. 24 yaşında olan Timur’a 10.000 asker verildi ve Timur, bu askerlere fiilen kumandanlık ediyordu. Emir Timur, burada usta bir plan kurucu olmanın 10.000 askerden çok daha fazla başarı sağladığını söylemiştir.

Tuğluk Timur, Maverâünnehir’de kalıcı değildi ve gitti. Gidince Hacı Barlas geri döndü. Timur bunu Tuğluk Timur’a haber verdi ve Tuğluk Timur bunun üzerine geri geldi. Hacı Barlas öldürüldü ve valiliğe Tuğluk Timur’un oğlu İlyas Hoca atanmıştı. Emir Timur’un elinde ise sadece askeri görevi kalmıştı. Timur ikinci plana atılmış hissedince İlyas Hoca’ya karşı ayaklanmaya çalışmış fakat halkta pek bir yankı uyandırmamıştı. İlyas Hoca Moğolluk sevdasını sürdürmekte, Emir Timur ise Türklerin ezilmemesi için uğraş vermektedir. Üstün bir satranççı olan Timur akıllı ve usta bir siyasetçiydi, insanların zaafını biliyor ve kendi zaaf göstermiyordu. Tuğluk Timur’a karşı itaatsizlik yapan Timur kaçtı. “Her zaman senden daha kuvvetli olan düşmanınla anlaşamadığın zaman kurtuluşu kaçmadı aramalısın.” (Neogoe, 2004, s.133) diyerek ve bu sözü Peygamber sözüne dayandırmış ve doğru zamanın şimdi olmadığını anlayarak karısını yanına alıp, kendine sadık 60 adamla dağlara sığınmışlardı. Zamanla yanında kimseler kalmamıştı. Kayınbiraderi Emir Hüseyin ile birlikte Harezm de müttefik aradılar. Hive’ye doğru giderken bundan haberdar olan Emir Tökel, askerleriyle saldırmıştı. Hırsızlık yaptığını zanneden Türkmenler saldırmış fakat onun kim olduğunu anlayınca çadırlarında ağırlamışlardı (Neogoe, 2004, s.133).

Emir Timur’u haber alan emirlerden bir tanesi onu ve eşini zindana attırmıştı. Bunun üzerine Timur mızrağı kapıp kendini zindana atan askeri yaralamış ve beyin göğsüne mızrağı saplamış, beyleri ölen askerler her tarafa kaçıp dağılmış, bunu fırsat bilip kaçmış, arkalarından ok yağmuruna tuttularsa da karanlıkta kaybolmuşlardı.

Timur az bir zaman zarfında yanına 200 asker (Neogoe, 2004, s.133) topladı ve Semerkant üzerine yürüdü. Karısı ile birlikte kendilerine taraftar aradı, propaganda yaptılar ve silah topladılar. İlyas Hoca’nın kendisine suikast planı yapıldığını haber aldı. Timur güneye doğru kaçtı ve kayınbiraderi Hüseyin ile Maverâünnehir Bölgesi’nde buluştular. Hüseyin de yanına 1000 kişilik Afgan ve İranlı kişilerden oluşan bir birlikle geldi.

Kayınbiraderi Emir Hüseyin’le birlikte bir ordu kurmaya çalışan Timur dağlarda yaşarken Seyistan Emir’i yardım istedi. Timur kabul edip yardım etti. Kaleyi aldılar fakat savaş çok çetin geçmiş ve Timur biri ayağı biri de elinden olmak üzere iki yara almıştı. Elinin serçe parmağı ve yüzük parmağının bir kısmı koptu, ayağı ise ölümüne kadar

aksak kalmasına sebep olmuştu. Bunun gerçekliği 1941'de Ruslar mezarı açıp incelemişlerdir ve kemiklerinden bu olayın gerçekliği anlaşılmaktadır. Sırf bu yüzden Avrupalılar Tamerlan Araplar Timurlenk, lenk; aksak demek yani Aksak Timur (Tektaş, 2013, s.366) demişlerdir. Bir kısım Türkler yine Aksak Timur diye adlandırmıştır. Kendisi ise Türklerin Başbuğu ünvanını kullanmıştır. Ayrıca Zühre ve Çoban Yıldızı yani Jüpiter ve Venüs'ün bir burçta toplandığı sırada doğmuş olan anlamına gelen Sahipkıran unvanını ve Kutb-ed-Din (Tektaş, 2013, s.369) ünvanını da severek kullanmıştır.

Timur iyileşince 40 adamıyla birlikte dağlara sığınmış ve kendine taraftar toplamıştı. Daha sonra İlyas hocaya karşı 6.000 askerle savaştı. İlyas Hoca'nın askeri 20.000 olmasına rağmen yağmurlu bir günde (Lamb, 2009, s.83) yapılan savaş tam mânâsıyla sonuçlanmamıştı. Fakat, fazla askerle yenememenin üzüntü ve utancını yaşayan İlyas Hoca, babası Tuğluk Timur'un ölüm haberini almasıyla da Türkistan bölgesine çekilmişti. Timur ise atlarının eyerlerinin yanlarına astırdığı çalılıkların çıkardığı toz bulutlarıyla korkutup Keş'i almış kayınbiraderi Emir Hüseyin'le beraber daha sonra Maverâünnehir'deki emirleri kontrol altına almışlardı. Emir Hüseyin, eniştesi olan Timur'un güçlenmesini önlemek için Çağatay soyundan Kabul Şah'ı han tayin etmişti. Bu durumdan hoşlanmayan Emir Timur, eşi Olcay Terken Aga'nın da vefatından sonra akrabalık bağı kalmayan Emir Hüseyin'le aralarında savaş patlak verecekti.

Emir Timur ve Emir Hüseyin Türkistan bölgesini tamamen kontrollerine almışlardı. Emir Hüseyin'in elinde Türkistan'dan başka Kunduz, Belh ve Kabil ile ilaveten Afganistan'daki krallığı vardı. Buna karşın Emir Timur'un elinde ise Semerkant'ın yakınındaki Keş ve Karşı'deki toprakları vardı ve güçlü bir şahsiyeti (Grousset, 1980, s.390). Lay Muharebesi'nden sonra bozuşan ikilinin dostlukları bitince iyice birbirlerine rekabet ederek düşman oldular. Emir Hüseyin iyice güçlenmişti, Emir Timur'un adamlarını elinde tutarak Emir Timur'dan fidye istemiş, o da Olcay Terken Hatun'un küpe ve mücevheratını göndererek adamlarını kurtarmıştı. Emir Timur, Çağatay soyundan gelen kişilerle ve emirler ile anlaşmış, bunun üzerine Hüseyin barışmak için tekliflerde bulunmuştur. Uzun bir müddet biraz barış hali, biraz savaş hali ile devam ettiler. 1370 yılına gelindiğinde aralarında yüze yakın savaş olmuştu. Savaş ve strateji dehası olan Timur bu mücadelelerden güçlenerek çıkmış ve emirlerin birçoğu emri altına girmişti. Yalnızlığa bırakılan Emir Hüseyin'in ordusu Kunduz'da Emir Timur tarafından hezimete uğratıldı. Emir Hüseyin kaçmış ve bir köye sığınmıştı. Emir Hüseyin saklandığı köydeki caminin minaresinde yakalandı. Siyasetten uzaklaşıp daha mütevazı bir hayat sürdürmek, dine yönelmek hacca gitmek istediğini söylese de Emir Keyhüsrev Huttelani'nin kardeşini öldürmesinden dolayı kısas (Yezdi, 2013, s.97) uygulanarak öldürüldü.

Emir Timur, bu duruma üzülmüş ve duygulanmıştı. Emir Hüseyin'in haremindedir bulunan Kazan Sultan Han'ın kızı Saray Mülk Hatun ile izdivaç yaptı. Böylelikle Cengiz Han'ın soyundan bir kızla evlenmesinden dolayı Emir Timur'a Han damadı anlamına gelen Han-ı Küregan unvanı verilmişti. Ayrıca Timur, Ulus Aga, Sulduz, İslam Aga bt. Yasavuri ile de evlendi. Timur daha sonra Belh kalesini yıktırması ve Ceyhun Nehri'nin üzerinden bir köprü yaptırarak Keş'ten geçerek Semerkant'a gelmişti. Emir Hüseyin'in ölümü ile Maverâünnehir'in tek sahibi haline gelse de bu her şeyin tamam olduğu anlamına gelmiyordu. Turan soyundan olan halkını diğer milletlere hâkim kılmak için savaşmaya devam edecekti. Önce Kabul Şah öldürülüyor ve Moğol soyundan olan Suyurgatmış'ı han ilan ederek Moğolların adına fetihlerini gerçekleştiriyor görünecekti. Beylere ise kendine soyağacı düzenleterek Cengiz Han'ın kanından geldiğini ispata çalışıyordu. Emir Timur 1370 yılında Semerkant merkezli Türk ve Müslüman bir devlet kurdu.

Emir Timur'un İlk Faaliyetleri

Bu dönemde Moğol hâkimiyeti yerini Türk hâkimiyetine, Cengiz İmparatorluğu yerini Timur İmparatorluğu'na bırakmıştı. Suyurgatmış, Han olarak 1370'ten 1388 yılına kadar tahta oturmuş görülmektedir. O ölünce yerine oğlu Mahmut Han'ı tahta oturtmuş ve 1402 yılına kadar o hükümdar olarak tahta oturacaktır. Fakat bu hanlar mahkûm gibi muamele görmüşlerdir.

Yasalar ve hukuken ise pek bir şey değişmiş sayılmazdı fakat Emir Timur sofuluk yönü ağır basan, din adamlarını, âlim ve ilim adamlarına sevgi ve saygı göstermişti, fethettiği yerlerdeki âlimleri Semerkant'a göndererek orasını bir bilim merkezi haline getiren bir liderdi. Fetihlerini yavaş yavaş, planlı, projeli ve zamanında yapmasını bilen, sefer düzenleyeceği devletin içyapısını iyice tetkik ettikten sonra sefere çıkan bir devlet adamıydı. Bazı tarih yazıcılarına göre bu Demir Adam'ın yüzü hiç gülmez ve az konuşan biri olmasının yanında acımasız olduğu yönüyle Cengiz Han'a benzetilmekteydi.

Türkistan coğrafyasındaki ve Maverâünnehir bölgesindeki Türk topluluklarında bir anarşi ortamı vardı, bunu Cengiz kanunlarıyla disipline sokarak nizamlı milletler haline getirmişlerdir. Emir Timur'un ordusunda ücretli askerin çok olması, fetihlerinde çok fazla yağma ve yıkma olaylarının yaşanmasına sebep olacaktı. Timur'un seferlerinde coğrafi bir sıralama yoktur, düşman nereden saldırırsa ona göre sefer düzenlemiş diyebiliriz. Ayrıca dağlık ve dik yamaçlı bölgelere birden fazla sefer yapmasındaki sebep ise ordusuyla gittiğinde karşıdaki gücün dağlara saklanıp gidince tekrar dönmelerinden kaynaklanıyordu.

Emir Timur, Çağatay coğrafyasına egemen olmak ve sonradan ortaya çıkan hanedanlıkları cezalandırmak, İpek Yolu üzerindeki ülke ve toplulukları ele geçirip Cihan Hâkimiyeti anlayışı doğrultusunda seferler yapmıştı. Çağataylara “Damad”, Müslümanlara “Emir”, Türklere de “Bey” olan Emir Timur, Cihanşümül hâkimiyet anlayışını (Yoska, 2019, s.98) hayata geçirmek için savaşıyordu.

Timur, bozkır ve şehir kültürünün göbeğinde bulunan, kıtaları birleştirici bir konumda olan Harezmi bölgesine seferler düzenlemişti. Seferlerin yılları 1372, 1373, 1376, 1379 ve 1388'dir (Yoska, 2019, s.98). Harezmi bölgesi, Ceyhun ırmağının iki tarafında uzanan deltanın adıdır. Oldukça verimli olan Harezmi bölgesi stratejik olarak çok önemli noktada bulunmaktaydı. Çin dışında İpek Yolu'na hâkim olmak isteyen Timur ilk olarak Harezmi'e sefer yapmıştır. Hem istenilen tarım ve ticaret amaçlarına da uygun bir bölge olan Harezmi, Maveraünnehir ile Deşt-i Kıpçak arasında ticari olarak bağlantı noktasıydı.

Göstermelik Han olan Suyurgatmış adına devleti idare eden Emir Timur, ilk olarak elçisi Elfe Tavaçı'yı Hüseyin Sufi'ye göndermişti (Yezdi, 2013, s.104). Eğer dost kalmak istiyorlarsa Çağatay Ulusu'na ait olan Doğu Harezmi'yi iade etmelerini ve ayrıca beş yıllık biriken Kat ve Hive'nin vergilerini istedi. Hüseyin Sufi, bunu reddetmiş ve sulh için gelen Mevlana Celaleddin Keşi hapse arttırmıştı. Bunun üzerine 1372'de hareket eden Emir Timur'un ordusu ilk olarak Kât şehrini almış ve Kongrat ailesinin önde gelenleri öldürmüştür. Hive'ye yürümüş ve düşmana ağır darbe vurmuştu. Hüseyin Sufi yaptığından büyük pişmanlık hissetmiş ve canına kıymıştı. Yerine geçen kardeşi Yusuf Sufi itaat etmiş ve yeğeni Süyün Beg Hanım (Hanzade)'yi Emir Timur'un oğlu olan Cihangir Mirza'ya vereceğini söylemişti. Fakat, çeyizi hazır değil diyerek düğünü sonraya erteletmiştir.

Timur, Semerkant'a dönünce, Yusuf Sufi, kışkırtmalar neticesinde Kat şehrini vermektен ve Hanzade'yi gelin göndermekten vazgeçmişti. Bunun üzerine Timur, 1373 yılında tekrar ordu gönderdi. Korkan Yusuf Sufi, 50 katır yükü mal-ı aman miktarı karşılığında affedilmiş, Süyün Beg Hanım'ı da göndermeye razı olmuştur. Bir yıl sonra da akıl almayacak derecede çok çeyiz ile birlikte gelin oldu. Emir Timur, böylelikle kendinden sonra oğlunu da Çağatay soyuna damat etmişti. 1376 yılında üçüncü kez sefere çıkan Emir Timur, Yusuf Sufi'nin itaatsizliğini ortadan kaldırmak isteyecekti. Ülkesinde çıkan isyan neticesinde seferi yarıda bırakıp geri döndü. Celayirliler ve Kıpçakların dersini verip isyanı sonlandırdıktan sonra dördüncü kez Harezmi'e sefere çıktı (1376). Çağatay Hanlığının doğu tarafındaki topraklarda bulunan güçleri ortadan kaldırdı. Yusuf Sufi Buhara ve Hazar'ın ötesindeki Türkmenler'in köylerini yağmalatmıştı. Emir Timur'un sebebini öğrenmek için gönderdiği Elçi Emir Celaveti'de hapse atılmıştı.

Burada Toktamış'ın Kongratlar üzerinde etkisini görüyoruz ve Emir Timur'a karşı kışkırtmalardan söz edebiliriz. Bunun üzerine beşinci ve son kez Harezmi'e sefere çıkmıştır (1379). Ürgenç kalesini kuşatmış, Yusuf Sufi'nin düello teklifini kabul etmiş fakat Emir Timur'la cenk etmektен korkup hastalanmış veya zehirlenerek ölmüştü. Yerine geçen Süleyman Sufi ile anlaşma sağlanmış ve Ürgenç kalesini teslim almışlardı. Emir Timur kaleyi yerle bir ettirmiş ve içinde bulunan tüm ahaliyi Semerkant'a göç ettirerek şehrin yerine de arpa ektirmiştir.

Altın Ordu ile Münasebetleri

Harezmi, Sosyo-kültürel yapısı, konumunun önemi ve coğrafi özellikleri bakımından Altın Ordu hanlığı ile Timurlular arasında sürekli bir nüfuz oluşturmaya çalıştıkları bölge olmuştur (Yoska, 2019, s.106). Timur, Harezmi bölgesini Toktamış'ın etkisi altından çıkartıp, Yusuf Sufi'ye de ders verme amacıyla sefere çıkmıştı.

Peki, ne olmuştu da Toktamış, Timur'a ait topraklara saldırmıştı. Onu her seferinde destekleyen ve Altın Ordu'ya Han olmasına en büyük destek olan adama bunu yapmıştı. Bu durumu daha iyi anlamak için, Altın Ordu'nun tarihi süreçteki yerini, gelinen süreçte neler olduğunu bir inceleyelim. Daha sonra Timur'la münasebetlerine değinelim.

Altın Ordu Devleti, Cengiz Han'ın oğlu Cuci'nin yönetimine bırakılmış, kimi Cuci Ulusu kimisi Gök Ordu kimisi de Tatar diye nitelendirildiği, nihayetinde Altın Ordu Devleti'ydi (Tektaş, 2013, s.361). Altın Ordu Harezmi, Kafkasya ve İrtiş'in Batı bölgelerinde kurulup büyümüşü. Zamanla gelişen ve güçlü bir Moğol devleti olan Altın Ordu'nun; nüfusunun, yöneticilerinin ve ordusunun büyük bir bölümü Türklerden oluşmaktaydı. O yüzden Türk-Moğol devleti de denmektedir. Berke Han zamanında ise devlet hızlı bir İslamlaşma sürecine girmişti. Sırf bu yüzden Berke Han Hıristiyan olan hanedan üyeleri ile ters düşmüş, hatta kiliseleri yıktığı bile söylenmişti (Tektaş, 2013, s.286). Yine Berke Han döneminden Toktamış dönemine kadar göreceğimiz üzere Kıpçak hanları Azerbaycan toprakları üzerinde hak iddia etmişlerdir. Altın Ordu devleti, Timur'un doğduğu zamanlarda en kudretli, en parlak yani altın çağını yaşıyordu, diyebiliriz (Lamb, 2009, s.145).

Canibek zamanında ekonomik hayat zora girmiş sonrasında vuku bulan veba salgınında halkın üçte biri vefat etmişti (Tektaş, 2013, s.314). XIV. yüzyılın ortalarından sonra da dünya siyasetinde gerilemeleri başlayıp hem dünyada hem bölgede hâkimiyetlerini kaybetmeye başlamışlardı. Devlette iktidar olabilmek için kavgalar başlamış, cinayetler yaşanmıştı. Bu süreçte devlete başkaldıranlar, vergilerini ödemeyenler olmuş, bölgesel yönetimler oluşmaya başlamıştı. Bu durumdan en çok yararlanmak isteyenler Rus Knezlikleri olsa da bu dönem için başları ezilmişti.

Sene 1379'lara gelinmişti fakat Altın Ordu'da taht için mücadeleler devam ediyordu. Urus Han devletin siyasi işlerine karışarak yönetimi ele geçirmek için karar aldı ama Mangışlak valisi olan Tuy Hoca Oğlan yani Toktamış'ın babası bu duruma şiddetle karşı çıktı. Bu itirazı fayda etmediği gibi canından oldu. Kırım hanı Toktamış ile Urus Han mücadele ettiler. Toktamış yenilerek, babası gibi öldürülmekten korktu ve kaçtı. Timur'dan kendisini himaye etmesini ve korumasını diledi (Nur, 1994, s.422).

Timur, Kaçkar dolaylarındaydı ki Toktamış Oğlan'ın Urus Han'dan kaçarak kendi ülkesine sığındığı haberini aldı. Onu karşılamak için ise Emir Tuman Timur Özbek'i gönderdi (Alan Akbıyık, 2003, s.121) ve ikramda kusur edilmemesini emretti (Tektaş, 2013, s.323). Timur bu habere sevinmişti çünkü Gök Ordu'nun içişlerine nüfuz etmek istiyordu. Vasal bulundurmak ve Deşt-i Kıpçak bölgesine hâkim olmanın bir adımı olarak görmüştü. Bu onun için bir fırsattı (Kabadayı, 1966, s.2). Toktamış'ı Semerkant'a ulaştırdılar. Timur, onu çok iyi karşıladı, adına ziyafetler verdi, şölenler düzenledi, hediyeler (Şami, 1987, s.89) vererek hoş tuttu. Otrar ile Savran'ı ona verdi (Lamb, 2009, s.147). Yalnız buralar Urus Han'a aitti ve savaşarak alması gerekiyordu.

Urus Han, Volga taraflarında sefere çıkmıştı, bunu fırsat bilerek Toktamış, Timur'un emrine verdiği orduyla Altın Ordu'nun Sağnak şehrine hareket etti (1375). Karşısında Urus Han'ın oğlu Kutluk Boğa vardı. Savaşın ilk zamanlarında Kutluk Boğa öldürüldü fakat askerler buna çok kızıp daha kuvvetli saldırdılar. Neticede Toktamış mağlup olarak döndü ve yine Timur'a sığındı (Şami, 1987, s.89). Timur, hiçbir şey demedi, eskisinden daha çok muhabbetle ona sahip çıktı ve ihtiyacı olan her şeyi karşıladı. Toktamış bu sefer Kutluk Boğa'nın kardeşi Tok Takı'ya karşı savaştı. Birçok beyin ve emirin ittifakıyla karşılaşan Toktamış bozguna uğradı ve Sır-derya istikametine kaçarken elinden yaralandı ve cins bir atın üstünde zorlukla yüzerek nehirden karşı tarafa geçmiş ormana sığınarak kurtulmuştu (Yezdi, 2013, s.118). Timur yine hiçbir şey söylemedi ve güzel sözlerle onu telkin etti. İkramlarda bulundu yine Urus Handan kaçan Mangut kabilesinden İdigü de Emir Timur'a sığınmıştı.

Urus Han, bir elçi göndererek; Toktamış'ın oğlunu öldürdüğünü ve onu teslim etmesini yoksa savaşa hazırlıklı olmasını bildirdi. Emir Timur ise; kendine sığınan birini vermeyeceğini ve savaşa hazır olduğunu söyledi (Lamb, 2009, s.147). Timur, Urus Han'ın elçileri Tovlu Can ve Köpek Mangut'u yolladı, sonrasında ordusunu topladı. Semerkant'ın korunması görevini Emir Cakü'ye bırakıp ordusuyla birlikte Otrar'a vardı. Urus Han'da Suğdak'a konakladı. Havanın soğuması ile birlikte 3 ay bekleyen ordular tekrar memleketlerine döndüler. Daha sonrasında Urus Han'ın öldüğü haberi geldi.

Yerine oğlu Tok Takı tahta oturmuştu ki; kısa bir süre sonra oda öldü. Şimdi tahta Timur Melik Oğlan geçti. Toktamış ile aralarında yine bir muharebe yaşandıysa da Toktamış kaybetti. Timur yine de Toktamış'ı Ak Ordu tahtına oturtmaya kararlıydı. Timur Melik zevkine, sefasına düşkün, iradesi güçsüz bir devlet adamıydı (Şami, 1987, s.92). Ak Ordu'nun içinde Toktamış'ın taraftarı çoğalmaya başlamıştı. Timur bunu biliyordu ve dördüncü kez gönderdi. Toktamış bu sefer Timur Melik'i yenmişti ve kendisini Altın Ordu hanı ilan etti. Babasının öcünü de almış oluyordu. Toktamış bunun üzerine Sağnak'ta 1378, 1379, 1381, 1382 ve 1383 yıllarında darphanelerde kendi adına paralar bastırıldı (Yakubovskiy, 1976, s.215). O yıl devletin tanzim işleriyle, idari işler ile uğraştı. Beylerle ve emirlerle münasebetler kurdu. Böylelikle kalabalık bir orduya kavuşmuştu. Volga'nın sol kıyısındaki şehirleri zorlanmadan aldı fakat Altın Ordu'nun tamamını ele geçirememişti. Cengiz soyundan gelen, güçlü komutanlardan Mamay vardı. Deşt-i Kıpçak'ın Batı tarafına hâkimdi. Kırım dolaylarında yaşayan Kıtay Mamay Mirza 1370 yılında Ruslara yenilmişti. Ordusunun yarısı yok olmuş ve ağlayan komutan olmuştu (Tektaş, 2013, s.326). Tam da büyük bir ordu toplamış ve bu yenilginin öcünü almak için sefer hazırlığı yapıyordu ki Doğu Deşti Kıpçak'la yetinmeyen ve Altın Ordu'nun eski haline kavuşmasını isteyen Toktamış, ordusuyla saldırdı. 1380 yılında Kulikova Ovası'nda Toktamış mağlup etti. Mamay ise tekrar bir ordu toplamaya koyuldu fakat ikinci kez Toktamış'a Kalka Irmağı yakınlarında yenildi. Kefe hâkimleri ile münasebete girdi. Kabul edip hediyeler verdiler ve birkaç gün sonra da öldürdüler.

Toktamış Moskova'yı kuşattı, baktı alamayacak, cüzi bir miktar vergi ödemeleri karşılığında gideceğini söyledi. Bunun üzerine şehrin kapıları açıldı ve Toktamış'ın ordusu şehri yağma etti, devlet hazinesine el kondu, birçok kişiyi öldürdü. Böylelikle bunu duyan diğer knezlikler de korkarak bağlılığını bildirdiler. Rus knezliklerini de dize getiren Toktamış'ın önünde büyük bir engel kalmamıştı. Altın Ordu'nun tamamına hâkim olmuştu. Yalnız bu birliğin oluşmasına engel tek yer Harezmi bölgesi idi ve buna engel Emir Timur vardı.

Hiç kuşku yoktur ki Toktamış'ın başarılı olmasındaki en büyük katkı Timur'un verdiği desteklerdi. Fakat şimdi koşullar değişmişti ve Toktamış güçlenmiş, güçlü bir devletin hükümdarı olmuştu. Sahibi olduğu devleti, eski gücünün yanında eski topraklarına da kavuşturmak istiyordu.

Emir Timur İran'ın fetih işleri ile uğraşıyordu. Bir taraftan da Harezmi'e seferler düzenliyordu ama önceliği orası değildi. Toktamış Harezmi emirleri ile iş tutuyor, "babası gibi destekleyen" Emir Timur'a rakip oluyordu. Toktamış Han, Harezmi de kendi adına para darp ettiriyordu. Timur'un ise hedefi büyüktü ve Toktamış da olacağını ileri

zamana bırakıyordu. Ama 1383’de Harezmi’ye beşinci seferinde Kongratlara darbe indirdiği gibi Toktamış’ın Yusuf Sufi gibi işbirlikçilerini de saf dışı bırakmış oldu.

Toktamış Han’ın bir sonraki hedefi ise Azerbaycan toprakları idi. Canibek Han zamanında ele geçirilen bu topraklar, Berdi Bek Han zamanında yine İlhanlı soyundan olan Cezayirli, Azerbaycan’a hükmetmişlerdi. Fakat daha sonra ellerinden çıkmıştı. Şimdi oralar Timur’un nazarındaydı. 1384’te Sultaniye’ye geldi, şehri ve şehrin kalesini ele geçirdi. Buraların kontrolünü kendi adamı Sanı Adil’e bırakarak Semerkant’a döndü.

Toktamış, Şirvan’dan geçerek Tebriz’i kuşatmıştı. Şehri alamayınca bir hafta dayanan şehri çokça bir miktar vergi karşılığında kuşatmayı kaldıracağını söylemişti. Canını korumak isteyen halk 2,5 milyon altın toplayıp teslim etmiş fakat Toktamış sözünde durmamıştı. (Tektaş, 2013, s.331). Ordu şehre girip, yakıp yıkmış, mal mülk, kıymetli eşya ne varsa yağmalamış ve şehri harabeye çevirerek insanları öldürmüşlerdi (Alan Akbıyık, 2003, s.125).

Buna çok üzülen Timur, kardeşi veya oğlu gibi görüp desteklediği Toktamış ile artık karşı karşıya gelmesi gerekiyordu. Emir Timur bu ara Nahçıvan’ı geçerek Gürcistan’a girmiş, Kars’ı almıştı. Tiflis’e girmiş ve Kral V. Bagrat Müslüman oldum deyince serbest bırakarak Aşağı Küre’ye çekilmişti. Tarih boyunca bakıldığında Harezmi ve Azerbaycan coğrafyası her zaman devletlerin mücadele alanı olmuştu. Toktamış’ın yaptığı Zafernâmeler’de ihanet olarak ele alınmıştı. Toktamış, Han soyundan geliyordu o yüzden Timur’dan üstün sayıyordu ve bazı emirlerin galeyana getirmesi ile Timur’a karşı gelecek Deşt-i Kıpçak, Azerbaycan ve Harezmi bölgelerinin tamamına hâkim olarak bu coğrafyaların jeopolitik öneminden faydalanmak isteyecekti. Toktamış’ın emir’ül -ümerasından olan Edigü’de kaçmış ve Emir Timur’a sığınmıştı. Deşt-i Kıpçak’ta kalelerin ve askeri gücün Timur’a karşı koyamayacağını, buradaki bolluktan bahsederek Timur’u yönlendiriyordu (Alan Akbıyık, 2003, s.124).

İlk Karşılaşma

Çok geçmeden Timur Azerbaycan’a hareket etti. Toktamış ise Memlûk sultanına elçiler göndererek Timur’un İran’da güçlenmesine karşılık olarak Mısır’la ittifak yapmak istiyordu. Timur gelip Karabağ’a yerleşti. Toktamış’ın Derbent’i geçip Samur suyu taraflarında olduğunu haber alınca; Osman Abbas’ı, Ali Bahadır ve İgü Timur’un birliklerini yolladı fakat savaşa girmemelerini tembihledi. Arkalarından oğlu olan Miranşah’ı yolladı. Timur birlikleri karşılarında orduyu görünce geri çekilmeye başladılar. Kaçıyor sanan Toktamış birlikleri takip etti ve ok yağmuruna tuttular (Tektaş, 2013, s.332).

Geriden gelen Miranşah’ın ordusuyla karşılaştı ve çarpışmaya başladılar. Toktamış’ın ordusu geri çekilmeye başladı. Birçok asker öldü ve birçoğu esir edildi. Timur bunlara dokunmayıp affetti ve Toktamış’ın sağlığını sordu. Onun da aralarında baba-oğul hukukunun olduğunu, aradaki birkaç fitneciye aldırış edilmemesi gerektiğini, bunun yüzünden birçok insanın canının yanmaması gerektiğini; aksi takdirde, Allah’ın lanetleyeceğini söyledi (Şami, 1987, s.123) ve bu tutsak askerleri hediyelerle yolladı. Toktamış ile yapacağı mücadeleyi ileri bir tarihe bırakmıştı. Toktamış da ani bir hareketle doğuya yöneldi.

Daha sonra ise Tatar ve Moğollar, Toktamış Han’ı çeşitli sözler ile Timur’a karşı doldurdular ve büyük bir ordu toplamasını sağladılar. Daha sonra Turan ülkesi ve Türkistan bölgesine saldırı gerçekleştiren Toktamış’ın ordusu birçok yeri yağma etti. Timur’un batıdaki hudut kalesi olan Sabran’ı kuşattıysa da alamadı (1387-1388). Endican’dan hareket edip gelen Emir Timur’un oğlu Ömer Şeyh’le yapılan mücadeleyi Otrar’da kazandı. Daha sonra Buhara’ya yöneldi, burayı da alamadı. Fakat çetin mücadeleler yaşandı. Toktamış Han, Harezmi bölgesinde Kongratlar’ı isyana teşvik etmiş ve meyvesini almıştı. Kongratların lideri Yusuf Sufi ile Timur’un münasebetlerini daha önce de Timur’un ilk faaliyetlerinde değindiğimiz gibi neticelenmişti, Ürgenç zaptedilmiş ve şehrin yerine arpa ekilmişti (Yakubovskiy, 1976, s.227).

Timur’un Altın Ordu Seferi ve Kunduzca Savaşı

Hazırlıklarını tamamlayan Toktamış, 1388 yılı sonlarında içerisinde Türk, Moğol haricinde Rus, Bulgar, Çerkez, Alanlar, Moşkalar, Başkurtlar, Kırım, Kefe ve Azak ahalisinden oluşan orduyla (Yezdi, 2013, s.172) sefere çıktı. Bir kısmı Savran’ı bir kısmı da Zernuk kalesini kuşattı. Semerkant’ta bulunan Timur haber alır almaz ordu toplamaya başladı. Andican’daki oğlu Ömer Şeyh’e ve Herat’ta bulunan diğer oğlu Miranşah’a, belirlenen yerde buluşmak için haber gönderdi. Kendisi Semerkant ve Keş bölgesinden 30.000 civarında askerle harekete geçmiş, İdigü’yü de öncülük olarak göndermişti. Bir taraftan da soğuklar bastırmış kış gelmişti. Timur, Gök Ordu kuvvetlerini meydan muharebesine çekip yok etmek istiyordu. Hazırlıklara devam ettiyseler de 1389 baharında Toktamış’ın üzerine yürümüş o ise İdil tarafına çekilmişti.

Timur’un 1390-1391 kışı başlarında Toktamış’a karşı seferi başlamıştı (Verdiyev, 2019, s.80). Semerkant’tan Taşkent’e oradan da Hocend’e geldi. Büyük bir ordu toplamıştı ve Otrar istikametine giderken 1391’in Ocak ayında Toktamış’ın elçileri geldi (Şami, 1987, s.142). Emir Timur’a çeşitli hediyeler sundular, ayrıca bir şahin ve 9 tane cins

at vardı. Mektubunda; Timur'un kendisine yaptığı lütufları, iyilikleri hiç unutmadığını, yaptığı davranışlardan pişmanlık duyduğunu, ona bundan sonra sadık kalacağını vaat etti. Timur ise yaptığı davranışlardan dolayı onu suçlamış, ona yaptığı yardımları hatırlatmış, güçlenip Han olunca ihanet ettiğini, Fars ve İran üzerine seferdeyken sırtından vurduğunu hatırlattı (Yezdi, 2013, s.185). Bu yaptığının diploması hilesi olduğunu söyleyerek; sözlerinde doğru ise Ali Bek'i göndermesini söyledi. Fakat buna imkân yoktu. Timur, Toktamış'ın ordusunun yerini bulmaya çalışıyordu. Bir taraftan da ordunun yiyecek sıkıntısı baş gösterdi. Toktamış sürekli kuzeye çekiliyordu, böyle devam etse Timur'un ordusu daha savaşmadan dağılabilirdi. Timur takibe devam etti ve Yayık civarında çarpışmalar başladı. Ömer Şeyh'in birlikleriyle mücadeleler başladı. Daha sonra Samar Nehri ve Kunduzca Nehri istikametinde ordular tam anlamıyla karşılaştı. Çarpışmalar çok şiddetliydi. 3 gün süren savaş sonunda Toktamış'ın ordusu yenildi, askerleri kılıçtan geçirildi. Toktamış kaçmış ve canını kurtarmıştı. Timur takip etmemiş Tatarların bölgelerini yağma ettirmişti. Timurlular bu savaşta çok fazla ganimet elde ettiler. Ayrıca kız ve erkek olarak beş binden fazla köle alınmıştı. Piyadeler onla yirmi arasında, süvariler ise yüze yakın at almışlardı (Şami, 1987, s.153). Deşt-i Kıpçak'a bu seferi yaklaşık on bir ay sürmüş ve zaferle sonuçlanmıştı. Timurlular, Sabran'dan hareket etmiş, Otrar'a gelmiş, oradan da Semerkant'a ulaşmıştı (Verdiyev, 2019, s.87).

Savaşın Sonucunda Yaşanan Gelişmeler

1391 yılında Kunduzca Savaşı'nda ağır yara alan Altın Ordu Devleti, beklenenin aksine hâlâ güçlüydü. Deşt-i Kıpçak'ta hâkim güç Toktamış Han'dı. Könce Oğlan, Timur Kutluğ ve İdigü gelerek Timur'a bağlılıklarını bildirdiler. Daha sonra ise gelip ferman istediler ki; Altın Ordu'da yurtlarına dönüp halkları toplayarak Timur'a getirme sözü verdilerse de vefa göstermediler. Timur Kutluğ Oğlan toplayarak düzeni kurmuş fakat daha sonra han olma sevdasına kapılmıştı. Könce Oğlan Timur'un huzuruna gelmiş daha sonra gelişen olaylar neticesinde tekrar gitmişti (Şami, 1987, ss.152-153). Timur'un bunlara izin vermesinin sebebi ise; Altın Ordu'da karışıklık çıkartacakları ihtimalidir. Timur'un I. Deşt-i Kıpçak seferiyle, Toktamış Han'ın devletine ağır darbe vurulmuştu ve iki parçaya ayrılması için büyük çaba göstermişti. Toktamış'ın büyük güç kaybettiğini ve büyük bir iç karışıklık çıkacağını düşünülmekteydi. Fakat Timur Kutluğ Oğlan, Kayrıçak Oğlan, Könce Oğlan ve Edige gibi liderler bölgede etkin olmaya başlasalar da Toktamış'ın gücünden çekiniyorlardı. Toktamış Han hâlâ etkiliydi ve güçlü bir nüfuza sahipti (Verdiyev, 2019, s.94).

Timur, Kafkasya ve İran dolaylarında bulunduğu sıralarda, Toktamış Azerbaycan'da kuvvet toplayarak, güçlenip çarpışmaya hazırlanıyordu. 1394 ve 1395 yıllarında tüm ordusuyla Mısır'ın Sultanı Berkuk'la sağlam dostluklar kurarak anlaşmaya çalışıyordu. Timur'un iki devlet içinde tehlike oluşturduğunu söylüyordu. Hülagü Han gibi bir lidere mukavemet eden bir devleti yanına çekmenin iyi olacağını düşünüyordu (Kabadayı, 1966, s.38).

Yeni bir hazırlığa koyulan Toktamış, Moskova'yı yanında tutmak istemişti. Moskova Knezi I. Vasili'ye Nijniy-Novgorod Knezliği'nin tamamını daha sonra ise ayrıca Gorodets-Mişerskiy ve Tarusu'yu da hediye etmişti (Verdiyev, 2019, s.95). Toktamış'a söz verdi, ki onu han olarak tanıyacaktı (Alan Akbıyık, 2003, s.135).

Timur, Altın Ordu ile ittifakından dolayı Memlükleri tehdit ediyordu. Bunun üzerine de Toktamış daha yakınında bulunan Litvanya krallığı ile ittifak kurdu. Timur'a karşı savaşmak için Polonya-Litvanya kralı Yagaylo ile sıkı ilişkiler kurmuştu (Verdiyev, 2019, s. 97).

Toktamış'ın Cuci Ulusu'nu tekrar eski durumuna getirerek, güçlü bir devlet haline getirmesi, Timur'un yayılmacı politikası ile çakışıyordu. Osmanlı Devleti'nin dolayısıyla Yıldırım Bayezid'in de Timur karşıtı politikası, Altın Ordu ile Osmanlı Devleti'ni yakınlaştırmıştı.

Emir Timur'un Suriye ve Anadolu coğrafyasında yayılmacı politika izlemesi buradaki devletleri de ittifak yapmaya mecbur bırakmıştı. 1393-1394 yıllarında Toktamış Han ve Kadı Burhaneddin, Yıldırım Bayezid'i, Memlük Sultanı Berkuk'u Emir Timur konusunda uyarmışlardı. Sonuçta siyasi çekişmelerden vazgeçerek bir ittifak oluşturdular. Daha öncesinde Timur'un elçisini katleden Kadı Burhaneddin şimdi de Timur'un bu ittifaktan çekilme isteğini reddetmişti. Bunun üzerine Sivas'a hareket eden Emir Timur, Doğu Anadolu'da ki Erciş ve Mecinkerd kalelerini almıştı ve Sivas'a yürüyecekti. Timur, adı geçen bu dörtlü ittifak karşısında Erzurum'dan geri çekildi. Suriye ve Anadolu'ya hareket edecekken Toktamış'ın kendisine karşı askeri hareketlilik içinde olduğunu öğrendi. Bunun üzerine Timur II. Deşt-i Kıpçak seferi için hazırlıklar yaptı. Dörtlü ittifaka baktığımızda ise; sonuç olarak kâğıt üstünde kaldığı anlaşılıyordu.

Terek Savaşı Öncesi Diplomatik Temaslar

Timur ise Toktamış'ı tamamen silmek için kengeşini topladı. Derbent ve Şirvan taraflarından Azerbaycan'a asker göndererek burada karışıklık çıkardığını söylüyordu. Deşt-i Kıpçak'taki milletlere haber yolladı ve kim kendine katılırsa yüceleceğini, savaşır ise de yıkılıp yok olacağını söylüyordu (Yağlı, 2016, s.192).

1394 yılında Timur, Şeki'ye gelmiş, Toktamış ise Derbent'i geçmişti. Bunu haber alan Timur o tarafa yöneldi fakat Toktamış askeri mücadeleye girişmeden geri çekildi. Devamında Emir Timur kışı burada geçirmek için Mahmutabad'a geldi ve orada kışı geçirdi. Baharda çok alim ve tecrübe sahibi, akıllı bir şahıs olan Şemseddin Elmaliki'yi Toktamış'a elçi gönderdi (Şami, 1987, s.192). Şemseddin, Derbent'i geçti ve mektubu Toktamış Han'a sundu. Tatlı, yumuşak ve övgü dolu sözlerle gönlünü aldı. Barışa ikna etmişti fakat Toktamış'ın beyleri pek akıllı insanlar değillerdi. Telkinleriyle Toktamış'ı caydırdılar ve "hayır" cevabı verdiler. Cevabı alan Timur çok sinirlenmişti. Ordusunu teftiş ederek savaşa hazır hale getiriyordu ki ordu Elburuz Dağı'ndan Hazar denizine kadar uzanmakta olan büyük bir orduydü (Verdiyev, 2019, s.105).

Timur, yol üzerinde yaşayan ve bir Moğol kavmi olan Kaytak isimli bir kavmi askerlerine yağma ettirdi. Toktamış, Ortak adında bir elçi gönderdi. Elçi, karşısındaki ordunun büyüklüğünü görünce geri dönmüş ve Toktamış'a haber vermişti. Şaşırarak Toktamış, Kazançı Bahadır'ı çok sayıda askerle öncü birlik olarak Timur'un üzerine yolladı. Giden Kazançı birlikleri Torki denen yere karargâh kurdu. Bunu duyan Timur, Koysu nehri kıyılarına konuşlandı ve ani bir baskın yaparak Toktamış'ın bu önce birliklerinin çoğunu öldürdü. Kazançı canını zor kurtardı (Şami, 1987, s.193).

Timur bundan sonra Sunca nehri kıyısına gelmiş, Toktamış'ta Terek Nehri kıyısına konuşlanmıştı. Bu artık Toktamış'ın kesin savaş istediğinin göstergesiydi ve haber Timur'a ulaşmıştı. 14 Nisan 1395'te ordular iyice birbirlerine yakınlaştılar. Bu savaş yalnız Toktamış Han'ın değil tüm Altın Ordu Devleti'nin de kaderini değiştirecekti (Verdiyev, 2019, s.106).

Terek Savaşı (15 Nisan 1395)

Gecenin bir vaktinde Toktamış Han baskın yaptı. Timur'un ordusu sabit kaldı ve savunma yapmaya devam etti (Yezdi, 2013, s.251). Toktamış'ın askerleri baktılar ki karşısındaki ordu her an hazır bekliyordu. Gafil anlarında yakalayamayacaklarını anlayınca geri çekildiler. Sabah olunca iki ordu karşı karşıya geldi ve çarpışma başladı. Timur ordusunun 1391'de olduğu gibi yine yedi kol düzenine göre konumlandırıldı (Alan Akbıyık, 2003, s.137). Merkez Kuvvetleri Komutanlığı'nı ise Emirzade Mehmet Sultan'a vermişti. Bu sırada bir havadis geldi ki; Könce Oğlan, Davut Sofi, Ödürge ve Berknyaruk Aktav Timur'un sağ kanadına saldırıp kıracaklardı. Bunun üzerine Emir Timur ise; bu tarafa büyük bir ordu gönderdi ve bunu gören Toktamış'ın birlikleri kaçıştı. Az miktarda asker takip etti, geri dönen birlikler birçoğunu öldürdüler (Kabadayı, 1966, s.43) ve bu durumdan cesaretlenerek toplanıp geri saldırdılar. Timur'a çok yaklaşmışlardı, savaş çok çetin devam ediyordu, Timur'un mızrağı ve kılıcı kırılmıştı. Öldürmeye yaklaşmışlardı ki seçme askerleri onu korudu (Neogoe, 2004, s.144). Timur'un emirleri kendi etrafında toplanarak savaştılar. Üstünlük Emir Timur tarafına geçmişti. Bu arada Toktamış'ın ordusunda anlaşmazlık çıktı. Sağ kanattaki komutan emirlerden birine kızdı ve emirin kendisine verilmesini yoksa savaşı terk edeceğini söyledi. Toktamış, savaşa dönmesini, amaca ulaştıklarında emiri vereceğine söz verse de, kabul etmeyerek kabilesini de toplayarak gitti. Bu durum Toktamış'a büyük güç kaybettirmişti.

Timur'u çevreleyen Emir Allahdad Hüseyin, Şeyh Nureddin ve Cakü gibi emirler vefakârca savaşmışlardı. Şehzade Muhammed Sultan birlikleriyle yardıma yetişti ve sağ tarafa yerleşerek Toktamış'ın ordusunun sol kolunu dağıttı. Hacı Seyfettin birlikleri, Toktamış'ın askerleri tarafından çevrilmişti ve büyük darbe yemişti. Timur birlikleri karşı tarafı sürekli ok yağmuruna alıyorlardı. Mirza Rüstem ve Ömer Şeyh'de yardıma gelmişti. Artık Toktamış'ın ordusu dağılmaya ve parçalanmaya başladı. Artık üstünlük her tarafta Emir Timur'a geçti. Artık Toktamış yenilmişti ricatla geri çekilip gitti. Burada yenilmesinin sebebi birçok kişi tarafından emirlerin ihanet etmesi olarak gösterilmiştir (Verdiyev, 2019, s.109).

Terek Savaşı Sonrası Gelişmeler

Timur, Toktamış'ın kaçmasına çok üzülmüştü çünkü zengin kaynaklara sahip topraklarda Toktamış yeni kuvvetler toplayarak tekrar kendine karşı savaşa girişeceğini düşünmekteydi. Toktamış'ı takip etme kararı vermişti ve askerlerden bazılarını seçerek takibe koyuldu. Koray denilen yere gelip mola vermişti. Ağırıklarını bırakan Emir Timur düşmana Oget şehrinde yetişti, çoğunu öldürdü. Şehirde yaşayanları sahil kısmına sürdü (Şami, 1987, s.195). Birçok şehri ve yerleşim yerini yağmalattı. Toktamış kaçmış, yanındakilerle birlikte ormana sığınıp canını kurtarmıştı. Timur bu seferinde de birçok yerleşim yerini almış ve çok fazla ganimet elde etmişti (Grousset, 1980, s.415).

1395'in kışında ise Hacı Tarhan ve Saray Berke'yi almak için sefer düzenledi. Hacı Tarhan güçlü surlara sahipti, fakat şehir ahalişi fazla karşılık göstermeden teslim oldu. Timur öncesinde vergi karşılığında şehir ahalisinin canını koruyacağını vaat etmiş sonra ise şehri yağmalatıp yaktırmıştı. Saray Berke'ye (Ejderhani) yürümüş ve orayı da aldı. Burayı da Timur'un askerleri yağmaladı ve yakıp yıktı (Yakubovskiy, 1976, s.262). Sonrasında Emir Timur, Aza Kalesi'ne gelip, Müslümanları ayırıp, tüm gayrimüslimleri öldürmüştü. Oradan Kuban'a geçip, oradan da Semerkant'a dönmüştü (Kabadayı, 1966, s.48).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Toktamış Han sonrasında ise hep Emir Timur ile anlaşma yoluna gitmiştir. Terek Muharebesi ile Toktamış önemli biri olmaktan çıkmıştı. Bundan sonra Ak Ordu memleketin de emirlerin mücadelesi çokça görülmektedir. Toktamış'ın bir elçisi 1405 yılının Ocak ayında Timur'un yanına gelmiş ve Toktamış Han'ın özür dileklerini iletmişti. Timur ise güçlenen Edige'ye karşı onu destekleme sözü verse de ölümü buna engel olmuştur.

Edige, Toktamış'ı Korkun nehri yakınlarında yakalamayı başarmış ve Toktamış atıyla kaçmayı başarsa da uçurumdan yuvarlanarak ölmüştü. Edige, 200.000 kişilik bir ordu toplamıştı. Demek ki Altın Ordu'da hala güçlü ordular vardı, bu Timur'un buradaki kuvvetleri tamamen yok ettiğini ve Rus Knezlikleri'nin egemenliğine terk edilmemiş olduğunu gösteriyordu. Fakat Altın Ordu'nun tekrar eski güçlü ve tek çatı altında toplanması ihtimali ortadan kalkmıştı. Birçok hanlık ortaya çıkmış ve birçok yönetici kendini han ilan etmişti. O zaman, zaten Ruslar büyük bir tehlike değillerdi. Bu durum çok daha ileri tarihlerde oluşacaktı. Devletin yıkılması sadece askeri alana bağlanamazdı ayrıca sosyal, dini, coğrafi ve ekonomik sebepler de etkili olmuştu. Burada yaşayan emirliklerin hiçbir zaman güçlü bir han istememeleri ve en önemlisi de Cengiz Han'ın yapmaya çalıştığı kabile sisteminden vazgeçerek, merkezi yönetimin güçlü olduğu bir sistemi devam ettirememelerinden dolayı Altın Ordu Devleti yıkılmıştır.

Emir Timur'un bu coğrafyadaki asıl amacı ise her zaman; Moğol üstünlüğünü bitirmek ve Türklük –İslamcılığı ön plana çıkarmaya çalışmak olmuştu. Cengiz Han'ın egemenlik düşüncesinin yerine Timur kendi egemenlik anlayışını tüm bu coğrafyada egemen kılmak istemiştir. O yüzden de her yerde olduğu gibi Deşt-i Kıpçak'ta da bu politika ve düşüncesini hayata geçirmeye çalışmıştır. Devletleri ve şehirleri yok etmek değil, egemenlik anlayışını buralara hâkim kılmak istemiştir.

KAYNAKÇA

Aka, İsmail. Timur ve Devleti, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000).

Alan Akbıyık, Hayrunnisa. Timur'un Toktamış Üzerine Seferleri ve Altın Orda'nın Yıkılması Meselesi, Bilig, Sayı:28, 2003, 119-148

Grousset, Rene. Bozkır İmparatorluğu, Çev: Dr. M. Reşet Uzmen. İstanbul: Ötüken Neşriyat,1980, 386-432.

Kabadayı, Kadir. "Timur Toktamış Mücadelesi", Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, 1966

Kik, Ayşe. "Zafername-i Temur, Muhammed AliBin Derviş Ali-yi Buhari", (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Enstitüsü, 2014)

Lamb, Harolld Albert. Emir Timur, Çev: A. Böke Bozkurt, İstanbul: İlgü Kültür Yayınları, 2009

Neogoe, Manole. Bozkırın üç Atlısı Atıla- Cengiz Han- Timur, Çev: Müstecip Ülküsal, İstanbul: Çatı Kitapları,2004, 128-163.

Nur, Rıza. Türk Tarihi (İstanbul, Teker Yayınları,1994), 421-427.

Şami, Nizamüddin, Zafername, çev: Necati Lugal, (Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987).

Tektaş, Nazım. Tanrının Askerleri 4, (İstanbul: Hayat Yayınları, 2013), 361-388.

Verdiyev, Mahammad. "Altın Orda Devletinde Nasireddin Toktamış Han Dönemi (1379-1397)",Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2019

Yakubovskiy, A.Yu. Altın Ordu Ve Çöküşü, Çev: Hasan Eren, (Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1976).

Yağlı, Ali Rıza. Timur Tüzükatı Bozkırın Töresi (İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2016), 192.

Yezdi, Şerefüddin Ali. Zafername (EmirTimur), (İstanbul, Selenge Yayınları, 2013).

Yoska, Erhan. Emir Timur'un Harezm Seferleri, Cappadocia Journal of History And Social Sciences (CAHIJ), Cilt:3/13, 2019, 98-107.

İşletmelerdeki Rekreasyon Etkinlikleri ile Çalışan Verimliliği Arasındaki İlişki

The Relationship Between Recreation Activities and Employee Efficiency In Companies

ÖZET

Bu makale, işletmelerdeki rekreasyon etkinlikleri ile çalışan verimliliği arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Makale, kurumsal sosyal sorumluluk ve işletmelerde sosyal sorumluluk kavramlarına odaklanarak temel bir kurumsal çerçeve sunmakta, ayrıca, zaman kavramının çalışma hayatı ve serbest zaman ilişkisiyle nasıl bağlantılı olduğunu ele almaktadır. Rekreasyon teorisi ve işletmelerde rekreasyon etkinliklerinin önemi üzerine odaklanan makalede, rekreasyonun işlevleri ve bireysel-toplumsal yararları açıklanıyor. Bununla birlikte, rekreasyonel katılımı etkileyen faktörler ve çalışan verimliliğini artırmaya yönelik öneriler sunulmaktadır.

Makalenin amacı, işletmelerin rekreasyon etkinlikleri aracılığıyla çalışanların verimliliklerini artırma potansiyelini vurgulamaktır. Bu sayede, işletmelerin sosyal sorumluluklarını yerine getirirken çalışanların refahını artırabilecekleri ve aynı zamanda işletme kazanımlarını optimize edebilecekleri bir denge sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Çalışan Verimliliği, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İşletmelerde Sosyal Sorumluluk, Zaman Kavramı, Çalışma Hayatı, Serbest Zaman, Rekreasyon Teorisi

ABSTRACT

This article examines the relationship between recreational activities in businesses and employee productivity. The article provides a fundamental theoretical framework focusing on corporate social responsibility and social responsibility in businesses. It also discusses how the concept of time is related to work-life balance and leisure time.

The article focuses on recreational theory and the importance of recreational activities in businesses, explaining the functions of recreation and its individual and societal benefits. Additionally, it presents factors that influence recreational participation and provides suggestions for increasing employee productivity.

The purpose of the article is to emphasize the potential of businesses to enhance employee productivity through recreational activities. By doing so, a balance can be achieved where businesses can fulfill their social responsibilities, enhance employee well-being, and optimize business gains.

Keywords: Employee Efficiency, Corporate Social Responsibility, Social Responsibility in Businesses, Time Sense, Work-Life Balance, Leisure Time, Recreational Theory

GİRİŞ

Günümüzde işletmeler, sadece kâr maksimizasyonu ve faaliyetlerinin sürdürülebilirliği üzerinde odaklanmamakta, aynı zamanda sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etme gerekliliğini de hissetmektedirler. İşletmeler, toplumun beklentilerini karşılayabilmek ve sürdürülebilir bir geleceğe katkı sağlamak amacıyla çeşitli sosyal sorumluluk projelerine yatırım yapmaktadır. Bu bağlamda, işletmelerin çalışanlarına yönelik düzenledikleri rekreasyon etkinlikleri de sosyal sorumluluk kapsamında önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal sorumluluk, işletmenin faaliyetlerini sadece kâr odaklı olarak değil, toplumun genel çıkarlarını da göz önünde bulundurarak yönetmesidir.² Kurumsal sosyal sorumluluk, işletmelerin sadece kâr elde etme amacının ötesine geçerek, çevre, toplum ve paydaşlarına karşı sorumluluklarını yerine getirmesini ifade eder.³ Buna göre işletmelerin kendi toplumlarının çıkarlarını koruması esastır. Bu araştırmada ayrıca işletme çalışanlarının kurumları bünyesinde gerçekleştirilen veya planlanan rekreasyon faaliyetlerini nasıl değerlendirdiklerini incelemektedir. Rekreasyon, bireylerin serbest zamanlarında tercih ettikleri keyifli ve neşeli etkinliklerin tamamını ifade eder.⁴

Bu çalışmada anket uygulamasıyla elde edilen veriler, çalışanların görüşleri, arzuları ve talepleri üzerinde detaylı bir analiz yapılarak sunulmuştur. Elde edilen sonuçlar, işletme çalışanlarının rekreasyonel etkinliklere olumlu bir bakış açısına sahip olduklarını ve bu tür etkinliklerin çalışan verimliliğine pozitif katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

İşletmeler, rekabetçi piyasa koşullarında varlıklarını sürdürebilmek ve fark yaratabilmek için maddi ve manevi yatırımlar yapmaktadırlar. Bu yatırımlar, işletmelerin kimlik oluşturması, markalaşması, çalışanlarına aidiyet ve bağlılık kazandırması gibi birçok hedefe yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda, işletmelerin tercih ettiği

Melih Keskin¹

How to Cite This Article

Keskin, M. (2023). "İşletmelerdeki Rekreasyon Etkinlikleri ile Çalışan Verimliliği Arasındaki İlişki", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(66):3122-3131. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.70438>

Arrival: 03 May 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Doktora Öğrencisi, Haliç Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye

² Demir, H. & Songür, N. (1999). Sosyal Sorumluluk ve İş Ahlakı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (3), 150-168. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/baunsobed/issue/50356/652250>

³ Aktan, C. C., & Börü, D. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk. *Kurumsal Sosyal Sorumluluk: İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk*, 11-36.

⁴ Karaküçük, S. & Başaran, Z. (1996). Stresle Başa Çıkma Rekreasyon Faktörü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1 (4), 55-64. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gbesbd/issue/27944/302573>

projelerin ve aktivitelerin, gelecekleri üzerinde büyük etkisi olduğu açıktır. Sosyal sorumluluk kapsamında gerçekleştirilen rekreasyon etkinlikleri de bu noktada önem kazanmaktadır. İşletmeler, çalışanlarının ihtiyaçlarını karşılamak, motivasyonlarını artırmak ve iş yerinde olumlu bir atmosfer oluşturmak amacıyla rekreasyonel etkinliklere önem vermektedir. Araştırma sonuçlarına göre, işletme çalışanlarının bu tür etkinliklere olumlu bir şekilde yaklaştıkları ve bu etkinliklerin çalışan verimliliğine olumlu katkı sağladığı belirlenmiştir. İşletmelerin sosyal sorumluluk anlayışıyla gerçekleştirdikleri bu tür etkinlikler, çalışanların iş yerine bağlılık duygusu ve motivasyonu üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. İşletmelerin, çalışanlarına yönelik düzenledikleri bu tür etkinlikler, sadece çalışan memnuniyetini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda işletmelerin saygınlığını ve marka değerini de güçlendirmektedir. Bu nedenle, işletmelerin sosyal sorumluluk bilinciyle hareket ederek rekreasyon etkinliklerine önem vermeleri hem çalışanların hem de işletmelerin kazançlı çıkacağı bir strateji olacaktır.

TEMEL KAVRAMLAR VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Kurumsal sosyal sorumluluk, şirketlerin sadece kâr elde etmekle sınırlı kalmayıp topluma ve çevreye yönelik sorumluluklarını da gözetmelerini ifade eder. Bu kavram, şirketlerin toplum üzerindeki olumsuz etkilerini minimize etmeyi ve uzun vadeli faydaları maksimize etmeyi taahhüt ettiği bir yaklaşımı temsil eder, şirketlerin sadece yasal düzenlemelere uymakla yetinmeyip, toplumun genel çıkarlarını gözetmelerini ve etik değerlere uygun hareket etmelerini gerektirir. Şirketler, iş faaliyetlerinin yanı sıra çevre koruması, insan hakları, çalışanların refahı, toplumun gelişimi ve diğer sosyal konular gibi geniş bir yelpazede sorumluluklar üstlenir. Bunun yanında da ekonomik faaliyetlerin ötesine geçerek toplumun daha iyi bir yer haline gelmesine katkıda bulunma sorumluluğunu taşıdığını vurgular. Şirketler, çevresel sürdürülebilirlik için enerji ve kaynak kullanımını optimize etmek, toplumun ihtiyaçlarına yönelik projeleri desteklemek, eğitim ve sağlık gibi alanlarda katkıda bulunmak gibi adımlar atarak toplumsal faydayı artırmayı ve toplumun yaşam kalitesini iyileştirmeyi hedefler ve sürdürülebilir bir dünya için sosyal gelişmeye destek sağlamayı amaçlar. Bu sorumluluklar, işletmelerin ve yönetimlerin gönüllü olarak yürüttüğü yaratıcı, yenilikçi ve sosyal eylemler aracılığıyla gerçekleştirilir.

Bu eylemler, bireylerin yaşam kalitesini ve refah seviyelerini dolaylı olarak arttırırken iş gücü verimliliğine ve gelişimine katkıda bulunur. Ayrıca, karşılaşılan sorunların çözümüne ve iyileştirilmesine yönelik çalışmalar da kurumsal sosyal sorumluluk kapsamında yer alır.⁵

Kurumsal sosyal sorumluluk aynı zamanda şirketin itibarını ve marka değerini de etkileyen bir faktördür. Toplumun beklentilerine ve değerlerine uygun hareket eden şirketler, genellikle daha iyi bir itibar elde eder ve tüketiciler tarafından tercih edilirler. Bu da uzun vadede şirketin sürdürülebilirlik ve başarı açısından avantaj sağlar.⁶

Bunun yanı sıra işletmeler, ürettikleri ürün ve hizmetlerin ilerlemesi, pazarlanması ve sürdürülebilirliği için çeşitli bölümleri bünyelerinde bulundurabilirler. Araştırma ve geliştirme, insan kaynakları, halkla ilişkiler gibi departmanlar bu amaçla kullanılabilir.

İşletmeler, faaliyet gösterdikleri toplumdan ayrı düşünülemezler, çünkü onların ürettiği mal ve hizmetlerle etkileşim halindedirler. İşletmeler, faaliyete başladıkları anda toplum nezdinde sorumluluklarını kabul ederler. Günümüzde, yalnızca yasal zorunlulukları yerine getirmek yeterli değildir; işletmelerin toplum tarafından beklenti ve sorumlulukları sürekli olarak değişmektedir. Bu nedenle, işletmeler etik davranışlar sergilemeli, toplumun çıkarlarını koruyup kollayan, çevreyi koruyan ve dengeli bir politika izlemelidir. Ayrıca, işletmeler paydaşlarının beklentilerine cevap vermenin yanı sıra yönetilebilirlik, adalet, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi niteliklerle de itibar ve güven oluşturmalarıdır.⁷

İşletmelerde sosyal sorumluluk, şirketlerin sadece kâr elde etmeyi hedeflemeleri yerine toplumun genel çıkarlarını gözeterek, çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerini dikkate alarak hareket etmelerini ifade eder. Sosyal sorumluluk, işletmelerin sadece hissedarlarına kâr sağlamak yerine çalışanları, müşterileri, tedarikçileri, toplum ve çevre gibi paydaşlarının da ihtiyaçlarını ve beklentilerini gözeterek faaliyet göstermelerini amaçlar.

Klasik sosyal sorumluluk yaklaşımına göre sosyal sorunların tespit edilmesi ve çözülmesi uzmanlık gerektiren bir konudur ve bu konuda birinci dereceden sorumluluk devlete aittir. İşletmelerin bu tür konulara odaklanması, asıl amacından sapmalarına ve toplumun olumsuz yönde etkilenmesine neden olabilir. İşletmelerin sosyal sorumluluk çalışmalarına katılımı isteğe bağlı olmalı ve ekonomik faaliyetlerine odaklanmaları teşvik edilmelidir.⁸ Klasik yaklaşımın merkeze aldığı kâr ve piyasa maksimizasyonuna karşın şirketlerin müşterilerine, personele ve topluma

⁵ Keskin, M. (2022). Sosyal Sorumluluk Kapsamında İşletmelerdeki Rekreasyon Etkinlikleri Üzerine Bir Alan Araştırması [Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı]. İstanbul, Türkiye.

⁶ Aktan, C. C., & Börü, D. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk. Kurumsal Sosyal Sorumluluk: İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk, 11-36.

⁷ Çengel, Ö., Pirtini, S., & Çakıroğlu, I. (2020). Covid-19 Sürecinde İşletmelerde Kurumsal Yönetim ve Sosyal Sorumluluk Stratejilerinin Yeniden Yapılandırılması Üzerine Pazarlama Yönlü Bir Yaklaşım. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 4(7), 1-21.

⁸ Uzkesici, N. (2005). Kurumsal Sosyal Sorumluluk: İşletmelerde Paydaş Beklentilerinin Karşılansında Yeni Fırsatlar ve Tuzaklar. *Kurgu*, 21(1), 66-81.

karşı sorumlu olması gerektiği üzerinde durmuştur. Klasik yaklaşımda iç paydaşlar önemli bir unsurken modern yaklaşımda müşteriler esastır.⁹ Modern sosyal sorumluluk yaklaşımı, işletmelerin sadece ekonomik faaliyetlerine odaklanmak yerine, toplumsal ve çevresel etkilerini de dikkate alarak daha geniş bir sorumluluk anlayışı benimsemeyi savunur. Bu yaklaşım, klasik sosyal sorumluluk yaklaşımının aksine, işletmelerin sosyal sorunlara duyarlılık göstermesi ve aktif olarak çözüm üretmeleri gerektiğini vurgular. İşletmelerin sadece yasal düzeyde sosyal sorumluluklarını yerine getirmeleri yeterli görülmez, aynı zamanda toplumun ve çevrenin ihtiyaçlarına katkıda bulunmaları beklenir.

Sosyal sorumluluk konusunu kısaca anlattıktan sonra konumuzu temellendirmeye yarayacak kavramlardan bir diğeri olan zaman, serbest zaman ve çalışma hayatında serbest zaman konularına değinmemiz gerekmektedir.

Zaman, literatürde "eylemde var olan soyut zamanı somuta çevirmektir"¹⁰ şeklinde ifade edilmektedir. Bununla beraber zaman insanın yaşamını düzenleyen ve etkileyen bir kavramdır. İnsanların günlük yaşam içerisinde yapmak zorunda olduğu işler ve sorumluluklar için ayrılan zaman, zorunlu aktiviteleri kapsar. Bunlar çalışma, okul, ev işleri, toplantılar gibi zamanı belirli bir şekilde kullanmayı gerektiren faaliyetlerdir. Bunun yanı sıra, insanların zorunlu aktiviteler dışında kalan zamanları da vardır. Bu zaman dilimi insanların serbest zamanı olarak adlandırılabilir. Serbest zaman, kişinin istediği şekilde kullanabileceği, dinlenmek, eğlenmek, hobilerine zaman ayırmak, sosyal ilişkiler kurmak gibi aktiviteler için ayrılan zamandır. Bu zaman dilimi, kişinin tercihlerine ve ilgi alanlarına göre farklılık gösterebilir. Marks'ın perspektifine göre zaman, insan gelişiminin bir alanıdır. İnsanlar, zamanı nasıl kullandıklarıyla birlikte, zaman içerisinde kendilerini nasıl geliştirdikleriyle de ilgilirlirler. Zaman, bireylerin yaşamlarını düzenlerken, aynı zamanda sosyalleşmelerini de etkiler. İnsanlar, zamanı planlayarak sosyal etkinliklere katılabilir, toplumda yerlerini bulabilir ve ilişkiler kurabilirler.¹¹

Çalışma hayatı ve serbest zaman arasındaki ilişki, bir bireyin iş ve kişisel yaşam dengesini nasıl kurduğunu ve işten sonra ne kadar zamanı serbest zaman etkinliklerine ayırdığını ifade eder. Bu ilişki, bireyin yaşam kalitesini, mutluluğunu ve genel refahını etkileyebilir. İyi bir denge sağlamak hem işte başarılı olmayı hem de kişisel hayattan tatmin elde etmeyi amaçlar. Çalışma hayatı ve serbest zaman arasındaki dengenin sağlanması, birçok farklı faktöre bağlıdır. İşin doğası, çalışma saatleri, işyeri kültürü ve kişisel tercihler, bu dengeyi etkileyen etmenler arasında yer alır. Boş zaman, Antikçağ'da insanın kendini gerçekleştirebileceği bir özgürlük alanı olarak, Orta Çağ'da ise kutsal bilgiye ulaşmanın imkânı olarak değerli görülmüştür. Her iki dönemde de bedensel çalışmanın dışında yüksek değer atfedilen boş zaman, felsefe yapmak veya dini vecibeleri yerine getirmek gibi ulvi amaçlara ulaşmayı sağlayan bir "çalışma alanı" olarak kabul edilmiş, bedensel çalışmalar ise değersiz olarak nitelendirilmiştir. Günümüzde ise boş zaman kavramı, serbest zaman olarak ifade edilmekte ve insanların deneyimleriyle orantılı olarak seçme, tercih, kaçış, spontanelik ve özgürlük gibi anlamlarla ilişkilendirilmektedir. İnsanlar için serbest zaman, yaşam kalitesini arttıran ve psikolojik rahatlama sağlayan bir alanı ifade etmektedir.¹² Günümüzde serbest zaman, kişisel tercihler ve ilgi alanları doğrultusunda değerlendirilen bir zaman dilimi olarak önem kazanmıştır.¹³

Rekreasyon kavramına gelecek olursak rekreasyon, Latince "yenilenme", "yeniden yaratılma" veya "yeniden yapılanma" anlamına gelen "recreatio" kelimesinden türetilmiştir. Rekreasyonun tanımı literatürde farklı araştırmacılar tarafından çeşitli yönleriyle ele alınarak açıklanmıştır. Sosyolojik, psikolojik ve ekonomik boyutlardan oluşan değerlendirmeler genellikle bu tanımlarda yer almaktadır. Türk Dil Kurumu, rekreasyonu "İnsanların boş zamanlarında, eğlence ve spor amacıyla gönüllü olarak katıldıkları etkinlikler" ve "Bir bölgeyi insanların eğlenme ve dinlenme amacıyla kullanabilecekleri bir duruma getirme" şeklinde iki farklı şekilde tanımlamaktadır.¹⁴ Rekreatif faaliyetler, tüm yaş gruplarına hitap edebilir ve sosyal, sportif, sanatsal, pasif, manevi, turistik ve kültürel etkinliklerin yanı sıra fiziksel tedavi amacıyla da gerçekleştirilebilir. Bu faaliyetler doğru şekilde düzenlenirse birleştirici bir gücü vardır.¹⁵ Teknolojik uygulamaların desteklediği, maceralı ve heyecan verici etkinliklerle yeni nesillere hitap edilebilir. Ayrıca, doğaseverler arasında popüler olan kamp, doğa yürüyüşleri, balıkçılık gibi etkinlikler, farklı insanları bir araya getirme potansiyeline sahiptir. Rekreasyon kavramı, ABD ve Avrupa ülkelerinde orman rekreasyonları gibi açık alanlardaki doğallık ve görsellikle birlikte ilgi görmeye başlamıştır. Rekreasyonun gerçekleştirilebilmesi için bireylerin serbest zamanları olmalı, faaliyetler önceden planlanmalı, gerçekleştirilmeli ve

⁹ Karatepe, S. & Ozan, M. S. (2017). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Kurumsal İtibar İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 8 (2), 80-101. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ayd/issue/33600/372885>

¹⁰ Üstünova, K. (2005). Türkçede Zaman Kavramı ve İşleniş. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (9), 187-201. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/sosbilder/issue/23137/247141>

¹¹ Karakoç, E. & Taydaş, O. (2013). Bir Serbest Zaman Etkinliği Olarak Üniversite Öğrencilerinin İnternet Kullanımı ile Yalnızlık Arasındaki. Selçuk İletişim, 7 (4), 33-45. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/josc/issue/19027/200547>

¹² Bahadır, M. (2016). Antikçağ'dan Günümüze Boş Zaman Üzerine Bir Değerlendirme. Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (2), 103-116. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/etusbed/issue/35461/393989>

¹³ Özbucak Albar, B. (2019). Çalışma Hayatında Algılanan Boş Zaman ve Sanal Kaytarma. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6 (2), 44-53. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/asead/issue/43544/521387>

¹⁴ Metin, C. T., Kesici, M., & Kodaş, D. (2013). Rekreasyon Olgusuna Akademisyenlerin Yaklaşımları.

¹⁵ Hazar, A. (2014). Rekreasyon ve Animasyon, Ankara: Detay Yayıncılık.

değerlendirilmelidir. İnsanlar ile doğal çevre arasında, hem ekonomik ve hayatın devamı açısından hem de turizm ve spor gibi birçok etkinliğin yer aldığı rekreasyonel değerler açısından yakın bir ilişki vardır. Bu ilişki, insanların doğayı keşfetmelerine, doğal kaynakları kullanmalarına ve rekreasyon aktiviteleriyle doğada zaman geçirmelerine olanak sağlar. Bu durum, insanların doğaya olan bağlılığını ve doğal çevrenin korunmasına duyulan önemi vurgular niteliktedir.¹⁶

Rekreasyon, bireylere sosyalleşme, gelişme, aktif veya pasif rol alma imkânı, sınırsızlık, çeşitlilik, bilimsel destek ve devletin desteği gibi belli başlı özellikler sunar. Rekreasyon etkinlikleri, insanların sosyal etkileşimlerde bulunmasını, kişisel gelişimlerini desteklemesini sağlar. Bireyler, tercihlerine göre aktif veya pasif bir rol alabilir ve ilgi alanlarına uygun etkinlikler seçebilirler. Rekreasyon, çeşitli seçenekler sunarak bireylerin özgürlük ve seçim yapma imkânı elde etmesini sağlar. Bilimsel çalışmalarla desteklenen rekreasyon, planlama ve yönetim açısından da önem taşır. Devletler, rekreasyon etkinliklerini teşvik eder ve toplumun refahını artırmayı hedefler. Rekreasyon etkinlikleri bireylere sosyalleşme, gelişme, özgürlük ve seçim yapma imkânı sağlar. Bu etkinlikler çeşitlilik gösterir ve bilimsel çalışmalarla desteklenir.¹⁷

Devletler tarafından da desteklenen rekreasyon, toplumun yaşam kalitesini artırmaya yönelik bir misyon üstlenir. Rekreasyon, insanların dinlenme, eğlenme ve stres azaltma amacıyla gerçekleştirdikleri faaliyetlerin bir kategorisini temsil eder. Bu faaliyetler, dinlenme ve restorasyon sağlama, sağlık geliştirme, stres azaltma, sosyal bağlantılar kurma, öğrenme ve kişisel gelişim, doğa ve çevre farkındalığı gibi işlevlere sahiptir. Rekreasyon, bireylerin genel refahını artırır, sağlıklarını destekler ve yaşam kalitesini yükseltir. Bu nedenle, rekreasyonun farklı boyutları, bireylerin sosyal, fiziksel ve duygusal gereksinimlerini karşılamada önemli bir rol oynamaktadır.

Rekreasyon ve serbest zaman etkinlikleri bireyler için birçok fayda sağlar. Serbest zaman, terapatik olarak nitelendirilmektedir ve sağlık açısından fayda sağlamaktadır, çünkü birincil ve ikincil yaşlanma risklerini azaltabilmekte, stres ile başa çıkmayı kolaylaştırmakta ve hastalıklar ile rahatsızlıkların olumsuz etkilerini önleyebilmektedir.¹⁸ Rekreasyon psikolojik açıdan, zihinsel gelişimi destekler, düşünce süreçlerini teşvik eder, öğrenmeyi artırır ve stresi azaltır. Bireylerin kişisel gelişimine katkıda bulunur, özgüveni artırır, yeni becerilerin öğrenilmesini sağlar ve sosyal becerilerin geliştirilmesine yardımcı olur. Aynı zamanda, fiziksel sağlığı destekler, kasları güçlendirir, kardiyovasküler dayanıklılığı artırır ve genel sağlık durumunu iyileştirir. Sosyal ve kültürel olarak, topluluk tatminini artırır, insanları bir araya getirir, sosyal bağları güçlendirir ve toplumsal ilişkileri geliştirir. Kültürel bilinci artırır, farklı kültürleri tanımaya yardımcı olur ve hoşgörüyü teşvik eder. Ekonomik olarak, iş verimliliğini artırır, turizm ve eğlence sektörlerine katkıda bulunur ve ekonomik büyümeyi destekler. Çevresel olarak, çevre koruma ve bakımına katkıda bulunur, doğal alanların korunmasını teşvik eder ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını destekler.

Rekreasyonel etkinliklere katılımı etkileyen faktörler, bireylerin bu etkinliklere olan avantajlarını ve dezavantajlarını içerir. Rekreasyon, bireylerin bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için önemli bir araçtır. Ancak, bu etkinliklere katılımın bazı avantajları ve dezavantajları vardır. Türkiye örneğinde, araştırmalar bireylerin iş yoğunluğu ve plansız şehirleşme nedeniyle rekreatif etkinliklerden uzaklaştıklarını göstermektedir. Kentlerde açık alanlarda doğa sporları, sanatsal etkinlikler ve kültürel etkinlikler gibi rekreasyonel faaliyetler için yeterli alanların olmaması ve var olan alanların da tahribata uğraması, beklentilerin karşılanmamasına yol açmaktadır. İstanbul gibi büyük bir şehirde bile birey başına düşen rekreasyon alanı miktarının düşük olması, Türkiye'nin gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında standartların altında kaldığını göstermektedir. Çevre faktörü, açık hava rekreasyonunun gerçekleşmesi ve sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Doğal kaynakların korunması ve doğru kullanımı, sürdürülebilir bir çevrede ihtiyaçların karşılanmasını sağlamaktadır. Bilinçsiz kullanılan açık alanlar ve yapılan aktiviteler doğaya zarar verebilir ve kaynakların yanlış kullanımı ileride tehlike oluşturabilir. Bu nedenle, doğal çevrenin korunması önemlidir ve bu konu Maastricht Anlaşması'nda tanımlanmıştır. Çevrenin kalitesinin ve kapasitesinin geliştirilmesi, insan sağlığının korunması, doğal kaynakların önemsenmesi ve ulusal/uluslararası çevre problemlerinin ele alınması bu anlaşma çerçevesinde vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak, rekreasyon etkinliklerine katılımı kısıtlayan faktörler bireylerin günlük yaşamlarındaki durumlarına, çevresel koşullara, kültürel faktörlere ve altyapı eksikliklerine bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Bu faktörlerin

¹⁶ Akyüz, H., Murat, K. U. L., & Yaşartürk, F. (2016). Rekreasyon Açısından Ormanlar ve Çevre. *International Journal of Sport Culture and Science*, 2(Special Issue 1), 881-890.

¹⁷ Gül, T. (2014). Rekreasyon Olgusuna Genel Yaklaşım. A. Yaylı (Ed.), Rekreasyonu Giriş. Ankara: Detay Yayıncılık.

¹⁸ Sevil, T. (2016). *Terapatik Rekreasyonel Aktivitelere Katılımın Yaşlıların Algıladıkları Boş Zaman Tatmini, Yaşam Tatmini ve Yaşam Kalitesine Etkisi* (Doctoral Dissertation, Anadolu University (Turkey)).

anlaşılması ve ele alınması, insanların serbest zamanlarını değerlendirmeleri için daha uygun ortamların oluşturulmasını sağlayacaktır.¹⁹

Yapılan çalışmada, işletmelerde sosyal sorumluluk çalışmalarının önemli bir yer tuttuğu ve rekreasyon etkinliklerinin bu çalışmalara destekleyici nitelikte olduğu belirtilmiştir. Rekreasyon etkinliklerinin kişisel, toplumsal ve işletme düzeyinde işlevsel olduğu vurgulanmaktadır. Çalışmada elde edilen verilere göre, rekreasyon etkinliği bulunan işletmelerin çalışan verimliliğini olumlu yönde etkilediği ve işletme kazanımlarına katkı sağladığı görülmektedir. Ancak, rekreasyon etkinliklerinin yeterli düzeyde planlanmadığı ve işletmelerin etkinlik tatminine gereken önemi vermediği ifade edilmiştir. İşletmelerin, çalışanların istek, arzu ve tercihlerini dikkate alarak çalışan odaklı rekreasyonel etkinlikler düzenlemeleri önerilmektedir. Ayrıca, rekreasyon etkinliklerinin işletme yapısı göz önünde bulundurularak uzmanlar tarafından planlanması ve yürütülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çalışmada ayrıca, rekreasyon etkinliği bulunan işletmelerde eğitim düzeyi, işletme türü ve işletmedeki görev gibi faktörlerin çalışan verimliliği üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu da vurgulanmaktadır.

MATERYAL VE METOD

Keskin, M. (2022) bu çalışma, işletmelerde rekreasyon etkinliklerinin sosyal sorumluluk çalışmaları kapsamında önemli bir alan olduğunu vurgulamaktadır. İşletmelerdeki rekreasyon etkinliklerinin kişisel, toplumsal ve işletme açısından birçok fayda sağlayabileceği belirtilmektedir. Çalışmada İstanbul'da mikro, küçük, orta ve büyük ölçekli hizmet sektörü işletmelerinde 394 kişiye anket uygulanmış ve elde edilen veriler analiz edilmiştir. Anket, 2021 yılında uygulanmış ve veriler Google Forms gibi bir anket yönetim sistemi aracılığıyla toplanmıştır. Anketin

güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları için IBM SPSS Paket Programı kullanılmış ve ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı hesaplanarak güvenilirlik ve geçerlilik dereceleri belirlenmiştir. Veri örnekleminin belirlenmesi için sosyal medya platformları ve dijital iletişim uygulamalarından yararlanılmıştır.

Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik sorular yer almakta ve katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim, işletmenin türü, işletmedeki görevi gibi bilgileri içermektedir. İkinci bölümde ise katılımcıların rekreasyon odaklı çalışan verimliliği ölçeği hakkındaki düşüncelerini değerlendirmeleri istenmektedir.

Rekreasyon odaklı çalışan verimliliği ölçeği 33 ifade ve 10 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte 5'li likert ölçeği kullanılmış ve katılımcılar ifadeleri "Kesinlikle Katılmıyorum" ile "Kesinlikle Katılıyorum" arasında bir ölçekte değerlendirmişlerdir.

¹⁹ Keskin, M. (2022)

Tablo 1: Rekreasyon Etkinliği Bulunan İşletmelerin Bazı Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişkenler (n=238)	Gruplar	Frekans (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	98	41,2
	Erkek	140	58,8
Yaş	18-24	50	21,0
	25-34	88	37,0
	35-44	78	32,8
	45-54	18	7,6
	55 ve üzeri	4	1,7
Eğitim	İlköğretim	3	1,3
	Lise	32	13,4
	Üniversite	161	67,6
	Lisansüstü	42	17,6
İşletmenin Türü	Mikro (1-9)	57	23,9
	Küçük (10-49)	51	21,4
	Orta (50-249)	38	16,0
	Büyük (250 üzeri)	92	38,7
İşletmedeki Görev	Yönetilen (yetkisiz çalışan)	137	57,6
	Yönetici	80	33,6
	Hissedar (ortak)	14	5,9
	İş yeri sahibi	7	2,9
Verimlilik	Olumlu	224	94,1
	Olumsuz	14	5,9
Rekreasyonel Çalışmalar*	Sportif etkinlikler (fiziksel)	160	67,2
	Kültürel etkinlikler (çağdaş-popüler)	145	60,9
	Sanatsal etkinlikler (güzel sanatlar)	107	45,0
	Turistik etkinlikler (gezi-seyahat)	134	56,3
	Sağlık etkinlikleri (terapi-önleyici hizmetler)	81	34,0
	Pasif etkinlikler (seminer-söyleşi)	59	24,8
	Manevi etkinlikler	61	25,6
	Açık alan etkinlikleri (doğada yapılan)	147	61,8
İnsani yardım etkinlikleri	97	40,8	

*Birden fazla cevap verilmiştir.

Tablo 1’de ki rekreasyon etkinliğinde bulunan işletmelerdeki katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde, katılımcıların cinsiyet dağılımının %41,2 kadın ve %58,8 erkek olduğu görülmektedir. Yaş dağılımında %21,0 18-24 yaş grubunda, %37,0 25-34 yaş grubunda, %32,8 35-44 yaş grubunda, %7,6 45-54 yaş grubunda ve %1,7 55 ve üzeri yaş grubunda olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyine bakıldığında ise %1,3 ilköğretim, %13,4 lise, %67,6 üniversite ve %17,6 lisansüstü eğitim düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. İşletme büyüklüklerine göre dağılım ise %23,9 mikro, %21,4 küçük, %16,0 orta ve %38,7 büyük işletmelerde çalışanların olduğunu göstermektedir. Katılımcıların görevlerine bakıldığında ise %57,6 yönetilen (yetkisiz çalışan), %33,6 yönetici, %5,9 hissedar (ortak) ve %2,9 iş yeri sahibi olduğu belirlenmiştir.²⁰

²⁰ Keskin, M. (2022)

Tablo 2: Rekreasyon Etkinliği Bulunmayan İşletmelerin Bazı Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişkenler (n=156)	Gruplar	Frekans (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	80	51,3
	Erkek	76	48,7
Yaş	18-24	13	8,3
	25-34	62	39,7
	35-44	51	32,7
	45-54	24	15,4
	55 ve üzeri	6	3,8
Eğitim	İlköğretim	2	1,3
	Lise	29	18,6
	Üniversite	88	56,4
	Lisansüstü	37	23,7
İşletmenin Türü	Mikro (1-9)	43	27,6
	Küçük (10-49)	25	16,0
	Orta (50-249)	24	15,4
	Büyük (250 üzeri)	64	41,0
İşletmedeki Görev	Yönetilen (yetkisiz çalışan)	109	69,9
	Yönetici	32	20,5
	Hissedar (ortak)	5	3,2
	İş yeri sahibi	10	6,4
Verimlilik	Olumlu	141	90,4
	Olumsuz	15	9,6
Rekreasyonel Çalışmalar*	Sportif etkinlikler (fiziksel)	109	69,9
	Kültürel etkinlikler (çağdaş-popüler)	99	63,5
	Sanatsal etkinlikler (güzel sanatlar)	91	58,3
	Turistik etkinlikler (gezi-seyahat)	98	62,8
	Sağlık etkinlikleri (terapi-önleyici hizmetler)	69	44,2
	Pasif etkinlikler (seminer-söyleşi)	46	29,5
	Manevi etkinlikler	44	28,2
	Açık alan etkinlikleri (doğada yapılan)	104	66,7
İnsani yardım etkinlikleri	75	48,1	

*Birden fazla cevap verilmiştir.

Tablo 2'de ki rekreasyon etkinliğinde bulunmayan işletmelerdeki katılımcıların demografik özellikleri de incelenmiştir. Bu gruptaki katılımcıların cinsiyet dağılımı %51,3 kadın ve %48,7 erkek olarak görülmektedir. Yaş dağılımında %8,3 18-24 yaş grubunda, %39,7 25-34 yaş grubunda, %32,7 35-44 yaş grubunda, %15,4 45-54 yaş grubunda ve %3,8 55 ve üzeri yaş grubunda olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyine göre dağılım ise %1,3 ilköğretim, %18,6 lise, %56,4 üniversite ve %23,7 lisansüstü eğitim düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. İşletme büyüklüklerine göre dağılım ise %27,6 mikro, %16,0 küçük, %15,4 orta ve % 41,0 büyük işletmelerde çalışanların olduğu belirlenmiştir. Bu veriler, rekreasyon etkinliğinde bulunmayan işletmelerdeki katılımcıların daha çok mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerde çalıştığını göstermektedir. Büyük ölçekli işletmelerde çalışanların oranı ise daha yüksektir.²¹

ANALİZ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Araştırma kapsamında yapılan çalışmalar sonucunda çeşitli çözüm önerileri ortaya çıkmıştır. Bu öneriler, katılımcıların rekreasyon etkinlikleri tercihlerinin uygulanmasına yönelik stratejileri içermektedir. Öncelikle, sosyal sorumluluk proje yöneticisi istihdam edilmesi önerilmektedir. Bu sayede, projelerin üretimi, yürütülmesi ve raporlanmasından sorumlu bir kişiye sahip olunacak ve sosyal sorumluluk çalışmalarında kurumsallık ve devamlılık sağlanabilecektir.

İkinci olarak, işletmelerin rekreasyon alanlarının oluşturulması veya desteklenmesine önem vermesi gerekmektedir. Çünkü alan, rekreasyon etkinliklerini etkileyen önemli bir unsurdur ve nitelikli alanlarda daha kapsamlı uygulamalar gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda, işletmelerin mesai içi ve dışındaki serbest zamanları daha verimli geçirmeyi sağlayacak rekreasyon alanlarının oluşturulmasına destek vermeleri önemlidir. Ayrıca, işletmelerin fiziki ortam ve şartlarının elverdiği ölçüde, kurum bünyesinde çeşitli etkinlikleri bulundurarak katılımcıların ince motor becerileri ve analitik düşüncelerinin gelişimine katkı sağlamaları da önerilmektedir.

Üçüncü olarak, işletmelerin rekreasyonel iş yeri uygulamalarına ağırlık vermeleri önerilmektedir. İş yerinde gerçekleştirilecek rekreasyonel etkinlikler, iç ve dış paydaşların fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlığına katkıda bulunacak ve etkileşimi ile iletişimi artıracaktır. Bu uygulamalar sayesinde iş kazaları, işe devamsızlıklar gibi olumsuz etkiler azalacak ve çalışanların iş yerinde geçirdiği süre artacaktır.

²¹ Keskin, M. (2022)

Başarılı çalışanların ödüllendirilmesi de önemli bir çözüm önerisidir. Sosyal sorumluluk ve rekreasyon etkinliklerinin değerlendirilmesinde başarılı olan çalışanlar maddi ve manevi olarak takdir edilmeli ve motivasyonları artırılmalıdır. Bu, diğer çalışanlar için de bir örnek oluşturacak ve motivasyonlarını yükseltecektir.

Ayrıca, sosyal sorumluluk ve rekreasyon etkinliklerinin düzenli ve sürekli bir şekilde uygulanması önerilmektedir. İşletmelerin bireysel ve toplumsal sorunlara çözüm oluşturabilecek projeleri ve çalışmalarını sürekli gündemde tutmaları gerekmektedir. Güncel konular üzerinden hareket etmek ve düzenli bir şekilde etkinliklerin gerçekleştirilmesi, rekreasyon etkinliklerinin kişilere ve işletmelere sağladığı kazanımların daha etkili olmasını sağlayacaktır.

Çalışanların ilgi duydukları veya duyacakları etkinliklere yönlendirilmeleri de önemli bir stratejidir. İşletmelerin bireylerin hedeflerine ve ideallerine uygun katkılar sağlamaları, kişiler üzerinde olumlu etkiler bırakacaktır. Yeni ve ilgi çekici etkinliklerin sunulması, kişilerin yaşamlarına heyecan katacaktır. Bu nedenle, etkinliklerin iyi bir şekilde tanıtılması ve bireylerin ön yargı oluşmadan deneyimlemelerinin sağlanması önemlidir.

Departmanlar arası çeşitli yarışma etkinliklerinin düzenlenmesi de önerilen stratejiler arasındadır. İşletme çalışanlarının sadece iş ortamında değil sosyal, sportif ve kültürel alanda da yarışmalarına imkân ve olanak sağlanmalıdır. Bu tür etkinlikler, işletme strateji ve hedeflerine ulaşmada önemli bir katkı sağlayacaktır. Örneğin, oryantiring gibi bir etkinlikte birlikte hareket etme, koordinasyon ve takım bütünlüğü sağlanabilir.

Ayrıca, mevcut potansiyellerin belirlenerek uygulamaya geçirilmesi konusunda çalışanların teşvik edilmesi önemlidir. İşletmelerin daha önce deneyimi olan ve yetkinliklere sahip kişileri tespit edip desteklemeleri önemli bir kazanımdır. Örneğin, dağcılıkla ilgilenen bir çalışana malzeme desteği ve ekstra izin imkânı sağlanarak hedeflerine ulaşması için destek verilmelidir.

Çalışanların ve ailelerinin kapsayacak şekilde düzenlenen çalışmalar da önemli bir stratejidir. Rekreasyon etkinliklerine katılan kişilerin aileleri ve diğer paydaşlarının da organizasyonlara dahil edilmesi, daha geniş bir kitleye ulaşılmasını sağlayacaktır. Bu sayede, dostluk ve arkadaşlık kurulması ile sosyalleşme desteklenmiş olacaktır.

Son olarak, kurumsal iş birliklerinin sağlanması önemli bir stratejidir. Çeşitli rekreasyon etkinliklerini tek bir yerde gerçekleştirmek zor olabilir. Bu durumda, sivil toplum kuruluşları, okullar, platformlar gibi kuruluşlarla iş birliği yaparak ortak etkinlikler düzenlemek faydalı olacaktır. Bu sayede, kaynaklar ve deneyimler paylaşılacak, etkinliklerin daha büyük kitlelere ulaşması sağlanacaktır.

SONUÇ

İşletmeler, insanların rutin yaşamlarında ve çalışma hayatlarında karşılaştıkları sosyal ve toplumsal sorunlarla ilgilenmektedir. Bu sorunların tespiti ve çözümü, işletmelerin insan kaynaklarını etkin ve verimli bir şekilde kullanmaları için önemlidir. İşletmeler, toplum içinde sosyal bir varlık olarak sosyal sorumluluk çalışmalarlarıyla duyarlılıklarını gösterebilirler. Bu bağlamda, rekreasyon etkinlikleri işletmelerin sosyal sorumluluk çalışmaları kapsamında önemli bir rol oynar. Rekreasyon etkinlikleri, işletmelerin desteklediği ve teşvik ettiği etkinlikler arasında öne çıkar.²²

Bu çalışmada, işletmelerde rekreasyonel faaliyetlerin uygulanması için çeşitli öneriler sunulmuştur. Bu önerilerin uygulanmasıyla işletmeler, çalışanların verimliliğini artırabilir, iş yeri atmosferini iyileştirebilir ve sosyal sorumluluklarını yerine getirebilirler.

Öneriler arasında sosyal sorumluluk proje yöneticisi istihdam etmek, rekreasyon alanları oluşturmak veya desteklemek, rekreasyonel işyeri uygulamalarını hayata geçirmek, başarılı çalışanları ödüllendirmek, rekreasyonel faaliyetleri düzenli ve sürekli olarak uygulamak, çalışanları ilgi alanlarına yönlendirmek, rekabetçi etkinlikler düzenlemek, çalışanları potansiyellerini keşfetmeye teşvik etmek ve kurumsal iş birliğini sağlamak yer almaktadır.

Bu önerilerin bir arada değerlendirilmesi ve uygulanması, rekreasyonel faaliyetlerin etkinliğini ve sürdürülebilirliğini artırabilir. Bu da çalışanların memnuniyetini ve motivasyonunu yükseltebilir, işletmelerin rekabet gücünü artırabilir ve sosyal sorumluluk algısını güçlendirebilir.

Ankete katılan 394 kişi aracılığıyla elde edilen veriler analiz edilerek çeşitli sonuçlar elde edilmiştir. Verilere göre, rekreasyon etkinliğinde bulunan işletmelerdeki katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde, kadınların %41,2'si ve erkeklerin %58,8'inin katıldığı görülmüştür. Katılımcıların yaş grupları dağılımı ise çoğunlukla 25-44 yaş aralığında yoğunlaşmıştır. Eğitim düzeyi açısından ise çoğunluk üniversite mezunudur. İşletmelerin büyüklüklerine göre dağılım incelendiğinde, katılımcıların çoğunlukla büyük ölçekli işletmelerde çalıştığı ortaya

²² Keskin M. 2022, Sosyal Sorumluluk ve Rekreasyon, Kitap Yurdu Doğrudan Yayıncılık

çıkıştır. Katılımcıların çalışma pozisyonlarına bakıldığında ise çoğunlukla yönetilen (yetkisiz çalışan) ve yönetici pozisyonunda buldukları görülmüştür.

Çalışmadaki anketlerden elde edilen verilerine göre, rekreasyon etkinliğinde bulunan işletmelerdeki katılımcılar, iş yeri rekreasyon etkinliklerinin verimliliği olumlu yönde etkilediğini beyan etmişlerdir. Ancak rekreasyon etkinliği bulunan ve bulunmayan işletmeler arasında çalışan verimliliği açısından anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu durum, rekreasyon etkinliklerinin işletmelerde yeterince tatmin edici olmadığını ve planlama eksikliklerinin olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, rekreasyon etkinliğinde bulunan işletmelerdeki katılımcıların rekreasyon odaklı çalışan verimliliği ölçeği boyutlarına göre farklılaşma durumları incelenmiştir. Eğitim düzeyi, işletme türü ve işletmedeki görev değişkenleri, bazı alt boyutlarda anlamlı farklılıklara neden olmuştur. Örneğin, üniversite mezunu katılımcılar örgütsel bağlılık, iletişim, stres atma, dinlenme ve yenilenme, esenlik, grup dinamiği, ödül ve duygu alt boyutları arasında anlamlı farklılık göstermiştir. Sonuç olarak, işletmelerin rekreasyon etkinliklerine daha fazla önem vermesi, bu etkinliklerin çalışan verimliliğine ve işletme kazanımlarına olumlu katkı sağlaması açısından önemlidir. İşletmeler, rekreasyon etkinliklerini çalışanların isteklerini dikkate alarak planlamalı ve uzman kişilerden destek almalıdır. Ayrıca, çalışanların tercihlerini belirlemek amacıyla yapılan ankette, katılımcıların çoğunlukla sportif, açık alan, kültürel, turistik ve sanatsal etkinlikleri tercih ettikleri görülmüştür.

Araştırmanın güvenilirliği test edildiğinde tablo 4'teki sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu veriler sonucunda tablo 3'te yer alan bulgular ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. Bu araştırma özelindeki örneklem için Rekreasyon Odaklı Çalışan Verimliliği Ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı 0,98 bulunmuştur. Araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilirlik katsayısının yüksek ve tatmin edici düzeyde ($\alpha > 0.80$) olduğu tespit edilmiştir. Tablo 4'te rekreasyon odaklı çalışan verimliliği ölçeğine verilmiş olan cevaplar incelendiğinde genel ortalamanın $3,87+0,73$ yani yüksek olduğu alt boyutlarından örgütsel bağlılık boyutunun ortalaması $3,92+0,90$, iletişim boyutunun ortalaması $4,07+0,87$, stres atma boyutunun ortalaması $4,02+0,91$, dinlenme ve yenilenme boyutunun ortalaması $3,84+0,89$, motivasyon boyutunun ortalaması $3,81+0,88$, iş tatmini boyutunun ortalaması $3,82+0,82$, esenlik (sağlık ve refah) boyutunun ortalaması $3,68+0,90$, grup dinamiği boyutunun ortalaması $4,02+0,84$, ödül boyutunun ortalaması $3,63+0,83$ ve duygu boyutu ortalaması $3,97+0,83$ olduğu görülmektedir. İletişim boyutun yüksek olması katılımcıların daha çok iletişime göre rekreasyon odaklı çalışan verimliliği yaşadığı söylenebilir.

Tablo 3: Kullanılan Ölçek ve Alt Boyutlarının Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Kullanılan Ölçek	Madde Sayısı	Cronbach Alfa
Rekreasyon Odaklı Çalışan Verimliliği Ölçeği	33	0,976
Örgütsel Bağlılık	4	0,927
İletişim	3	0,915
Stres Atma	3	0,916
Dinlenme ve Yenilenme	3	0,908
Motivasyon	3	0,898
İş Tatmini	4	0,886
Esenlik (Sağlık ve Refah)	3	0,865
Grup Dinamiği	3	0,886
Ödül	4	0,850
Duygu	3	0,934

Tablo 4: Kullanılan Ölçek ve Alt Boyutlarının Normallik Analizi Sonuçları

Ölçek	Ortalama (\bar{x})	Standart Sapma (ss)	Düzye
Rekreasyon Odaklı Çalışan Verimliliği Ölçeği¹	3,87	0,73	Yüksek
Örgütsel Bağlılık	3,92	0,90	Yüksek
İletişim	4,07	0,87	Yüksek
Stres Atma	4,02	0,91	Yüksek
Dinlenme ve Yenilenme	3,84	0,89	Yüksek
Motivasyon	3,81	0,88	Yüksek
İş Tatmini	3,82	0,82	Yüksek
Esenlik (Sağlık ve Refah)	3,68	0,90	Yüksek
Grup Dinamiği	4,02	0,84	Yüksek
Ödül	3,63	0,83	Yüksek
Duygu	3,97	0,83	Yüksek

Ölçek¹: 1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Biraz Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum

KAYNAKÇA

Aktan, C. C., & Börü, D. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk. Kurumsal Sosyal Sorumluluk: İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk, 11-36.

- Akyüz, H., Murat, K. U. L., & Yaşartürk, F. (2016). Rekreasyon Açısından Ormanlar ve Çevre. *International Journal of Sport Culture and Science*, 2(Special Issue 1), 881-890.
- Bahadır, M. (2016). Antik Çağ'dan Günümüze Boş Zaman Üzerine Bir Değerlendirme. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2), 103-116. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/etusbed/issue/35461/393989>
- Çengel, Ö., Pirtini, S., & Çakıroğlu, I. (2020). Covid-19 Sürecinde İşletmelerde Kurumsal Yönetim ve Sosyal Sorumluluk Stratejilerinin Yeniden Yapılandırılması Üzerine Pazarlama Yönlü Bir Yaklaşım. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 4(7), 1-21.
- Demir, H. & Songür, N. (1999). Sosyal Sorumluluk ve İş Ahlakı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (3), 150-168. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/baunsobed/issue/50356/652250>
- Gül, T. (2014). Rekreasyon Olgusuna Genel Yaklaşım. A. Yaylı (Ed.), *Rekreasyona Giriş*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hazar, A. (2014). *Rekreasyon ve Animasyon*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Karakoç, E. & Taydaş, O. (2013). Bir Serbest Zaman Etkinliği Olarak Üniversite Öğrencilerinin İnternet Kullanımı ile Yalnızlık Arasındaki. *Selçuk İletişim*, 7 (4), 33-45. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/josc/issue/19027/200547>
- Karaküçük, S. & Başaran, Z. (1996). Stresle Başa Çıkma Rekreasyon Faktörü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1 (4), 55-64. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gbesbd/issue/27944/302573>
- Karatepe, S. & Ozan, M. S. (2017). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Kurumsal İtibar İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 8 (2), 80-101. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ayd/issue/33600/372885>
- Keskin, M. (2022). Sosyal Sorumluluk Kapsamında İşletmelerdeki Rekreasyon Etkinlikleri Üzerine Bir Alan Araştırması [Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı]. İstanbul, Türkiye.
- Keskin M. 2022, *Sosyal Sorumluluk ve Rekreasyon*, Kitap Yurdu Doğrudan Yayıncılık
- Metin, C. T., Kesici, M., & Kodaş, D. (2013). Rekreasyon Olgusuna Akademisyenlerin Yaklaşımları.
- Özbucak Albar, B. (2019). Çalışma Hayatında Algılanan Boş Zaman ve Sanal Kaytarma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 44-53. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/asead/issue/43544/521387>
- Sevil, T. (2016). Terapatik Rekreasyonel Aktivitelere Katılımın Yaşlıların Algıladıkları Boş Zaman Tatmini, Yaşam Tatmini ve Yaşam Kalitesine Etkisi (Doctoral dissertation, Anadolu University (Turkey)).
- Uzkesici, N. (2005). Kurumsal Sosyal Sorumluluk: İşletmelerde Paydaş Beklentilerinin Karşılansında Yeni Fırsatlar ve Tuzaklar. *Kurgu*, 21(1), 66-81.
- Üstünova, K. (2005). Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (9), 187-201. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/sosbilder/issue/23137/247141>

20. Yüzyıl Müziğinde Post-Seriyalizm

Post-Serualism in 20th Century Music

ÖZET

Bu çalışma, 20. yüzyılın ikinci yarısında müzik sahnesinde gerçekleşen değişimleri ve Post-Seriyalizm kavramını inceliyor. Romantizm sonrası dönemde on iki ton, Seriyalizm ve Total Seriyalizm akımları büyük etkileriyle öne çıkmıştır. Ancak Post-Seriyalizm, sadece bu akımların bir devamı veya kırılması değil, aynı zamanda yeni bir yaklaşımı temsil eder. Çalışma, öncelikle Post-Romantizm akımını ve atonal arayışları detaylı bir şekilde ele alır. Bu dönem, modernizmin temellerini oluşturmuştur. Sonrasında, 2. Dünya Savaşı sonrası Post-Modernizm'in yükselişi ve Amerikalı bestecilerin Seriyalizm'den uzaklaşıp Rastlantısal müziğe yönelimi incelenir. John Cage gibi besteciler, Post-Seriyalizm döneminin önemli temsilcilerindedir. Avrupalı besteciler de bu döneme dâhil olmuş ve Post-Seriyalizm kavramının doğmasına katkıda bulunmuşlardır. Post-Seriyalizm, On İki Tonal yapıları ve seri teknikleri yeniden değerlendirerek yeni ifade biçimlerine ve özgürleşmiş bir kompozisyon anlayışına olanak sağlamıştır. Besteciler, müzikal malzemeleri esnek bir şekilde manipüle etme yeteneği kazanmış ve farklı stil ve teknikleri bir araya getirerek yenilikçi eserler ortaya koymuştur. Alban Berg, Anton Webern, Pierre Boulez ve Karlheinz Stockhausen gibi önemli isimlerden ilham alan besteciler, karmaşık yapılar ve deneysel teknikler kullanarak özgün ve ilham verici eserler yaratmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Post-Seriyalizm, 20. yüzyıl müziği, Modernizm.

ABSTRACT

This study examines the changes that took place in the music scene in the second half of the 20th century and the concept of Post-Serialism. Twelve tones, Serialism and Total Serialism movements came to the fore with their great effects in the post-romantic period. However, Post-Serialism is not only a continuation or breaking of these currents, but also represents a new approach. The study primarily deals with the Post-Romantic movement and atonal searches in detail. This period formed the foundations of modernism. Afterwards, the rise of Post-Modernism after World War II and the tendency of American composers to move away from Serialism and towards Random music are examined. Composers such as John Cage are important representatives of the Post-Serialism period. European composers were also included in this period and contributed to the emergence of the concept of Post-Serialism. Post-Serialism re-evaluated Twelve Tonal structures and serial techniques, allowing for new forms of expression and an emancipated understanding of composition. Composers gained the ability to flexibly manipulate musical materials and created innovative works by combining different styles and techniques. Inspired by important names such as Alban Berg, Anton Webern, Pierre Boulez and Karlheinz Stockhausen, composers have created original and inspiring works using complex structures and experimental techniques.

Keywords: Post-Serialism, 20th-century music, Modernism

GİRİŞ

1945'te, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından, iki savaş arası yılların neo-tonalitelere uzaklaşıp, yirmi yıl önceki Arnold Schönberg tarafından tanıtılan tam kromatik ölçeğini organize etme yöntemi olan diziselliğe doğru estetik bir kayma olmuştu. Dizilerin, perde ve aralıkların ötesindeki unsurların da dizileştirilebileceği (serileştirilebileceği) daha ileri bir rasyonalizasyon (modernleşme) olan integral (total) sericilik, artık hem Batı Almanya'daki Darmstadt Yaz Enstitüsünde (Darmstadt Ekolü) hem de aynı zamanda Amerikan akademisinde (J. Cage ve Rastlantısal müzik vb.) gelişmeye başlamıştır. Post-Seriyalizm kavramı, (Geç-Dizisel Müzik), sonrasında ve 1950'lerin ortalarına kadar kolektif temeli Dizicilik (Seriyalizm) olan ve II. Dünya Savaşı'nın ilk on yılında sanatsal olgunluğa ulaşan bestecilerin izlediği birkaç estetik duruşa verilen bir terim olarak ortaya çıkmıştır (Hermeyer, 2017). Post Seriyalizm, Post-War (Savaş sonrası) Müzik ya da Müzikte Post-Modernizm gibi tanımlamalar açısından aynı zamansal süreç içerisinde incelenebilir. Ancak, Öte yandan, "Post-Seriyalizm" terimi, seriyel müzik akımının sonrasındaki dönemi ifade eder. Seriyel müzik, 20. yüzyılın ilk yarısında Arnold Schönberg, Alban Berg ve Anton Webern gibi bestecilerin geliştirdiği bir kompozisyon tekniğidir. Seriyel müzik, belirli bir müzikal materyalin seriyel düzenlemelerle organize edildiği ve kullanıldığı bir yaklaşımdır. "Savaş sonrası" (Post-War) ifadesi ise, müzik dünyasında, dönemin büyük bir değişim, yenilik ve arayış dönemi olduğunu vurgulamaktadır (Thomas, 1984). II. Dünya Savaşı, müzik alanında da bir kopuş ve dönüşüm anlamına gelmekte olduğu için, savaş sonrası dönemde, önceden var olan müzikal normlardan sapma, deneysel yaklaşımlar ve yeni müzikal arayışların öne çıktığı bir çağa geçilmiştir. Bu dönemde birçok farklı akım ve yönelimler ortaya çıkmıştır. Seriyalizm, elektronik müzik, aleatorik müzik, minimalizm gibi yeni teknikler ve yaklaşımlar savaş sonrası dönemde gelişmiş ve besteciler,

Kutup Ata Tuncer¹

How to Cite This Article

Tuncer, K. A. (2023). "20. Yüzyıl Müziğinde Post-Seriyalizm", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(66):3132-3136. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.70597>

Arrival: 12 May 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Manisa, Türkiye

savaş sonrası dünyasının sosyal, politik ve kültürel değişimlerine yanıt olarak, yeni müzikal ifade şekilleri aramışlardır.

Post-seryalizm, seriyel müziğin sonrasında gelen ve bu teknikleri aşan yeni bestecilik yaklaşımlarını ifade etmekte ve bu akımın bestecileri, seriyel materyali daha esnek bir şekilde kullanmış; müzikte yeni deneysel teknikler ve özgürlükler aramışlardır. Özetle, müzik tarihi açısından "Post-War" savaş sonrası dönemini ifade ederken; "Post-Seriyalizm" ise seriyel müzik sonrası gelen yeni bestecilik yaklaşımlarını spesifik olarak ifade etmektedir (Thomas, 1984). Ancak daha geniş anlamda "Post-Seriyalizm", diziselliği (seriyalizm) takip eden veya ona tepki gösteren herhangi bir müziksel tanıma uygulansa da, esas olarak 1956 ile 1975 yılları arasındaki özellikle Orta Avrupa'da faaliyet gösteren besteciler için kullanılan bir terim olmuştur.

Başlangıçta, post-seriyalist kompozitörleri arasında Fransız bestecileri de bulunmaktadır (Hermeyer, 2017). Bu isimler: Fransız besteci Pierre Boulez (1925-2016), Alman besteci Karlheinz Stockhausen (1928-2007) ve İtalyanlar'dan Luigi Nono (1924-1990) ve Bruno Maderna (1920-1973) olarak sayılabilir. Nono, 1957'de verdiği bir konferansta, kendisinin de bulunduğu ve post-seriyal akımının temsilcileri olarak kabul edilen bu dörtlüye "Darmstadt Okulu" ifadesinde bulunmuştur (Hermeyer, 2017).

Darmstadt Okulu (Ekolü), 1946'da Wolfgang Steinecke tarafından başlatılan (Darmstädter Ferienkurse), 1970'e kadar her yıl ve ardından iki yılda bir düzenlenen, hem kompozisyon hem de yorumlama öğretimini kapsayan ve ayrıca yeni eserlerin prömiyerlerinin yapıldığı bir kurumdu. Steinecke'nin 1961'deki ölümünden sonra kurslar, Ernst Thomas (1962–81), Friedrich Ferdinand Hommel (1981–94), Solf Schaefer (1995–2009) ve Thomas Schäfer (2009–) tarafından yürütülmüştür. Bu kurslar sayesinde Darmstadt, özellikle Alman besteciler için modern müziğin önemli bir merkezi haline gelmiş ve "çoğunlukla yeni ses teknolojisiyle uğraşan genç bir nesil tarafından yönlendirilen, keşifsel müzik çalışmalarının dünya merkez üssü" olarak anılmıştır. (Iddon, 2011). Darsmtadt okulunun seriyalizm ile ilgili felsefi önemlerinden birisi de savaş sonrası Post-Marksizm paradigması altında bu okula mensup olan bestecilerin, Seriyalizm'e olan bakış açılarında bir anlaşmazlık ve kırılma olması ve bunun da aslında Post-Seriyalizmi ortaya çıkarma durumunu yaratmasıdır (Iddon, 2011). Darmstadt okuluna mensup olan besteciler, bakıldığında Post-Serialist akımın öncüleridir. Tıpkı, özelinde Adorno'nun II. Viyana Okulu bestecileriyle –Arnold Schönberg, Alban Berg, Anton Webern– yakın ilişkisi dikkate alındığında, modernizmin görünürlüğü ya da tasviri de çoğunlukla bu okulun bestecileri ve geliştirdikleri On iki ton tekniği (dodekafoni/dizisellik/seriyalizm) ile tanımlanır (Iddon, 2011).

Bu bağlamda, 20. yüzyılın iki yarısına bakıldığında, düalist açıdan gelişmelerin bu iki yarıda hem kontrast hem de gerilimlere gebe olarak paralel bir çizgide olgunlaştığından bahsetmek mümkün olabilir. Örneğin; II. Viyana okulu ve Darmstadt okulu ile iki önemli dünya savaşının süreçleri etkilemesi; modernizm ve post-modernizm ya da Seriyalizm ile Post-Seriyalizm kavramlarının bu karşıtlık içinde paralel bir şekilde ortaya çıkıyor olması, araştırmanın neden-sonuç bağlamında incelenmesini gerektirmektedir. Bu nedenle, Post- Seriyalizm öncesi Seriyalizm ve İntegral (Total) Seriyalizm, bir sonraki konuda irdelenmektedir.

Post-Seriyalizm Öncesi Seriyalizm Ve İntegral (Total) Seriyalizm

Seriyalizm (Müzikte Dizisellik), on iki ton ya da on iki perde tekniği olarak da adlandırılır (Keskin, 2017). Seriyal müzik tekniğinin temeli "dizi" de yatmaktadır. Besteci tarafından ve onun ihtiyaçlarına göre yaratılan bu dizi, on iki sesli kromatik dizinin seslerinden, tamamen özgür bir biçimde oluşturulur. Dizinin sesleri, belirli bir hiyerarşik ya da fonksiyonel bağ gözetilmeksizin yalnızca kendinden önce ve sonra gelen seslerle ilişki içindedir. Dizi, seslerin art arda geldiklerinde Tonal ve Diyatonik bir duyuştan kaçınılarak oluşturulmalıdır. Dizi (seri), Türkçe 'de, "on-iki ses" dizisi, İngilizce'de "twelve-tone serie", "set" ya da "row"; Almanca'da ise "reihe" gibi kavramlarla adlandırılmaktadır. (Keskin, 2017).

12 ton müziği içinde Seriyalizm ve öncesindeki ilk atonal hareketleri arasında belli başlı farklılıklar yer almaktadır. İlk olarak Avusturyalı besteci Josef Matthias Hauer tarafından tasarlanan on iki ton tekniği, bir müzik besteleme yöntemidir. Tarihsel olarak Tonal fonksiyondan ilk sıyrılmaya örneği ise, II. Viyana Okulu mensuplarından A. Schönberg'in, 1907-1908 yılları arasında bestelediği Fa diyez minör 2. yaylı çalgılar dördülü ve Op. 11 piyano parçaları, atonaliteye ilk geçiş eserleri olarak tanımlanabilir (Pamir, 1989). Seriyalizm ise, Anton Webern 'in atonaliteye (on iki ses) bir tanım yapabilmek için on iki sesi dizisel bir şablon içine gelişigüzel yerleştirerek, bu dizi üzerinden tartım, tını, gürlük, nüans ve tempo gibi müzikal araçları da kullanabileceği bir besteleme tekniği olarak tasarlanmıştır. Bu perdeler, bir saat döngüsü üzerinde ton çemberine benzer bir daire üzerine yerleştirilmiş ve orijinal ismiyle pitch-class set olarak tanımlanan "pc set" yöntemiyle seçilen notalarla kullanılmıştır (Cope, 1976).

20. yüzyıl müziğinde hem teknik hem de felsefi açıdan öne çıkan Atonalizm yaklaşımlarından Seriyalizmin gelişimini biraz daha irdelemek gerekebilir. Dizisellik adına Anton Webern, ilk olarak Schönberg tarafından

geliştirilen 12 ton sistemi üzerine yeni teknikler geliştirmiştir. Webern de, eğiticisi olan Schönberg gibi, Post-Romantik Kromatizm anlayışından yola çıkmıştır. 1925 yılından itibaren 12 ton sistemi üzerine yoğunlaşan Webern, bir üslup geliştirmiş ve bu yaklaşım, Schönberg'in tekniğinden büyük farklılıklar taşımıştır. Webern' in dizi oluşturma düşüncesi, iki, üç ya da dört sesli modüllerin oluşturulmasına dayanıyordu. Bu şekilde 12 seslik dizi, birbirinden türetilmiş üç ya da dört modülden oluşmuş oluyor ve bu modül sistemi, dizinin bölünmesine olanak sağlamaktaydı. Schönberg'in benimsediği kurallar arasında, bir dizinin 12 sesi tamamladığı süre boyunca başka bir diziye geçilmesine olanak sağlanmazken; Webern' in modül sistemi, bir dizinin herhangi bir başka modül bitiminden başka bir diziye geçiş olanağı sağlıyordu (Boran ve Acar, 2022).

2. Dünya Savaşı sonrası döneminin en etkili bestecilerinden biri olan Fransız Pierre Boulez (1925), Schönberg'i müziğe getirdiği 12 tonluk sistemin yeniliğinden ötürü överken, bir yandan onu kendi potansiyelini bir şekilde tam olarak kullanmadığı ve eski geleneklere bağlı kaldığı için de eleştirmiştir. Boulez'e göre sadece notalar değil, müziğin tüm parametreleri 12 tonlu sistemin sıralı düzenine uymalıydı. Webern, müzikal yapı ve orkestrasyon alanlarında ilk adımlarını atmış ve bu noktadan itibaren daha ileri giderek; tempo, doku, ses yüksekliği ve nota dâhil tüm parametreleri düzenlemek için, dizisel organizasyon kurallarının kullanıldığı Total Seriyalizm hareketini geliştirmeye başlamıştır (Boran ve Acar, 2022).

Total (İntegral) Seriyalizm, Bütünsel Dizisellik (Diziselcilik) anlamına da gelmektedir. Schönberg'in on iki perdenin birbiriyle ilişkisine odaklanan sisteminin prensiplerinin, müziğin diğer parametrelerine de uygulanmasıdır. Total Seriyalizmin gelişimi, esas olarak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, meydana gelse de, bu fikir aslında önceki nesil Fransız besteci Olivier Messiaen'in eserlerinde de ortaya çıkmıştır. Messiaen, savaştan hemen sonra Boulez ve Stockhausen gibi genç bestecilerin estetik görüşlerini etkileyen bir besteci olmuştur. Messiaen, 1944 tarihli "Müzik Dilinin Teknikleri" adlı kitabında, ses öğelerinin parametrelerine bağlı olduğunu açıklamış ve bu parametrelerin: perde, ritim, ses yüksekliği, tını ile bireysel özellikler ve bir kompozisyondaki diğer organizasyon biçimleri olduğunu ifade etmiştir. 1949 tarihli "Değer ve Gürlük Modları" adlı eserinde de; sesleri (dizileri) düzenlemişken, ritmik kalıpları, nota değerleri ve çalgı dağılımlarını da 12 ton sisteminin dizisel kontrolü altında tutmuştur. Messiaen'in bu tavrı, Boulez ve Stockhausen gibi genç kuşak besteciler tarafından geliştirilen Total Seriyalizm adına örnek olmuştur (Boran ve Acar, 2022).

20. Yüzyılın İkinci Yarısında Müzik Yaklaşımları Ve Post-Seriyalizm

Total Seriyalizm'in 1950'leri kapsayan varlığı uzun soluklu olmamıştır. Bu sistem, Schönberg'in 12 tonluk sisteminden veya Webern'in diziselliğinden daha karmaşık ve katı kurallar içermektedir. Bu katı düzenlemeler, hem bestecilerin hem de icracıların sahnede beste yapmasını ve icra etmesini kaçınılmaz olarak zorlaştırmaktaydı. Sistemin Total Seriyalizmdeki organizasyonu, müziğin tüm parametrelerini kesin olarak belirlemektedir. Bu nedenle, eser çoğaltma sorunuyla karşı karşıya kalınmış ve içerdığı aynılıkla kendini tükenmiştir. Böylece, 50'lerden 60'lara girilirken, Total Seriyalizm bir bestecinin odak noktası olmaktan çıkmış, Seriyalizm sonrası (post-seriyalizm) bir döneme girilerek katı kurallar dağılmaya başlamıştır (Boran ve Acar, 2022). "Serbest 12 ton" olarak da bilinen bu yaklaşım, 60'ların çoğu avangart besteciliğinin temelini oluşturmuş ve uzun süre bestecilerin odak noktası haline gelmiştir. Zaten müzikte avangart, 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki 45'ler ile 70'ler arasındaki dönemi ifade etmektedir. Bu dönem, özellikle Boulez, Stockhausen, Berio, Nono, Maderna, Cage ve Carter tarafından şekillendirilen çağdaş müzik hareketini (Post-Seriyalizm) adlandırmak için de kullanılmaya başlanmıştır. Tarihsel olarak, "Serbest 12 ton" müziği, bir anlamda Schönberg tarafından 1910'larda benimsenen "serbest atonalite" kavramına bir geri dönüş gibidir. Ancak bu dönüş, elbette farklı bir estetiği, yeniliği ve her şeyden önce katı bir kuraldan uzak bir anlayışı da beraberinde getirmiştir. Besteciler, artık notaların süresini, sırasını ve tekrar sayısını, müziğin ifade edildiği yöne göre tasarlamaya başlamışlardır. Eski total serialistlerden olan Berio ve Nono gibi besteciler, 1950'lerin sonlarından itibaren İtalyan avangardını oluşturmuşlardır. (Boran ve Acar, 2022).

50'li yılların sonu ve 60'lı yıllarda ortaya çıkan her yeni akım, avangart müzik literatüründe ayrı bir kol oluşturmuştur. Bu nedenle avangart müzik, tek bir üslupla tanımlanmamıştır. Örneğin, 1950'lerin sonunda, Doğu Avrupalı besteciler, müziğin dokusal yapısına odaklanan ve rastlantısal öğeleri de içeren üsluplar geliştirmişlerdir. Özellikle Polonyalı besteci Krysstof Penderecki (1933) ve Macar besteci György Ligeti (1923), bu akımın önemli temsilcileri haline gelmişlerdir. Penderecki'nin 1958 ve 1959 yıllarına ait erken dönem eserleri, Seriyalizm'in etkilerini kısmen yansıtmıştır. Seriyalizm sonrası dönemde, mikrotonal veya belirsiz öğeleri de içeren özgürlükçü yaklaşımlar gibi, Penderecki de tekil ses düşüncesini, kütle (cluster) düşüncesine dönüştürmüştür. Boulez de integral seriyalizmi kullanmış olmasına rağmen, eserlerinde seriyel materyali serbestçe manipüle ederek özgürlük arayışına yönelmiştir. Serinin katı sıralanmasına bağlı kalmak yerine, seriyel malzemeyi parçalara bölmüş (fragmentasyon), transpoze etmiş ya da farklı varyasyonlarla kullanmıştır. Boulez'in eserlerinde post-seriyalizmi tanımlamak için, seriyel materyalin serbest kullanımını, farklı varyasyonlarını ve serinin dışındaki müzikal unsurlarla etkileşimini gözlemlemek

önemlidir. Aynı zamanda, Boulez'in eserlerinin kompleks yapıları, deneysel yaklaşımı ve yenilikçi kullanımı da post-seriyalist özelliklerini yansıtmaktadır (Thomas, 1984).

Dolayısıyla, 20. yüzyıl müziğinde post-seriyalizm, Seriyalizm'in (dodekafoni) sonrasında ortaya çıkan bir müzik akımını ifade etmeye başlamış, geleneksel seriyel tekniğinin ötesine geçerek Seriyalizm 'in sınırlarını genişletmiştir. Post-seriyalist besteciler, serinin sıralı kullanımını esneterek ve manipüle ederek daha özgür bir şekilde çalışmaya başlamışlardır. Post-seriyalizm, müzik tarihinde net bir şekilde tanımlanmış bir dönem olmamakla birlikte, genellikle II. Dünya Savaşı sonrası, 1950'lerden itibaren ortaya çıktığı kabul edilmekte ve 1970'lere kadar uzanan bir zaman diliminde, özellikle Orta Avrupa'da (Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya) ve Amerika'da etkili olmuştur. Bu akımın önde gelen temsilcileri arasında Pierre Boulez, Karlheinz Stockhausen, Luigi Nono ve Luciano Berio gibi besteciler örnek verilebilir.

Post-Serialist Bestecileri ve Çalışmaları

Post-serialist besteciler, müziğin sınırlarını zorlayarak, benzersiz ve yenilikçi eserler ortaya koymuşlardır. Pierre Boulez'in "Le Marteau sans Maître", Karlheinz Stockhausen'in "Kontakte", Luigi Nono'nun "Il canto sospeso" ve Bruno Maderna'nın "Hyperion" gibi eserleri, post-seriyalist estetiği en iyi yansıtan önemli yapıtlar arasında yer almaktadır. Post-seriyalist besteciler, farklı müzikal teknikleri kullanarak kendi özgün ifade tarzlarını oluşturmuşlardır. Atonalite, rastlantısal müzikal unsurlar, elektronik müzik teknikleri ve çağdaş enstrümantasyon gibi çeşitli araçları bir araya getirerek, yeni ve deneysel bir müzik dilini keşfetmişlerdir. Bu çalışmalar, müzikteki geleneksel kavramları sorgulayan, yapısal düzenin yanı sıra duygusal ve zihinsel ifadelerin de ön plana çıktığı eserler olarak öne çıkmaktadır. Post-seriyalist bestecilerin çalışmaları, 20. yüzyıl müziğinin evriminde önemli bir adım olarak kabul edilebilir. Bu dönemde ortaya konan eserler, müzikal çeşitlilik ve yenilikçilik arayışının bir yansımasıdır. Post-seriyalist bestecilerin eserleri, müzik tarihinde iz bırakan ve çağdaş müzik anlayışını derinlemesine etkileyen önemli yapıtlar olarak değerlendirilir. Post-seriyalist yaklaşım, müziğin geleneksel sınırlarını zorlayarak, ifade özgürlüğünü ve yaratıcılığı teşvik eden bir müzikal dönemi temsil etmektedir (Thomas, 1984).

Post-seriyalizm akımının temsilcileri ve döneme örnek verilebilecek eserleri şu şekilde sıralanabilir:

Pierre Boulez: "Le Marteau sans Maître" (1953-1955) "Pli selon Pli" (1957-1962) "Répons" (1981-1984)

Karlheinz Stockhausen: "Gruppen" (1955-1957) "Kontakte" (1958-1960) "Aus den sieben Tagen" (1968)

Luigi Nono: "Il canto sospeso" (1955-1956) "Prometeo, Tragedia dell'ascolto" (1969-1985) "Sofferte onde serene..." (1976)

Luciano Berio: "Sinfonia" (1968-1969) "Sequenza" serisi (1958-2002) "Circles" (1960)

György Ligeti: "Atmosphères" (1961) "Lontano" (1967) "Requiem" (1963-1965)

Iannis Xenakis: "Metastasis" (1953-1954) "Pithoprakta" (1955-1956) "Rebonds" (1987-1989)

"Pli selon Pli", 1957-1962 yılları arasında bestelenen ve Boulez'in en önemli eserlerinden biridir. Eser, soprano solist, çeşitli enstrüman grupları ve elektronik seslerin kombinasyonunu içeren bir orkestra yapıtıdır. Post-seriyalist yaklaşımın belirgin özelliklerini "Pli selon Pli" eserinde görmek mümkündür. Boulez, eserde seriyel materyali serbestçe manipüle etmiş ve çeşitli varyasyonlar kullanmıştır. Aynı zamanda eserde elektronik seslerin kullanımı, post-seriyalizmin deneysel ve yenilikçi yönlerini yansıtmaktadır.

"Kontakte" ise, Stockhausen tarafından 1958-1960 yılları arasında bestelenen ve elektronik müzikle enstrümantal müziği birleştiren bir eserdir. Eser, iki piyano solisti, perküsyon ve elektronik seslerin kombinasyonunu içermektedir. Post-seriyalist yaklaşımı "Kontakte" eserinde de görmek mümkündür. Stockhausen da eserinde, seriyel materyali özgürce manipüle etmiş ve geleneksel sınırlamalardan kaçınmış, zaman içinde değişen bir kompozisyon sürecini yansıtmaya amacı gütmektedir. Stockhausen, zamanla eseri yeniden düzenlemiş ve farklı performans seçenekleri sunmuştur (besteci belirsizliği). Bu eser de, post-seriyalizmin sürekli dönüşüm ve yeniden şekillendirme anlayışını yansıtmaktadır. Eser, aynı zamanda mekânsal ve kapsayıcı bir kompozisyon olarak da dikkat çeker. Stockhausen, seslerin mekânda hareket etmesini sağlayarak dinleyiciyi etkileyici bir ses deneyimine çekmektedir. Bu durumun da post-seriyalizmin zaman, mekân ve ses ilişkisine odaklanan özelliklerini yansıttığı düşünülebilir.

Luciano Berio'nun "Sequenza" serisi de, solo enstrümanlar için yazılmış önemli eserlerden biridir. Berio, farklı enstrümanlar için bir dizi "Sequenza" eseri yazmıştır. Her bir "Sequenza", belirli bir enstrümanın tek başına icra edildiği zorlu ve özgün bir solodur. Berio'nun "Sequenza" eseri, post-serialist ve deneysel müzik akımlarının etkilerini taşımaktadır. Bu eserlerde seriyel materyaller yerine sesin renk, dokusal etkileri ile geniş bir müzikal tekniğin kullanımı ve yine döneme uygun özgün bir ifade arayışının öne çıktığı bir yaklaşım görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

20. yüzyıl müziği, dönemin politik, sosyal ve kültürel değişimlerine paralel olarak büyük bir evrim geçirmiştir. İki dünya savaşı arasındaki yıllarda, müzikte geleneksel tonalite anlayışının yerini, Arnold Schönberg'in tanıttığı dizisel müzik yöntemi almıştır. Bu yeni yaklaşım, tam kromatik ölçeğin organize edilmesiyle ortaya çıkmış ve müzikal düşüncede önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ancak, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, besteciler geleneksel tonaliteye alternatif arayışlara yönelmişlerdir. Bu dönemde ortaya çıkan Post-Seriyalizm, Seriyalizm'e tepki olarak ortaya çıkmış bir müzikal yaklaşım olmuştur. Post-Seriyalizm, seriyalizmin katı kurallarını ve sınırlarını aşarak, daha özgür ve esnek bir müzikal ifadeyi temsil etmiştir. Post-Seriyalizm, Darmstadt Ekolü gibi platformlar aracılığıyla gelişim göstermiştir. Bu enstitü, bestecilere yeni müzikal teknikleri deneme ve keşfetme olanağı sağlamıştır. Post-Seriyalist besteciler, rastlantısal ve indeterminist unsurları da eserlerine dâhil etmişlerdir. Bu, müzikal ifadeyi daha özgürleştirmiş ve geleneksel sınırları zorlamıştır. Pierre Boulez, Karlheinz Stockhausen, Luigi Nono, Luciano Berio gibi besteciler, post-seriyal müziğin öncüleri olarak ön plana çıkmışlar veseriyalizmin getirdiği yapısal ve teorik unsurları benimsemiş olsalar da yeni bir estetik duruş ortaya koymuşlardır. Onların eserlerinde, seslerin rastlantısallığı ve belirsizliği önemli rol oynamıştır.

Sonuç olarak, post-seriyalizm, 20. yüzyıl müziğinde önemli bir dönüm noktasıdır. Seriyalizmi takip eden veya ona tepki gösteren bir müzikal akım olarak ortaya çıkmıştır. Besteciler bu sayede, dizisel müzikteki katı yapıyı gevşeterek, daha serbest ve deneysel bir yaklaşım benimsemişlerdir. Post-seriyalizm, müzikte aynı zamanda post-modernist bir bakışı da temsil etmektedir. Bu akım, sadece müzikal tekniklerde değil, aynı zamanda estetik anlayışta da bir değişimi beraberinde getirmiştir. Besteciler, müziği sadece bir yapısal düzen olarak değil, aynı zamanda duygusal ve zihinsel bir ifade aracı olarak da görmüşlerdir. Böylece, müziğin sınırlarını genişletmiş ve farklı tınlar, renkler ve etkileşimlerle çağa uygun tekniklerle zenginleştirmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Boran, İ. & Acar, K. Y. (2022, 5. baskı). Kültürel tarih ışığında çoksesli batı müziği. İstanbul: Yapı Kredi yayınları.
- Cope, D. (1976). Techniques of the contemporary composer. New York: Schirmer Books.
- Hermeyer, J. (2017). 94. Listening recommendations – post-serialism in central europe. 28 Nisan 2023 tarihinde <https://www.jacksonharmeyer.com/post/post-serialism-central-europe> adresinden erişildi.
- Iddon, M. (2011). Darmstadt schools: Darmstadt as a plural phenomenon. Cambridge University Press. Vol. 65, No. 256, pp. 2-8. <https://www.jstor.org/stable/23020685>
- Keskin, Ö. G. (2017). 20. yüzyıl kompozisyon tekniklerinden atonal, seriyal ve minimal stillerin teorik açıdan incelenmesi ve seçilmiş örneklerle açıklanması. (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi. (No. 477249).
- Pamir, L. (1989). Müzikte geniş soluklar. İstanbul: Ada Yayınları.
- Thomas, R. M. (1984). Messiaen's influence on post-war serialism. (Yüksek Lisans Tezi). Google Scholar veri tabanı. (No. 6101).

Okuduğunu Anlama Becerilerine Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi

Examination of Primary Teachers' Views on Reading Comprehension Skills

ÖZET

Okumanın temel gayesi olan anlama bireyin aktif çabasını gerektirir. Okuma eyleminin değerli olabilmesi için anlama ile sonuçlanması çok önemlidir. Bu araştırmanın amacı okuduğunu anlamaya yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan betimsel model kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2022-2023 eğitim - öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı Bartın ili Merkez ilçeye bağlı okullarda görev yapan 35 ilkököl sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşme formuna sınıf öğretmenlerinin vermiş oldukları cevaplardan elde edilmiştir. Araştırmanın amacına uygun şekilde araştırmacı tarafından 4 maddeden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunun hazırlanmasında uzman görüşünden yararlanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler, içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiş ve veri analizinde istatistiksel işlemlerden yüzde kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, sınıf öğretmenlerinin %100'ü okuduğunu anlama sorunu yaşayan öğrencilerin olduğunu, % 94'ü okuduğunu anlayamama ile ilgili okuma güçlüğü arasında ilişki olduğunu, %94'ü sınıf öğretmenlerinin okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik yöntemler konusunda yeterli bilgiye sahip olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında sınıf öğretmenleri, ilkököl öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik konuşma ve cümle kurma etkinliklerinin yapılması, metinlerin görsellerle desteklenmesi, öğrencilerin okumadan zevk alacağı aktivite sayısının artırılması, metinlerin kısa ve öğrenci seviyelerine uygun olması, drama çalışmaları artırılması ve tüm eğitim kademelerinde kitap okuma alışkanlığı kazandırılması gerektiği yönünde önerilerinde bulunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Okuma, Okuduğunu Anlama, Sınıf Öğretmeni

ABSTRACT

Comprehension, which is the main purpose of reading, requires the active effort of the person. For the act of reading to be valuable, comprehension has a crucial position. The purpose of this research was to examine the primary teachers' views on reading comprehension. Descriptive model, one of the qualitative research methods, was employed in this research. The study group consisted of 35 primary teachers working at the schools affiliated to the Ministry of National Education, in central district of Bartın province, in the 2022-2023 academic year. The study group was determined by convenience sampling method. The data was obtained from the answers given by the primary teachers to a semi-structured interview form. The form including 4 items was prepared in accordance with the aim of the researcher. Experts opinion was received for the preparation of the form. The data obtained was analyzed by content analysis method and percentage was found for data analysis. As a result of the research, 100% of the primary teachers stated that there are students with reading comprehension problems, 94% of them expressed that there is a relationship between reading comprehension and reading difficulties, and 94% of them mentioned that primary teachers have sufficient knowledge about the methods to improve their reading comprehension skills. In addition, primary teachers suggested that activities to improve students' reading comprehension skills be done, texts be supported with visuals, the number of activities that students enjoy be increased, texts be short and appropriate for students' levels, drama activities be increased and the habit of reading be gained at all educational levels.

Keywords: Reading, Reading Comprehension, Primary Teacher

GİRİŞ

İnsanların iletişim kurabilmeleri, günlük hayatlarını devam edebilmelerinin özünde dil becerileri önemli bir yer tutar. Okuma ise bu becerilerin en başta gelenidir. Okuma, çocuğun doğuştan getirdiği bir beceri olmayıp; okullarda örgün eğitimle birlikte kazandığı ve yaşam boyu devam ettirmesi gereken bir beceridir. Okuma bir anda gerçekleşen değil, planlı programlı bir eğitim öğretim süreci, uzun ve yoğun çabaların sonunda, daha çok ilkökölün ilk senesinde kazanılan bir beceridir. Okuma yazma çalışmalarında bazı çocukların zorlanmaları ve gerekli becerileri kazanamamaları sınıf öğretmenlerinin çokça karşılaştıkları sorunlardandır. Güneş (2017, s.120), son yıllarda yapılan istatistiklerde 5-14 yaş aralığındaki öğrencilerin yarısının okumayı öğrenmede sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu sıkıntılar büyük bir bölümü ise öğrencilerin okumayı sevmemesinden ve ilgi duymamasından kaynaklanmaktadır.

Sinan Canbakış¹
Sadi Tokgöz²
Muammer Yılmaz³

How to Cite This Article

Canbakış, S., Tokgöz, S. & Yılmaz, M.. (2023). "Okuduğunu Anlama Becerilerine Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(66):3137-3142. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.70691>

Arrival: 16 May 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Müdür, MEB, Bartın, Türkiye

² Müdür, MEB, Bartın, Türkiye

³ Doç. Dr, Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Bartın, Türkiye

Okuma ön bilgilerin kullanılarak, duyu organlarıyla algılanan sembollerin zihinde yapılandırılarak metinle anlam kurma sürecidir. Okuma eylemi sonucunda okuyucu anlamı yakalamalıdır. Anlama olmadan yapılan okuma yalnızca seslendirmeden ibarettir (Yılmaz, 2019, s. 11). Yani metnin yazarının vermek istediği mesajın anlaşılıp kodlanarak bireyin kendi zihinsel dünyasında metni bir bütün olarak algılayıp yorumlaması ve eleştirmesidir (Aktaş ve Bayram 2018, s.1402)

Anlama, okuma sürecinde alınan bilgilerin işlenmesi, sıralaması, sınıflama, ilişkilendirme, sorgulama, analiz, sentez gibi zihinsel süreçlerden geçirilerek anlamlandırılması olarak ifade edilir (Güneş, 2015, s. 5). Okuduğunu anlama sürecinde okunan metin ile ilgili metnin yapısını çözümlenme, içeriğini anlama ve yorumlama, son olarak metni eleştirme aşamalarının izlenmesi gerekmektedir (Balcı, 2016,s. 15). Okuduğunu anlama, insan yaşamında bütün hayatı boyunca kullandığı becerilerin temel şartı olduğundan bu sürecin geliştirilmesi ve değerlendirilmesi hayati öneme sahiptir (Duran ve Topbaşoğlu, 2018, 1). Anlama; dikkatli ve görsel okuma yöntemiyle alınan veriler ışığında fikir üretme, sonuçlar çıkarma, araştırma ve ölçümlenme biçimidir (Güneş, 2007). Anlamayı oluşturmak ve kolaylaştırmak için sözcüklerin ve metnin anlamını bilmek veya metinde geçen tümcenin durumuna göre bir sözcüğe en uygun manayı verebilmek, metnin çeşidini bulabilmek, detayları ayırmak ve ana-düşünceyi bulabilmek, metin ile ilgili soruları yanıtlayabilmek, metni kendi cümleleriyle kısaca özetleyebilmek, metinden önemli çıkarımlar yapabilmek, metinde kullanılan edebi üslubu bulabilmek, metin yazarın hedefini ve fikrini tanımak ve sezebilmek gerekir. Bu becerileri geliştirmek, bir metni ifade etmeyi kolaylaştırmaktadır (Güneş 1993).

Dil becerilerini okuduğunu anlama ilerletir. Öğrenciler eğer okuduğunu anlamakta zorluk yaşarlarsa sadece Türkçe dersinde değil anlamaya ilişkili diğer derslerde de başarısız olurlar (Yılmaz, 2008, s.133). O yüzden düz okuma yapan, okuduğunu anlayıp sorgulamayan, okuma taktiklerini kullanmayan öğrenciler yazılı metinlere yönelik doğru anlamalara ulaşamazlar (Bayraktar, 2012).

Okuduğunu anlama süreci hem eğitim hayatımızın hem de toplumsal yaşantımızın şekillenmesine katkı sağlar. Fakat problemlerin çözülmesi noktasında ilkökul eğitim sürecinde öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikler desteklenerek çalışmalar yürütülmelidir (İnce, 2012).

Epçaçan (2009, 210) ve Yılmaz (2018, s.82)'a göre okuduğunu anlama, ilkökul eğitim öğretim sürecinden başlayarak çocuklara verilen bir dil becerisi olup yazılmış bir metinden mana çıkarmayı ve içeriğini ayrıntılı olarak kavramayı, varolan bilgiler arasında ilgi kurarak yepyeni bilgilere ulaşılması olarak ifade edilmektedir.

Sözcük doğrulama becerisi gelişmemiş ya da az gelişmiş öğrenciler sözcükleri adeta seslendirdikleri için anlamaya zaman ayıramamaktadırlar. Böyle öğrenciler okumada sıkıntı yaşarlar, yanlış ve ağır ifadelerle okurlar ve okuduklarının çoğunu ise anlayamazlar (Yılmaz, 2008, s. 132). Okumanın temel gayesi anlama olduğundan bu da kişilerin aktif ve şuurlu bir biçimde gayretini gerektirir (Epçaçan, 2007, s.22) Okuma eyleminin değerli olması için anlama ile sonuçlanması önemlidir. Bu sebeple okumanın anlama süreciyle tamamlanması istenir (Tazebay (2005).

Bu yüzden okuduğunu anlamada, bireyin seslendirdiği kelimenin anlamını bilmesinin yanında ilgili kelimeyi kavrama, zihinde şekillendirme, aralarında bağlantı kurma ve değerlendirmek yapması gerekir (Güneş, 2000, s. 59). Okuyucu bir metni okuduğunda eğer buradaki düşünceyi zihninde bütünleştirirse kelimelerin anlamlarından cümlelere, cümlelerden ise paragraflara ve oradan da parçanın bütününün anlamına ulaşır (Yılmaz, 2008, s. 132). Okumanın daha işlevsel olabilmesi için okuyucunun yoğunlaşarak anlamaya odaklanması ve dikkatini okunan metne vermesi gerekir (Gür, 2018). Dikkatini vererek okuyan birinin anlama düzeyinde artış olur.

Okuduğunu anlama becerilerine yönelik olarak sınıf öğretmenleri, öğrencilerinin okuduğunu anlama yeterliliklerini geliştirmeye odaklanarak öğrenme süreçlerini optimize etmekle sorumludurlar. Okuduğunu anlama becerisi yeterli düzeyde gelişmemiş olan öğrencilerin okul derslerinde başarılı olması mümkün değildir (Karatay, 2014, s. 7). İnce ve Duran'a (2013, s. 10) göre öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerini geliştirmenin, sınıf öğretmenlerinin temel bir uğraşı olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple çalışmada ilkökul öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerine yönelik olarak sınıf öğretmenlerinin fikirleri ele alınmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı okuduğunu anlama becerilerine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesidir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1) Sınıf öğretmenlerinin ilkökulda okuduğunu anlama sorunu yaşayan öğrencilerin olduğuna yönelik görüşleri nelerdir?

- 2) Sınıf öğretmenlerinin okuduğunu anlayamama ile okuma güçlüğü arasında ilişki olduğuna yönelik görüşleri nelerdir?
- 3) Sınıf öğretmenlerinin okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik yöntemler konusunda yeterliliklerine ilişkin görüşleri nelerdir?
- 4) Sınıf öğretmenlerinin ilkökul öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik öneriler konusunda görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Okuduğunu anlama becerilerine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesine çalışılan bu çalışma, betimsel bir araştırmadır. Büyüköztürk ve ark. (2019, s. 26) betimsel araştırmaları; verilen bir durumu eksiksiz ve çok dikkatli bir şekilde betimlemek olarak ifade etmişlerdir.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Bartın ilindeki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı değişik ilkökullarda görev yapan kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile seçilen 35 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Öğretmenlerin 18'i erkek, 17'si ise kadındır. Ayrıca öğretmenlerin 13'ü 10-15 kıdem yılına, 22'si ise 16 ve üstü kıdem yılına sahiptir. Bu yöntem, yaptığımız araştırmanın amacına uygun olarak mevzunun derinlemesine incelenmesine imkân tanımaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014, s.103).

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara vermiş oldukları cevaplardan elde edilmiştir. Araştırma kapsamında amaca uygun olarak araştırmacı tarafından dört maddeden oluşan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu uzman görüşü alınarak hazırlanmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan dört maddeden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Ayrıca uygulamadan önce sınıf öğretmenleri ile görüşülerek uygulama hakkında bilgi verilmiştir. Uygulama esnasında ise hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları 35 sınıf öğretmenine verilerek yazılı olarak doldurmaları istenmiştir. Bir hafta sonra öğretmenlerden formlar teslim alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yaklaşımı kullanılmıştır. Görüşme formunda bulunan her soruya karşılık verilen tüm yanıtlar şifrelenmiştir. Şifrelenen cevaplar bir üst kategoride toplanıp temalara ayrılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki açık uçlu sorular, içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde istatistiksel işlemlerden yüzde değeri kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu araştırmanın amacı okuduğunu anlama becerilerine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerini incelemektir. Bu hedef çerçevesinde elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır. Bu veriler çözümlenerek tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 1: İlkokulda Okuduğunu Anlama Sorunu Yaşayan Öğrencilerin Olup Olmadığına Yönelik Sınıf Öğretmeni Görüşleri

Soru 1: İlkokulda okuduğunu anlama sorunu yaşayan öğrencilerin olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?	Evet (%100)	Okuma hızı ve kalitesinin yetersizliği (%40)
		Hazırlanmışlık düzeyi (%11)
		Sosyoekonomik durum, aile ilgisi, sosyal çevre farklılıkları(%14)
		Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin olması (%9)
		Yeterince kitap, dergi okunmaması (%9)
		Dikkat eksikliği(%11)
		İyi öğretmen donanımlı okul eksikliği(%6)
	Hayır (%0)	

Tablo 1'e göre sınıf öğretmenlerinin tamamı okuduğunu anlama sorunu yaşayan öğrencilerin olduğunu belirtmiştir. Bu öğretmenlerin %40'ı öğrencilerin okuma hızı ve kalitesinin yetersizliğini, %11'i öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyini, %14'ü öğrencilerin sosyoekonomik durum, aile ilgisi ve sosyal çevre farklılıklarını, %9'u özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin olmasını, %9'u yeterince kitap, dergi okunmamasını, %11'i dikkat eksikliğini, %6'sı ise iyi öğretmen donanımlı okul eksikliğini gerekçe göstermişlerdir.

Tablo 2: Okuduğunu Anlayamama İle Okuma Güçlüğü Arasında İlişki Olup Olmadığına Dair Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri

Soru 2: Okuduğunu anlayamama ile okuma güçlüğü arasında ilişki olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?	Evet (%94)	Akıcı okuyamadıklarından okuduklarını anlamamaları (%49)
		Kelimeleri zihinlerinde cümlelere dönüştürememeleri (%18)
		Anasınıfına gitmeyen ve parçalanmış aile çocukları olduklarından (%9)
		Okuma güçlüğü yaşayanlar anlamakta zorlanıyor (%9)
		Kelime dağarcığının azlığından (%9)
		Okuma güçlüğü çeken öğrencilerin özgüven eksikliği (%6)
	Hayır (%6)	Okuma bilmek ile anlamak farklı (%50)
	Eğitim sisteminde zaman kısıtlılığı sebebi (%50)	

Tablo 2'ye göre sınıf öğretmenlerinin %94'ü okuduğunu anlayamama ile okuma güçlüğü arasında ilişki olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Bu öğretmenlerin %49'u akıcı okuyamadıklarından okuduklarını anlamıyorlar demıştır, %18'i kelimeleri zihinlerinde cümlelere dönüştürememelerini sebep göstermiştir, %9'u öğrencilerin anasınıfına gitmeyen ve parçalanmış aile çocukları olmalarını, %9'u okuma güçlüğü yaşayanların anlamakta zorlanmalarını, %9'u kelime dağarcığının azlığını %9'u ise okuma güçlüğü çeken öğrencilerin özgüven eksikliğini gerekçe göstermiştir.

Sınıf öğretmenlerinin %6'sı ise okuduğunu anlayamama ile okuma güçlüğü arasında ilişki olduğunu düşünmediğini belirtmiştir. Bu düşünceye sahip öğretmenlerin %50'si okuma bilmek ile anlamak farklı demıştır, %50'si ise eğitim sistemindeki zaman kısıtlılığını sebep olarak göstermiştir.

Tablo 3: Sınıf Öğretmenlerinin Okuduğunu Anlama Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Yöntemler Konusunda Yeterli Bilgiye Sahip Olup Olmadığına Dair Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri

Soru 3: Sınıf öğretmenlerinin okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik yöntemler konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?	Evet (%94)	Fakültelerdeki eğitimler bunu destekliyor (%24)
		Yeni gelişmeleri takip ediyor (%12)
		Yöntemler konusunda yeterli bilgiye sahiptir (%21)
		Tecrübe (%24)
		Seminerlerle kendilerini geliştiriyorlar (%19)
	Hayır (%6)	Üniversitelerde gerekli bilgi verilmiyor (%50)
	Bu konuda seminerler artırılmalı (%50)	

Tablo 3'e göre sınıf öğretmenlerinin %94'ü okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik yöntemler konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik yöntemler konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünenlerin %24'ü fakültelerdeki eğitimlerin bunu desteklediğini, %12'si sınıf öğretmenlerinin yeni gelişmeleri takip ettiklerini, %21'i sınıf öğretmenlerinin yöntemler konusunda yeterli bilgiye sahip olduklarını, %24'ü sınıf öğretmenlerinin tecrübelerini kullandıklarını, %19'u ise sınıf öğretmenlerinin seminerlerle kendilerini geliştirdiklerini gerekçe göstermişlerdir.

Sınıf öğretmenlerinin %6'sı ise okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik yöntemler konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını belirtmiştir. Bu düşünceye sahip öğretmenlerin %50'si üniversitelerde gerekli bilgi verilmiyor derken, %50'si ise bu konuda seminerlerin artırılması gerektiğini gerekçe olarak göstermişlerdir.

Tablo 4: İlkokul Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri

Soru 4: İlkokul öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik önerileriniz nelerdir?	Konuşma ve cümle kurma etkinlikleri yapılmalı (%22)
	Metinler görsellerle desteklenmeli (%16)
	Zevk alınacak aktivite sayısı artırılmalı (%11)
	Okuma saatleri düzenlenmeli (%9)
	Metinler kısa ve anlamlı olmalı (%9)
	Drama çalışmaları artırılmalı (%6)
	Eğitimin tüm kademelerinde kitap okuma alışkanlığı kazandırılmalı (%6)
	Günlük ve bireysel takip yapılmalı (%3)
	Köy okullarına pozitif ayrımcılıkla daha çok materyal verilmeli (%3)
	Veli-öğretmen-öğrenci işbirliği artırılmalı (%3)
	Metinler yeterince okunmalı (%3)
	Dikkat artırıcı aktivite ve oyunlar (%3)
	Hızlı okuma teknikleri geliştirilmeli (%3)
Okuduğunu anlama stratejileri yaşam boyu sürekli geliştirilmeli (%3)	

Tablo 4'e göre sınıf öğretmenlerinin ilkökul öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik olarak %22'si öğrencilere konuşma ve cümle kurma etkinliklerinin yapılması gerektiği, %16'sı metinlerin görsellerle desteklenmesi gerektiği, %11'i öğrencilerin zevk alacağı aktivite sayısının artırılması gerektiği, %9'u okuma saatlerinin düzenlenmesi, metinler kısa ve anlamlı olması gerektiği yönünde önerilerde bulunmuşlardır.

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada okuduğunu anlama becerilerine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri incelenmiştir. 2022/2023 eğitim-öğretim yılında Bartın ili merkez ilçeye bağlı ilkokullarda vazife yapan 35 sınıf öğretmenin görüşlerine başvurulmuştur. Yarı yapılandırılmış 4 sorudan oluşan görüşme formu kullanılarak elde edilen bulguların içerik analizi yapılarak sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar şunlardır:

- ✓ Sınıf öğretmenlerinin %100'ü okuduğunu anlama sorunu yaşayan öğrenciler olduğunu belirtmiştir. Okuduğunu anlama sorunu yaşayan öğrencilerin olduğunu belirten öğretmenlerin % 40'ı öğrencilerin okuma hızı ve kalitesinin yetersizliğini belirtmişlerdir.
- ✓ Sınıf öğretmenlerinin % 94'ü okuduğunu anlayamama ile ilgili okuma güçlüğü arasında ilişki olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Okuduğunu anlayamama ile ilgili okuma güçlüğü arasında ilişki olduğunu düşünenlerin %49'u öğrencilerin akıcı okuyamadıklarından okuduklarını anlamıyorlar demişlerdir.
- ✓ Sınıf öğretmenlerinin % 94'ü okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik yöntemler konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik yöntemler konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünenlerin %24'ü fakültelerdeki eğitimlerin bunu desteklediğini söylemiştir, Araştırmanın sonunda, ilkokulda okuduğunu anlama sorunu yaşayan öğrencilerin olduğu yapılan analizler sonucunda belirlenmiştir.

Bu araştırmada öğretmenlerin büyük çoğunluğu okuduğunu anlama sorunu yaşayan öğrencilerin okuma hızı ve kalitesinin yetersizliğini sebep göstermişlerdir. Bunun yanında hazır bulunuşluk düzeyi, sosyo ekonomik durum, aile ilgisi, sosyal çevre farklılıkları, özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin olması, yeterince kitap, dergi okunmaması, dikkat eksikliği, iyi öğretmen donanımlı okul eksikliğini belirtmişlerdir. Bu sonuç Yılmaz'ın (2011) ilköğretim 4.sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama başarılarında cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, anne baba öğrenim düzeyinin etkisi konulu çalışmasında ulaştığı okuduğunu anlamada cinsiyetin, sosyoekonomik durumun ve ailenin öğrenim düzeyinin istatistiksel olarak anlamlı bir fark yarattığı; Çelenk ve Çalışkan'ın (2004) çalışmasında ailenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyin çocuğun okuduğunu anlama başarısı üzerinde etkili olduğu sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Okuduğunu anlamayı etkileyen dış faktörlerden olan; dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, disleksi, okumaya ilgi, kelime tanıma hızı, kelime bilgisi ve metin karmaşıklığı gibi faktörleri ön plana çıkarmıştır. Okuduğunu anlama sorunu sebepleri olarak ortaya çıkan “Yeterince kitap, dergi okunmaması” sonucu Esen Aygün'ün (2021) çalışmasındaki çocukların okuduklarını anlama marifetinin okuma alışkanlığının rol oynadığı sonucuyla ve Yılmaz ve Darıcan'ın (2015) çalışmasındaki öğrencilere çeşitli okuma malzemesi alınmasının, ailelerin okuma sıklığı seviyelerinin, öğretmenleri tarafından öğrencilere okuma ödevi verilmesinin yararlı olduğu sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Sınıf öğretmenlerinin büyük çoğunluğu okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik yöntemler konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Ama bunu söylerken %24'ü fakültelerdeki eğitimlerin bunu desteklediğini söylemiştir, mezuniyet sonrası öğretmenler bu konuda yeni gelişmeleri takip ettiklerini, ayrıca tecrübelerine güvendiklerini ve seminerlerle kendilerini geliştirdiklerinden bahsetmişlerdir. İşte bu yüzden Milli Eğitim Bakanlığınca okuduğunu anlama ile ilgili daha çok seminerlerin açılması önem arz etmektedir.

Araştırma sonucunda okuduğunu anlayamama ile okuma güçlüğü arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç Demirtaş'ın (2016) okuma güçlüğü yaşayan dördüncü sınıf öğrencileri üzerine bir çalışmasında ulaştığı, okuma güçlüğü yaşayan öğrencilerin akademik kazanımlarının da düşük olduğu sonucu ile örtüşmektedir.

Araştırma sonucunda, sınıf öğretmenlerinin okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye yönelik yöntemler konusunda yeterli bilgiye sahip oldukları sonucuyla, Yılmaz'ın (2008) Türkçede okuduğunu anlama becerilerini geliştirme yolları konulu çalışmasında ulaştığı öğretmenlerin çocukların okuduğunu anlama becerilerinin gelişmesine yönelik uygulamalar yapması gerektiği sonucu benzerlik göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre şu önerilerde bulunulabilir:

- ✓ İlkokullarda okuduğunu anlama sorunu yaşayan öğrencilere, okuduğunu anlama stratejileri kullanılarak eğitimler verilebilir.
- ✓ İlkokullarda okuma güçlüğü yaşayan öğrenciler için ders saatleri dışında okuma eğitimleri verilebilir.

KAYNAKÇA

Aktaş, E. & Bayram, B. (2018). Türkçe Öğretiminde Okuduğunu Anlama Stratejilerinin Kullanımı Üzerine Bir İnceleme . *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3) , 1401-1414.

- Akyol, Yıldırım, Çetin ve V. Rasinski (2014). *Okumayı değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bayraktar, M. (2012) *Şematik öğrenme modelinin eleştirel okuma becerisinin gelişimine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, Kılıç, E., Akgün, Erkan, Ö., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çelenk, S., & Çalışkan, M. (2004). Bazı sosyo-ekonomik faktörlerin okuduğunu anlama başarısına etkisinin incelenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 29(309), 24-33.
- Demirel, Ö. (2006). *Öğretme sanatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demirtaş, G. (2016). *Okuma güçlüğü yaşayan dördüncü sınıf öğrencileri üzerine bir durum çalışması* (Yayımlanmamış yüksek lisans Tezi). Niğde Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde
- Epçaçan, C. (2009). Okuduğunu anlama stratejilerine genel bir bakış. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 207-223
- Ergen, Y. & Batmaz, O. (2019). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama stratejilerini kullanma düzeyleri ile okuduğunu anlama başarıları arasındaki ilişki, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (49), 130-147.
- Esen Aygün, H. (2021). İlkokul öğrencilerinin okuduğunu anlama becerisi ile okuma kaygısı arasındaki ilişkide okuma alışkanlığının aracı rolü. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(231), 91-109.
- Güneş, F. (1993). Okuma yeteneğinin geliştirilmesi. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 30, 26-30.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayınevi
- Güneş, F. (2017). Okuma ilgi ve gücü. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(3),119-128.
- Gür, D. (2018). *İlkokul öğrencilerinin dikkat düzeyleri ve dikkat özelliklerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İnce, Y. (2012). *Sınıf öğretmenlerinin Türkçe dersinde kullandıkları okuduğunu anlama stratejileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- İnce, Y. & Duran, E. (2013). Sınıf öğretmenlerinin okuduğunu anlama stratejilerine yönelik görüşleri ve kullanma düzeyleri / Examination of the opinions elementary teachers on reading comprehension strategies and the use of such strategies . *Okuma yazma eğitimi araştırmaları*, 1 (1) , 9-19 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oyea/issue/20479/218122>
- Karatay, H. (2014). *Okuma eğitimi (2.bs.)* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tazebay, A. (2005). *İlkokul öğrencilerinin okuma becerilerinin okuduğunu anlamaya etkisi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi
- Yılmaz, M. (2008). Türkçede okuduğunu anlama becerilerini geliştirme yolları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9),131-139.
- Yılmaz, M. (2011). İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama başarılarında cinsiyet, sosyoekonomik durum, anne baba öğrenim düzeyinin etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 9-14.
- Yılmaz, M. (2018). Okuma eğitimi. *Yılmaz M. (Ed.), Yeni gelişmeler ışığında Türkçe öğretimi içinde, (s. 81-112)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yılmaz, M. & Darıcan, A. (2015). Okumaya hazıroluğunun ilkököl 4. sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıklarına ilişkin tutumlarına etkisi. *Bartın University Journal of Faculty of Education , Special Issue , 97-110 .*

Okuma Güçlüğüne Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi

Examination of Primary Teachers' Views on Reading Difficulty

ÖZET

Okuma kişinin hayatı boyunca karşılaştığı eylemdir. İlkokulda eğitim sürecinde kazanılan bu beceri bireyin sonraki yaşamını doğrudan etkilemektedir. Okumaya geçiş sürecinde öğrencilerde görülen okuma güçlüğü, çocuğun okumaya engel olacak herhangi bir fiziksel ve zekâ problemi olmamasına rağmen okumayı öğrenmede akranlarına göre geride olmasındır. Bu araştırmanın amacı okuma güçlüğüne yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan betimsel model kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2022-2023 eğitim - öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı Bartın ili Merkez ilçeye bağlı okullarda görev yapan 30 ilkokul sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşme formuna sınıf öğretmenlerinin vermiş oldukları cevaplardan elde edilmiştir. Araştırmanın amacına uygun şekilde araştırmacı tarafından 4 maddeden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunun hazırlanmasında uzman görüşünden yararlanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler, içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiş ve veri analizinde istatistiksel işlemlerden yüzde kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, sınıf öğretmenlerinin %100'ü ilkokulda okuma güçlüğü yaşayan öğrencilerin olduğunu; %40'ı okuma güçlüğü'nün giderilmesine yönelik bilimsel yöntemler konusunda yeterli bilgi sahibi olmadığını; %60'ı okuma güçlüğü ve tedavisi konusunda yeterli donanımla mezun olmadığını; %50'si ise okuma güçlüğü'nün giderilmesine yönelik devlet kurumlarının sayıca yetersiz olduğunu ifade etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okuma, Okuduğunu Anlama, Okuma Güçlüğü, Sınıf Öğretmeni

ABSTRACT

Reading is an action a person uses throughout his life. This ability, which is gained during the primary education process, directly affects the rest of individuals' lives. Reading difficulty that students experience during learning to read means that the child is behind his/her peers in learning to read, although he/she doesn't have any physical or mental problems that may prevent him from reading. The aim of this research was to analyze the opinions of primary school teachers about reading disability. The descriptive model, which is one of the qualitative research methods, was used. The study group consisted of 30 primary school teachers working at the schools in Bartın Province affiliated to the Ministry of National Education, in the 2022-2023 academic year. The study group was determined by convenience sampling method. The data were collected from the responses given to the questions in an interview form. The semi-structured interview form consisting of 4 items was prepared by the researcher. Expert opinion was asked in the preparation of the interview form. The data obtained from the research were analyzed with the content analysis method, and percentages were counted in the data analysis. As a result of the research, 100% of the primary teachers expressed that there are students who have reading difficulties in primary schools; 40% of them expressed that they do not have enough knowledge about scientific methods to eliminate the reading difficulties; 60% of them stated that they didn't graduate with the sufficient knowledge about reading disability and its elimination; 50% of them mentioned that the number of state institutions for, eliminating reading difficulties is insufficient.

Keywords: Reading, Reading Comprehension, Reading Difficulty, Primary Teacher

GİRİŞ

Okuma, kişinin yaşamı boyunca karşı karşıya kaldığı bir eylemdir. Birey yaşamı süreci boyunca evde, işte, sokakta, alışverişte kısacası sosyal hayatın olduğu her yerde okumayla ilgili faaliyetleri gerçekleştirmektedir. İlkokulda kazanılan bu beceri bireyin sonraki yaşamını doğrudan etkilemektedir.

Yılmaz'a göre okuma (2014, s. 78) ön bilgilerini kullanarak duyu organlarımız vasıtasıyla algılanan sembollerin, zihinsel işleme tabi tutulması neticesinde metinlerden edinilen anlam kurma sürecidir. Güneş'e (2015, s.2-3) göre ise okuma eskiden yazıların şifresini çözme olarak anlaşılmış olup günümüzde yapılandırıcı yaklaşımın etkisiyle kişinin sahip olduğu ön bilgileriyle metinlerin içeriğindeki bilgilerini harmanlayarak yeni anlamlara ulaştığı dinamik bir süreçtir. Akyol'a göre okuma (2011), okuyucu ile yazar arasında aktif ve dinamik iletişimin gerekli olduğu, enerjik bir anlam kurma süreci olarak tanımlanmaktadır. Okuma, üst düzey bir zihinsel beceri olarak fiziksel, duyuşsal ve zihinsel becerilerin ortaklaşa kullanılmasını gerektirmektedir (Baştuğ, 2019). Özdemir'e (2018, s.11) göre ise, yazılı kelimelerin duyu organlarımız ile algılanması, bunların anlamlandırılarak kavranması ve yorumlanması olarak

Sami Tokgöz¹
Sinan Canbakiş²
Muamber Yılmaz³

How to Cite This Article

Tokgöz, S., Canbakiş, S. & Yılmaz, M.. (2023). "Okuma Güçlüğüne Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(66):3143-3148. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.70692>

Arrival: 16 May 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Müdür, MEB, Bartın, Türkiye

² Müdür, MEB, Bartın, Türkiye.

³ Doç. Dr, Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Bartın, Türkiye

zihinsel ve düşünsel bir süreçtir. Okumayla ilgili tanımlarda ortak olan ögeler algılama, ön bilgi, anlamlandırma ve yorumlanmadır.

Alman sanatçı Goethe “Sanatların en güçlüsü okumayı öğrenmektir. Ben bu işe seksen yılımı verdim yine de tam olarak öğrendiğimi söyleyemem” diyerek okumayı öğrenmenin yaşam boyu hayatımızı etkileyerek devam edecek olan bir beceri olduğunu vurgulamaktadır (Akt., Özdemir, 2018). Okuma faaliyeti sonucunda bireyde okuduğu metinle ilgili içerik anlamlandırılmalıdır. Eğer okunan metin birey tarafından hiçbir şekilde anlamlandırılmıyorsa, yapılan bu faaliyet okuma olarak kabul edilemez.

Yılmaz’a (2014, s.80) göre okuduğunu anlama okumanın esas amacını oluşturur. Okuduğunu anlama, bireyin yeni bilgileri var olan bilgi dağarcığı ile karşılaştırarak yeni öğrenmelere ulaşması ve bilgiyi yapılandırmasıdır. Güneş’e (2000) göre okuduğunu anlama bazı becerileri gerektirir. Bunlar: Anlamı bulma, anlamı düşünme, nedenleri araştırma, sonuçlar çıkarabilme, analiz, sentez, yorumlama ve ötelemedir.

Okuduğunu anlama, okumanın temel prensibidir. Bazen çocuklar “okuyorum ama bir şey anlamıyorum” şeklinde serzenişte bulunurlar. Çoğu çocukta ise hatalı okuma davranışı gözlenir. Bu iki durum okumayı alışkanlık haline dönüştürmeyi engelleyen durumlardır. Özellikle hatalı okuma davranışı okuma güçlüğüne neden olur ve bireyin akademik başarısını olumsuz yönde etkiler.

Okuma güçlüğü, çocuğun öğretim koşulları ve sosyo-kültürel bakımından uygun şartlarda olmasına rağmen okumayı öğrenmede akranlarına göre geride olmasıdır. Okuma güçlüğü kavramı ülkemizde tam olarak anlaşılammıştır. Okumaya geçemeyen, okuma sorunları yaşayan öğrenciler zekâ sorunlu olarak algılanmaktadır. Halbuki bu durumun zekâ düzeyi ile ilgili olamadığı görülmektedir. Okuma güçlüğü olan çocukların okuyamamasının asıl sebebi kelime tanıma becerilerinin yeterince gelişmemiş olmasıdır. Bu çocuklar okurken kelimenin anlamından ziyade kelimeyi seslendirmekle meşgul olmaktadırlar. Bu yüzden anlamaya pek fazla vakit ayırmamaktadırlar (Yılmaz, 2019, s. 25-27).

Okullarda okuma güçlüğü çeken öğrenciler karşımıza çıkmaktadır. Okuma hatalarının tespit edilerek okuma seviyelerinin artması için uygun yöntem ve teknikler belirlenmelidir. Bu telafi uygulamaları yapılmadığı sürece okuma hataları nedeniyle yazılı materyalleri çocukların anlaması güçleşmektedir. Dolayısıyla bu durum öğrencinin okumaya karşı duruşundan ilgisine, bilimsel başarısından yaşamsal becerilerine kadar pek çok alanı negatif etkilemektedir (Dağ, 2010).

Çocuğa okuma yazmayı öğreten sınıf öğretmenleridir. Çocuğu hayat boyu kullanacağı okuma alışkanlığı, sınıf öğretmeninin kazandırdığı okuma yazma öğretimi becerisi üzerinde temellenmektedir. İlkokulda okuma yazma temel becerileri arasında çocuğun akıcı okuyabilmesi yer almaktadır. Sınıfta çocuğa kazandırılacak akıcı okuma becerisiyle doğrudan ilgilenen kişi ise sınıf öğretmenidir. Bu bakımdan çocuğun okumayla ilgili tüm aktivitelerinde sınıf öğretmeninin rolü büyüktür. Yapılan çalışmalardan Altun, Ekiz ve Odabaşı’nın (2011) yaptığı araştırma sonuçlarına göre sınıf öğretmenlerinin okuma güçlüğüyle karşılaştığı ve bunların çözümü için çeşitli etkinlikler yaptıkları; Kodan’ın (2020) çalışmasında da sınıf öğretmenlerinin okuma güçlüğüne yönelik genel olarak bilgi düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çocuğun okul hayatına başlamasıyla ortaya çıkan okuma sorunlarının giderilmesinde daha çok ilkokulda sınıf öğretmeleri ilgilenmektedirler. İlkokul sınıf düzeylerinde tedavi edilemeyen okuma güçlüğü sorunları diğer öğrenim kademelerinde tedavisi daha da zorlaşmaktadır. Bu sebeple çalışmada ilkokul öğrencilerinin okuma güçlüğüne yönelik olarak sınıf öğretmenlerinin görüşleri ele alınmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı okuma güçlüğüne yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesidir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

- 1) İlkokulda okuma güçlüğü yaşayan öğrencilerin olup olmadığına yönelik sınıf öğretmeninin görüşleri nelerdir?
- 2) Sınıf öğretmenlerinin okuma güçlüğünün giderilmesine yönelik bilimsel yöntemler konusunda yeterince bilgi sahibi olup olmadığına dair sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?
- 3) Sınıf öğretmenlerinin okuma güçlüğü ve tedavisi konusunda yeterli donanımla mezun olup olmadığına dair sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?
- 4) Okuma güçlüğünün giderilmesine yönelik devlet kurumlarının sayıca yeterli olup olmadığına dair sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Okuma güçlüğüne yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesine çalışılan bu çalışma, betimsel bir araştırmadır. Bir konuda ortaya çıkan mevcut durumu, var olduğu haliyle betimlemeyi hedefleyen araştırma betimsel model yaklaşımıdır (Karasar, 2009).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Bartın ilindeki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı farklı ilkokullarda görev yapan ve kolay ulaşılabılır örnekleme yöntemi ile seçilen 30 sınıf öğretmeni teşkil etmektedir. Bu yöntem, yaptığımız araştırmanın amacına uygun olarak mevzunun derinlemesine incelenmesine imkân tanır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014, s.103).

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formuna vermiş oldukları cevaplardan elde edilmiştir. Araştırma kapsamında hedefe uygun olarak beş maddeden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Uzman görüşü alınmak suretiyle görüşme formu hazırlanmıştır. Uzmanlar arasında Milli Eğitim Bakanlığı bağlı okullarda çalışan iki başöğretmen ve eğitim fakültesi sınıf eğitimi ana bilim dalında görevli bir doçent bulunmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma neticesinde elde edilen verilerin analizinde ise içerik analizi yaklaşımından faydalanılmıştır. Görüşme formunda yer alan her soruya karşılık olarak verilen tüm cevaplar kodlanmıştır. Kodlanan cevaplar bir üst kategoride toplanıp temalara ayrılmıştır. İçerik analizi yöntemiyle ise yarı yapılandırılmış görüşme formundaki açık uçlu sorular değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde istatistiksel işlemlerden yüzde değeri kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu araştırmanın amacı okuma güçlüğüne yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerini incelemektir. Bu amaç çerçevesinde elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır. Bu veriler çözümlenerek tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 1: İlkokulda Okuma Güçlüğü Yaşayan Öğrencilere Yönelik Sınıf Öğretmeni Görüşleri

Soru 1: İlkokulda okuma güçlüğü yaşayan öğrencilerin olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?	Evet (100)	Okumaya hazır bulunuşluk düzeyinin eksikliği (%30)
		Eğitim sisteminden kaynaklı eksiklikleri (%20)
		Akıcı okuma problemi (%20)
		Ailenin ilgisizliği (%27)
		Duyuşsal, fiziksel, çevresel ve kalıtsal faktörler (%3)
	Hayır (%0)	

Tablo 1'e göre sınıf öğretmenlerinin tamamı ilkokulda okuma güçlüğü yaşayan öğrencilerin olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. İlkokulda okuma güçlüğü yaşayan öğrencilerin olduğunu düşünen öğretmenlerin %30'si öğrencilerin okumaya hazır bulunuşluk düzeyinin eksikliğini, %20'si öğrencilerin eğitim sisteminden kaynaklı eksiklikleri, %20'si öğrencilerin akıcı okuma problemi yaşadıklarını, %27'si ailenin ilgisizliğini, %3'ü ise duyuşsal, fiziksel, çevresel ve kalıtsal faktörleri gerekçe göstermiştir.

İlkokulda okuma güçlüğü yaşayan öğrencilerin, okuma güçlüğü yaşamalarının nedenleri arasında %30 oranla okumaya hazır bulunuşluk düzeyinin eksikliği gerekçesi dikkat çekicidir.

Tablo 2: Sınıf Öğretmenlerinin Okuma Güçlüğü'nün Giderilmesine Yönelik Bilimsel Yöntemler Konusunda Yeterince Bilgi Sahibi Olup Olmadığına Dair Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri

Soru 2: Sınıf öğretmenlerinin okuma güçlüğü'nün giderilmesine yönelik bilimsel yöntemler konusunda yeterince bilgi sahibi olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?	Evet (%60)	Eğitim Fakültelerinde bilgi verilmektedir (%22)
		Tecrübe (%45)
		Hizmetiçi eğitim (%33)
	Hayır (%40)	Geleneksel yöntemlerde ısrar (%34)
		Tecrübesizlik (%8)
		İsteksizlik (%8)
		Bilimsel gelişmeleri takip etmeme (%8)
		Üniversitelerde kapsamlı eğitimin verilmemesi (%34)
		Uygulamalardaki eksiklikler (%8)

Tablo 2'e göre sınıf öğretmenlerinin %60'ı okuma güçlüğü'nün giderilmesine yönelik bilimsel yöntemler konusunda yeterince bilgi sahibi olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Bu düşünceye sahip öğretmenlerin %22'si eğitim

fakültelerinde bilgi verildiğini, %45'i öğretmenlerin tecrübesini, %33'ü hizmetiçi eğitimi gerekçe göstermişlerdir. Bu gerekçelerden %45 oranıyla öğretmenleri tecrübesi dikkati çekmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin %40'ı okuma güçlüğüne yönelik bilimsel yöntemler konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu düşünceye sahip öğretmenlerin %34'ü geleneksel yöntemlerde ısrar etmeyi, %34'ü ise üniversitelerde kapsamlı eğitim verilmemesini, %8'i tecrübesizliği, %8'i isteksizliği, %8'i bilimsel gelişmeleri takip etmemeyi ve %8'i ise uygulamalardaki eksiklikleri neden olarak belirtmişlerdir. Bu gerekçelerden %34 oranıyla geleneksel yöntemlerde ısrar etmek ve üniversitelerde kapsamlı eğitimin verilmeyişi öne çıkmaktadır.

Tablo 3: Sınıf Öğretmenlerinin Okuma Güçlüğü Ve Tedavisi Konusunda Yeterli Donanımla Mezun Olup Olmadığına Dair Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri

Soru 3: Sınıf öğretmenlerinin okuma güçlüğü ve tedavisi konusunda yeterli donanımla mezun olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?	Evet (%40)	Fakültelerde yeterli bilgi verilmektedir (% 50)
		Tecrübe (%42)
Hayır (%60)	Hayır (%60)	Sadece yeni mezunlar (%8)
		Akademik eğitim ve formasyon eğitiminin uygulama sürecindeki eksiklikler (%78)
		Bilimsel gelişmelerin takip edilmemesi (%22)

Tablo 3'e göre sınıf öğretmenlerinin %40'ı okuma güçlüğü ve tedavisi konusunda yeterli donanımla mezun olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Sınıf öğretmenlerinin okuma güçlüğü ve tedavisi konusunda yeterli donanımla mezun olduğunu düşünenlerin %50'si fakültelerde yeterli bilginin verildiğini, %42'si tecrübeyi, %8'i ise sadece yeni mezun olmuş öğretmenleri gerekçe göstermişlerdir. Bunlardan en dikkat çekici olanı %50 oranıyla fakültelerde yeterli bilginin verildiğidir.

Sınıf öğretmenlerinin %60'ı okuma güçlüğü ve tedavisi konusunda yeterli donanımla mezun olmadıklarını belirtmiştir. Bu düşünceye sahip öğretmenlerin %78'i üniversitelerde akademik eğitim ve formasyon eğitiminin uygulama süreçlerindeki eksikliklerini, %22'si bilimsel gelişmeleri takip etmemeyi neden olarak belirtmişlerdir. Bu gerekçeler içerisinde çoğunluk %78 oranıyla üniversitelerde akademik eğitim ve formasyon eğitiminin uygulama süreçlerindeki eksikliklerini gerekçe göstermiştir.

Tablo 4: Okuma Güçlüğüne Yönelik Devlet Kurumlarının Sayıca Yeterli Olup Olmadığına Dair Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri

Soru 4: Okuma güçlüğüne yönelik devlet kurumlarının sayıca yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Neden	Evet (%50)	Çocuğa ulaşılabilir (%67)
		Destek eğitim odalarıyla pekiştirilebilir (%20)
Hayır (%50)	Hayır (%50)	Okul içi etkileşim (%13)
		Okullarda ayrı eğitimci olmaması (%33)
		Her okulda rehber öğretmenin olmaması (% 27)
		Özel eğitim kurumlarının azlığı (%40)

Tablo 4'e göre sınıf öğretmenlerinin %50'si okuma güçlüğüne yönelik devlet kurumlarının sayıca yeterli olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Okuma güçlüğüne yönelik devlet kurumlarının sayıca yeterli olduğunu düşünenlerin %67'si çocuğa ulaşılabilirliğini, %20'si destek eğitim odalarıyla pekiştirilebileceğini, %13'ü ise okuma güçlüğüne okul içi etkileşimle giderilebileceğini gerekçe göstermiştir. Bu gerekçelerden oransal olarak en yüksek olanı %67 ile çocuğa ulaşılabilirliği gerekçesidir.

Sınıf öğretmenlerinin %50'si okuma güçlüğüne yönelik devlet kurumlarının sayıca yeterli olmadıklarını belirtmiştir. Bu düşünceye sahip öğretmenlerin %33'ü okullarda ayrı eğitimci olmamasını, %27'si her okulda rehber öğretmenin olmamasını, %40'ı özel eğitim kurumlarının azlığını neden olarak belirtmişlerdir. Bu gerekçelerden oransal olarak en dikkat çekeni %40 oranıyla özel eğitim kurumlarının azlığıdır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar şunlardır:

- ✓ Öğretmenler okuma güçlüğü yaşayan öğrencilerin okumaya hazır bulunuşluklarının olmadıklarını, eğitim sisteminden kaynaklı eksiklikleri, ailenin ilgisizliğini, akıcı okuma ve okuduğunu anlamada sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.
- ✓ Öğretmenlerin %60'ı sınıf öğretmenlerinin okuma güçlüğüne yönelik bilimsel yöntemler konusunda yeterince bilgi sahibi olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin %40'ı ise sınıf öğretmenlerinin okuma güçlüğüne gidermeye yönelik bilimsel yöntemler konusunda yetersiz olduklarını vurgulamışlardır. En önemli gerekçe olarak ise sınıf öğretmenlerine üniversitede bu konuda kapsamlı eğitim verilmediğini (%34) ifade etmişlerdir.

- ✓ Öğretmenlerin %60'ı sınıf öğretmenlerinin okuma güçlüğü ve tedavisi konusunda yeterli donanımla mezun olmadığını ifade etmişlerdir. Buna gerekçe olarak akademik eğitim ve formasyon eğitiminin uygulama sürecindeki eksiklikleri (%78) göstermişlerdir.
- ✓ Sınıf öğretmenlerinin yarısı (%50) okuma güçlüğüne yönelik devlet kurumlarının sayıca yeterli olmadığını belirtmişlerdir.

Araştırmadan elde edilen sonuçları incelendiğinde; sınıf öğretmenlerinin ilkökulda öğrencilerin okuma güçlüğü yaşadıkları, sınıf öğretmenlerinin okuma güçlüğüne gidermeye yönelik bilimsel yöntem ve donanıma yeterince sahip olmadıkları, okuma güçlüğüne yönelik devlet kurumlarının sayıca az olduğu tespit edilmiştir.

Öğretmenler okuma güçlüğü yaşayan öğrencilerin okumaya hazır bulunuşluklarının olmadıklarını, eğitim sisteminden kaynaklı eksiklikleri, ailenin ilgisizliğini olarak ifade etmişlerdir. Bu sonuç Gökalp ve Bağlama'nın (2021) yaptıkları araştırmaya göre okuma güçlüğüne nedenlerinin öğrencinin hazır bulunuşluğunun olmaması ve ailelerin ilgisizliği olarak belirledikleri sonucuyla benzerlik göstermektedir. Yapılan araştırmaların çoğunda üniversite eğitim programlarında yeterli eğitimin verilemediği, okuma güçlüğüne yönelik sınıf içi eğitim ve öğretimde neler yapılabileceği konusunda önerilerde bulunmuşlardır (Aslan, 2016; Balcı, 2019; Doyran & Canca, 2013; Katsarou, 2018). Bu sonuçlar, çalışmanın sonucu ile benzer nitelik göstermektedir.

Yılmaz 2006 tarafında yapılan araştırmada ülkemizde hemen hemen her ilkökulda okuma güçlüğü yaşayan bir ya da birkaç öğrenciye rastlandığı, okuma güçlüğüne yönelik tedavisi konusunda ailelerin ve sınıf öğretmenlerinin çeşitli sıkıntılar yaşadıkları vurgulanmıştır.

Araştırma neticesinde ulaşılan bilgiler doğrultusunda; sınıf öğretmenlerinin okuma güçlüğüne karşı bilgi eksikliklerinin giderilmesi, bununla ilgili programların düzenlenmesi ve tasarlanması gerekmektedir. Özellikle lisans düzeyindeki ders içeriklerinde gerekli iyileştirmeler yapılmalıdır.

Öğrenme güçlüğü yaşayan öğrenciler, kendilerine özgü yetenekleri ve farklı özellikleri olan bireylerdir. Özel eğitimin yanı sıra okullardaki destek eğitim odaları sayesinde aile desteği ile birlikte öğretmenler, öğrencilerin özgüvenini ve motivasyonlarını artırabilirler. Bu sayede, öğrenciler öğrenme sürecinin içine daha çabuk uyum sağlayıp başarılı olabilirler.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar dikkate alındığında şu önerilerde bulunulabilir:

- ✓ Eğitim fakültelerinin sınıf öğretmenliği programına okuma güçlüklerini gidermeye yönelik zorunlu ya da seçmeli dersler konulmalıdır.
- ✓ Her ilkökulda bir rehber öğretmen olmalı. Çocuğu okuma güçlüğü çeken aileler rehber öğretmenler sayesinde rehberlik araştırma merkezlerine yönlendirilmelidir.
- ✓ Sınıf öğretmenlerine okuma güçlüğüne yönelik seminerler ve hizmet içi eğitimler verilmelidir.

KAYNAKÇA

Akyol, H. (2011). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Altun, T. , Ekiz, D. & Odabaşı, M. (2011). Sınıf Öğretmenlerinin Sınıflarında Karşılaştıkları Okuma Güçlüklerine İlişkin Nitel Bir Araştırma . Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi , (17) , 80-101 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zgefd/issue/47948/606654>

Aslan, Y. (2016). Sınıf öğretmenlerinin disleksiye ilişkin bilgileri ve dislektik öğrencilere yönelik çalışmaları. *Turkish Studies*, 11(3), 237-254.

Balcı, E. (2019). Disleksi Hakkında Öğretmen Görüşleri ve Karşılaştıkları Sorunlar. *Ege Eğitim Dergisi*, 20(1), 162-179.

Baştuğ, M., Hiğde, A., Çam, E., Örs, E. ve Efe, P. (2019). *Okuduğunu anlama becerilerini geliştirme, stratejiler, teknikler, uygulamalar*. Ankara: Pegem Akademi.

Dağ, N. (2010). Okuma Güçlüğüne Giderilmesinde 3P Metodu ile Boşluk Tamamlama (Cloze) Tekniğinin Kullanımı Üzerine Bir Çalışma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(01), 63-77.

Doyran, F., & Cansa, I. (2013). Are they problem learners or students with learning disabilities? What do teachers know about LD? *International Journal of Social Science*, 6(4), 371-389.

Gökalp, T. & Bağlama, B. (2021). Kaynaştırma Öğrencisi Olan Sınıf Öğretmenlerinin Okuma Güçlüğü İle İlgili Görüşlerinin İncelenmesi . Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi , 6 (1) , 128-136 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/turksosbilder/issue/64427/975101>

Güneş, F. (2014). *Etkinliklerle hızlı okuma ve anlama*. Ankara: Pegem Akademi.

Güneş, F. (2000). *Okuma-yazma öğretimi ve beyin teknolojisi*. Ankara: Ocak Yayınları.

Katsarou, D. (2018). Teachers' views on inclusive education of children with dyslexia regarding greek language:a pilot study. *European Journal of Education Studies*. 5(1). 122-128.

Ketenoğlu Kayabaşı, Z. E. (2019). Sınıf öğretmenlerinin okuma güçlüklerine ilişkin görüş ve uygulamaları (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kodan, H. (2020). Okuma Güçlüğüne İlişkin Öğretmen Görüşleri. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi , 15 (29) , 204-222 . DOI: 10.35675/befdergi.644534

Özdemir, E. (2018). *Eleştirel okuma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Yılmaz, M. (2014). Okuma eğitimi, M. Yılmaz (Ed.), *Yeni gelişmeler ışığında Türkçe öğretimi içinde* (s.78). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Yılmaz, M. (2019). Okuma güçlüğü ve tedavisi. Ankara: Gece Akademi.

Yılmaz, M. (2006). İlköğretim 3. Sınıf öğrencilerinin sesli okuma hatalarını düzeltmede ve okuduğunu anlama becerilerini geliştirmede tekrarlı okuma yönteminin etkisi (Yayımlanmamış doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Japonya, Singapur ve Türkiye'nin Öğretmen Yetiştirme Programları

Teacher Training Programs in Japan, Singapore And Turkey

ÖZET

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, o ülkenin eğitim sistemi ile doğrudan ilişkilidir. Gelişmiş ülkeler eğitime yatırım yaparken, gelişmekte olan ülkeler güvenliğe yatırım yapmaktadır. Eğitime yapılan yatırımlar, ülkenin her alanda gelişmesine ve kalkınmasına olanak sağlamaktadır. İyi bir eğitim için, ülkeye uygun bir sistemden ve buna bağlı yetiştirilmiş nitelikli öğretmenlerden geçmektedir. Öğretmenlerin kaliteli bir insan kitlesi yetiştirmeleri ve performanslarını en üst düzeye çıkarabilmeleri için, hizmet öncesinde iyi eğitilmeleri, hizmet sırasında da sahip oldukları tüm bilgi ve becerileri meslek hayatları boyunca geliştirmeleri ile mümkün olmaktadır. Ülkelerin tüm bu nedenlerle dolaylı, öğretmen yetiştirme sistemlerini sürekli takip ederek; değerlendirmeleri, çağın gereklerine göre güncellemeleri ve kendi kültürlerine, gelenek ve göreneklere ile insan yapılarına göre yapılandırılmaları gerekir. Bu araştırmanın amacı, Singapur, Japonya ve Türkiye öğretmen yetiştirme sistemlerini incelemektir. Ülkelerin öğretmen yetiştirme sistemleri; ülkelerin eğitim yapıları, hizmet öncesi eğitimleri, öğretmenliğe seçme ve atama koşulları ve meslek içinde gelişim için yapılan çalışmalarla ilgili inceleme yapılmıştır. Araştırmalarda elde edilen sonuçlara bakıldığında; öğretmen yetiştirme süreçlerinde benzerliklerle birlikte bazı farklılıkların da olduğu, Japonya ve Singapur'da lisans ile birlikte yüksek lisans ya da sertifika programlarının da başarılı bir şekilde bitirilmesi gerektiği, hizmete alınması sırasında öğretmenlerin sınavlara tabi tutulduğu, meslek içinde öğretmen gelişimleri için hizmetçi eğitimlerin düzenlendiği, Japonya ve Singapur'da hizmetçi eğitimlerin düzenli süreli ve zorunlu olduğu, buna karşılık Türkiye'de bu eğitimlerin, öğretmen isteğine bırakıldığı ve süreklilik arz etmediği görülmüştür. Türkiye'de öğretmen seçme kriterlerinden sınavın tek başına atama şartı olmasının ortaya çıkardığı olumsuzlukların önüne geçmek için sınavla birlikte iletişim becerisi, grupla çalışma, işbirlikçi ruha sahip olma vb. kriterlerin de olması gerekliliği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Yetiştirme, Sınıf Öğretmeni, Hizmet Öncesi Eğitim, Mesleki Gelişim

ABSTRACT

The level of development of countries is directly related to the education system of that country. Developed countries invest in education, while developing countries invest in security. Investments in education enable the country to develop and develop in every field. For a good education, it goes through a system suitable for the country and qualified teachers trained accordingly. It is possible for teachers to train a qualified human mass and to maximize their performance, if they are well trained before service and develop all the knowledge and skills they have during their professional life. For all these reasons, by constantly following the teacher training systems of the countries; They need to evaluate their evaluations, update them according to the requirements of the age, and structure them according to their own culture, traditions and customs and human structures. The aim of this research is to examine the teacher training systems of Singapore, Japan and Türkiye. Teacher training systems of countries; In this study, the educational structures of the countries, pre-service training, the conditions of selection and appointment as a teacher, and the studies carried out for professional development were made. Considering the results obtained in the research; There are some differences as well as similarities in teacher training processes, in Japan and Singapur, graduate or certificate programs must be completed successfully, teachers are tested during their commissioning, in-service trainings are organized for teacher development in the profession, in Japan and Singapur. It has been observed that in-service trainings are regular, continuous and compulsory in Singapore, whereas in Turkey these trainings are left to the teacher's request and are not continuous. In order to prevent the negativities caused by the examination being a condition for assignment alone, one of the teacher selection criteria in Turkey, communication skills, working in a group, having a cooperative spirit etc. criteria were also require.

Keywords: Teacher Training, Classroom Teacher, Pre-Service Training, Professional Development

GİRİŞ

Ülkelerin kalkınması, ekonomik olarak düntada söz sahibi olması eğitim sistemlerinin gelişmişliği ile yakından ilgilidir. İyi yetişmiş fertler, toplumunda yetişmesine ve gelişmesine katkı İnsanları iyi yetiştirmenin yolu iyi bir okul ortamı ve sınıflara giren öğretmenlerin kalitesine bağlıdır. Küreselleşen ve değişen dünyada, teknolojinin bu kadar aktif olduğu bir dönemde öğretmenlerin eğitilmesinde, uluslararası sistemi yakalayabilmek, öğretmen yetiştirmede çağın gerektirdiği eğitime sahip modeller geliştirmek, ülke gelişmelerine büyük fayda sağlayacaktır. Ülkelerin öğretmen yetiştirme modellerine bakıldığında birçok farklılığın olduğu göze çarpmaktadır. Bazı ülkeler, öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimlerinin sadece bir başlangıç olduğunu ve öğretmenlerin kariyerlerinin sonuna kadar gelişimleri için eğitime devam edilmesi gerektiğini savunurken, kimi ülkeler, öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimlerinin son yıllarında staj uygulamalarına katılmaları yönünde programlar geliştirmişlerdir. Bazı ülkelerde ise, öğretmenlerin lisans eğitimlerini, yüksek lisans eğitimleri ile birlikte yapmaları yönünde uygulamalara gitmektedirler. Üniversitelerin öğretmenlik fakültelerinden mezun olanlar, ulusal bir sınava tabi tutulup, öğretmenlik sertifikası aldıktan sonra göreve başlatılmaktadırlar. Göreve başlatılan öğretmenleri belirli bir süre mesleki eğitim programlarına devamları da istenebilmektedir (European Commission/EACEA/Eurydice, 2018).

Sedat Önen¹
Hüsamettin Atlı²
Derviş Yüce²
Esra Bağırhan⁴
Nizam Doğan⁵

How to Cite This Article

Önen, S., Atlı, H., Yüce, D., Bağırhan, E., & Doğan, N. (2023). "Japonya, Singapur ve Türkiye'nin Öğretmen Yetiştirme Programları", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(66):3149-3159. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.70704>

Arrival: 17 May 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Müdür Yardımcısı, Şehit Öğretmen Nuriye Ak Ortaokulu, Diyarbakır, Türkiye

² İlçe Milli Eğitim Müdürü, Yenişehir İlçe Milli Eğitim, Diyarbakır, Türkiye

³ Okul Müdürü, Şehit Bşk. Fatih Özdil İmam Hatip Ortaokulu, Diyarbakır, Türkiye

⁴ Öğretmen, Gömmetaş İlkokulu, Diyarbakır, Türkiye.

⁵ Öğretmen, Aziziye İlkokulu, Diyarbakır, Türkiye

Her ne kadar ülkelerin öğretmen eğitime sistemleri farklılık gösterse de, öğretmen olmak için atılması gereken ilk adım bunun eğitimini veren bir kurumdan mezun olmaktır. Bu eğitimleri veren kurumların izledikleri iki temel yöntem vardır. Bunlar:

1. Ardışık Modeller

2. Eşzamanlı modellerdir.

Ardışık modelde, yükseköğretimi bitiren kişilerin, ardından öğretmenlik meslek sertifikası veren programlara devam etmesi modelidir. Eşzamanlı model ise; Genel kültür dersleri ile birlikte öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin birlikte verilmesi modelidir. Kimi ülkeler öğretmen yetiştirme programlarını ayrı ayrı verirken, kimi ülkeler ise her iki modeli birlikte de verebilmektedir. (European Commission/EACEA/Eurydice, 2018).

Eğitim kalitesinin artırılması ancak iyi ve donanımlı öğretmenlerle olabilmektedir. Öğretmenler tarafından iyi yetiştirilen öğrenciler, iyi toplumları oluştururlar. Toplumların iyi olması, eğitim alanında, ekonomik alanda, sosyal ve kültürel alanda toplumun gelişmesini ve kalkınmasını sağlayacaktır. Ülkelerin öğretmen yetiştirme sistemlerinin incelenmesi, ülkemizdeki öğretmen yetiştirme sistemleri ile karşılaştırılması, mevcut sistemin avantaj ve dezavantajlarının tespit edilmesi ve genel eksiklikler üzerinden öğretmen yetiştirme sisteminin yapılandırılması, ülke gelişimine katkıda bulunabilir. Bu araştırmada, Japonya, Singapur ve Finlandiya gibi PISA VE TIMSS sınavlarında başarı gösteren ülkelerin öğretmen yetiştirme programları incelenecektir. Çalışmanın ülkemiz eğitim sisteminde fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Öğretmenlik Mesleği

Geçmişten günümüze toplumlar, sosyalleşmenin gereği olarak ve artan ihtiyaçlarına istinaden, insanlar arasında bir işbölümü yapma gereği duymuşlardır. Bu iş bölümüne bağlı olarak da meslekleşme ve meslek grupları ortaya çıkmaya başlamıştır. Her iş bölümü ise meslek olarak kabul görmemektedir. Yapılan bir işin herhangi bir meslek grubunda sayılabilmesi için, toplumun ihtiyaçlarını karşılama, özel bir bilgi, beceri ve yetenek gerektirmesi, etik ilklere sahip olması ve gelir getirici özelliğinin bulunması gerekir. Öğretmenlik mesleği de bu anlamda bir meslek grubudur. Çünkü insanların bilgi ihtiyaçlarının karşılanması ve bu sayede insanlarla birlikte toplumların gelişmesine vasıta olan bir meslektir. Ülkelerin sahip olduğu eğitim sistemlerinin en önemli parçasını kuşkusuz öğretmenler oluşturmaktadır. İnsanların öğretmenlik mesleğini tercih etmelerinin altında psikolojik, sosyolojik ve ekonomik etmenler yatmaktadır. Ülkemizde de son yıllarda öğretmenlik mesleğini tercih eden insan sayısı her geçen gün artmaktadır. (Erdoğan, 2003).

Eğitim sistemlerini ayakta tutan öğretmenlerin başında öğretmen gelmektedir. Öğretmenlik mesleği, öğrencilerde istenilen davranış değişimlerinin olmasını sağlayan ve ülkelerin eğitim sistemlerinin amaçlarının öğrencilerde yerine gelmesini sağlayan en önemli mesleklerin başında gelmektedir (Başaran ve Çınkır, 2011). Öğretmenlerin, bir öğretici olarak sınıfın lideri ve rehberi konumunda olması, öğrencilerin tüm davranışlarını gözlemlemesi, eğitimlerin ve öğrenmelerin doğrudan ya da dolaylı olarak öğrencilere kazandırılması görevlerini yeri getirmesi beklenir. Bundan dolayı da öğretmenlik mesleğini sahip oldukları mesleklerin etik ilkeleri konusunda çok duyarlı olması, öğrencilerine ve topluma karşı rol model olarak davranışlarda bulunması gerekir (Ada ve Baysal, 2012).

Öğretmen Eğitimi

Öğretmenlik mesleği, genel bir bilgi, birikim ve beceri isteyen bir meslektir. Bazı ülkelerin kültürlerine göre, kazanç getirici bir meslek olmasının yanında kutsal bir özelliği de vardır. Günümüz dünyasındaki teknolojik gelişmeler, küreselleşme ve sürekli meydana gelen değişimlerden dolayı artık eğitim hayatı boyunca süren bir olgu haline gelmiştir. Bundan dolayı da öğretmenlik mesleğini, sadece hizmet öncesi eğitimle değerlendirmek doğru bir yaklaşım tarzı olmayacaktır. Öğretmenlik eğitimi alındıktan ve hizmete başladıktan sonra da sürekli olarak, öğretmen eğitimlerinin devamlılığının sağlanması, hizmetiçi eğitimler, seminerler ve konferanslarla kendilerini yetiştirip geliştirmelerine olanak sağlanmalıdır. (Şişman, 2013).

YÖNTEM

Alanyazın, probleme dair kavramsal alanının belirlenmesine yönelik araştırmaların neticelerinin gözden geçirilmesi olarak tanımlanan bir tarama modelidir. Literatür taraması; bir konuyla ilgili daha önceden ortaya konulmuş bilgileri çalışmanın amacına uygun bir biçimde incelemek ve değerlendirmektir. Bu doğrultuda, belirli bir konu hakkında akademik olarak güvenilir, yetkin kişiler tarafından yayınlanmış olan çalışmaların incelenmesidir. Yani alanyazın literatür; bir konu hakkında oluşturulmuş kaynakların toplamıdır. Bunun tespiti için ülkemizde bu alan ile ilgili yazılmış olan makaleler, araştırmalar incelenmiştir. Bu çalışmada ülkemizde eğitim öğretim veren Mesleki Teknik Okullarının kuruluşu, gelişim, okuyan öğrencilerin istihdam sorunları ve çözüm önerilerine yönelik araştırma makaleleri ve yüksek lisans tezleri incelenmiş ve meslek liselilerinin eğitim kalitesi, öğrencilerin istihdam alanlarına

yönlendirilmesi ve işsizliğe neden olan engellerin kaldırılması üzerine çalışma yapılmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalardan hareketle, okullardaki eğitim öğretim, uygulanan programlarla ile işlenen müfredata ilişkin değerlendirmelere yapılarak, iş olanakların artırılması ve işgücü piyasası ile işverenlerin bir araya yolları araştırılmıştır. Çalışmanın bu anlamda literatür için fayda getireceği ve hem öğrencilere hem de işverenlere rehberlik edeceği hedeflenmektedir.

BULGULAR

Bu çalışmada ülkelerin öğretmen yetiştirme sistemlerine dair literatür taraması yapılmış ve aşağıdaki bulgulara rastlanmıştır.

Japonya Eğitim Sistemi:

Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin içinde yer alan Japonya, sahip olduğu toplumsal değerle ön plana çıkan bir ülke konumundadır. Toplumsal ilkelerin bireysel ilkelerin önünde olduğu, topluma ve onu oluşturan kurumlara karşı saygı, çalışan tim insanların kazandığını hak etmesi ve dürüst çalışma alışkanlığına sahip olması gibi ahlaki ilkelerin kazanırılması yolu eğitimden geçmektedir. Bu nedenle Japonlar, millet olarak güvenlikten çok eğitime yatırım yapan ülkelerin başında gelmektedir. Eğitime ayrılan bütçe, güvenliğe ayrılan bütçenin neredeyse 1,5 katı kadardır. (Milliyet, 2015).

Japon eğitim sisteminde insan yetiştirilmesi gereken en temel unsurdur. Herkesi öğrenebileceğinden hareket ederler ve kaybedilecek tek bir kişinin bile olmadığı ilkesine göre eğitim sistemlerini biçimlendirmektedirler. Bunun yanında eğitim öğretimin sadece okullarda yapılmasından çok okul ile birlikte her yerde eğitim anlayışından hareketle eğitim, bir sanat dalı olarak kabul görmektedir (Demirel 2000).

Japonya eğitim sistemi, 1970'li yıllarından sonra göstermiş olduğu başarı ile gelişmiş ülkelerin arasında yerini almıştır. Bu gelişim sadece ekonomi alanında olmamış, aynı zaman da kültürel, sosyal ve sanatsal alanlarda da olmuştur. Bu sistemde öğrencilere; etkili ve düzenli çalışma alışkanlığı, boş zamanlarını verimli değerlendirme, öğrenmeye motive olma, öğrenme ortamlarında disiplinli olabilme, anadil eğitimlerini önemseme ve mezun olduklarında iş bulma olanağı gibi özellikler kazandırılmaktadır. Japon devletinin eğitime bu kadar değer vermesi, öğrencilerin belirli bir iş ve statüye kavuşturulma isteği, öğretmen-öğrenci-aile işbirliği ile karşılaşılan sorunların üstesinden gelme becerisi, bireysel özelliklerle grup zihni arasındaki uyumun sağlanması ve günümüz şartlarına göre ihtiyaçlara cevap verme nedenleri yatmaktadır.

Japon eğitim sistemine bakıldığında ilk göze çarpan özellikler arasında; ülke geneli tek tip bir eğitimin yapılması, eğitim ile işbirliğinin artırılması, yerel yönetimlerle özel sektörün desteklerinin artırılması ve merkeziyetçi olmayan bir sisteme sahip olması sayılabilmektedir (Uçar ve Uçar 2004). Bunların yanında Japon eğitim sisteminin; sağladığı istihdam olanakları, lider yetiştirme yetenekleri ve teknolojik gelişime olanak sağlama gibi özellikleri de vardır (Tösten ve İkinci 2012).

Eğitim Yönetiminin Yapılması

İkinci dünya savaşından sonra Japon hükümeti, ülkenin kalkınması ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak eğitim sisteminde köklü değişikliklere gitmiştir. Özellikle ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarının geliştirilmesi için önemli adımlar atılmıştır. İçeride dönük ve kapalı bir ülkeden, batıya açık ve Avrupa'da meydana gelen modernleşme süreçleri takip edilerek, dönüşüm içine girmişlerdir. Eğitim sisteminde köklü değişiklikler yapmak isteyen ülke, Avrupa'nın her tarafına heyetler göndermek suretiyle birçok ülkenin eğitim sistemini incelemiş, kendi kültürlerine özgü bir eğitim modeli geliştirmişlerdir. Bu modelde eğitim, Özel, yerel ve ulusal olarak 3 farklı şekilde yapılandırılmıştır.

Ulusal eğitim yönetimi, en üst birim olup; eğitim hizmetleri, Eğitim-Kültür-Spor- Bilim ve Teknoloji Bakanlığındadır. Ayrıca il (bölge) ve ilçe (belediye-yerel) eğitim kurulları da bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığının görev uhdesinde; Okul yönetim, proje ve müfredat işlerini yürütmek, okulların fiziksel alt yapıları ile araç gereç ihtiyaçlarını gidermek, hayatboyu kapsamında akademik, sportif ve kültürel etkinliklerin yapılmasını sağlamak, okulların finansal bütçelerini planlamak ve öğretmen maaşları ile ilgili süreçleri yönetmektir. Bunun yanında bölge eğitim kurulları ile belediyeler aktif olarak eğitim sisteminin içinde rol oynamakta ve okulların açılması ve yönetilmesi aşamalarında görev yapmaktadırlar. Japon eğitim sisteminde bulunan temel eğitim kanununa göre eğitim ulusal ve yerel yönetimler eliyle yapılmaktadır. Ulusal yönetim, eğitimle ilgili olarak ülkede fırsat eşitliğinin sağlanması, müfredatların oluşturulması ve bunların belirli bir standarda oturtulması çalışmalarını yürütürken; yerel yönetimler, bölgesel şartlara göre eğitim öğretimin devamı konusunda çalışmaktadır. Ayrıca her okul ulusal düzeydeki müfredatlara göre okul bazlı öğretim programlarını yapabilmektedirler (Kazuo,1990).

Japonya eğitim sisteminin içinde bulunan Bölge Eğitim Kurulları, ortaöğretim okullarının ikinci kademesi, özel eğitim okulları, hayatboyu öğrenme merkezleri, müzeler ve kütüphanelerin yönetilmesi işini üstlenmekte, farklı yerlerde öğretmen sertifikası verecek okulları açmakta ve belediyeler tarafından açılmış olan ilk ve ortaokulların öğretmenlerinin atamasını yapmaktadır. Yerel Eğitim Kurulları ise; Okulların fiziksel alt yapılarının iyileştirilmesi, ilk ve ortaokulun yönetilmesi, bu okulların kitap ihtiyaçlarının karşılanması, belediyeler tarafından açılan sosyal ve kültürel alanlarının yönetilmesi, öğretmen atamalarında bölge eğitim kuruluna önerileride bulunulması, okulun açık tutulacağı iş günü sayısı ile tatil günlerinin planlanması ve okulların rehberlik hizmetlerini yönetilmesi gibi görevleri bulunmaktadır (OECD, 2011).

Japon eğitim sisteminin bu kadar ilerlemesinde temel husus, on yılda bir yapmış oldukları değerlendirmeler ve bu değerlendirmelere bağlı olarak uyguladıkları reform çalışmalarıdır. Diğer tüm alanlarda olduğu gibi eğitimde de, düzenli çalışma alışkanlıkları, kendini ve sistemi sorulama, şeffaflık ve dürüstlük ilkeleri hep ön planda tutulmaktadır. Bunlar için de her japon vatandaşı kararlı ve azimli bir şekilde verilen görev ve sorumlulukları yerine getirmek için çalışmaktadırlar (Binici, ve diğ., 2005).

Japon hükümeti 2004 yılında ortaya koyduğu reform paketi ile eğitim alanında 6 yeni uygulama önerisinde bulunmuştur(MEXT, 2008). Bunlar:

- 1.Temel Eğitim Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi,
- 2.Akademik becerilerin geliştirilmesine yönelik uygulamalar,
- 3.Öğretmen kalitesinin artırılmasına yönelik programların hazırlanması,
- 4.Özel mesleki okulların açılması,
- 5.Eğitim temelli okullar ve yönetimlerde değişikliklerin yapılması,
- 6.Bütçeden eğitim için ayrılan fonların, yerel yönetimlerle

Bu öneriler dışında ayrıca Milli Eğitim Bakanlığının uygulamaya aldığı 2 temel program bulunmaktadır. İlki, 2008 yılında yapılan ve yatay işbirliği adı verilen, eğitime dayalı sosyal katkı ile çabayı güçlendirme programı, diğeri ise; 2013 yılında uygulamaya konan, dikey bağlantılar olarak adlandırılan topluma dayalı hayatboyu öğrenme programıdır. Bu programlar kapsamında yapılan ilk iş olarak, tüm engelli okulların tek çatı altında birleştirilmesi olmuştur. "Özel Eğitime İhtiyacı Olanlar Okulu" adıyla açılan okullarda; görme engelliler, işitme engelliler, zihinsel engelliler ve fiziksel engelliler bu okul çatısı altında eğitim öğretimlerine başlamışlardır.

Japonya'da Öğretmen Yetiştirme Sistemi

Ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri ile verdikleri arasında doğrudan bir ilişki vardır. Eğitim sisteminin reformlarla birlikte çağın gereklerini karşılayan bir düzeyde olduğu Japonya'da, aile- okul- sanayi ve toplum arasındaki işbirliği sayesinde hem eğitimde hem de ekonomide büyük başarılar elde edilmiştir. Bu başarıda kuşkusuz devletin yanında yerel yönetimler ile özel sektörün katılımıyla eğitim harcamalarının karşılanması, tüm kurumların işbirliği içinde çalışmaları ve tüm vatandaşların değişim ve dönüşüme açık olması gelmektedir (Uçar ve Uçar, 2004).

Japon eğitim sistemi, tüm öğrencilerin öncelikle iyi bir insan olarak yetiştirilmeleri için çaba sarfetmekte, bunun için de öncelikli olarak öğretmen yetiştirme eğitimlerine büyük önem vermektedirler. Kaliteli bir öğretmen eğitiminin ardından, öğretmenlere yüksek bir itibar ve dolgun bir maaş vadetmektedirler. Tüm toplumun ortak olarak birleştiği nokta, iyi bir vatandaş eğitiminin yolu öğretmenlerden ve okullardan geçmiştir. Son yıllarda kadınlar arasında popüler olmaya başlayan öğretmenlik mesleği, rekabet koşullarını da arttırmıştır.

Hizmet Öncesi Eğitim

1872 yılında ilkokul öğretmenlerinin yetiştirilen okullar kurulmuştur. Daha sonra yapılan reform ve düzenlemelerle ortaokul öğretmenlerinin yetiştirilmesi için adımlar atılmıştır. Japon öğretmen yetiştirme süreci ilk olarak ABD eğitim sisteminden örnek alınarak yapılmıştır. Bu ülkeden getirilen kitapları kendi dillerine çevirerek. Öğretmen eğitimlerine başlamışlardır. 1983 yılında ilk kez açılan uygulama okullarında, eğitim süresi 2 yıl ile sınırlı tutulmuş ve sadece erkek öğrencilere ilkokul öğretmenliği eğitimleri verilmiştir. Daha sonra ortaokul öğretmeni yetiştirme okulları açılarak, eğitim süresi 3,5 yıla çıkarılmış ve erkeklerin yanında kadınların da öğretmen olma yolunda önleri açılmıştır (Meriç, 2004). Günümüz Japonya eğitim sisteminde ise; öğretmenlik yetiştirme eğitimleri iki şekilde yapılmaktadır. İlki eğitim fakülteleri, ikincisi ise açık sistem adı verilen okullardır. Japonya yaşadığı ikinci dünya savaşı felaketinden sonra hızlı bir yapılanma içine girerek eğitim sistemlerini güncelleyerek, öğretmen eğitimlerini üniversiteler bünyesine taşımış ve bunun için de üniversitelerin bünyesinde eğitim fakülteleri ve öğretmen yüksekokullarını açmıştır. Bugün Japon eğitim sistemi içinde öğretmen yetiştirme eğitimi veren okul kurum sayısı 65 civarındadır ve yaklaşık olarak yılda 30.000 öğretmen yetiştirilmektedir.

Öğretmen Eğitimi için Öğrenci Seçimi

Japon eğitim sisteminde ortaöğretimden başarılı bir şekilde mezun olan öğrencilerin, öğretmen olabilmeleri için 2 aşamalı sınavlardan geçmeleri gerekmektedir. Bu sınavlardan birincisi ülke geneli uygulanan sınav, diğeri ise; üniversitelerin kendi bünyelerinde yapmış oldukları sınavlardır. Bu sınavlardan alınan notlara göre öğrenciler, üniversitelerin öğretmen yetiştirme programlarına yerleştirilmektedirler (MEXT, 2013).

Ortaöğretimden mezun olan öğrencilerin, devlet üniversitelerinin bünyesinde bulunan eğitim fakültelerine kayıt yaptırabilmeleri için UECE (University Entrance Center Examination) adı verilen sınava girerek başarılı olmaları gerekmektedir (Webapp, 2016). Öğrencilerin bu sınava katılmalarını sağlayacak ve bu sınavın tüm aşamalarını koordine edecek olan kurum, Üniversiteye Giriş Sınavı Merkezi (National Center for University Entrance Examinations)dir. Özel üniversiteleri tercih edecek olan öğrencilerin bu sınava katılması zorunlu değildir. Yapılan sınavda; 6 alana (Matematik, Yurttaşlık bilgisi, Fen, Sosyal, Yabancı dil ve Japon dili) ait sorular sorulmakta ve sınav toplam 29 testten oluşmaktadır. Ulusal düzeyde yapılan bu sınavdan başarılı olan öğrenciler, devam etmek istedikleri üniversitelere başvurarak, buralarda yapılan mülakat sınavlarına katılmaktadırlar. Japonya'da buluna üniversitelerin içinde bu mülakat sınavını en ağır sorularla yapan üniversite Tokyo üniversitesidir. Ülkenin bu alnada en iyi eğitim veren üniversitesi konumunda olan Tokyo üniversitesi, mülakatlarını çok titiz ve gizli olarak yaparak, en iyi öğrencilerin seçilmesini sağlamaktadır. Her yıl neredeyse başvur yapan öğrencilerin yarısı elenerek başarısız olmaktadır (Webapp, 2016).

Lisans Düzeyinde Öğretmenlik Eğitimi

Japonya'daki yükseköğretim kurumlarının neredeyse 100'ünden 80'inin de öğretmen yetiştirme bölümleri bulunmaktadır. Bu bölümler diğer lisans mezunlarının öğretmenlik sertifikaları alabilmeleri için programlar açabilmektedir. Öğretmenlik lisans eğitimleri 2 dönemden ve toplamda 4 yıldan oluşmaktadır. Muzun olan öğretmen adayları istemeleri halinde 2 yıl süren yüksek lisans programlarına devam edebilmektedirler (MEXT, 2013). Öğretmenlik programları iki çeşittir. İlki, anaokulu, ilkokul ve ortaokul öğretmenleri yetiştiren ve birinci sınıf sertifikasını veren bölümler; ikincisi ise, lise öğretmenleri yetiştiren ve ikinci sınıf sertifikası veren bölümlerdir. Lise öğretmenliği için lisans mezuniyeti ve 2.sınıf sertifikası yeterli iken; anaokulu, ilkokul ve ortaokul öğretmenlerinin 1.sınıf sertifikayı alabilmeleri için ayrıca yüksek lisans yapmaları gerekmektedir.

Yüksekokul ve Enstitü Düzeyinde Öğretmenlik Eğitimi

Japon eğitim sisteminde öğretmenlik yapabilmek için lisans düzeyi mezuniyeti ile birlikte, ortaokul veya lise mezunları teknoloji yüksekokullarına devam ederek öğretmen olabilmektedirler. Bunun için, ortaokul mezunlarının 5 yıl, lise mezunu öğrencilerin ise 2 yıl bu okullara devam etmeleri gerekmektedir (MEXT, 2013). İlk ve ortaokullarda öğretmenlik yapmak isteyen bu öğrencilerin yüksekokullarda 2 yıl süren bu eğitimin yanında 62 krediyide toplamaları (Tabata ve Griek, 1999).

Japonya'da Eğitim Bakanlığı ayrıca öğretmen yetiştirmek için, 3 enstitü kurmuştur. (Hyogo, Joetsu ve Tokushima) burdaki eğitimler çok kapsamlı olup; bu düzeyde öğretmenlik eğitimi veren üniversite sayısı çok azdır. Az sayıda öğrenci bu enstitülerde eğitimlerini tamalayabilmektedir. Bu enstitülerden mezun olan öğretmen adayları aynı zamanda yüksek lisans yapmış sayılmaktadırlar.

Öğretmen Olmanın Diğer Yolları

Japon yükseköğretim sistemi içinde öğretmen olmanın iki yolu olduğunun; ilkinin eğitim fakülteleri diğerinin ise açık sistem denilen lisans mezunlarının devam ettiği programlar olduğu vurgulanmıştı. Açık sistem denilen programda, herhangi bir lisans programından mezun olan öğrencilerin, lisans veya yüksek lisans programları ile yarı zamanlı kurslara devam ederek, öğretmen olabildikleri bir sistemdir (Meriç, 2004). Açık sistemin yanında yardımcı öğretmen olmak isteyen lisans mezunları, isteğe bağlı programlara devam ederek yardımcı öğretmen olabilmektedirler. Bu yardımcı öğretmenler özellikle desteğe ihtiyaç duyan öğrencilerin buldukları sınıflara görevlendirilmektedir. Eğitim fakültesi mezunlarından sertifikalarını eğitim bakanlığından almış olan öğretmenler her ilde görev yapabilmektedir. Bunun yanında özellikle öğretmen ihtiyacının fazla olduğu il ve ilçelerde; ilçeler tarafından 5 yıllığına verilen geçici sertifikalarla da buldukları yerde öğretmenlik yapılabilmektedir.

Öğretmen Seçme ve Atama Koşulları

Japonya'da öğretmenler, okullara kadrolu olarak atanırlar ve ömür boyu bu mesleği icra etmeye devam ederler. Yıllara göre kademeleri arttırılmaktaysa da gösterdikleri performansına göre herhangi ödüllendirme söz konusu değildir. Kadrolu atama yapıldığından ve emekliliğe kadar iş güvencesi olduğundan, okullara öğretmen atamaları çok sıkı kurallara göre yapılmaktadır. Öğretmenlerin mesleki becerilerinin yanı sıra, mesleğe olan bağlılıkları, iletişim becerileri ve uygulamalı çalışmaları da göz önünde bulundurulmaktadır. Japon eğitim sistemi içinde okuldaki

öğretmen sayısı, okulda bulunan sınıf sayısından fazla olma ilkesine sahiptir. Japonya’da öğretmen olabilmek için, lisans mezuniyeti yanında, Bölge Eğitim Kurulu ayrıca öğretmenlik sertifikası da istemektedir. Bölge eğitim kurullarından alınabilen bu sertifikalar, her yerde geçerli olabilmektedir. Öğretmen adayları bu belegeyi alabilmek için, İl Eğitim Kurullarınca yapılan atama sınavlarından başarılı olmak zorundadır. Kazanması çok zor olan bu sınavda öğretmen adayları için eşit ve rekabetçi bir ortam oluşturulmaktadır. Bu sayede kaliteli öğretmen alımı yapılabilmektedir. Ayrıca bu sınavların yanında ortaokullarda öğretmenlik yapmak isteyen öğretmen adaylarının, daha önceden hazırlanmış olan sağlık testlerinden başarılı bir şekilde geçmeleri de gerekmektedir. Öğretmen olarak atanabilmenin bir diğer koşulu ise 30 ve daha alt yaşta olmaktır. Bu yaş şartı iki kurum hariç diğer tüm okullar tarafından istenmektedir.

Devlet okulları yerine özel okullarda çalışmayı düşüne öğretmen adayları aynı zamanda özel okul tarafından belirlenen kriterleri de yerine getirmek zorundadır.

Öğretmen Atama Sınavı

İl eğitim kurullarınca yapılan atama sınavı yılda 3 kere yapılmakta ve sadece 1 yıl geçerli olmaktadır. Bu sınavda testler, genel kültür, meslek bilgisi ve alandan oluşan sorulardan teşekkül etmektedir. Atama sınavı iki aşamalı olarak gerçekleştirilmekte, ilk aşaması ülke geneli yazılı sınavdan, ikinci aşama ise üniversiteler tarafından sözlü sınav olarak yapılmaktadır. Yazılı sınav konularının içinde; pedagojik formasyon konuları, milli eğitim mevzuatı, eğitim ve sınıf yönetimi viley okul kültürüne ait sorular bulunmaktadır. Üniversiteler tarafından yapılan sözlü sınavlarda ise; öğretmen adaylarına sınıf içinde ders anlatılmakta ve uygulamalı performansı izlenmektedir. Yapılan sınav sonuçlarına göre de ihtiyaç duyulan okullara eğitim bakanlığı tarafından öğretmen atamaları gerçekleştirilmektedir. Göreve başlayan öğretmen adayları 6 aylık bir staj sonrası asli öğretmenliğe atanmaktadırlar.

Singapur Eğitim Sistemi

Singapur’da eğitim sisteminin odaklandığı temel felsefesi “Daha az öğret, daha çok öğren!” dir. Eğitim sistemi daha çok proje odaklı çalışmayı ve öğrenmeyi derinleştirerek, kalıcı öğrenmenin önünü açmayı hedeflemektedir. Ayrıca eğitim sisteminin içinde “Düşünen Okullar-Öğrenen Ulus” sloganıyla hayatboyu öğrenmeye ve öğrenirken yaratıcı düşünmeye sevk etmeyi amaçlamaktadır. yaratıcı düşünme ve yaşam boyu öğrenmenin tüm vatandaşlar tarafından içselleştirilmesine odaklanılmıştır. Tüm bu hedef ve amaçların yanında, öğrencilerin kişisel ve mesleki olarak kendilerini gerçekleştirmelerine, yaşam boyu öğrenmeye meraklı olmalarına ve öğrenmeye dayalı sürekli dinç kalmayı sağlayacak öğrenmelere teşvik edilmektedir (Kaytan, 2007: 35).

Singapur’da, çift temelli bir eğitim sistemi vardır. Öğrenciler kendi dilleri yanında bir de İngilizce dili ile eğitim almaktadırlar. Bu ülkelerin eğitim sistemi yaptıkları reformlarla çok büyük bir atılım yapmıştır. Eğitim alanındaki bu gelişim sayesinde PISA gibi uluslararası sınavlarda dereceler yapmaya başlamışlardır. Ülkenin milli eğitim bakanlığı, yaptıkları bu atımları ve kazandıkları başarıları, öğrencilerinin yetiştirme tarzına ve dünyanın en iyi öğretmenlerine sahip olmakla ifade etmiştir. Ülkenin eğitim sistemi, gelişen teknoloji ile küreselleşen dünya ayak uydurabilecek öğrencilerin yetişmesini amaçlamış ve buna özgü eğitim programları hazırlanmıştır. Öğrencilerde kişisel farkındalığı arttırmaya, ülkenin ahlaki ve kültürel değerlerine sahip olmaya, doğayı sevmeye ve kendi bedenlerini zinde tutmaya göre bir yaşam biçimi belirlemişlerdir. Bunların yanında, Singapurlu öğrenciler; (Ministry of Education Singapore [MOE], 2014);

- ✓ Sahip oldukları güçlü sezgileri sayesinde, doğruyu-yanlışı ayırt etmede,
- ✓ Eleştirel düşünme yetenekleri, kendileri ifade etme ve iyi bir iletişimi gücüne sahip olmada,
- ✓ Öz güvenleri yüksek, kendini doğru ifade edebilen, etkili sorular soran ve yüklendiği sorumlulukların farkında olmalarıyla,
- ✓ Grup çalışmalarına olan uyumlarıyla, pratik düşünme becerileri, değişim ve dönüşüme açıklık ve risk almadan çekinmeyen yönleriyle,
- ✓ Ülkesini merkez edinerek, dünyayı tanıması, hem kendisine hem de başkalarına insanca yaşamayı şiar edinmeleriyle, mutlu, huzurlu bir hayatı talep ederler.

Eğitim öğretim devlet okullarında yapılmakta ve öğrenciler yükseköğretimin sonuna kadar burslarla desteklenmektedir. Devlet okullarının yanında özel sektör tarafından açılmış olan okullarda mevcuttur. Devlet eliyle yürütülen eğitim faaliyetlerinde başarılı öğrenciler ilkokuldan yükseköğrenime kadar burslar ile desteklenmektedir. Devlet okullarının yanı sıra özel sektör tarafından idame ettirilen okullar da mevcuttur. Devlet okullarında, Milli Eğitim Bakanlığının belirlemiş olduğu müfredata bağlı kalınması koşulu ile farklı etkinlikler planlanabilir ve öğrencilerin daha iyi bir eğitim almaları için çalışmalar yapılabilmektedir.

Eğitim Sisteminin Yapılanması

Singapur eğitim sisteminde merkeziyetçi bir yönetim tarzı vardır. Karar merci Milli Eğitim Bakanlığıdır. “*Düşünen Okullar, Öğrenen Ulus*” vizyonu, 1997 yılında tüm ülkeyle paylaşılmıştır. Ülkenin sahip olduğu istikrarlı yapı, eğitimine dair sürekli reform süreçleri, değişen dönüşen dünyaay ayak uydurma çalışmaları ile dünyada eğitimde söz sahibi ülke konumuna gelmişlerdir.

Singapur Eğitim Sisteminde Öğretmen

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, ülkenin sahip olduğu eğitim sisteminin kalitesiyle doğrudan ilişkilidir. Eğitim sisteminin kalitesini arttıran etmenlerin başında da öğretmenler ve bu öğretmenlerin yetiştirildiği eğitim sistemidir. Öğretmen kalitesinin artırılması adına üniversitelerin geliştirilmesi, öğretmenlik devresi içinde de öğretmenlerin kendilerini geliştirmeleri için desteklenemsi büyük bir önem arz etmektedir.

Singapur’da Nanyang Teknoloji Üniversitesinin bünyesinde bulunan, Ulusal Eğitim Enstitüsü (National Institute of Education) [NIE] eğitim ile ilgili; politikalar üretme ve bunları planlamak için kurulmuş olan bir öğretmen yetiştirme kurumudur. Bu enstitünün bünyesinde ilkokulu ve ortaokul öğretmenlerini yetiştirmeye yönelik programlar bulunur. İlkokul öğretmenlerinin yetiştirilmesinde 3 farklı program uygulanmaktadır. Bunlar: Lisans sonrası yeterlilik, lisans yeterlilik ve eğitimde yeterlilik. Bu programların farklılık arz etmesinin sebebi, öğretmen adaylarının geçmiş eğitimlerindeki farklılıklardır. Öğretmenlerin, Matematik, İngilizce, Sosyal ve Fen bilimleri dersleri ile Müzik, Sanat, Yurttaşlık ve fiziksel etkinlikleri yapabilecek düzeyde olmalarına dikkat edilir. Bu ülkenin eğitim sisteminde özellikle matematik öğretime çok büyük önem verilmektedir.

Singapur eğitim sisteminde aday öğretmenlerin sınıf ortamlarında ders anlatmalarını sağlayan zorunlu birtakım öğretmenlik uygulamaları vardır. Aday öğretmenlerin yetiştirilmesi sırasında bu öğretmenler ülkede bulunan tüm okullara dağıtılırlar. Öğretmen adayları öğretmenlik uygulamaları sırasında bütün zamanlarını okullarda geçirmektedirler. Aday öğretmenler, girdikleri sınıflarda 2-3 hafta öğretmenleri gözlemledikten sonra sınıf ve öğretmen hakkında çıkarımlarda bulunarak, rapor yazmaları istenir.

Öğretmen Seçimi

Singapur eğitim sisteminde öğrenciler, ortaöğretim bitirmeleri ve en az 18 yaşında olmaları şartı ile öğretmen yetiştiren okullara başvurabilirler. Öğretmen yetiştirilen okullara yerleşebilmeleri için öğrenciler A Seviyesi adı verilen ulusal sınava girmeleri zorunludur. İngilizce alanında okuma için de öğrencilerin ulusal sınavın yanında bir O-level(Ordinary Level) adı verilen sınava girmeleri ve belirlenen seviyelerde puan alma şartı konmuştur. (Khoh ve Teo, 2002). Öğrencilerin liselerde öğretmenlik yapabilmesi için “Eğitimde Lisans Sonrası Yeterlilik” adı verilen programı da bitirmeleri gerekir. Bu programa öğretmenlik bölümünden mezun olan öğretmen adayları ancak başvurabilmektedir.

Singapur’da lisans mezunu olan kişilerin öğretmen olabilmeleri için, “Yeterlik Giriş Sınavı”nda başarılı olmaları ve sonrasında da Ulusal Eğitim Enstitülerince verilen öğretmenlik yetiştirme programlarından mezun olmaları gerekir. Bu programlar; lisans derecesi veya lisansüstü eğitim (master ve doktora) olarak planlanmaktadır. Derecesine bu programlar, 2 ile 4 yıl süreli olabilmektedir. Eğitim Bakanlığı tarafından ülkenin işgücü ihtiyacı, küreselleşmeyle meydan gelen değişiklikler ve teknolojiye bağlı gelişimlere bağlı olarak, bu programların içerikleri sürekli güncellenmektedir.

Öğretmen Ataması

Singapur’da öğretmenlerin atanması için lisans eğitimlerini ve hizmet öncesi eğitimleri tamamlamaları gerekir. Lisans eğitimi, Eğitim Bakanlığı tarafından organize edilirken; hizmet öncesi eğitim Eğitim Enstitüsü tarafından verilmektedir. Lisans eğitimi sırasında, Eğitim Bakanlığı öğretmen adaylarına maaş ve burs desteği sunmaktadır. Öğretmenleri yetiştirilmesi sırasında bu iki kurum organizeli ve işbirliği içinde birbirlerini tamamlayıcı olarak çalışmaktadırlar. Oryantasyon eğitimlerini tamamlayan öğretmenler, ülkenin her tarafında bulunan okullara atanmaktadırlar. Bu durum da öğretmen adaylarının Singapur’da kaygılarının olmadığı anlamına gelir (Orakçı, 2015). Ülkede yaşayan insanlar, bu iki kurum arasındaki koordnasyondan dolayı eğitim hakkında asla şüpheye düşmezler. Bundan dolayıdır ki tüm toplum ve kamuoyu eğitime olumlu bir şekilde bakarlar. Bu iki kurum arasındaki işbirliğine dair birkaç örnek verilecek olunursa; (Chong ve Ho, 2009; NCEE, 2015):

- ✓ Öğretmenlik mesleği için “uygun öğretmen” seçilme kriterlerinin uygulanıyor olması,
- ✓ İki kurum arasında karşılık danışmanlık hizmetlerinin verilmesi,
- ✓ Ulusal Eğitim Enstitüsünün, öğretmen yetiştirme konusunda hem bakanlıkla hem de okullarla sürekli diyalog içinde olması örnekleri verilebilir.

Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi

Singapur'da öğretmen atamalarından sonra da öğretmen eğitimleri ve gelişimleri devam etmektedir. Ulusal Eğitim Enstitüsü, okullara ataması yapılan öğretmenlerin mesleki gelişimlerini sağlamak ve günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek öğretmenler yetiştirmek için sürekli hizmetiçi programlar hazırlamaktadır. Bu kursları, hizmetiçi eğitimlerin, seminerlerin ve konferansların düzenlenmesi, planlanması ve yürütülmesinden sorumlu olan kurum öğretmenler ağı kurumudur. Bu eğitimlerde süre sınırı bulunmasada, her öğretmen yıllık yaklaşık olarak 100 saat eğitim almaktadırlar (Press Release on New Teacher Capacity Building Policy, 2015).

Singapur öğretmen yetiştirme sisteminde, öğretmenlik kariyer basamakları bulunmaktadır ve üç kademelidir. İlki, kariyer olarak öğretmenlik, ikincis liderlik kariyeri ve üçüncüsü eğitim uzmanlığı kariyeridir. Tüm öğretmenlerde asıl hedef kariyer olarak başöğretmenliğe kadar yükselebilmektir. Liderlik kariyerine ulaşmak için çalışan öğretmenlerde hedef liderlik kariyeri olarak okul yöneticiliği yapabilmektir. Kariyer olarak öğretmenliği seçtiğinde başöğretmen olmayı hedeflemektedir. Her kariyer basamağında öğretmenlere maaş artışı, öğrenci koçluğu ve mentörlük gibi imkanlar sunulmaktadır.

Öğretmenlerde kariyer basamakları, ilk üç yılın bitiminden sonra başlamaktadır. Maaş artışları ve diğer çalışmalar bu üç yılın bitimi ile başlamaktadır. Kariyer basamaklarında yükselen öğretmenler istedikleri takdirde tekrardan eski kariyer basamaklarına dönebilmektedirler.

Türk Eğitim Sistemi

Türk Eğitim Sistemi, 1973 yılında yayımlanan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile şekillenmiştir. Milli eğitim temel kanununa göre, Türk insanının, tarih bilinciyle yetiştirilmesi, ahlaki ve etik değerlere sahip olması, milli ve manevi kültürü yayması, vatanın ve milletini seven, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, ruhen ve bedenen sağlıklı bireyler olması beklenmektedir. Türk eğitimi sistemei ulusalcı ve merkeziyetçi bir yapıya sahiptir. Milli eğitim temel kanunun amaçlarına bakıldığında; çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı olma, beden, ruh ve zihin dengesini kurmuş, dünya ile uyumlu bireyler yetiştirilmesidir.

Ülkemizde öğretmen yetiştirilmesi sistemi, ülkedeki, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlere bağlı olarak gelişim gösterdiği görülmektedir. Cumhuriyet dönemine öğretmen yapısına bakıldığında, genellikle ilköğretim mezunu ve mesleki eğitim neredeyse hiç görmemiş öğretmenlerden oluşuyordu. Yine öğretmenlerin büyük çoğunluğu medrese eğitimi görmüş imam veya müezzinlerden ibaretti. Öğretmen yetiştirme üzerine ülkemizde son 150 yılda çok farklı uygulamalar yapıldığını görmekteyiz. Osmanlı döneminde gençlerin eğitimi daha çok ordu ve dini eğitimlerle üzerine olmuştur. Bazı ilkokul öncesi okullardaki eğitim için ilk organize girişim 13. yüzyılda yapılmıştır. İlkokulu ve ortaokul öğretmenlerinin yetiştirilmesi eğitimleri ancak 18. ve 19. Yüzyıllarda yapılabilmektedir. Bu bağli olarak ilk öğretmen okulu 1848 yılında açılarak eğitim öğretime başlamıştır. Medereselerin eğitim ihtiyacını karşılamaması üzerine Rüştiyeler açılmıştır. Ancak bu okullarda eğitim verecek öğretmenlerin olmaması sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine öğretmen yetiştirmek için, Darülmuallimin-i Rüşti adı verilen öğretmen yetiştirme okulları açılmaya başlanmıştır. Bu okullar temelde erkek ilkokul öğretmeni yetiştirme üzerien eğitimler vermiştir. Daha sonra kız öğrencilerinde okuyabilecekleri okullar inşa edilmiştir. Cumhuriyet dönemindeki öğretmen yetiştirme ile ilgili çok karmaşık bir yapı olduğu görülmektedir. Osmanlıdan miras kalan öğretmen yetiştirme okulu olan, Darülmuallimlerin adı önce Muallim Mektebi olarak değiştirilmiş, ardından da 1935 yılından itibaren de öğretmen okulları olarak değiştirilmiştir. Ancak bu okullarda yetiştirilen öğretmen sayıları ihtiyacın çok altında olmuştur. Köy okulları için öğretmeni yetiştirme sorunu 1940'ların başında tekrardan gündem olmuştur. 4274 sayılı kanunla bu sorunun çözümü için Köy Enstitüleri kurulmuştur. 1940 yılına kadar yetiştirilen ilköğretim öğretmenlerine daha çok akademik başarı üzerine eğitim verilmiş ve mesleki dersler göz ardı edilmiştir. Bu konu hep eleştiri konusu olarak gündemde durmuştur. 1948 yılına kadar 21 köy enstitüsü açılarak, öğretmen ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Demokrat partinin başa gelmesiyle köy enstitüleri hedef olarak seçilmiş ve kapatılmışlardır. 1953 yılında çıkarılan 6234 sayılı Kanunla, öğretmen yetiştiren okullar "İlköğretim Okulu" adıyla biraraya toplanmıştır. Bu okullarda ilkokul öğretmenlerine 6 yıl, ortaokul öğretmenlerine 3 yıl eğitim verilmiştir. İlkokul öğretmenlerinin eğitim kalitesini arttırmak için, 1974 yılında iki yıllık yükseköğretim okulları açılmıştır (M.E.B -T.T.K.B 1992: 8). Öğretmen yetiştiren bu okullar 1989 yılıyla birlikte eğitim fakültelerine dönüştürülerek, öğrenim süresi 4 yıla çıkarılmıştır.

Öğretmen Seçimi

Ülkemizde, eğitim fakültelerine öğrenci alımı ortaöğretim mezunlarının arasından yapılmaktadır. Mezun olan öğrenciler, iki aşamalı olarak yapılan yükseköğretime giriş sınavlarında istenilen puanları alması koşulu ile üniversitelerin öğretmen yetiştiren bölümlerine kayıt yaptırabilmektedir. Öğrenciler, puan üstünlüklerine göre, okullarda okutulan branşlara göre alan seçimi yapabilmektedirler. Sınıf öğretmenliği, fizik, kimya yada biyoloji

öğretmenliği veya ortaokullardaki branş öğretmenliklerini tercih edebilmektedirler. Ayrıca yetenek gerektiren branşlarda (Beden Eğitimi, resim, müzik vb.) yükseköğretime giriş sınavından sonra bu üniversitelerin uygulama sınavlarında da başarılı olmaları gerekir. Okulların eğitim süreleri branşlarına 4 veya 5 yıl olabilmektedir. Ayrıca üniversitelerin lisans bölümlerinden mezun olan öğrenciler, pedagojik formasyon eğitimi almaları koşulu ile öğretmenlik sertifikalarına hak kazanıp, öğretmenlik yapabilmektedir.

Öğretmen Atanması

Üniversitelerin öğretmen yetiştirme bölümünden mezun olan öğretmen adayları, atanabilmek için Kamu Personeli Seçme Sınavında (KPSS) başarılı olmaları gerekir. KPSS, öğretmenlik alanı için iki aşamada gerçekleştirilmektedir. İlki genel kültür ve genel yetenek adı verilen sınav, ikincisi ise; alan sınavıdır. Aldıkları puanlara göre öğretmenler, kendi alanları içinde bir sıralamaya tabi tutulmaktadır. Her yıl atanacak öğretmen sayılarının ilişkin kadro tahsisi Maliye Bakanlığınca yapılmakta ve atamalar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından merkezi olarak yapılmaktadır. Boş olan kadroların ilanları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmen adaylarına duyurulurken; öğretmen adayları atanmak istedikleri boş kadrolara istekleri doğrultusunda başvurabilmektedir. Daha önce kadrolu olarak atanması yapılan öğretmenler, 2006 yılında sözleşmeli pozisyonu ile işe alınmaya başlandılar. Ancak kadro ile sözleşmeli öğretmenler arasındaki hak farklılıkları nedeniyle bu uygulama 2011 yılında kaldırıldı. Sonraki süreçte sözleşmeli öğretmen atama usulü yeniden geri getirildi ve sözleşmeli öğretmenlik çakılı bir atama olarak özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgesindeki okullara yapılmıştır. Sözleşmeli öğretmenler, ilk atama yerlerinde 3+1 yıl kalmaları koşulu ile kadroya geçebilmekte ve yerdeğişikliğine başvurabilmektedir.

Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi

Ülkemizde ataması yapılan öğretmenlerin, mesleki gelişimleri için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından her yıl çok sayıda hizmetiçi eğitim kursu, semineri ve konferansı yapılmaktadır. Ancak açılan bu hizmetiçi çalışmalarına katılım zorunlu olmayıp, öğretmen isteğine bırakılmıştır. Başvur yapan öğretmenlerin de büyük bir çoğunlu bu hizmetiçi çalışmalardan başvur fazlalığından dolayı yararlanamamaktadır. Ülkemizde öğretmen sayısının 1.200.000 civarında olması, hizmetiçi eğitimlerin herkese ulaşma şansını çok azaltmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin mesleki gelişimleri için de devlet tarafından verilen bir burs yada destek de bulunmamaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı, 2006 yılında aldığı kararla, öğretmenlik kariyer basamaklarını uygulamaya koymuştur. Öğretmenlik kariyer basamakları 3 aşamadan oluşturulmuştur. Öğretmenliğin ilk 10 yılı öğretmen, 10 yıldan fazla hizmeti olanların uzman öğretmen ve uzman öğretmenlikte 10 yılı dolanların da başöğretmen olmaları olarak planlanmıştır. Ancak kariyer basamakları arasındaki geçişler sınav şartına bağlanmıştır. Sınavlara girebilmek için de sınavdan önce 180 saatlik seminer alınması zorunlu kılınmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kariyer basamaklarına ilişkin ilk sınav 2006 yılında yapılmış ve mevcut öğretmen sayısının %20' si kadar kontenjan verilmiştir. Sınava giren öğretmenlerden, 92 bin 382 uzman, 338 tanesi de başöğretmen olarak sınavı kazanmışlardır. Uzman ve başöğretmenlerin maaşlarında artışlar yapılmıştır. 2006 yılında yapılan sınavdan sonra bir daha kariyer sınavı yapılmamış ve en son 2022 yılında ikinci kez bu sınav yapılmıştır. Uzman öğretmenlik sınavına 432 bin öğretmen başvurmuş ve bunlardan 422 bin 368'i başarılı olmuştur. Başöğretmenlik sınavına ise; 68 bin öğretmenden 66 bini başarılı olarak başöğretmen olmaya hak kazanmışlardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelişen ve değişen dünyada sürekli olarak bireylerin ihtiyaçlarında değişimler olmaktadır. Küreselleşme ile birlikte bilgideki hızlı değişimler, toplumdaki ihtiyaç farklılaşması eğitim sistemlerinde de değişime neden olmaktadır. Eğitim sistemlerinin değişme zorunluluğu, öğrencilerin ihtiyaç durumlarının değişimi, öğretmen yetiştirme okullarının eğitim palnalarının da değiştirilmesi hususunu gündeme getirmiştir. Avrupa Birliği üye ülkeler ile Avrupa Komisyonu; “Öğretmenlerin, öğretmen mesleğine dair sahip olmaları gereken yetkinlikler, mevcut öğretmenlere destek ve yeni başlayacak olan öğrenen adaylarına destek” konularında çalışmalar başlatmışlardır (European Commission/EACEA/Eurydice, 2018:17). Çalışmalarda, öğretmen eğitimlerinde daha çok kariyer planlamaları, hizmet öncesi eğitim ve hizmet sırasında öğretmen gelişimi için hizmetiçi etkinliklerin yapılmaya çalışıldığı görülmüştür. Ayrıca çalışmalarda her ülkenin öğretmen yetiştirme sistemlerinde farklılıkların olduğu vurgusu yapılmıştır.

Bu çalışmada incelemesi yapılan Japonya, Singapur ve Türkiye'nin, öğretmen yetiştirme sistemlerinin merkezi ya da yerel katkılarla desteklendiği görülmüştür. Öğretmen yetiştirme için belirli yasaların konulduğu, bu işler için kurumların oluşturulduğu, öğretmen eğitimlerinin genel olarak üniversitelerin öğretmen yetiştirme bölümleri ile eğitim fakültelerinde yapıldığı, öğrenimin 4 ila 6 yıl arasında değiştiği, bazı ülkelerde ise, lisans sonrası öğretmenlik sertifikaları için eğitim düzenlendiği sonuçları görülmüştür. Öğrencilerin, öğretmen yetiştirme programlarına alınma şekilleri de farklılık göstermekle birlikte genellikle rekabetçi ortamlarda ve sınav dayalı bir yerleştimenin olduğu,

sınav sayısının kimi ülkelerde birden fazla olduğu, öğrencilerin sınavlarda aldıkları puan türlerine göre seçtikleri, bazı üniversitelerin merkezi sınavın yanında kendi sınavlarıyla öğrenci alımı yaptıkları, teorik sınavların yanında bazı branşlar için üniversitelerin yetenek sınavları ve mülakat sonucu öğrenci seçimi yaptıkları görülmüştür.

Türkiye’de öğrenciler, eğitim fakültelerine TYT ve ATY adı verilen sınavlarla seçilmektedirler. Hizmet öncesi eğitimlerde öğretmen adayları hem zorunlu hem seçmeli derslerden öğrenim görmektedirler. Hizmet öncesi öğretmen yetiştirme programlarına bakıldığında; Singapur eğitim sisteminde hem ardışık hem de kaynaşık modelin olduğu, Japonya’da sadece kaynaşık eğitim modelinin olduğu, Türkiye’de ise , kaynaşık eğitim modelinin olduğu ve bölümlere göre 4 ya da 5 yıl sürdüğü sonuçlarına varılmıştır. Yine incelenen ülkelerin hizmet öncesi öğretimlerinde alan bilgisi, genel kültür ve meslek bilgisi derslerinin bulunduğu ve bu derslerin saat sayılarının ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği görülmüştür.

Öğretmenlerin niteiklerini artırma adına ülkeler hizmet öncesi öğretmen eğitimlerine çok büyük önem vermektedir ve uygulama alanlarına çok süre ayırdıkları görülmektedir. Özellikle öğretmenlik deneyimi dersleri yansıtmaya ve gözleme dayalı olarak başlatılmakta, daha sonra da öğretmen adaylarının becerilerinin geliştirilmesi için staj ve uygulamalarla devam etmektedir. Öğretmenlerin bu öğrenim ve uygulamaları başarılı bir şekilde bitirmeleri, ardından staja başlayarak istenilen sertifikaları almaları gerekir. Diğer iki ülkeye nazaran, Türkiye’de staj çalışmalarının süresinin daha az olduğu ve OECD ülkerinin gersinde kaldığı söylenebilir.

İncelenen bir diğer koşul ise; öğretmenlerin mesleğe başlamada ülkelerin izledikleri yollardır. Diğer iki ülkede lisans mezuniyetinin yanında sertifika şartı da aranırken; Türkiye’ de sadece lisans mezunu olmak öğretmenliğe başvurmak için yeterli görülmektedir. Ancak Türkiye’de farklı olarak öğretmen adaylarının KPSS’den başarılı olması ve birkaç yıl sözleşmeli öğretmen olarak hizmet etmesi gerekir. Atanması yapılan öğretmenlerin mesleklerinin belirli bir süresi sonunda kariyer sistemi içine girdikleri, ülkeden ülkeye farklılık gösterse de belirli bir kariyer sisteminin olduğu görülmektedir. Yine hizmete başlayan öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkıda bulunmak için bakanlıklar, hizmetiçi eğitim kapsamında seminerler, kurslar ve konferanslar düzenlemektedirler. Diğer iki ülkede bu hizmetiçi faaliyetleri daha düzenli, sistematik ve süreklilik arz ederken, Türkiye’de bu eğitimler daha çok öğretmenlerin isteklerine bırakılmıştır. Öğretmenlik mesleğine yeni başlamış ve bulunduğu şehirden çok farklı bir yere atanmış öğretmenlerin sürekli bir desteğe ihtiyaçlarının olduğu muhakkaktır. Yeni göreve başlayan öğretmenler, gittikleri yerlerin fiziksel, sosyal ve kültürel özelliklerine alışma konusunda birtakım sıkıntılar yaşayabilmektedir. Bunun için o bölgede görev yapan tecrübeli öğretmenlerin bu konuda, yeni başlayan öğretmenlerle her konuda yardımcı olmaları ve destek çıkmaları gerekir (Kozikoğlu ve Çökük, 2017).

Bu araştırmada incelenen ülkelerden Japonya ve Singapur’da okul ve üniversiteler arasında işbirliği olduğu ve hizmetiçi eğitimlerin sistematik bir şekilde devam ettirildiği görülmektedir. Türkiye’de de hizmetiçi eğitimlere süreklilik kazandırılması ve eğitim fakülteleri ile okullar arasında işbirliğini sağlayacak bir kurumun olması elzem bir durumdur.

Öneriler

Eğitim kalitesi olarak dünyada söz sahibi olan Japonya ve Singapur’a göre, Türkiye’nin de eğitimde atılım yapması, bu atılımın lokomotifini konumunda olan öğretmenlerin eğitimlerinin kalitesinin daha fazla yükseltilmesi için;

- ✓ Öğretmenlik eğitime verecek fakülte sayılarının, mevcut ihtiyaçlara göre planlanması,
- ✓ Öğretmenlik mesleğinin birden çok boyutu olamsından dolayı, öğretmenlik atamalarında KPSS şartının yanına daha rasyonel kriterlerinde eklenmesi,
- ✓ Alan itibari ile öğretmenlik yetiştirme programlarının kalitesinin artırılması,
- ✓ Staj uygulama ders saat ve sürelerinin artırılması ve içeriğin zenginleştirilmesi,
- ✓ Sadece lisans mezunlarının öğretmen yapılmasından ziyade yüksek lisans şartının konması,
- ✓ Öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkı sunacak uygulamaların ve hizmetiçi eğitimlerin hayatboyu öğrenme kapsamında yeniden düzenlenmesi, gerçekleştirilmelidir.
- ✓ Okullar ile öğretmen yetiştiren fakülteler arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlayacak, öğretmenlerin mesleki gelişimlerine destek verecek çok yönlü eğitim birimlerinin kurulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ada, S. ve Baysal, Z. N. (2012). Türk eğitim sistemi ve etkili okul yönetimi. Ankara: PegemA Yayıncılık
- Binici H., Arı N., Kutlu O. (2005). Japon Eğitim Sistemi Ve Eğitim Reformu, Academia Edu.

- Başaran, İ. E ve Çinkır, Ş. (2011). Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi, (3. Basım), Ankara: Ekinoks Yayınevi.
- Chong, S. and Ho, P. (2009). "Quality teaching and learning: a quality assurance framework for initial teacher preparation programs." *International Journal of Management in Education* 3, no. 3/4. (PDF) Darling-Hammond, L., & Youngs, P. (2002). Defining „highly qualified teachers“: What does „scientifically-based research“ actually tell us? *Educational Researcher*, 31, 13–25.
- Demirel Ö. Karşılaştırmalı Eğitim. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2000. Erdoğan, İrfan. Çağdaş Eğitim Sistemleri. Beşinci basım. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2003.
- Erdoğan İ. (2003) Karşılaştırmalı Eğitim: Türk Eğitim Bilimleri Çalışmaları İçinde Önemsizmesi Gereken Bir Alan
- European Commission/EACEA/Eurydice. 2018. The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [Google Scholar]
- Kaytan, E. (2007). Türkiye, Singapur ve İngiltere Matematik Öğretim Programlarının Karşılaştırılması. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: <https://www.ulusaltezmerkezi.net/turkiye-singapur-ve-ingiltereilkogretim-matematik-ogretim-programlarinin-karsilastirilmasi/>.
- Kazuo, I. (1990). School Education in Japan. International Society for Educational Information, Incorporation, Tokyo
- Meriç G. (2004). Fen Bilgisi Öğretmeni Yetiştirme Programlarının Örnek Ülkeler Kapsamında Değerlendirilmesi (Türkiye, Japonya, Amerika ve İngiltere Örnekleri). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- MEXT (Ministry Of Education Culture, Sports, Science And Technology) (2013). Teacher Training and Certificate System.
- Milliyet, (2015). <http://blog.milliyet.com.tr/egitim-cikmazi--turk-ve-japon-egitimsistemlerinin-karsilastirilmasi--4-/Blog/?BlogNo=357106> (08.11.2015 tarihinde erişilmiştir.)
- MOE (Ministry of Education Singapore). (2014a). Our education system. <http://www.moe.gov.sg/education/> adresinden 18.02.14 tarihinde erişilmiştir.
- OECD. (2011). Education at a Glance 2011: Country Note – Japan.
- Press Release on New Teacher Capacity Building Policy, September 23, 2014 <http://www.moe.gov.sg/media/press/2014/09/growing-our-teachers-building-our-nation.php>7 Ocak 2015 tarihinde alınmıştır.)
- Şişman, M. (2013). Eğitim Bilimine Giriş. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Tabata, Y., Griek, L. (Ed.) (1999). Ensuring Opportunities for the Professional Development of Teachers. Innovation and Reform in Teacher Education for the 21st Century in the Asia-Pacific Region (Seminar Report). UNESCO, Bangkok.
- Tösten R. ve Ekinçi İ. (2012). Japonya Eğitim Sisteminde Yükseköğretim, *The Journal of Academic Social Science Studies* Volume 5 Issue 8, p. 1185-1196, December 2012
- Uçar, R. ve Uçar, İ. H. (2004). Japon eğitim sistemi üzerine bir inceleme: Çeşitli açılardan Türk eğitim sistemi ile karşılaştırma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-18.
- Webapp,(2016.) http://webapp1.dlib.indiana.edu/virtual_disk_library/index.cgi/4273355/FID3289/ADDTTOOLS/pubs/124009/4009_044.htm (29,05.2016 tarihinde erişilmiştir.

Influencerlar Günümüzün Eşrafları Olabilir mi? *

Can Influencers Be Today's Gentry

ÖZET

Çalışmada günümüzde yaygın olarak kullanılan "influencer" kavramının Türk kültüründe önemli bir statü konumu olan "eşraflık" kavramı ile ilişkilendirilmesi yapılmıştır. Bu ilişkilendirme özellikle görüşmecilerin tüketim tercihlerine yoğunlaşmaktadır. Tüketim tercihlerini belirlemede influencer etkisi, eşrafların toplumsal olarak taşıdığı statü konumu ile karşılaştırılarak ele alınmıştır. Eşraflık kavramı sosyal ve ekonomik nedenlerle son yıllarda giderek unutulmaktadır. Ancak eşraflık toplumsal açıdan değerlendirildiğinde Türk kültürünü ve toplumsal yapısını açıklamada ve anlamada oldukça önemli bir kavramdır. Her toplumun kendine has toplumsal yapı özellikleri söz konusudur, "eşraflık" kavramı da Türk kültürünün köklü statü konumlarından biri olarak toplumun iç dinamiklerini anlamada oldukça fayda sağlamaktadır. Influencerların dünya genelinde yaygınlaşan toplumsal konumlanmasının pek çok tartışmaya konu olduğunu görülmektedir. Türkiye özelinde influencerların konumlanmasını anlamlandırmaya çalışırken kendi kültürümüze ait bazı kavramların kullanılmasının fayda sağlayacağı düşünülmüş ve toplumsal değişme bu iki kavram üzerinden irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında 14 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bu görüşmelerde eşraflık kavramı ve influencer kavramını nasıl konumladıkları ve bu konumlanmanın tüketim tercihleri üzerinden ilişkisi anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların görüşmeler sırasında verdikleri cevaplar kayıt altına alınarak görüşme sonrasında kümeleme yolu ile verilen cevaplar fenomenolojik yaklaşım bakışı ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eşraf, Toplumsal Statü, Influencer, Toplumsal Değişme

ABSTRACT

In this study, the concept of "influencer", as a recent trend topic, has been correlated with the concept of "gentry", that is an important status position in Turkish culture. This correlation focuses especially on the consumption preferences of the interviewers. The influencer effect in determining consumption preferences has been discussed by comparing the social status of the gentry. The concept of gentry has been gradually forgotten in recent years due to social and economic reasons. However, when gentry is studied from a social point of view, it stands as an important concept while explaining and understanding Turkish culture and its social structure. Each society has its own social structure characteristics, and the concept of "gentry" is very useful to understand the internal dynamics of the society as one of the deep-rooted status positions of Turkish culture. It is seen that the social positioning of influencers, which has become widespread throughout the world, is the subject of many debates. While trying to explain influencer effect in Turkey, it is reasonable to use of some concepts which belong to old rooted Turkish culture and social change could be tried to be examined between these concepts. Within the scope of the study, in-depth interviews are conducted with 14 people to understand about how they position the concept of gentry and the concept of influencer while the relationship of this positioning through consumption preferences are tried to be analyzed. The answers given by the participants during the interviews are recorded and later analyzed by data clustering. The analyze is evaluated and concluded by a phenomenological approach.

Keywords: Gentry, Social Status, Influencer, Social Chagent

GİRİŞ VE ÇALIŞMANIN AMACI

Türk kültüründe önemli bir sınıf olan eşraflık, ekonomik ve sosyal alanda yaşanan değişimler nedeniyle zaman içinde unutulmaya yüz tutmuştur. Ekonomik ya da siyasal olarak tek bir tarafta toplanamayan eşraflık kavramı, kendi içinde taşıdığı bu belirsiz arka plan ile, tanımı bulanık bir olgu olarak Türk toplumlarında sınıf konumu olarak varlık göstermiştir. Eşraf olmak; şerefli, haysiyetli ve saygı gören birey olmak anlamında kullanılan bir kavramdır. Bu durum Weber'in statü konumu ile ortaya koyduğu toplumsal sınıf konumu ayırımında eşrafın belirli bir statüye sahip olduğunu göstermekte ve tabakalaşma açısından taşıdığı yüksek önemi de görünür hale getirmektedir (Weber, 2019, s. 277). Türkiye'nin her yerinde o yörenin kendine has, bilinen tanınan eşraf aileleri bulunmaktadır. Bu ailelerin tüketim tercihleri ve normları diğer bireyler için de belirleyici ve referans konumdadır. Diğer aileler de onlar gibi olmak, onlara benzemek için çaba sarf ederler.

Bireylerin ne aldıkları, nereden aldıkları ne yedikleri ne giydikleri, boş zamanlarını nasıl geçirdikleri tüketim norm ve tercihleri onların sahip oldukları sınıf konumları ile doğrudan ilintilidir ve bu olgular aracılığıyla şekillenmektedir. Türk kültüründe kadim bir değer olan eşraf olma haline baktığımızda eşrafların bölgede yaşayan diğerleri için tüketim tercihlerinde önemli birer önder olduklarını görmekteyiz. Bu durum eşrafların sahip oldukları toplumsal konumları ile açıklanmaktadır. Sahip oldukları bu toplumsal konumlar, eşrafların taşıdıkları seçkinlik ile şekillenmektedir.

Günce Demir¹

How to Cite This Article

Demir, G. (2023). "Influencerlar Günümüzün Eşrafları Olabilir mi?", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(66):3160-3170. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.70740>

Arrival: 19 May 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

* VII. İlişkisel Sosyal Bilimler Kongresinde Sözlü bildiri olarak metnin ön çalışması sunulmuştur.

¹ Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Sosyoloji, Kırıkkale, Türkiye

Eşraflık kavramının barındırdığı “bilinir olma” ve “seçkinlik” hali, tüketim tercihleri ile kendini hissettirmekte ve simgeler üzerinden de bu hissiyat açıkça görülebilmektedir (Demir, 2021)

Eşraflık bir toplumsal konum olarak ele alındığında en belirgin özellikleri olarak bilinir, tanınır ve güvenilir olma şeklinde sıralanmaktadır. Influencerlar için de benzer özelliklerin söyleniyor olması bu çalışma için önemli bir dayanak noktasını ortaya çıkarmıştır. Unutulmaya yüz tutmuş bir toplumsal statü konumu olarak eşraflık kavramı açısından konuya bakıldığında Influencerları yeni eşraflar olarak tanımlamak mümkün mü? sorusu çalışmanın temel çıkış noktasıdır.

ÇALIŞMA KONUSUYLA İLGİLİ KAVRAMSAL / KURAMSAL ÇERÇEVE

Kuramsal çerçevenin sağlıklı bir şekilde oluşturulması adına çalışmaya konu olan temel kavramların açıklanması önem teşkil etmektedir. Seçkinlik kavramı bu noktada çalışma için belirleyici konumdadır. Eşraf, influencer, tüketim tercihleri, toplumsal değişme kavramlarının genel tanımlarının yapılması çalışmanın oluşturulmasında ilk adım olarak düşünülmektedir ve bu kavramlara bireyler tarafından nasıl anlam yüklendiğine bakmadan önce kavramların genel geçer tanımlanmalarına bakmak, ortak bir payda da buluşulması anlamında oldukça önemlidir. Eşraf ve influencer arasındaki ilişkiyel bir yapının altını çizmek adına bu çalışma fikri ortaya çıkmıştır.

Çalışmada öncelikle seçkinlik kavramının literatürde nasıl ele alındığına bakılmıştır. Eşraf ve seçkinlik göstergesi olarak eşraf olmanın nasıl ele alınacağı konusu ele alınmıştır. Tüketim kavramı ve tüketim tercihlerinin statü üzerindeki etkilerine değinildikten sonra ise influencer kavramı ve tüketim tercihleri üzerindeki influencer etkilerine bakılması amaçlanmıştır. Bu kavramsal analizin ışığında araştırmanın bulguları değerlendirilmiştir.

Seçkinlik

Seçkinlik (Elit) kavramı, literatürde pek çok farklı çalışmaya konu olmuştur. Kavramın oldukça farklı tanımlamaları mevcuttur. “Elit” kavramı köken olarak Latince ‘eligere’ kelimesinden türemiştir ve siyasette, dinde, toplumda ve ekonomide yüksek statü sahiplerini işaret etmek için kullanılmaktadır.

Elit kavramı için çeşitli bilim insanları farklı tanımlamalar yapmışlardır. Pareto’nun elit tanımında, ahlaklı olmak, dürüstlük, yasalara uymak değil, faaliyet gösterilen alanda en yüksek puana sahip olmak önemlidir. Bireyler yaptıkları işte ne kadar yüksek puana sahiplerse elit sınıfına girmeye o kadar yakınlardır. Pareto’ya göre, bireyler yapmış oldukları faaliyetler dahilinde belirli indeksler üzerinden puanlanmaya tabi tutulmaktadır. Tıpkı okullarda yapılan notlandırma usulü gibi bireylerin yaptıkları faaliyetlerden aldıkları puanlar ile sınıflandırıldıkları varsayımından hareket etmektedir. Her bir faaliyet alanında bireysel olarak en yüksek indekslere ulaşmış kişiler elit sınıfını oluşturmaktadır. Elit sınıf kendi içinde hükümette dolaylı ya da dolaysız olarak görev alan yönetici kesim ve yönetici olmayan kesim şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Bottomore, 1990, s. 8).

Mosca’nın elit üzerine yaptığı çalışmalara bakıldığında en önemli ayırım olarak Mosca’nın elit ve kitle ayırımı sistemleştiren bir yaklaşım olarak değerlendirdiği karşımıza çıkmaktadır. Yönetici sınıf ve yönetilen sınıf ayırımına vurgu yapan Mosca’ya göre; toplumda sayıca az olan fakat iktidarı elinde bulunduran, iktidarın sağladığı imtiyazlar ile üstünlükler elde eden sınıf ‘elit’ sınıf olarak tanımlanmaktadır (Arslan, 2010).

Elit kavramı üzerine derin çalışmalar yapan isimler arasında en önemlilerinden biri de Robert Michels’tir. Michels’e göre gelişmiş toplumlarda organizasyon ve lider yapısı elitlerin ortaya çıkmasına ve hakimiyetlerinin artmasına zemin hazırlamaktadır. Ekonomi karmaşıklaştıkça ve uzmanlaşma geliştikçe, küçük grupların yeteneklerini göstermeleri kolaylaşmaktadır. Küçük gruplar gelişmiş toplumlarda gücü elinde bulunduran kesim olarak karşımıza çıkmaktadır (Jack, 1974, s. 266).

Mills’a göre ise elitler, ellerindeki olanaklar ve yaşam bilgileri sayesinde sıradan ve olağan insanların olağan ortamını aşacak güce sahip olan sınıftır. Sıradan insanlar olarak ifade edilen kesim gündelik hayatın onlara sunduklarının dışına çıkabilecek ve fark yaratacak yetkinliklere sahip değillerdir. İktidarda yer alan güç sahibi seçkinler sahip oldukları imkân ve yaşam kaliteleri sayesinde sıradan insanların yaşam alanlarının ötesinde bir hayat standardı oluşturmaktadırlar. Elit olarak tanımlanan bu kesim büyük şirketleri yönetmektedirler. Hatta dünya ekonomik ve siyasi sistemine baktığımızda elitlerin idari kademedede yer aldığını görmekteyiz. Devletlerin sistemlerini, ihtiyaçlarını ve gerekliliklerini bu insanlar saptamaktadır. Askeri güce baktığımızda da tarih boyunca elitlerin idaresini görmekteyiz. Büyük şirketleri, devleti, orduyu, yöneten, toplumu biçimlendiren bu seçkinler, bir toplumsal birim meydana getirmektedir. Hatta bu seçkinler belli bir sınıf olmanın bilincini taşımaktadırlar (Mills, 2017, s. 7-18) ve Mills, İktidar Seçkinleri adlı eserinde yerel sosyete olarak bir gruptan şu şekilde söz eder;

Amerika’da her kasabada ve küçük kent topluluğunda orta sınıfların üzerinde yer alan ve küçük memurlar ve üreticilerin meydana getirdiği alt nüfus kesimlerine tepeden bakan bir yüksek aileler topluluğu vardır. Bu ailelerden olanlar, o yörede sahip olunabilecek ne varsa diğer sıradan insanlardan

daha fazlasına sahiptirler; yerel kararların alınmasında etkili kilit mevkiler bunların elindedir. Buldukları yerin iki üç büyükçe fabrikasını bunlar kurmuş, çarşı pazara yakın caddelerdeki binalardan birkaçını almış ya da yaptırmışlardır. Bu ailelerin birbirleri ile çok yakın ilişkileri olduğu için, hep birlikte, toplumun içinden gelen yönetici ailelerinin meydana getirdiği ayrı bir sınıfın üyesi oldukları bilinir. Bu ailelerin oğulları, kızları özel okulları bitirip kolejlere giderler; sonra, o ailenin oğlu, bu ailenin kızı ile evlenir. Gerektiği biçimde evlendikten sonra sıra mal mülk edinmeye gelir. Küçük Amerikan kent ve kasabasında bu böyleydi, bugün de böyledir” (Mills, 2017, s. 65)

Mills klasik teorilerden ve elit yaklaşımında biraz farklı bir noktada gözlemlediği ve yerel sosyete olarak adlandırdığı kesim için oldukça net değerlendirmeler yapmıştır. Bu sınıfta bir ayırım içerisindedir ve halktan farklıdır. Ancak iktidar anlamında sözü dinlenir olmakla birlikte esas ayırım yaratan pozisyonu iktidar seçkinlerinden farklıdır. Yerel sosyete, üst tabakadan kimselerdir. Sırf sayıca az olmaları yüzünden de olsa, birbirlerini daha kolay ve daha iyi tanıyabilmekte, kendi aralarında kendilerine özgü bir gelenek yaratabilmekte, kendi ayrıcalıklı durumlarının bilincine varabilmektedirler. Ortak standartlara uyabilmek, bunları benimseyip öğrenebilmek için gerekli paraları da zamanları da vardır. Mal mülk sahibi bir sınıftan oldukları için toplumda açıkça farklı bir topluluk meydana getiren bu kimseler kentlerinin, kasabalarının önde gelen aileleri sayılma istekleri bakımından da kendi içlerinde apayrı bir çevre meydana getirmektedirler (Mills, 2017, s. 66).

Eşraf ve Eşraflık

Eşraf özellikle Osmanlılar döneminde ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında sıklıkla kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı dönemi literatürde eşraf kavramına en sık rastlanan dönemdir. Bu dönemde eşraflar, taşrada etkin şekilde yönetim kademesinde yer almamalarına rağmen bölgenin etkili, sözü dinlenen ve nüfuzlu kişileri olarak ifade edilmektedir. Eşrafların sahip oldukları saygınlı sayesinde sözüne güvenilen ve fikri alınan kişiler olarak yerel yönetimde söz sahibi olduğu görülmektedir. Eşraf olarak tanımlanan bu grup dahilinde zengin tüccarlar, esnafın yaşlı ve güngörmüşleri, ulema, imam, hatip gibi tanınmış din adamları yer almaktadır. Eşraflar yukarıda belirtildiği üzere her ne kadar yönetim kademesinde her zaman aktif rol almasalar bile halkı temsil eden ve devlet emirlerini halka ulaştıran bir kademe olarak değerlendirilmiştir. Eşraflık, özünde belirli bir kesimi ifade eden, görünür bir sosyal statü türü ve saygınlık taşıyan bir ilişki biçimi olarak ele alınmaktadır. Eşrafların kendi aralarında ve bölge halkı ile kurdukları sosyal ilişkilerde sahip oldukları sosyal sermayelerini kullanma stratejilerinin belli bir örüntü oluşturduğu aşikardır. Bu durum eşrafların saygınlığını nesilden nesile aktaran tarihsel köklerini hiçbir şekilde bir kenara bırakmamak gerektiğini ortaya koymaktadır. Tarihsel birikim ve arka plan eşraflığın özünü yansıtan temel bir değerdir. Ayrıca eşrafları sadece taşra da düşünmekte bir hatadır. Günümüzde bile büyük kentlerde yaşayan elitlerin büyük bir kısmını eşraf ailelere dayanmaktadır (Durakbaşa, Özsan, & Karadağ, 2011).

Seçkinlik Göstergesi Olarak Eşraf Olmak

Eşraf aileler bakıldığında toplumun genelinden farklı olarak daha bilinir ve tanınır olma hali dikkat çekicidir. Diğerlerinden farklı olmak belir bir ayırımı inşa etmektedir. Türkiye’de 1980 sonrasında ulusal kalkınmacı yapının yerini serbest piyasa ekonomisine bırakması ile küresel piyasalara doğru emin adımlarla ilerleyiş başlamıştır. Bu emin adımların ilk ayağı olarak iktisadi büyümenin hedeflendiği gözlenmektedir. Ticarete var olan engellerin kaldırılması bu noktada önem kazanmıştır. Devlet eli ile üretim ve ticaret yapılması yavaş yavaş yerini özel sektöre bırakmıştır. Bu noktada özellikle devlet mülkiyeti ile devletin yönlendirmelerini feyz alan özel girişimlerin bileşimi esasına göre şekillenen modern bir sınıf yapısına oluşmuştur. Ülke sınırları dahilinde üretilen metalar devletin teşvik ettiği bir tüketim kültürü ile inşa oluyordu. Bu dönemde ön planda yer alan sanayici ve iş insanlarına baktığımızda devlet eli ile oluşturulmuş bir burjuva karşımıza çıkmaktadır. Kentli, üniversite mezun, iyi eğitim almış üst orta sınıf girişimci kesimi oluştururken, maaş karşılığı çalışan devlet tarafında sağlanan eğitim, sağlık, emeklilik imkanlarından faydalanan orta sınıf oldukça rahat bir yaşam sürmekteydi. Özellikle üst orta sınıfta anılan eşraflar bu dönemde sahip oldukları görece rahat yaşam standartlarının etkisi ile çocuklarının daha iyi eğitim alması ve daha iyi işlerde çalışması için özen göstermektedir (Balkan & Rutz, 2016, s. 53-54).

Neoliberal politikalar yeni bir tüketim ideolojisi yaratmış ve İstanbul başta olmak üzere tüm Türkiye’de yerleşik orta sınıf kültürünü dönüştüren bir değişime rehberlik etmiştir. Kimlik oluşturmada ve kendini ifade etmede yeni meta estetiği aracılığı ile yeni fırsatlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Özellikle bu meta estetiği dediğimiz konu tüketim tercihleri üzerinden kendini göstermektedir. Literatür taramasında karşımıza çıkan Türkiye’de yeni zenginler-eski zenginler tartışması temelde 1980 sonrası yaşanan özelleştirmeler ve Türkiye genelinde izlenen ekonomi ve politika alanında alınan kararlar ışığında yaşanmaktadır. Türkiye’de 1980-90 döneminde güçlenen yeni seçkinler tarafından gündeme getirilen “Türkiye’de burjuva kültürü var mı?” tartışmaları üzerine pek çok çalışma yapıldığı literatür taraması sırasında karşımıza çıkmıştır. Eşrafının 80’lerde yaşanan bu değişimden etkilenip etkilenmediği ya da ne derece etkilendiği konu edilmemiştir. Bunun temel sebebi yaklaşık üç kuşaktır bu bölgede hayatlarını sürdüren

ailelerin bazen ticaretten, bazen tarımdan ya da bazen de kültürel birikimlerinde ortaya çıkan servetlerinin olmasıdır. Sahip oldukları bu servet onların seçkinliklerini nesiller boyu aktarmakta önemli bir etkidir. Sahip oldukları sembolik ve sosyal sermaye bilinir, görünür, tanınır olmaları ve bu tanınırlığı korumaları noktasında bilinçli ya da bilinçsiz tercihleri ile ayırt edici bir strateji olarak ortaya çıkmaktadır.

Eşraflar Türk kültürü içinde kendine has konumları sayesinde bilinen ve tanınan aileler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama diğerlerinin bu ailelere karşı besledikleri saygı ve imtiyazlı konum ile kendini göstermektedir. Her ne kadar ekonomik birikim pek çok eşraf ailesinde olsa da tek dayanak noktaları ekonomik birikim değildir. Bourdieu'nun toplumsal mücadeleleri ele aldığı noktada toplumun sahip olduğu hiyerarşik yapı içinde dinsel ve kültürel etkilerde aynı ekonomik değerler gibi etki göstermektedir. Bireylerin statü konumlarını belirlemede önemli bir kriter olan beğeni ve tercihler kültürel ve dinsel eğilimlerden de etkilenmektedir. Bourdieu'nun Marx'dan temel olarak ayrıldığı nokta bu sermayeleri farklı açılardan ele alış biçimidir. Marx'ın üretim araçlarının sahipliği ve kullanımına dayandığı ikili ayırmadan çok farklı boyutlara sahip ayrımı ile Bourdieu ekonomik sermaye kadar sosyal, kültürel ve simgesel sermayenin de sınıfsal konumlamada etkin olduğunu dile getirmiştir. Sadece ekonomi temelli bir ayırmadan söz etmek günümüz toplumlarının neoliberal yaklaşım ve serbest piyasa etkisi ile çeşitlenen ürün yelpazesindeki farklılaşmanın yaratacağı konumlandırmayı da havada bırakmaktadır. Oysa benzer ürün fiyatlarındaki ürünlerin tercih ve beğenileri ile ortaya çıkan ayrılmalar eşrafların ürün tercihlerinde fikirlerin alınmasını destekler nitelikte bir argüman ortaya koymaktadır. Eşraflar Bourdieucu bir yaklaşım dahilinde kendi habituslarını belirlemede ve habitusların alan sınırlarını oluştururken farklı sermayelerin farklı oranlardaki etkileri ile hem alanı hem de doxayı kurgulamaktadır. Bir diğer deyişle Marx için sınıf tanımlamasında üretim araçlarına sahip olmak ya da üretim araçlarını kullanmak tek belirleyiciyken, Bourdieu için sosyal, kültürel, sembolik ve ekonomik sermayelerin katkıları ile ortaya koyduğu habitus belirleyicidir. Kendilerine ait bir habitusları olsa da bizim eşraf olarak tanımladığımız köklü aileleri bir sınıf olarak ele almamız mümkün görünmemektedir. Tıpkı Gramsci'nin 'organik Aydınları' gibi eşraf aileleri de bağımsız bir sınıf değildir ancak dönemin yapısına ve şartlarına göre hâkim zümreye organik bağlarla bir şekilde bağlılık göstermektedirler. Bu bağlılığın temel nedeni eşraf ailelerinin halkın tanıdığı, bilinen ve güvenilen bireylerden oluşması ve bu saygınlığın kuşaklar arasında aktarılmasıdır.

Türkiye'de burjuvalaşmaktan anlaşılan Barlas'a göre "1908'de jön Türk idaresi İstanbul'da, geleneksel olarak ticaret ve sanayi ile uğraşan Rum, Ermeni, Musevi, Levanten tüccarların ve esnafın yerini almak üzere Müslüman Türk sanayici grubunu desteklemektedir. Batılı yaşam tarzı içinde olan eski bürokrat seçkinlere katılan bu grup sonraları Türk burjuvasının doğuşu olarak algılanmış olabilir. 1910 ekonomik krizi İstanbul'un toplumsal hayatında yaşamsal dönüşümlere neden olmuş ve Batı tarzı yaşam o dönemde orta hatta orta alt sınıflar arasında benimsenmişti. Ancak burjuvalaşmak taklitçilikle bağdaşmadığı için bizdeki elit, zengin tabaka eğreti bir yaşam tarzını günümüze kadar sürdürmüştür" (Barlas, 2006, s. 31).

Yine Barlas'a göre; Anadolu'da üreyen sanayici daha çok kendi yaşam tarzıyla zenginleşmektedir ve çocuklarını dışarılarda okutmaya başlamıştır. Henüz tüketim toplumu oluşmamış, Avrupa'dan gelen üst baş, oyuncak bebek herkesi şaşırtmakta ve Batı'ya hayranlık duyguları yeşermektedir, taklitçilikle sürmektedir" (Barlas, 2006, s. 40)

Tüketim Kavramı

Tüketim özellikle liberal ekonomiye geçiş, insan ihtiyaçlarının çeşitlenmesi ve artması, teknolojinin hızla ilerlemesi, pazarlama ve iletişimde yaşanan gelişmeler nedeniyle son yıllarda üzerinde en çok konuşulan konuların başında gelmektedir. Bugün toplumsal yapı ele alındığında meta üretiminin sahip olduğu önem kadar tüketim tercih ve alışkanlıkları da belirleyici konumdur. Pek çok düşünürün günümüz toplumlarını "tüketim toplumu" olarak isimlendirilmesi de bundandır (Bauman, 2004, s. 10).

Bazı söylemlere göre de çağımız "tüketim çağı" haline gelmiştir. Bugün oldukça önemli bir olgu olarak karşımıza çıkan 'tüketim' bilim insanları tarafından çok farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Günümüzde tüketim sadece biyolojik ya da fizyolojik olarak belirli ürünlere ihtiyaç duymak değil, aslında ihtiyaç duymamıza rağmen belli ürünlere ihtiyaç duyduğumuza inanma halidir. Tüketim kavramının son yıllarda önem kazanmasında bir ürünü satmanın o ürünü yapmaktan daha zor hale gelmesi etkili olmuştur. İnsan doğası gereği tatminsizdir. Tüketim toplumu ile üretilen ürünlerin çok çeşitli olması insanın bu tatminsiz doğasını beslemektedir. Kapitalizmin "hep daha yenisi ve iyisi var" mottosu alma ve sahip olma isteği uyandırmaktadır.

Tüketim tüm kavramsal arka planını destekler şekilde yaşamsal bir önem taşımaktadır. Olumlu ve olumsuz pek çok bakış açısı ile ifade edilen tüketim olgusu, her nefes alışverişte havayı tüketmeklede statümüzü karşı taraf göstermek adına markalı bir ürün tüketmekle de ortaya konulmaktadır. Tüketimi bir süreç olarak ele aldığımızda ihtiyaçlarımızı karşılamak için bir ürünü ya da hizmeti arayıp bulmak, satın almak, kullanmak ya da yok etmek olarak tanımlamak olanaklıdır. Geleneksel tüketim kuramları tüketimi fayda temelli değerlendirmektedir. göre ele almaktadır. bu yaklaşımda tüketici sahip olduğu maddi imkanlar dahilinde kendi için en yüksek faydayı sağlayacak ürünü tüketme

eğilimdedir. Bir başka kurama göre ise, insanlar tüketimlerini bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde kimliklerini, kişiliklerini oluşturmaya dayandırır ve buna uygun ürünü seçerler (Bourdieu, 1989, s. 262). Tüketim; statünün, zevklerin, kimliğin ve sosyal ilişkilerin işaretleri ve kodları olarak, sosyal iletişim süreçleri içerisinde yer alır. Bu açıdan bakıldığında, günümüzdeki kullanımı ile tüketim, farklı algılanan iki kavramı birleştiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Warde, 2005, s. 137).

Gündelik hayat deneyimleri bize tek bir tüketim yapısından söz etmenin mümkün olmadığını göstermektedir. İhtiyaçlar hiyerarşisinde bulunulan konum tüketim noktasında önemli bir belirleyicidir. Karnı aç olan, kıtlıkla mücadele eden bir birey için yemeği nerede yediği anlam ifade etmezken. Sınıfsal konum göstermek adına bir yemek daveti veren birey için nerede ve ne yediği oldukça önemlidir. Yüz yıllar boyunca kral sofralarında kralın oturacağı koltuğun konumu ve şeklinin bile bir statü olarak algı yaratması tamda bu duruma örnektir. (Odabaşı, 2013, s. 17).

Tüketim ve Statü İlişkisi

Tüketim toplumu ile bireylerin başarı algıları da değişmeye başlamıştır. Neyi, nasıl ve kiminle tükettiği başarı değerlendirmesinde önemli bir yere sahiptir. İnsanlar birbirlerini sınıflandırırken diğerlerinin tüketim alışkanlıklarını göz önünde bulundurlar. Günümüzde genel yargı “ne tüketiyorsan osun” şeklini almıştır (Todd, 2012, s. 48). “Tüketim, insanların öz kimliklerini ifade etmelerine, sosyal gruplara bağlılıklarının altını çizmelerine, kaynak biriktirmelerine, sosyal ayrımlarını sergilemelerine, sosyal etkinliklere katılmalarını güvence altına almalarına izin veren bir dizi pratik içerir” (Edgell, Hetherington, & Warde, 1996, s. 304).

Bireylerin tükettikleri ürünleri tercih etme sebepleri o ürünleri tercih edenler hakkında bizlere bilgi vermektedir. Tüketicilerin harcanabilir gelirleri ile kendileri için en çok fayda sağlayabilecek ürünü tüketecekleri kabul edilir. Bunun yanı sıra, bireyler tüketim tercihlerinde bilinçli ya da bilinçsiz olarak kişiliklerini ve kimliklerini yansıtacak şekilde ürünlere yönelirler (Bourdieu, 1989, s. 262). Bir ürünün tüketim kararının alınmasında sadece konfor içinde yaşamak ya da rahat etmek düşüncesi hâkim değildir. Seçkin olmak, diğerlerinden farklı olmak ya da şöhret gibi kriterler de tüketim stratejilerinin belirlenmesinde önceliklidir. Pahalı ve lüks tüketim ürünleri zenginliğin göstergesi olarak saygıyı arttıran bir faktör olarak düşünülmektedir (Veblen, 2005, s. 58-62). Öyle ki tüketilen ürünler taşıdıkları sembolik değerler açısından da tüketim stratejilerini ve toplumsal dengeleri oluşturmaktadır (De Certeau, 2009, s. 52).

Bocock, Bourdieu'nun ‘distinction’ adlı eserini yazmasındaki amacı şu şekilde aktarır; “çeşitli tüketim mallarının, yenilen yemeklerin, bunları sunma biçimlerinin, ev eşyaları ve iç dekorasyonunun, belirli gruplar, özellikle de sosyo-ekonomik sınıflar tarafından farklı yaşam tarzlarını belirginleştirmek ve kendilerini diğerlerinden ayırt etmek için nasıl kullandıklarının analizini yapmaktır” (Bocock, 2008, s. 68). “Bourdieu'nun ayırma yaklaşımı bir dizi farklı kavramı beraberinde getirmiştir. Bunların başında sembolik, kültürel, ekonomik ve sosyal sermayeden oluşan farklı sermaye biçimleri gelmektedir. Bu farklı sermaye türleri aracılığı ile çeşitli tüketici davranışlarının nasıl ‘ayırma’ için kullanıldığını incelenebilir (Longhurst & Savage, 1996, s. 276).

Mackay'a göre; biz kültürel sermayemizi, beğenimizi nesnelere taşırız. Tüketim bu sebeple sembollerin ve göstergelerin tüketilmesini içerir. Tüketim bir anlamda sistemin üzerine inşa edildiği bir dil gibidir (Mackay, 1997, s. 4). Bourdieu üzerinden düşündüğümüzde tüketimin toplumun bize sundukları çerçevesinde öğrenilen bir davranış olmasının yanı sıra, tüketim pratiklerimizin aktif bir doğası da vardır ve yaşadığımız değişimler ile bu tüketim pratiklerimiz kendini yeniden ve yeniden üretmektedir.

“Aylak Sınıfın Teorisi” eserinde Veblen aylak sınıfın tüketim alışkanlıkları üzerinden sınıflarını ve zenginliklerini ortaya koyduklarını belirtmektedir. Veblen'e göre elit tabaka üyeleri herhangi bir iş de çalışmazlar, onların zaten paraları vardır ve temel görevleri zenginliklerini ortaya koymaktır. Pahalı şeyler tüketmek zorundadırlar çünkü onların harcayamayacakları kadar çok paraları vardır (Veblen, 2005, s. 21).

Featherstone'a göre de tüketim bizim kimliğimizi oluşturur ve toplum içinde bir tüketim mantığı vardır. Bu mantık doğrultusunda bireyler ne tüketmeleri gerektiğini belirlerler (Featherstone, 2007, s. 16). “Diğer bir değişle tükettiklerimiz bizi yansıtır. ‘Performing self’ olarak tanımladığı kimlikler üzerinden bireyler sağlıklı olduklarını göstermek isterler. Sağlıklı beslenir, spor yaparlar. Hasta olma ve şişman olma hali kaçınılması gereken durumdur. Bauman'da diğer düşünürler gibi tüketim toplumunda yaşadığımızı savunmaktadır ve bu noktada dünyanın herkese “kimsede olmayan bir şeye sahip olma” garantisini sunduğunu belirtir. Biricik olduğunu hissetmek tüketici için oldukça önemli bir durumdur. Bauman'a göre yoksulluk artık şekil değiştirmiştir (Bauman, 2004, s. 1). ‘Şimdi’ Bauman için önemlidir, çünkü şimdiyi yaşarız, şimdiyi tüketiriz. Ürünler hep ölümlüdür ve kısa sürede tüketilmesi gerekir (Bauman, 2004, s. 30-32).

Tüketim konusundaki genel yaklaşımlardan yola çıkarak tüketim normlarına gelindiğinde ev, giyim, besin ve boş zaman geçirme faaliyetlerinin ve bunlarla ilgili olarak belirlenen değerlerin toplumlararası farklılaşmasından ziyade

içinde de farklılaşması söz konusudur. Bütün toplumlar için geçerli olan şey her ferdin aynı biçimde tüketmediği gerçeğidir. Tüketim, bir toplumda var olan toplumsal tabakalaşmaya ve diğer statü organizasyonlarına göre farklılaşmaktadır. Tabakalaşmış bir toplumun çeşitli tabakalarında bireyler farklı farklı giyinir ve farklı besin maddeleri tüketir veya tüketim konusunda değişik endişeler taşımaktadır (Kıray, 2005, s. 13).

Bourdieu (1989, s. 372); “Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi” adlı çalışmasında, toplumsal sınıfların yalnızca üretim ilişkileri içerisinde tanımlanamayacağını, ayrıca bu pozisyonla iş birliği içindeki sınıf habitusunun da vurgulanması gerektiğini belirtir. Böylelikle sınıfın oluşumu ekonomik ve kültürel alanlardaki sermaye birikimleri ile oluşturulan “ayrım yapma” fiili üzerinden düşünülür. Ayırmanın kültürel, sembolik alanlardaki işleyiş yönü; değerler, zevkler, imajlar, imgeler üreterek sağlanacaktır. Böylelikle üretilen imajların, kodlarının toplumsal, sınıfsal hiyerarşisinin üretiminde, savunulmasında, idame ettirilmesinde, kullanıldığını, bir tür üretim-yeniden üretim rolü oynadığı görülmektedir. Bourdieu tercih kavramını, kültürel hiyerarşi üretecek toplumsal kodların üretimini ve bu sayede farklı sınıfların kendilerini farklılaştırmada kullandığı iktidar stratejilerini açıklamak için kullanır. Tercihlerimiz ve beğenilerimiz bizim kim olduğumuzu ortaya koyan haritalardır. Bourdieu’nun bu noktada dile getirdiği habitus kavramı ile çocuklukta öğrendiğimiz ve ileriki yaşantımızda uygulamaya soktuğumuz bir sınıflama sistemidir. Bir nevi yapılandırılmış yatkınlıklarımızdır. Dolayısıyla farklı farklı tüketim seçenekleri varmış gibi görünse de temelde tüketim pratiklerimiz bizim bu toplumsal olarak yapılandırılmış yatkınlıklarımız olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece aslında Bourdieu tüketim aleminde bir sınıf analizi tatbik etmektedir (Mackay, 1997, s. 5). Konuya bu açıdan bakıldığında elit-seçkin olma ve tercihlerimiz, beğenilerimiz arasında yakın bir ilişki vardır ve bu da bireylerin konumlandırılmasında çok önemlidir.

Eşraflık Ve Tüketim Tercihleri İlişkisi

Daha önce de söz edildiği gibi bireylerin tüketim norm ve tercihleri, onların sahip oldukları sınıf konumları ile doğrudan ilintilidir. Ne aldıkları, nereden aldıkları ne yedikleri ne giydikleri, boş zamanlarını nasıl geçirdikleri bireylerin toplumsal sınıf konumları ile şekillenmektedir. Türk kültüründe kadim bir değer olan eşraf olma haline baktığımızda eşrafların bölgede yaşayan diğerleri için tüketim tercihlerinde önemli birer önder olduklarını görmekteyiz. Bu durum eşrafların sahip oldukları toplumsal konumları ile açıklanmaktadır. Sahip oldukları bu toplumsal konumlar, eşrafların taşıdıkları seçkinlik ile şekillenmektedir. Eşraflık kavramının barındırdığı “bilinir olma” ve “seçkinlik” hali, tüketim tercihleri ile kendini hissettirmekte ve simgeler üzerinden de bu hissiyat açıkça görülebilmektedir.

Influencer Kimdir?

Türk kültüründe kadim bir değer olan eşraf olma haline baktığımızda eşrafların bölgede yaşayan diğerleri için tüketim tercihlerinde önemli birer önder oldukları görülmektedir. Bu durum eşrafların sahip oldukları toplumsal konumları ile açıklanmaktadır. Sahip oldukları bu toplumsal konumlar eşrafların taşıdıkları seçkinlik ile şekillenmektedir. Eşraflık kavramının barındırdığı “bilinir olma” ve “seçkinlik” hali, tüketim tercihleri ile kendini hissettirmekte ve simgeler üzerinden de bu hissiyat açıkça görülebilmektedir (Demir, 2021). Toplumsal değişme içinde bazı toplumsal statü konumları ortadan kalkmakta ve benzer şekilde farklı konumlar oluşmaya başlamaktadır. Eşraflığın sahip olduğu köklü geçmiş düşünüldüğünde Türk toplumunu anlamada oldukça katkı sağlayan bu kavramın günümüzde unutuluyor olması bu kavramın hangi yeni kavram ile ilişkilendirilebileceğini düşündürmektedir. Bu noktada influencer kavramı sosyal medyanın yaygınlaşması ile bu tartışmada önemli bir bulgu olarak düşünülmüştür. Günümüzde eşraflık kavramı karşımıza çok çıkmasa da onların yerine geçebilen, referans gurubu olan, giydikleri, yedikleri, içtikleri, gezdikleri yerlerle toplumu etkileyen kişiler olarak Influencereklardan sıklıkla söz edilmektedir. Influencer, kelime anlamıyla etkileyen kişi demektir. Sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanan ve paylaşımlarıyla binlerce kişiye ulaşan Influencerlar takipçilerinin satın alma kararlarında oldukça başarılı olan, bu nedenle markaların işbirliğinde buldukları kişilerdir. Sosyal medya platformlarını aktif bir şekilde ve doğru olarak kullanırlar. Kendi alanında uzman olduğunu göstermelidir. Bir kişinin influencer olmasındaki en önemli nokta erişim noktalarıdır.

Influencerlar ve Tüketim Tercihlerine Etkileri

Günümüzde önemli bir tüketim stratejisi de “Influencer” üzerinden ürün tanıtımıdır. Influencer, etkileyen kişi olarak tanımlanmaktadır. Özellikle sosyal medyanın yaygınlaşması ile diğerlerini etkileyen, tanınan, bilenen kişiler olarak kavramın karşılık bulduğu görülmektedir. Influencer kavramının kullanımı son yıllarda artmış olsa da markaların bilinirlik ve satışlarını artırma için ünlü kullanımı yöntemi eskilere dayanmaktadır. İşletme bilimi açısından bakıldığında bir ürün piyasaya sürülme sürecindeyken bir ünlü tarafından sunulduğunda daha değerli olarak algılanmaktadır (McCracken, 1989). Birey ve grupların sahip oldukları pratiklerin temsili onların sosyal gerçeklerini ortaya koymaktadır. Toplumsal sınıflar kendi varlıklarının ötesinde algılandıkları varlıklarına göre de tanımlanmaktadır (Bourdieu, 1989, s. 564). Bir diğer deyişle ürün onu tanıtan grubun taşıdığı değeri yansıtan önemli bir semboldür. Ünlüler, ürünleri değerli göstermenin yanı sıra güvenilirlik açısından da bir algı

yaratmaktadır. Bilinen tanınan kişiler tarafından kullanılan markalar daha güvenli olarak algılanmaktadır (Khong & Wu, 2013).

Markaların iş birliğinde buldukları kişiler haline gelen influencerlar, takipçilerinin satın alma kararlarında etkili bir rol üstlenmektedir. Markalar bu kişilerin kendisini takip eden kitlesinin sadakatini kullanarak kendi ürünlerinin tanıtımı ve satışını yapar. Aynı zamanda da markalar farklı bir yöntem olarak, influencerlar aracılığı ile abartı olmadan ürünlerinin denenmesini ve kitlelerine sunulmasını ve markaya ait olan diğer ürünlerin de değerlendirilmesini sağlamaktadır.

ARAŞTIRMA VE YÖNTEM

Çalışmada eşraf kavramının tarihsel boyutundan yola çıkarak dönüşümü ve bu kavramının günümüzdeki fenomen kavramı üzerinden değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Sosyal medyaya erişimi ve sosyal medya üzerinden tüketim alışkanlıkları olan, tesadüfî örnekleme yöntemi ile yaşları 25 ile 50 arası yedi kadın, yedi erkek katılımcıdan oluşan toplam 14 kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmelerde konunun ve kavramların dağılması adına yarı yapılandırılmış görüşme kâğıdı kullanılmıştır. Görüşmeler yapılırken eşraf kavramının tanımı yapılarak görüşmecilerin Türk toplumu açısından sınıfsal konumda eşraf kavramının nasıl konumlandığı gösterilmeye çalışılmıştır. Böylece tüketim tercihleri açısından eşraf kavramı ile tanımlanan sınıfsal konumun Influencer kavramı ile örtüşen ya da örtüşmeyen yönlerini tanımlamaları ve değerlendirmeleri hedeflenmektedir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmada temel amaç, bulgular eşraflık ve influencer kavramlarının toplumsal yansımalarının gözlenmesidir. Görüşmecilerin tüketim tercihleri üzerinden bilinir, tanınır olma hali taşıyan eşraflık ve influencerlık kavramlarını toplumsal statü açısından değerlendirmeleri hedeflenmektedir.

Demografik olarak katılımcılardan sekiz kişi 26-40 yaş arası, altı kişi ise 41-50 yaş arasıdır. Eğitim seviyelerine göre dağılımlarına bakıldığında; katılımcılardan dördü lisans, beşi yüksek lisans ve diğer beş kişi de doktora mezundur. Gelir seviyeleri ise; 9 kişi, 11.000- 25.000 TL. Arası 3 kişi, 26.000- 50.000 TL arası, 2 kişi 50.000TL. ve üzeri olarak dağılım göstermektedir. Katılımcıların hepsi çalışma hayatına dahil bireylerdir. Mesleklere göre dağılımları ise; akademisyen: 5, biyolog: 2, büro personeli: 2, finans- muhasebe: 2, mühendis: 2, öğretmen: 1 kişidir.

Çalışma kapsamında katılımcıların sosyal medya kullanım sıklıkları önemli bir belirleyici olmaktadır. Influencer kavramını bilme, tanıma ve takip etme noktasında sosyal medyayı kullanma oranlarının etkisi olabileceği düşünülmüştür. Bu sebeple “*Sosyal medyayı ne sıklıkla kullanıyorsunuz?*” sorusu açık uçlu bir şekilde sorulmuş ve verilen cevaplar kümelendirilerek üç başlık altında toplanmaya çalışılmıştır. Buna göre; sekiz kişi “çok sık, sık sık” tanımlaması yapmıştır. Dört kişi sosyal medyayı kullanım oranını “normal, çok sık değil” olarak dile getirmiştir, iki kişi ise “nadiren, yaklaşık günde 2-3 saat” gibi bir oranla sosyal medyayı kullandığını belirtmiştir.

Katılımcılara öncelikle temel kavramları nasıl tanımladıklarını anlamak adına “*Eşraflık kavramı sizin için ne ifade ediyor?*” ve “*Influencer kavramını nasıl tanımlarsınız?*” soruları yöneltilmiştir. Katılımcılar kendi tanımlamalarını yaptıktan sonra onlara kavramların genel kabul görmüş literatür tanımları yapılmıştır.

“*Eşraflık kavramı sizin için ne ifade ediyor?*” sorusuna katılımcıların geneli “tanınır”, “bilinir olma” vurgusu yapmışlardır.

Bir yerin tanınan insanları, ismini söyledin mi tanır seni, bilirler. Çok prestijli bir şey eşraf olmak (k12)

Eşraflık tanımlamasında katılımcıların pek çoğu yukarıda alıntısına yer verdiğimiz Katılımcı 12 gibi belli bir bölgede saygınlığı olan tanınan kişiler, aileler olma haline değinmişlerdir. Bazı katılımcılar ise esnaflık ile eşraflık arasındaki ilişki üzerinden değerlendirme yapmıştır.

Ahilik gibi bir kavram. Modern ahilik denilebilir. Ticaret ile ilgili sözünü çevresine geçiren insanlar ticari yönden güçlü olmasalar zaten sözünü geçiremezler(k3)

Katılımcı 3’ünde dile getirdiği üzere eşrafların belli bir gelir seviyesinin üzerinde olma hali ticari kimlikleri ile ifade edilmeye çalışılmıştır. Kelimelerin fonetik yakınlığı göz önüne alınarak katılımcılara bu iki kavramın farklı olduğu belirtilmiştir. Esnaflık, eşraflık benzerliğinden söz eden katılımcılarda bu kavramların farklı olduklarını bildikleri ancak tıpkı Katılımcı 3’ün açıklamasında yer verdiği gibi toplumsal statü açısından da bir benzerlik taşıdığı vurgusu yapılmıştır. Aşağıda söylemine yer verdiğimiz Katılımcı 5 ise eşraflığın sınıf benzeri bir toplumsal konum ile tanımlanabileceğini belirtmiştir.

Önemli kişiler. Önemli topluluklar, sınıf gibi diyebiliriz. (k5)

Teori kısmında ele aldığımız Mills, Mosca, Bourdieu gibi pek çok isim de seçkinlik ifade eden bu tip toplumsal konumların bir sınıf temsili gösterdiğini belirtmektedir. Katılımcılar içinde eşraflık tanımlanırken bir sınıf ya da statü konumu şeklinde tanımlanması şaşırtıcı değildir.

“Influencer kavramını nasıl tanımlarsınız?” sorusuna ilişkin olarak ise tanımlamalar daha gündelik hayat ilişkileri üzerinden anlatılmıştır. Kavramın güncel olması ve sosyal medyanın aktif ve yaygın bir şekilde hayatımıza dahil olması bu noktada etkilidir.

Çok sık kullanılan bir kavram. Kavram sıkıntılı ama çok uçlarda olan bir yapısı var. bilgi vermek için yönlendirmek için kullanılıyor. Bilgi paylaşımı olması güzel. Felsefe, sanat, okumalar, kitaplar için kullanan var bu alanı makyaj için kullanan var. kim ne isterse o konuda influencer var ama diyorum ya uçlarda bir kavram.... insanlar ne ararsa buluyor. ne ararsan bulman demek boş bilgi de var demek.... İnanç üzerine, tanrı üzerine konuşan da var hangi highlighter iyidir onu anlatan da var. Blender öneren de var kitap tartışan da...Doğru tanımını yapmak zor....(k4)

Katılımcı 4, influencer kavramının güncel ama bir o kadar da hayatımızın içinden bir kavram olduğunu yukarıda yer alan değerlendirmesinde açıkça dile getirmiştir. Katılımcı 9 ise değerlendirmesinde influencerların takip edilen insanlar olduğunu vurgulamış ve ticari kimliklerinin ön planda tutulduğunu belirtmiştir.

Sosyal medyada takip edilen insanlar. Diğerlerini etkileyen insanlar. Ticari olarak takip ediliyorlar(K9).

Influencer tanımlamasını eşraflık ile ilişkilendiren Katılımcı 12, aşağıda yer alan söyleminde bu kavramın Türk toplumunun genel kabul görmüş yapısına uygun bir çerçeve ortaya koyduğunu dile getirmiştir.

Sosyal medyanın tanınanları, eşrafları (gülüyor)... yeni moda kavram bunlar. İki gün önce yoktu bak şimdi influencer'a sormadan hiç birşey almıyoruz. Herşeyin influencerı ayrı. Tam bizim milletimize göre. Sorarız biz. Alayım mı?, Sen kaçta aldın?, ben kaçta aldım?.... Influencer sana bunu yapıyor....(k12)

Tüketim ve statü ilişkisi başlığında, tüketim tercihlerinin belirleyiciliği ve bu tercihler üzerinden toplumsal statü konumunu oluşturma hali ele alınmıştır. Çalışmaya katılan kişilere “Günümüzde tüketim tercihlerinde influencerların etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusunu yönelttiğimizde; 13 katılımcı bu etkinin çok belirgin olduğunu belirtmiştir. Sadece Katılımcı 11, “kısmen etkilediğini” dile getirerek kendisinin etkilenmediğini ama etkilenen insan sayısının azımsanamayacağını söylemiştir. Aşağıda değerlendirmesine yer verilen Katılımcı 5, influencerların ürün tanıtımı yaptıklarının vurgusunu yapmıştır.

Kesinlikle. Mesela ben bir şey alacaksam mutlaka bakarım kim ne almış neyi öneriyor. Nasıl kullanmış kıyafet alırken de bakarım. Ürün hakkında yorumları geri bildirimlerini dinlerim araştırırım. Ne almış nerden almış bakarım. Memnun kalmış mı bakarım. Sırf o kişi değil onun altına yorum yazanları da okurum... böylece siz tecrübelerini öğrenmiş oluyorsunuz. çok kıymetli bir şey alışveriş için...(k5)

Eşraf tanımından yola çıkarak bir değerlendirme yapan Katılımcı 2 ise influencerların sosyal medya ileri gelenleri olarak tanımlamış ve bu durumun tüketim tercihlerine ister istemez bir yansıması olacağını belirtmiştir.

Evet, sosyal medyanın ileri gelenleri ya bunlar (gülüyor)... insanlar takip ediyorlar ne alacaklarına bakarken bu influencerlara bakıyorlar (k2)

45 yaşında olduğunu söyleyen Katılımcı 4 yaşın influencerların tüketim tercihlerini etkilemesinde bir değişken olduğunu ifade etmiştir. Özellikle gençlerin influencerlardan daha çok etkilendiğini belirttiği cevabı aşağıda yer almaktadır.

Yaş gruplarına göre değişir. Etkilediğini düşünüyorum. Ürün almak gerektiğinde bakıyorsun fikir alıyorsun. Belki bizim yaş grubumuz için değil ama gençler bakıyorlar. Takip ediyorlar. Gençler için etkisi çok influencerların. (k4)

Görüşme yapılan katılımcılarından Katılımcı 13, influencerların tüketim tercihleri etkisi noktasında hem nitelik hem de nicelik açısından bakılması gerektiğini ifade etmiştir.

Tüketim tercihlerinde influencerların etkili olduğunu ve daha fazla tüketim yapmaya yönlendirdiklerini düşünüyorum. İhtiyacımız olmayan bir şeyi influencerın tanıtımından etkilenip alabiliyoruz. (k13)

Influencer etkisi ile hiç ihtiyacımız olmayan ürünleri bile almaya yöneldiğimizi, bu durumun toplumsal etki bağlamında önemli bir pazarlama stratejisi olarak ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Burada eşrafların beğenilir

ve referans grubu olmasının etkisi ile Influencerın etkisi farklılık göstermektedir. Bunun nedeni olarak da günümüzün tüketim toplumu olması ve ürünlere daha kolay ulaşabilme olarak açıklanabilir.

Katılımcılara çalışmaya konu olan iki kavramı ilişkisel bağlamda ele almalarına yönelik olarak “Sizce eşraf ve influencer kavramlarının birbiri ile ortak yönleri var mı?” sorusu yöneltildiğinde 10 katılımcı bu iki kavramın ilişkisel boyutunun olduğunu ifade etmiştir.

Evet birisi bölgenin ileri gelenleri influencerlar kendi konularının ileri gelenleri, sözü geçenleri... biri sanalın ileri geleni biri mahallenin....(k2)

Var.İkisinde takip ediliyor göz önünde. Ne alalım diye sorarsın bakarsın ikisinide. (k8)

Evet var. Güven ve sözlerine itibar edilen kişiler olmaları en büyük ortak özellikleri diye düşünüyorum. Örneğin bir köyde o köyün eşrafından birisi bir traktör aldığı köylüler araştırmadan” o aldı kaliteli en iyisini almıştır” diye düşünerek eşraftan traktör alan kişinin aldığı traktörü alabilir. Influencerında öneride bulunduğu ürünleri, takipçileri güvenilir ve kaliteli bulup araştırmadan alabiliyorlar. Alışveriş sitelerinde de ürün altında yapılan “x influencer önerisi yine şaşırtmadı, x influencer her zaman kaliteli önerir, x influencer önerdi gözüm kapalı aldım” gibi yorumların influencerlara güvenin bir örneği olduğunu düşünüyorum. Influencerların giydikleri kıyafetler, yaptıkları makyajlar, gittikleri bir mekân hemen trend olabiliyor. (k13)

Bu ilişkisellik yukarıdaki üç katılımcı özelinde satın alma alışkanlıkları ve tüketim pratikleri bakımından bir ilişkisellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum hem eşraflığın hemde influencerın tüketim alışkanlıkları üzerindeki etkisi görmek bakımından önemlidir. Öte yandan katılımcılar açısından influencer ve eşraflık ilişkiselliğinin bir başka boyutunu da sözü geçmek, sözüne itibar edilen olmak ve bu bakımdan bir saygınlık sahibi olmaktır. Bu durum iki farklı katılımcı tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

Bu iki kavram bence çok yakın çünkü takip edilen kişiler olunca ikisi de önemli oluyor. Sözü geçiyor. Gençler influencerlara bakmadan bişi yapmıyor. Oynadıkları oyun yedikleri yemek hep onlardan öğreniyorlar. Kore mutfağı yemek istiyor bak herkes nerden çıktı bu influencerlardan.(k9)

Bence çok var. Eşraf artık unutuldu gitti. Yeni modası inf. Oldu. Kim mahalledeki Ayşe teyzeyi ne yapsın. Onun yerine kullanıcı adı @ayseteyze olana sosyal medyadan bakıyor. Alan memnun satan memnun....(k12)

Yukarıda değerlendirmelerine yer verilen Katılımcı 9 ve Katılımcı 2 influencer ve eşraf kavramlarının dirsek teması yüksek kavramlar olarak ele alınabileceğini belirtmişlerdir. Ancak 1 katılımcı bu iki kavramın ortak noktaları olmadığını ifade ederek, bu görüşlerini aşağıda yer alan şekilde desteklemiştir.

Tamamen alakasız olduğunu düşünüyorum. Eşraf ticari olduğu konularda bile bir saygınlık taşıyor. Ama influencerlar saygınlık içermiyor bence. Influencerların saygınlığı yok benim acımdan. Ha tabi gençler için durum başka olabilir....(k3)

3 katılımcı ise eşraf ve influencer kavramlarının ortak noktası olup olmadığı konusunda kararsız kaldığını dile getirmiştir.

Ortak yön demeyelim de birbiri içine giren noktaları var. Eşraflık birikim gerektiriyor. Influencer birikim gerektirmiyor. Aslında gerektiriyor ama farklı bir birikim. Ondan iç içe geçmiş diyorum... eşraf kültür birikimi istiyor. Influencer takipçi başta olmak üzere bir sürü birikim istiyor. Ama eşraf gibi kökleri sağlam değil. Değişebilir. Bu zamanda herşey biraz öyle değil mi?(k4)

Yukarıda anlatısına yer verilen Katılımcı 4 için kavramlar iç içe geçmişken aşağıda ifadelerine yer verilen Katılımcı 1 için saygınlık üzerinden bakıldığında influencerların eşraflardan ayrı değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir.

Bilemedim.... Saygınlığı var eşrafların infleuncerların saygınlığı pek yok takipçi sayıları var... sadece makyaj videosu çekenler var onların neden saygınlığı olsun ki... konusunun uzmanları da var ama onların saygınlığı var... bilemedim tam.... (k1)

Eşraf ve influencer kavramlarının arasında ortak yönler olabileceği noktasında 9 kişinin olumlu düşünmesi hatta kararsız kalan 3 kişinin de kavramları genel hatları açısından benzeşirken bazı noktalarda da tam benzetememiş olmaları katılımcılara “Sizce günümüzde influencerları sosyal medya eşrafları olarak tanımlamak doğru olur mu?” sorusunu sormamıza neden olmuştur. Verilen cevaplar bu soruyu sormanın gerekliliğini kanıtlar şekilde 11 katılımcı tanımlamanın uygun olduğunu belirtmişlerdir.

Tanımlanır. İkisinin de kendine has kitleleri var. Etkiledikleri insanlar var. Çevreleri var. o yüzden tanımlanır.(k14)

Mümkün. Günümüzde kimse mahalleye bakmıyor sosyal medyaya bakıyor. Elllerinden gelse sokağa çıkmazlar gençler. O yüzden influencerlar artık yeni eşraflar. (k9)

2 katılımcı bu tanımlamadan çok emin olmadıklarını belirtmiştir. Bu belirsizlikte eşraf kavramının taşıdığı saygınlığın influencerlar için olmadığı düşüncesi yattığını ifade eden katılımcıların değerlendirmeleri aşağıda yer almaktadır.

Yazık olur bu kavramı böyle kullanırsak. Eşraf saygınlık taşıyan bir kavram. Ama genel için bu kullanılabilir. Bazı işini düzgün yapan influencerlar için saygındır tabi ama hepsi saygın değil. Çöp olanları çok. Gençleri kötü etkileyen çok içlerinde. Bence eşraflık kavramı saygınlığı önemli bir kavram.(k3)

Katılımcı 3 için infleuncerları eşraflarla bir arada ele almak kavramın saygınlığını zedeleyebilirken öte yandan infleuncerların içinde de bazılarının bu saygınlığı hak ettiğini dile getirmiştir. Katılımcı 11 ise eşraflık kavramının daha köklü olma hali taşıdığına vurgu yaparak influencer kavramının biraz daha kolay değişebilir olduğunu ifade etmektedir.

Olabilir. Ama eşraflık daha köklü bir kavram. Influencerlar değişiyor. Bugün benim yarın sen olursun. Ne moda ise ona göre değişiyor. (k11)

Katılımcı 4 ise bu tanımlamanın uygun olmadığını aşağıda yer alan sözleri ile belirtmiştir.

Ben çok uygun bulmuyorum. Kültürel birikim eşraflı eşraf yapar ama influencer için öyle değil. Influencer geçici bir kavram ama tabi zaman böyle belki bu sebeple bu kavramı kullanabiliriz. Ama doğru olur mu bence olmaz.... (k4)

Katılımcı 4'e göre eşraflık kavramının taşıdığı kültürel birikim infleuncer kavramı ile hiçbir şekilde örtüşmemektedir. Zamanın gündelik hayat içinde sıklıkla değişen düzene adapte olma çabası üzerinden bu ilişkiyi okumak istersek belli bir örtüşme görülebileceğini ancak bunun bile doğru olmadığını belirten katılımcı için bu kavramların farklılığı çok açıktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Seçkinlik kavramı aslında içinde diğerlerinden farklı olma durumunu barındırmaktadır, bir 'ayrılma' pozisyonunu işaret eder. Bourdieu, Distinction'da; insanların toplum içindeki sosyal konumlarını, kültürel göstergelerini kendilerine göre düzenleyerek nasıl geliştirdiklerinden, tekrar ürettiklerinden ve sağlamaştırdıklarından söz etmektedir. Başka bir deyişle, kendi yüksek statü göstergelerini meşrulaştırmak için mücadele ettiklerini ve rekabet içinde olduklarını belirtmektedir. Bourdieu'ya göre, aynı zevk, ilgi ve önceliklere sahip insanlar, kendiliğinden ve otomatik olarak birbirlerine benzemeye, farklı zevk ve ilgilere sahip insanları hariç tutmaya başlamaktadır (Mağgönül, 2006, s. 119). Bu durum ortak bir beğeniye sahip olunmasına imkân sağlar. Bireyler ortak paydalarda birleştikçe ve kendilerini diğerlerinden farklı olarak konumlandıkça bu ortak paydalar bireylerin beğenilerinde kendini gösterir. Tercih ettikleri şeyler onların kendilerini konumlandıkları noktalarda "diğerleri" tarafından da kabul gören ve beğenilen şeylerdir.

Toplumsal değişme içinde bazı toplumsal statü konumları ortadan kalkmakta ve benzer şekilde farklı konumlar oluşmaya başlamaktadır. Eşraflığın sahip olduğu köklü geçmiş düşünüldüğünde, Türk toplumunu anlamada oldukça katkı sağlayan bu kavramın günümüzde unutuluyor olması bu kavramın hangi yeni kavram ile ilişkilendirilebileceğini düşündürmektedir. Bu noktada influencer kavramı, teknolojiye yaşanan gelişmeler, iletişimin etkisi, sosyal medyanın yaygınlaşması ile bu tartışmada önemli bir bulgu olarak düşünülmüş ve görüşmeler ile eşraflık ve influencer arasındaki ilişki düşüncesinin geçerliliği araştırılmış ve toplumsal değişme bu kavramlar üzerinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda da toplumsal değişme içinde bazı toplumsal statü konumları ortadan kalkmakta ve benzer şekilde farklı konumlar oluşmaya başlamaktadır. Bunda sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin etkisi oldukça fazladır. Eşraflığın sahip olduğu köklü geçmiş düşünüldüğünde Türk toplumunu anlamada oldukça katkı sağlayan bu kavramın günümüzde unutuluyor olması bu kavramın hangi yeni kavram ile ilişkilendirilebileceğini düşündürmektedir. Bu noktada influencer kavramı sosyal medyanın yaygınlaşması ile bu tartışmada önemli bir bulgu olarak düşünülmüştür. Görüşmeler ile bu düşüncenin geçerliliği ortaya konulmuştur. Katılımcılar görüşmeler sırasında eşraf kavramının saygınlığına vurgu yapmışlardır. Influencer kavramının saygınlığı noktasında eşraf kavramından ayrı görülse de belli bir statü konumunun varlığını açık şekilde dile getirmişlerdir. Influencerların sosyal medya üzerinden takip edilme, izlenme, beğenilme ve yorum yapılma oranlarının yüksek olması eşrafların da o günün koşullarında izlenme ve beğenilmelerinin çok olması ile en çok

benzeştiği nokta olarak belirtilmektedir. Değişen toplumsal düzen yeni statü konumlarının oluşmasında etkilidir. Türk toplumunda eskiden insanlar eşraf olma hayalleri kurarken bugün pek çok genç Influencer olma peşinde koşmaktadır. Toplumsal değişme gerçekleştikçe belki bir gün tıpkı eşraflık gibi Influencer kavramı da unutulacak, yerini insanoğlunu etkileyecek başka kavramlara bırakacaktır.

KAYNAKÇA

- Arslan, R. (2010). *Elitizm Teorisi ve Teorisyenleri*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Balkan, E., & Rutz, H. (2016). *Sınıfın Yeniden Üretimi*. (N. Balkan, Çev.) İstanbul: H2O Kitap.
- Barlas, C. (2006). *Eğreti Burjuvalar*, Merkez Kitaplar, İstanbul.
- Bauman, Z. (2004). *Work, Consumerism and The New Poor*, McGraw-Hill Companies, Incorporated, New York.
- Bocock, R. (2008). *Consumption*, Routledge, London.
- Bottomore, T. B. (1990). *Seçkinler ve Toplum*, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, P. (1989). *Distinction: A Social Critique of The Judgement of Taste*, Routledge, London.
- De Certeau, M. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi - 1 : Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*. (L. Arslan Özcan, Çev.), Dost Yayınevi, Ankara.
- Demir, G. (2021). *Consumption Manifesto Manisa Gentry's Furniture Prefences*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Durakbaşı, A., Özsan, G., & Karadağ, M. (2011). *Women's Narratives as Sources for the Study of Eshraf Families*. F. Türe, & T. Keşoğlu içinde, *Womens Memory: The Problem of Sources Hardcover* (s. 153-167), Cambridge Scholars Publishing, Cambridge.
- Edgell, S., Hetherington, K., & Warde, A. (1996). *Consumption Matters: The Production and Experience of Consumption*, Blackwell Publishers, Cambridge.
- Featherstone, M. (2007). *Consumer Culture and Postmodernism*, Sage Press, London.
- Jack, M. (1974). *Elite Theory: Ideological, Tautological or Scientific*. I. Crewe (Dü.) içinde, *Elites in Western Democracy*, Crom Helm, London.
- Karadağ, M. (2010). "Taşra Kentlerinde Yaşam Tarzları Alanı: Kültür ve Ayrım" *Toplum ve Bilim*(118), 39-58.
- Khong, K. W., & Wu, L. Y. (2013). *Measuring The Impact of Celebrity Endorsement on Consumer Behavioural Intentions: A Study of Malaysian Consumers*. *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship*, 14(3), 2-22.
- Kıray, M. B. (2005). *Tüketim Normları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Longhurst, B., & Savage, M. (1996). *Social class, consumption and the influence of Bourdieu: Some Critical Issues*. *The Sociological Review*, 44(1), 274-301.
- Mackay, H. (1997). *Consumption Everyday Life*, Sage Press, London.
- Mağgönül, Z. (2006). *'Seçkin' Sementin 'Seçkin' Sakinleri: Teşvikiye-Nişantaşı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- McCracken, G. (1989). *Who is the Celebrity Endorser? Cultural Foundations of the Endorsement Process*. *Journal of Consumer Research*, 16(3), 310-321.
- Mills, C. W. (2017). *İktidar Seçkinleri*. (Ü. Oskay, Çev.), İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- Odabaşı, Y. (2013). *Tüketim Kültürü: Yetinen Toplumdan Tüketen Topluma*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Todd, D. (2012). *You Are What You Buy: Postmodern Consumerism and the Construction of Self*. University of Hawai'i at Hilo · Hawai'i Community College-HOHONU(10), 48-50.
- Veblen, T. (2005). *Conspicuous Consumption*, Penguin Books, New York.
- Warde, A. (2005). *Consumption and Theories of Practice*. *Journal of Consumer Culture*, 5(2), 131-153.
- Weber, M. (2019). *Sosyoloji Yazıları*, Metis Yayınları, İstanbul.

Küresel İklim Değişikliği ve Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*

Investigation of the Relationship Between Global Climate Change and Renewable Energy Awareness

ÖZET

Küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji bugün ve geleceğimizi etkileyen önemli bir unsurlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalık düzeylerinin belirlenmesi, aralarındaki ilişkinin ortaya çıkartılmasıdır. Nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeline göre tasarlanan çalışma elverişli örneklem yöntemiyle belirlenmiş 252 yetişkin ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda katılımcıların küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalığının yüksek düzey olduğu ancak küresel organizasyonlar ve anlaşmalar ile ortaya çıkaran sebeplere ilişkin farkındalığının orta düzey olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalığı cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermemiştir. Küresel İklim Değişikliği Farkındalığı ve Yenilenebilir Enerji Farkındalığı arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma ile farklı yaş ve eğitim düzeyindeki insanların küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerjiye yönelik farkındalıkları ile bu değişkenlerin arasındaki ilişki ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küresel iklim değişikliği, Yenilenebilir enerji.

ABSTRACT

Global climate change and renewable energy are among the important factors that affect our present and future. In this context, the aim of the study is to determine the awareness levels of global climate change and renewable energy and to reveal the relationship between them. The study, which was designed according to the survey model, which is one of the quantitative research methods, was carried out with 252 adults determined by the convenient sampling method. As a result of the research, it was determined that the participants' awareness of global climate change and renewable energy was high, but their awareness of global organizations and agreements and their causes was moderate. Participants' awareness of global climate change and renewable energy did not differ significantly according to gender, age and education level. It has been determined that there is a high level of positive correlation between Global Climate Change Awareness and Renewable Energy Awareness. With this study, the awareness of people of different ages and education levels about global climate change and renewable energy and the relationship between these variables were revealed.

Keywords: Global climate change, Renewable energy

GİRİŞ

Dünyanın coğrafi özellikleri insanların tarih sahnesine çıkışına kadar birkaç defa değişime uğramıştır. Dünya unsurları arasındaki doğal dengenin çeşitli nedenlerle bozulması nedeniyle iklim değişikliği yaşanmıştır (Öztürk, 2002). Doğal iklim değişikliklerinin insanla hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır (Kaçmaz ve Özaydın, 2019). İklimin doğal nedenlerle değişmesinin yanı sıra 19. Yüzyılın ortalarından itibaren insan etkileri de iklim değişimine neden olmuştur (Öztürk, 2002). Ancak bilim insanları dünyanın iklim sisteminin insan eliyle değişime uğradığı ile ilgili ortak bir görüşe sahiptirler (Kaçmaz ve Özaydın 2019; Gür ve Palta, 2021). Alan yazın incelendiğinde bilim insanları arasında, insan faaliyetleri ile iklim değişikliği arasında nedensel bir ilişki olduğu konusunda neredeyse küresel bir fikir birliği vardır (Houghton ve diğerleri, 2001). İnsan etkisi ile değişen iklimin etki alanı bütün atmosferi veya dünyayı etkilemektedir ve bu nedenle iklim değişikliği “küresel iklim değişikliği” olarak adlandırılmaktadır (Kaçmaz ve Özaydın, 2019).

Fosil yakıtların kullanımından yayılan sera gazlarının salınımı (Houghton ve diğerleri, 2001), Güneş enerjisi yansımaları, dünyanın yörüngesi, atmosferik bileşenler, atmosferin albedo özellikleri, volkanik küller, bulut örtüsü faktörleri (Çelik, Bacanlı ve Görgeç, 2008), çeşitli uçucu küçük parçacıklar, doğal iç süreçler ve dış zorlama etmenleri ile atmosferin bileşimindeki ya da arazi kullanımındaki sürekli insan kaynaklı değişiklikler (Türkeş, 2008), küresel iklim değişikliğine neden olarak görülmektedir.

İklim değişikliği özellikle kıyı şeridi olan ülkeler için önemli sonuçları olan küresel bir sorundur (Lieske, Wade ve Roness, 2014). Üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye, karmaşık bir iklim yapısına sahiptir ve bu nedenle iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek ülkeler arasında yer almaktadır (Gür ve Palta, 2021). Alan yazın incelendiğinde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de küresel iklim değişikliği sonucunda kuraklık, çölleşme, bulaşıcı hastalıklar,

Soner Çobur¹
Serkan Başel²

How to Cite This Article

Çobur, S. & Başel, S. (2023). “Küresel İklim Değişikliği ve Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(66):3171-3179. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.70743>

Arrival: 20 May 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Öğretmen, MEB, Avukat Rasim Küçükkel Ortaokulu, Elazığ, Türkiye

² Öğretmen, MEB, Altınçevre İlkokulu, Elazığ, Türkiye

sıcak hava dalgaları, su kaynaklarının azalması, sellerde artış, tarımda verimliliğin düşmesi, ağır zirai kayıp, hidroelektrik üretiminin düşmesi şeklinde kendini göstermektedir (Öztürk, 2002; Turan, 2018; UNDP, 2022).

İnsanların, iklim değişimine neden olan doğal dengeyi bozan çeşitli faaliyetleri önlemek için gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda iklim değişikliğinin yoğunlaşacağı belirtilmektedir (Gür ve Palta, 2021). Devletler, politika yapıcılar, hem özellikle sera gazı emisyonlarını azaltarak iklim değişikliğinin etkilerini hafifletmeye yönelik hem de iklim değişikliğinin kaçınılmaz etkilerine uyum sağlamaya yönelik politikalar geliştirme zorluğuyla karşı karşıya kalmaktadır (Luís, Vauclair ve Lima, 2018). Birleşmiş Milletler 2030 yılı Sürdürülebilir Kalkınma amaçları arasında İklim Eylemi de yer almaktadır. İklim Eylem planında iklim değişikliğinin ağır etkilerinden, sera gazı emisyonu üreticisi olmamasına rağmen iklim değişikliğinden etkilenen bölgeler olduğundan bahsedilmiş ve küresel iklim değişikliğinin tüm dünyayı etkilediği belirtilmiştir. Bu nedenle küresel iklim değişikliği ile ilgili mücadele edilmesi vurgulanmaktadır (UNDP, 2022). Tüm Dünyada yıkıcı etkileri olma ihtimaline karşın küresel iklim değişikliğinin henüz yeterince anlaşılmadığı düşünülmektedir (Gür ve Palta, 2021). Küresel iklim değişikliği faktörlerini azaltma ve adaptasyon, toplum desteği ve katılımı olmadan başarılı olması pek mümkün değildir (Luís, Vauclair ve Lima, 2018). Ayrıca küresel iklim değişikliği ile ilgili bilgi eksikliği, insanların tutum ve eylemlerini etkilemektedir bu nedenle toplumun küresel iklim değişikliği hakkında ne bildiğini araştırmak önemlidir (Tobler, Visschers ve Siegrist, 2012). Calculli ve arkadaşları (2021), çevresel sorumluluk gelişiminin anlaşılması, gerekli önlemler ve farkındalık çalışmalarının yapılabilmesi, farklı yaş gruplarının küresel iklim değişikliğinin incelenmesi amacıyla küresel iklim değişikliğinin araştırılması gerektiğini vurgulamışlardır. Benzer bir çalışmada Atik ve Doğan (2019), küresel iklim değişikliği ile mücadelede çevre bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Yenilenebilir Enerji Kaynakları, enerji verimliliğinin artmasına yardımcı olur ve hava kirliliğinin azalmasını sağlar. Karbon emisyonunu azaltır ve çevre dostu bir enerji tüketimi sağlar (Gözenerji, 2022). Halen atmosfere her yıl 116 milyar ton CO2 salınımı gerçekleştiği hesaplanıyor. Dünya bunun 113 milyar tonunu ormanlar ve okyanuslar yardımıyla tüketiyor. CO2 birikiminin bugün itibarıyla barıyla yaklaşık 750 milyar ton seviyesine ulaştığı ve fazlasının son yüzyıl içinde dünya ortalama sıcaklığının 0,5 derece yükselmesine sebep olduğu tahmin ediliyor. Sera etkisi nedeniyle küresel ısınmanı başlıca sorumlusu olarak görülen CO2 emisyonunun azaltılması amacıyla bütün Dünya da yenilenebilir enerji kaynaklarına artan bir ilgi duyulmaktadır (Emo.org, 2022). Bu sayede yenilenebilir enerji kullanarak küresel ısınmanın oluşacağı durumları yok etmek ve etkilerini minimum düzeye indirebilmek hedeflenmektedir.

Bu bağlamda toplumun küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalık düzeylerinin belirlenmesi, aralarındaki ilişkinin ortaya çıkartılması önemli görülmüştür. Ayrıca alan yazında gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde genellikle üniversite öğrencilerine yönelik çalışmalar yapıldığı, farklı yaş gruplarında kişilerin yer aldığı çalışmalara çok fazla rastlanmamıştır. Bu nedenle farklı yaş gruplarında yetişkinlerin yer aldığı bir çalışma gerçekleştirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın amacı küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalık düzeylerinin belirlenmesi, aralarındaki ilişkinin ortaya çıkartılmasıdır. Bu çalışma kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

- ✓ Katılımcıların küresel iklim değişikliği farkındalık düzeyi nasıldır?
- ✓ Katılımcıların yenilenebilir enerji farkındalık düzeyi nasıldır?
- ✓ Katılımcıların küresel iklim değişikliği ile yenilenebilir enerji farkındalığı cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- ✓ Katılımcıların küresel iklim değişikliği ile yenilenebilir enerji farkındalığı yaşa göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- ✓ Katılımcıların küresel iklim değişikliği ile yenilenebilir enerji farkındalığı eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- ✓ Katılımcıların küresel iklim değişikliği ile yenilenebilir enerji farkındalığı arasındaki ilişki nasıldır?

YÖNTEM

Bu başlık altında araştırma yöntemi, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri analizi süreçleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalığı arasındaki ilişkiyi belirlemek için nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, var olan bir durumu betimlemek amacıyla kullanılan araştırma modelidir (Karasar, 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye'nin doğusunda yer alan elverişli örneklem yöntemi ile belirlenmiş 252 yetişkin (18 yaş üstü) kişiler oluşturmaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Özellikler	Frekans (f)	Yüzde %
Cinsiyetiniz		
Kadın	152	60.3
Erkek	100	39.7
Eğitim Seviyeniz		
İlköğretim ve Lise	37	14.7
Lisans	155	61.5
Lisansüstü	60	23.8
Yaşınız		
30 yaş altı	60	23.8
30-39 yaş	100	39.7
40-49	67	26.6
50 yaş ve üzeri	25	9.9
Toplam	252	100

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde, katılımcıların %60.3'nün (152) kadın ve %39.7'sinin (100) erkek olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan yetişkinlerin %61.5'nin lisans mezunu, %39,7'sinin Küresel İklim Değişikliği Ölçeğinin yaş grubunda olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada Küresel İklim Değişikliği Farkındalık Ölçeği (Deniz, İnel ve Sezer, 2021) ve Yenilenebilir Enerji Farkındalık Ölçeği (Mutlu, 2016) ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Küresel İklim Değişikliği Farkındalık Ölçeği: Deniz, İnel ve Sezer (2021) tarafından geliştirilen Küresel İklim Değişikliği Farkındalık Ölçeği 21 madde ve dört alt boyutta oluşmaktadır. Ölçek beşli likert tipinde olup 1- Hiç Farkında Değilim/ 5- Tamamen Farkındayım şeklindedir. Ölçeğin güvenilirlik için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı 0.826'dır.

Yenilenebilir Enerji Farkındalık Ölçeği: Mutlu (2016) tarafından yüksek lisans tezi kapsamında geliştirilen Yenilenebilir Enerji Farkındalık Ölçeği 32 madde ve beş alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek beşli likert tipinde (1- Kesinlikle Katılmıyorum/ 5- Kesinlikle Katılıyorum) ve ölçeğin güvenilirlik için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı 0.90'dır. Ölçekte beş madde ters kodlanmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler veri analiz programları ile analiz edilmiştir. Bu çalışmada mevcut durumu belirlemek için betimsel analiz; ilişkileri belirlemek için ilişkisel analiz kullanılmıştır. Veri analizine başlamadan önce verilerin normal dağılımına ilişkin basıklık (Kurtosis) ve çarpıklık (Skewness) değerleri hesaplanmıştır. Tablo 2'de basıklık ve çarpıklık değerleri sunulmuştur.

Tablo 2: Araştırma Değişkenlerinin Normallik Değerleri

Değişken	N	Basıklık (Kurtosis)	Çarpıklık (Skewness)
Küresel İklim Değişikliği Farkındalık Ölçeği Alt Boyutları			
Doğal ve Beşeri Ortama Etkiler	252	-0.837	0.593
Küresel Organizasyonlar ve Anlaşmalara İlişkin Farkındalık	252	-0.272	-0.018
Ortaya Çıkarıcı Sebepler	252	-0.339	0.00
Enerji Tüketimi İlişkisi	252	-0.699	0.987
Küresel İklim Değişikliği Farkındalık Toplam Puan	252	0.142	-0.594
Yenilenebilir Enerji Farkındalık Ölçeği Alt Boyutları			
Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi	252	0.078	-0.686
Ülke ve Çevresel Katkı	252	-0.229	-0.641
Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma	252	0.207	-0.293
Çevre Koruma	252	-0.078	-0.306
Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi	252	-0.597	0.317
Yenilenebilir Enerji Farkındalık Toplam Puan	252	-0.635	0.093

Tablo 2 incelendiğinde Küresel İklim Değişikliği Farkındalık Ölçeği ve alt boyutlarının, Yenilenebilir Enerji Farkındalık Ölçeği ve alt boyutlarının basıklık ve çarpıklık değerlerinin -1/+1 aralığında olduğu belirlenmiştir. Bu sonucuna göre verilerin normal dağılım gösterdiği ve veri analizinde parametrik testlerin yapılabileceği söylenebilir. Verilerin analizinde yüzde, ortalama puan, frekans değerleri hesaplanmıştır. Ayrıca ikili gruplar arasında anlamlı

farklılıkları belirlemek için Bağımsız Gruplar t-testi, ikiden fazla gruplar arasında anlamlı farklılıkları belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacıyla korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Araştırmada korelasyon katsayısı yorumlanırken 0,00-0,30 arası düşük düzey; 0,30-0,70 arası orta düzey; 0,70- 1,00 arası ise yüksek düzeyde bir ilişki olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2011).

BULGULAR

Bu bölümde katılımcıların Küresel İklim Değişikliği Farkındalık Ölçeği ve Yenilenebilir Enerji Farkındalık Ölçeğine verdikleri yanıtlarla elde edilen analiz sonuçları sunulmuştur.

Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Yönelik Bulgular

“Katılımcıların küresel iklim değişikliği farkındalık düzeyi nasıldır?” ve “Katılımcıların yenilenebilir enerji farkındalık düzeyi nasıldır?” araştırma sorularına ilişkin bulgular bu bölümde yer almaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların Araştırma Kapsamındaki Değişkenlere İlişkin Algıları

Değişken	N	\bar{X}	SS
Küresel İklim Değişikliği Farkındalık Ölçeği Alt Boyutları			
Doğal ve Beşeri Ortama Etkiler	252	4.24	.510
Küresel Organizasyonlar ve Anlaşmalara İlişkin Farkındalık	252	3.49	.794
Ortaya Çıkarıcı Sebepler	252	3.38	.872
Enerji Tüketimi İlişkisi	252	4.20	.623
Küresel İklim Değişikliği Farkındalık Toplam Puan	252	3.90	.518
Yenilenebilir Enerji Farkındalık Ölçeği Alt Boyutları			
Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi	252	3.92	.586
Ülke ve Çevresel Katkı	252	4.04	.601
Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma	252	3.91	.507
Çevre Koruma	252	4.04	.532
Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi	252	4.17	.599
Yenilenebilir Enerji Farkındalık Toplam Puan	252	4.00	.458

Analiz sonuçlarına göre Küresel İklim Değişikliği Ölçeğinin alt boyutlarından Doğal ve Beşeri Ortama Etkiler ($\bar{X}=4.24$) ve Enerji Tüketimi İlişkisi ($\bar{X}=4.20$) ile Küresel İklim Değişikliği Farkındalığına ($\bar{X}=3.90$) yönelik ortalama puanlar ve aralıkları incelendiğinde katılımcıların “Yüksek Düzeyde” farkındalık sahibi olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar, Küresel İklim Değişikliği Ölçeğinin Küresel Organizasyonlar ve Anlaşmalara İlişkin Farkındalık ($\bar{X}=3.49$) ve Ortaya Çıkarıcı Sebepler ($\bar{X}=3.38$) alt boyutlarının ise “Orta Düzeyde” farkındalık sahibi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre katılımcıların küresel iklim değişikliği farkındalığının yüksek olduğu ancak küresel organizasyonlar ve anlaşmalar ile ortaya çıkarıcı sebeplere ilişkin farkındalığının orta olduğu söylenebilir.

Analiz sonuçlarına göre Yenilenebilir Enerji Farkındalık Ölçeğinin, Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi ($\bar{X}=3.92$), Ülke ve Çevresel Katkı ($\bar{X}=4.04$), Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma ($\bar{X}=3.91$), Çevre Koruma ($\bar{X}=4.04$), Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi ($\bar{X}=4.17$) alt boyutlarının ve Yenilenebilir Enerji Farkındalığına yönelik ortalama puanlar ve aralıklar incelendiğinde katılımcıların “Yüksek” düzeyde farkındalık sahibi olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre katılımcıların yenilenebilir enerji farkındalığının yüksek olduğu söylenebilir.

Araştırma Değişkenlerinin Cinsiyete Göre Farklılık Analizi

Bu başlık altında katılımcıların küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalık düzeylerinin cinsiyete göre farklılık analizleri sunulmuştur.

Tablo 4: Araştırma Değişkenlerinin Cinsiyete Göre Farklılık Analizi

Değişken	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t	p
Küresel İklim Değişikliği Farkındalığı Ölçeği Alt Boyutları						
Doğal ve Beşeri Ortama Etkiler	Kadın	152	38.50	5.21	1.51	0.130
	Erkek	100	37.51	4.80		
Küresel Organizasyonlar ve Anlaşmalara İlişkin Farkındalık	Kadın	152	20.49	5.16	-1.59	0.113
	Erkek	100	21.49	4.37		
Ortaya Çıkarıcı Sebepler	Kadın	152	10.02	2.79	-0.852	0.395
	Erkek	100	10.31	2.40		
Enerji Tüketimi İlişkisi	Kadın	152	12.58	1.97	-0.097	0.923
	Erkek	100	12.61	1.91		
Küresel İklim Değişikliği Farkındalığı Toplam Puan	Kadın	152	82.03	10.91	0.085	0.932
	Erkek	100	81.92	10.90		
Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Ölçeği Alt Boyutları						
Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi	Kadın	152	27.26	4.01	-1.16	0.244
	Erkek	100	27.88	4.22		
Ülke ve Çevresel Katkı	Kadın	152	36.46	5.00	0.11	0.912
	Erkek	100	36.39	6.01		
Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma	Kadın	152	27.67	3.51	1.49	0.137
	Erkek	100	26.99	3.58		
Çevre Koruma	Kadın	152	24.27	3.13	0.02	0.981
	Erkek	100	24.26	3.29		
Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi	Kadın	152	12.60	1.75	0.93	0.353
	Erkek	100	12.39	1.86		
Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Toplam Puan	Kadın	152	128.276	14.67	0.19	0.847
	Erkek	100	127.910	14.74		

Tablo 4 incelendiğinde araştırma değişkenlerinin cinsiyete göre farklılaşmasını belirlemek için gerçekleştirilen t-testi sonucunda p değerinin 0.05'ten büyük olduğu görülmüştür. Bu nedenle katılımcıların küresel iklim değişikliği farkındalığı ve alt boyutlarının, yenilenebilir enerji farkındalığı ve alt boyutlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği söylenebilir.

Araştırma Değişkenlerinin Yaşa Göre Farklılık Analizi

Bu başlık altında katılımcıların küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalık düzeylerinin yaşa göre farklılık analizleri sunulmuştur.

Tablo 5: Araştırma Değişkenlerinin Yaşa Göre Farklılık Analizi

Değişken	Grup	N	\bar{X}	SS	t	p
Küresel İklim Değişikliği Farkındalığı Ölçeği Alt Boyutları						
Doğal ve Beşeri Ortama Etkiler	Gruplar arası	33.449	3	11.150	.430	.732
	Gruplar içi	6428.659	248	25.922		
Küresel Organizasyonlar ve Anlaşmalara İlişkin Farkındalık	Gruplar arası	66.508	3	22.169	.930	.427
	Gruplar içi	5914.380	248	23.848		
Ortaya Çıkarıcı Sebepler	Gruplar arası	27.660	3	9.220	1.325	.267
	Gruplar içi	1725.753	248	6.959		
Enerji Tüketimi İlişkisi	Gruplar arası	3.636	3	1.212	.317	.813
	Gruplar içi	949.078	248	3.827		
Küresel İklim Değişikliği Farkındalığı Toplam Puan	Gruplar arası	375.838	3	125.279	1.056	.368
	Gruplar içi	29414.146	248	118.605		
Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Ölçeği Alt Boyutları						
Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi	Gruplar arası	20.542	3	6.847	.404	.750
	Gruplar içi	4204.442	248	16.953		
Ülke ve Çevresel Katkı	Gruplar arası	99.550	3	33.183	1.133	.336
	Gruplar içi	7264.434	248	29.292		
Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma	Gruplar arası	32.419	3	10.806	.855	.465
	Gruplar içi	3134.100	248	12.638		
Çevre Koruma	Gruplar arası	23.850	3	7.950	.778	.507
	Gruplar içi	2535.336	248	10.223		
Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi	Gruplar arası	1.048	3	.349	.107	.956
	Gruplar içi	809.853	248	3.266		
Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Toplam Puan	Gruplar arası	624.681	3	208.227	.966	.409
	Gruplar içi	53431.998	248	215.452		

Tablo 5 incelendiğinde araştırma değişkenlerinin yaşa göre farklılaşmasını belirlemek için gerçekleştirilen ANOVA testi sonucunda p değerinin 0.05'ten büyük olduğu görülmüştür. Bu nedenle katılımcıların küresel iklim değişikliği

farkındalığı ve alt boyutlarının, yenilenebilir enerji farkındalığı ve alt boyutlarının yaşa göre anlamlı farklılık göstermediği söylenebilir.

Araştırma Değişkenlerinin Eğitim Düzeyine Göre Farklılık Analizi

Bu başlık altında katılımcıların küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalık düzeylerinin eğitim düzeyine göre farklılık analizleri sunulmuştur.

Tablo 6: Araştırma Değişkenlerinin Eğitim Düzeyine Göre Farklılık Analizi

Değişken	Grup	N	\bar{X}	SS	t	p
Küresel İklim Değişikliği Farkındalığı Ölçeği Alt Boyutları						
Doğal ve Beşeri Ortama Etkiler	Gruplar arası	143.579	2	71.790	2.829	.061
	Gruplar içi	6318.528	249	25.376		
Küresel Organizasyonlar ve Anlaşmalara İlişkin Farkındalık	Gruplar arası	72.651	2	36.326	1.531	.218
	Gruplar içi	5908.238	249	23.728		
Ortaya Çıkarıcı Sebepler	Gruplar arası	13.294	2	6.647	.951	.388
	Gruplar içi	1740.119	249	6.988		
Enerji Tüketimi İlişkisi	Gruplar arası	5.436	2	2.718	.714	.490
	Gruplar içi	947.278	249	3.804		
Küresel İklim Değişikliği Farkındalığı Toplam Puan	Gruplar arası	542.453	2	271.226	2.309	.101
	Gruplar içi	29247.531	249	117.460		
Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Ölçeği Alt Boyutları						
Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi	Gruplar arası	49.268	2	24.634	1.469	.232
	Gruplar içi	4175.717	249	16.770		
Ülke ve Çevresel Katkı	Gruplar arası	268.540	2	134.270	4.712	.310
	Gruplar içi	7095.444	249	28.496		
Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma	Gruplar arası	25.334	2	12.667	1.004	.368
	Gruplar içi	3141.186	249	12.615		
Çevre Koruma	Gruplar arası	10.436	2	5.218	.510	.601
	Gruplar içi	2548.750	249	10.236		
Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi	Gruplar arası	4.786	2	2.393	.739	.479
	Gruplar içi	806.114	249	3.237		
Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Toplam Puan	Gruplar arası	1098.679	2	549.339	2.583	.078
	Gruplar içi	52958.000	249	212.683		

Katılımcıların küresel iklim değişikliği farkındalığı ve alt boyutları, yenilenebilir enerji farkındalığı ve alt boyutları eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Küresel İklim Değişikliği ve Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Arasındaki İlişki

“Katılımcıların küresel iklim değişikliği ile yenilenebilir enerji farkındalığı arasındaki ilişki nasıldır?” araştırma sorusuna ilişkin bulgular bu başlık altında yer almaktadır. Katılımcıların küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalığı arasındaki ilişkiyi belirlemek amacı ile korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7: Küresel İklim Değişikliği ve Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Doğal ve Beşeri Ortama Etkiler	1	.477**	.371**	.598**	.463**	.481**	.522**	.534**	.468**	.712**	.607**
2. Küresel Organizasyonlar ve Anlaşmalara İlişkin Farkındalık		1	.668**	.436**	.468**	.513**	.540**	.522**	.476**	.825**	.623**
3. Ortaya Çıkaran Sebepler			1	.456**	.471**	.492**	.515**	.525**	.468**	.739**	.609**
4. Enerji Tüketimi İlişkisi				1	.537**	.601**	.494**	.495**	.449**	.655**	.654**
5. Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi					1	.671**	.467**	.507**	.411**	.638**	.801**
6. Ülke ve Çevresel Katkı						1	.583**	.574**	.392**	.679**	.871**
7. Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma							1	.706**	.539**	.703**	.807**
8. Çevre Koruma								1	.660**	.696**	.823**
9. Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi									1	.618**	.657**
10. Küresel İklim Değişikliği Farkındalığı Toplam Puan										1	.826**
11. Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Toplam Puan											1

**p<0.001

Tablo 7 incelendiğinde Küresel İklim Değişikliği Ölçeğinin “Doğal ve Beşeri Ortama Etkiler” alt boyut ile Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Ölçeğinin Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi, Ülke ve Çevresel Katkı, Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma, Çevre Koruma, Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi alt boyutları ve ölçeğin tamamı arasında pozitif yönlü anlamlı ortalama düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir.

Benzer biçimde Küresel İklim Değişikliği Ölçeğinin “Küresel Organizasyonlar ve Anlaşmalara İlişkin Farkındalık” alt boyut ile Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Ölçeğinin Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi, Ülke ve Çevresel Katkı, Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma, Çevre Koruma, Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi alt boyutları ve ölçeğin tamamı arasında pozitif yönlü anlamlı ortalama düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7 incelendiğinde Küresel İklim Değişikliği Ölçeğinin “Ortaya Çıkaran Sebepler” alt boyut ile Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Ölçeğinin Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi, Ülke ve Çevresel Katkı, Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma, Çevre Koruma, Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi alt boyutları ve ölçeğin tamamı arasında pozitif yönlü anlamlı ortalama düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir.

Küresel İklim Değişikliği Ölçeğinin “Enerji Tüketimi İlişkisi” alt boyut ile Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Ölçeğinin Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi, Ülke ve Çevresel Katkı, Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma, Çevre Koruma, Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi alt boyutları ve ölçeğin tamamı arasında pozitif yönlü anlamlı ortalama düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Ayrıca çalışmada kullanılan Küresel İklim Değişikliği Farkındalığı ve Yenilenebilir Enerji Farkındalığı toplam puanları arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişki bulunduğu Tablo 7’de görülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bilgi eksikliği, insanların iklim değişikliğine karşı tutumlarını ve ayrıca eyleme geçme ve hafifletme politikalarını destekleme istekliliğini etkileyebilir (Tobler, Visschers ve Siegrist, 2012). Bu çalışmanın amacı toplumun küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalık düzeylerinin belirlenmesi, aralarındaki ilişkinin ortaya çıkartılması ve demografik bilgilere göre farklılıkların keşfedilmesidir. Çalışmada küresel iklim değişikliğini etkileyen faktörleri belirlemek için nicel araştırma yöntemlerden tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Küresel İklim Değişikliği Farkındalık Ölçeği ve Yenilenebilir Enerji Farkındalık Ölçeği 252 yetişkine uygulanmıştır. Katılımcıların %60.3’ünün kadın, %61.5’inin lisans mezunu, %39.7’sinin 30-39 yaş grubunda olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda katılımcıların küresel iklim değişikliği farkındalık düzeyinin “yüksek” olduğu belirlenmiştir. İlgili alan yazın incelendiğinde benzer çalışmalara rastlanmıştır. Akbulut ve Kaya (2020) öğretmenler ile

gerçekleştirdikleri çalışmada ilkokulu öğretmenlerinin küresel iklim değişikliği farkındalığının yüksek olduğu bulgulanmıştır. Albayrak ve Atasayan (2017) Gebze ili özelinde gerçekleştirdikleri çalışmada katılımcıların iklim değişikliğine ilişkin bir farkındalığa sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma sonucunda katılımcıların yenilenebilir enerji farkındalık düzeylerinin “yüksek” düzeyde olduğu belirlenmiştir. Baysal ve Daşdemir (2023) Fen bilimleri öğretmenleri ile gerçekleştirdikleri çalışmada öğretmenlerin yenilenebilir enerji farkındalık düzeylerinin iyi seviyede olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Katılımcıların küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalık seviyesinin yüksek olması, toplum adına sevindirici bir durumdur.

Araştırma sonucunda katılımcıların küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalığının cinsiyete, yaşa ve eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. İlgili alan yazın incelendiğinde araştırma sonucuna benzer ve farklı sonuçlara rastlanmıştır. Ağıralan ve Sadioğlu (2021) İstanbul’da yaşayan vatandaşlarla gerçekleştirdiği çalışmada iklim değişikliğinin erkekler lehine anlamlı farklılık gösterdiğini ancak yaş ve eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Baysal ve Daşdemir (2023) Fen bilimleri öğretmenlerinin yenilenebilir enerji farkındalıklarının cinsiyet, yaş ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşmışlardır. Elde edilen bulgular ışığında cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi değişkenlerinin küresel iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalığını anlamlı farklılaştırmadığı söylenebilir.

Gerçekleştirilen korelasyon analizi sonucunda Küresel İklim Değişikliği Ölçeğinin “Doğal ve Beşeri Ortama Etkiler” alt boyut ile Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Ölçeğinin Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi, Ülke ve Çevresel Katkı, Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma, Çevre Koruma, Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi alt boyutları ve ölçeğin tamamı arasında pozitif yönlü anlamlı ortalama düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Küresel İklim Değişikliği Ölçeğinin “Küresel Organizasyonlar ve Anlaşmalara İlişkin Farkındalık” alt boyut ile Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Ölçeğinin Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi, Ülke ve Çevresel Katkı, Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma, Çevre Koruma, Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi alt boyutları ve ölçeğin tamamı arasında pozitif yönlü anlamlı ortalama düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Küresel İklim Değişikliği Ölçeğinin “Ortaya Çıkarıcı Sebepler” alt boyut ile Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Ölçeğinin Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi, Ülke ve Çevresel Katkı, Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma, Çevre Koruma, Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi alt boyutları ve ölçeğin tamamı arasında pozitif yönlü anlamlı ortalama düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Küresel İklim Değişikliği Ölçeğinin “Enerji Tüketimi İlişkisi” alt boyut ile Yenilenebilir Enerji Farkındalığı Ölçeğinin Geleceğe Yönelik Politik Destek Beklentisi, Ülke ve Çevresel Katkı, Diğer Enerji Kaynaklarıyla Karşılaştırma, Çevre Koruma, Yenilenebilir Enerji Çeşitleri Bilgi alt boyutları ve ölçeğin tamamı arasında pozitif yönlü anlamlı ortalama düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Küresel İklim Değişikliği Farkındalığı ve Yenilenebilir Enerji Farkındalığı toplam puanları arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak küresel iklim değişikliği farkındalığının artırılması için yenilenebilir enerji farkındalığının artırılması önemli olduğu söylenebilir. Sadece küresel iklim değişikliği değil yenilenebilir enerji farkındalığını arttırmaya yönelik çalışmalarında yapılması gerekmektedir. Bu nedenle küresel iklim değişikliğine yönelik yapılacak çalışmalarda yenilenebilir enerji farkındalığı göz ardı edilmemeli, bu konuya yönelik de çalışmalar gerçekleştirilmesi gerektiği söylenebilir. Ayrıca yenilenebilir enerji farkındalığı, çevre duyarlılığı, teknoloji kullanımı, yeşil teknoloji ürünlerine karşı tutum gibi değişkenler açısından incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Ağıralan, E., & Sadioğlu, U. (2021). İklim değişikliği farkındalığı ve toplum bilinci: İstanbul örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 627-654.
- Akbulut, M., & Kaya, A. A. (2020). Bir Afet Olarak Küresel İklim Değişikliği Ve İlkokul Öğretmenlerinin İklim Değişikliği Farkındalığının İncelenmesi: Gümüşhane İli Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 112-124.
- Albayrak, A. N., & Atasayan, Ö. (2017). Yerel Düzeyde İklim Değişikliği Farkındalığı Analizi/Gebze Örneği. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 10(4), 1-10.
- Atik, A. D., & Doğan, Y. (2019). Lise öğrencilerinin küresel iklim değişikliği hakkındaki görüşleri. *Academy Journal of Educational Sciences*, 3(1), 84-100.
- Baysal, H., & Daşdemir, İ. (2023). Fen bilimleri öğretmenlerinin yenilenebilir enerji kaynakları hakkındaki farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 52(237), 255-278.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı (17. bs.). *Ankara: Pegem Akademi*.
- Calculli, C., D'Uggento, A. M., Labarile, A., & Ribocco, N. (2021). Evaluating people's awareness about climate changes and environmental issues: A case study. *Journal of Cleaner Production*, 324, 129244.

- Çelik, S., Bacanlı, H., & Görgeç, H. (2008). Küresel iklim değişikliği ve insan sağlığına etkileri. *Telekomünikasyon Şube Müdürlüğü*, 1(1), 1-31.
- Deniz, M., İnel, Y., & Sezer, A. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Küresel İklim Değişikliğine Yönelik Farkındalık Ölçeği. *International Journal Of Geography And Geography Education*, (43), 252-264.
- Gözenerji (2022). <https://www.gozeenerji.com.tr/> (Erişim tarihi:01.01.2022)
- Gür, E., & Palta, Ş. (2021). Kastamonu ili fındıklı yaylasında küresel iklim değişikliğine bağlı olarak meydana gelebilecek iklim tipi değişiklikleri. *Journal of Bartın Faculty of Forestry*, 23(1), 263-284.
- Houghton, J. T., Ding, Y. D. J. G., Griggs, D. J., Noguer, M., van der Linden, P. J., Dai, X., ... & Johnson, C. A. (2001). *Climate chage 2001*.
- Kaçmaz, F. K., & Özyayın, M. (2019). Sosyal Politika Disiplini Bağlamında Küresel İklim Değişikliği. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 10(2), 96-128.
- Lieske, D. J., Wade, T., & Roness, L. A. (2014). Climate change awareness and strategies for communicating the risk of coastal flooding: A Canadian Maritime case example. *Estuarine, Coastal and Shelf Science*, 140, 83-94.
- Luís, S., Vauclair, C. M., & Lima, M. L. (2018). Raising awareness of climate change causes? Cross-national evidence for the normalization of societal risk perception of climate change. *Environmental Science & Policy*, 80, 74-81.
- Öztürk, K. (2002). Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1).
- Tobler, C., Visschers, V. H., & Siegrist, M. (2012). Consumers' knowledge about climate change. *Climatic change*, 114(2), 189-209.
- Turan, E. S. (2018). Türkiye'nin iklim değişikliğine bağlı kuraklık durumu. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 4(1), 63-69.
- Türkeş, M. (2008). Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler. *İklim Değişikliği ve Çevre*, 1(1), 26-37.
- UNDP (2022). <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> (Erişim Tarihi: 09.04.2022)

Osmanlı Askeri İstihbaratı: Mohaç Meydan Savaşı Örneği

Ottoman Military Intelligence: The Example of the Battle of Mohach Square

Özet

Balkanlar ve Orta Avrupa'nın kaderini derinden etkileyen ve Macaristan'ın Osmanlı'ya ilhakı ile sonuçlanan Mohaç Savaşı, pek çok açıdan olduğu gibi Osmanlı askeri istihbaratı açısından da önemli detaylara sahiptir. Osmanlı askeri istihbarat ağını besleyen bilgi kanallarının hemen hepsi ile ilgili detaylar barındırması ve örnek bir olaydan, genel bir çerçeve oluşturulmasına olanak verecek akademik veriyi sunması dolayısıyla söz konusu savaş tema olarak seçilmiştir. Öncelikle Osmanlı askeri istihbaratının tarihçesine dair kısa bir girişin ardından Osmanlı askeri istihbarat ağını besleyen bilgi kanalları örnek olaylarla birlikte tanıtılmış, ardından Osmanlı-Macar münasebetlerinin tarihçesi askeri istihbarat noktasından ele alınmış, son olarak Mohaç savaşı örneğinden, söz konusu kanallarla edinilen bilginin sahada uygulanışına dair genel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışma temel olarak Osmanlı arşivinden edinilen resmi evrak ve Osmanlı kroniklerine dayanmaktadır. Bu kaynaklardan istifade ederek yayınlanmış bilimsel eserlerden de istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mohaç, Askeri İstihbarat, Osmanlı, Casus

Abstract

The Battle of Mohaç, which deeply affected the fate of the Balkans and Central Europe and resulted in the annexation of Hungary to the Ottoman Empire, has important details from the point of view of Ottoman military intelligence, as in many respects. The war in question was chosen as the theme because it contains details about almost all of the information channels that feed the Ottoman military intelligence network and provides academic data that will allow creating a general framework from an exemplary event. Firstly, after a brief introduction to the history of Ottoman military intelligence, the information channels that feed the Ottoman military intelligence network were introduced along with sample events, then the history of Ottoman-Hungarian relations was discussed at the military intelligence point, and finally, from the example of the battle of Mohaj, a general framework was tried to be created for the field application of the information obtained through these channels. The study is mainly based on official documents and Ottoman chronicles obtained from the Ottoman archive. By using these sources, published scientific works have also been used.

Keywords: Mohac, Military Intelligence, Ottoman, Spy

GİRİŞ

Dünya tarihine damga vurmuş isimlerden olan Napolyon; “*inanın bana, savaşların sonuçları incelendiğinde topçunun, süvarinin, piyadenin kahramanlıkları, casusların şu gözle görünmez lanetli ordusu yanında hiç kalır*” demişti. Gerçekten de eğer savaş kaçınılmazsa süreci yönetenlerin başvurduğu ilk adres hep, istihbarat kanalları, özellikle de casuslar olagelmıştır. Peki, Orta çağ devlet geleneğinin mükemmelleşmiş bir örneği olan Osmanlıda durum nasıldı? Kazandığı parlak zaferlerle gücünün zirvesini gördüğü devir olan on altıncı asırda, askeri başarılarına kaynaklık eden savaş stratejileri nelerdi? Savaşlar gerçekten görünürdeki büyük ordularla, topla tüfekte, cesur ve yetenekli komutanlarla mı kazanılıyordu yoksa tüm bunlara ek, görünmeyen başka ellere de ihtiyaç duyuluyor muydu? Cephe gerisinden cepheye yansıyan *muhabere*, muharebenin seyrine ne denli etki ediyordu? Sorulardan hareketle, çalışmanın amacının, Osmanlı askeri istihbarat ağını besleyen bilgi kanallarının neler olduğuna, bu kanallar vasıtasıyla elde edilen istihbarî bilginin nasıl işlendiğine ve sahadaki işlevine dair bir değerlendirme yapılacağı sonucuna varılabilir. Öte yandan Balkanların kaderini değiştiren savaşın pratiklerinden hareketle, Osmanlı askeri istihbaratına dair genel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır.

OSMANLI İSTİHBARATININ TARİHÇESİ VE BİLGİ KANALLARININ TANITIMI

İstihbarat bir devlet geleneği olarak her asırda varlığını sürdürmüş, zamanın koşullarına göre gelişim göstermiş kavramlardan biridir. İnceleme konusu olan Osmanlı Devleti'nde de söz konusu kavramın izlerinin kuruluş dönemine kadar indiği, hatta söz konusu sürece etki ettiği tarihi kayıtlarla sabittir. Dolayısıyla asker kökenli bir devlet olan Osmanlıların, istihbarat faaliyetlerine ilk olarak askeri sahada rastlanılmaktadır.

Askeri istihbaratın temelinde, savaş çıkması muhtemel yahut fiilen harp halinde bulunan devletlerin harp stratejisini çöktürmek yatar. Dönemin savaş koşulları düşünüldüğünde, planlanan askeri harekâtın, başarıyla sonuçlanmasına etki eden istihbarî bilgiler çok yönlü ve oldukça belirleyicidir. Söz gelimi; düşman ordusunun konumu, ordunun güzergâhı üzerindeki su kaynakları, menziller veya kalelere yakınlığı, istikameti, saldırı veya savunma üzerine belirlediği savaş stratejisi, askeri birliklerin piyade-süvari oluşu, mühimmatının nitelik ve niceliği, ağır silahlarla

M. Gökçen Daş Darıcı ¹

How to Cite This Article

Daş Darıcı, M. G. (2023). “Osmanlı Askeri İstihbaratı: Mohaç Meydan Savaşı Örneği”, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(66):3180-3189. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.70815>

Arrival: 25 May 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı, Sivas, Türkiye

donatılmış olup olmaması, levazımat ve erzak bilgisi, komutanların motivasyonu, askerlerin yorgunluk-gönülsüzlük durumu, karşı tarafa destek olacak kuvvetlerin milliyeti gibi pek çok konu askeri istihbaratın öznesi durumundadır.

Muhtemel bir harp ilanında, bütün bir ordunun sevkıyat, mühimmat, erzak, konaklama gibi ağır yük ve giderleri göz önünde bulundurulursa, rakip tarafa ait yukarıda bilgileri ve çok daha fazlasını edinmenin ne denli hayati önem taşıdığı kendiliğinden ortaya çıkan bir sonuçtur. Dolayısıyla seferler öncesi ve esnasında yürütülen askeri istihbarat çalışmaları kuruluştan itibaren, Osmanlı merkez idarecilerinin en çok önem verdikleri hususlardan biri olagelmıştır. Harp ilanından önceki süreç, harbin kendisinden daha karmaşık olduğu için Osmanlı idarecileri, savaş koşullarının henüz oluşmadığı zamanlarda bile, sınır ötesinin denetimini yapmak konusunda kararlı durmuş gözüküyorlar. Nitekim bunun için oluşturmuş oldukları karavul'lar (karakol) sınır ötesinde bir ihlalin olup olmadığını merkeze bildiren emniyet şeridi konumundadır. Bazen casusların da aynı vazifeyle sahaya sürüldüğü görülse de onların iş tanımı çok daha yoğun ve karmaşıktı. Dünyanın en eski mesleklerinden biri olan casusluk, devletin kuruluşundan itibaren kendi mensubunu yaratmıştı. Nitekim kaynaklar, daha Osman Bey devrinden itibaren casusluk kanalının sıklıkla kullanıldığına şahitlik etmektedir (*Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*, II: 466-469; *Neşri Tarihi*, I: 94-96; *Osmanoğulları'nın Tarihi*: 68-69). Tebdiller ise Osmanlı resmi evrakının diliyle *sureten farklı asılda farklı* amaçlar için vazifelendirilmiş istihbarat elemanlarıydı. Casus ve tebdiller askeri istihbaratta çok daha derin ve çok yönlü çalışmalar sürdüren istihbarat elemanı konumundaydılar. Tebdiller ordunun içine sızan sıradan bir asker görünümünde de olabilirdi, barış veya ateşkes müzakerelerini görüşmek üzere gönderilmiş elçilik heyetinde bir görevli de. Dolayısıyla onların askeri istihbarattaki vazifeleri çok daha tehlikeli ve o nispette de önemliydi. Bir diğer istihbarat kanalı *diller* olup özellikle askeri istihbaratta devletin en sık başvurduğu ve en çok fayda sağladığı bilgi edinme kaynaklarından biri olmuştur. İlk bakışta sefer öncesi çıkılan keşif akınlarında düşman kuvvetleri arasından elde edilmiş esirler gibi gözükseler de onları sıradan esirlerden ayıran önemli farklar olduğundan *diller* uzun yıllar istifade edilen bir istihbarat kanalı olagelmıştır. (*Naima Tarihi*, I: 109-110; *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi*, I: 156; *Hasan Bey-Zâde Târîhi*, III. 506-507; *Fezleke*: 307).

Kılavuzlar genellikle savaş ilanı edilecek bölgeyi iyi bilen komutanlar veya rakip taraftan dil olarak tutulmuş, gönüllü veya zorunlu olarak, bölge hakkında idareye mühim bilgiler veren üst düzey askerlerdi. Martolos ve voynuklar, Balkanlar'daki ilk fetih döneminden itibaren Osmanlı merkez idaresinin ihtiyaç duyduğu yarı askeri reaya statüsünde olmakla beraber, (İnalçık, 1996: 244) fethedilen bu yeni coğrafyada siyasi idarenin ihtiyaç duyduğu istihbarî bilgiyi elde etmek için istifade edilen bir sınıf olmuşlardı. Neredeyse tüm Türk- İslam devletlerinde ve hemen her devirde haberleşmenin temini için kullanılan ulakların ise Osmanlı istihbaratında belirli bir etkinliği vardı. Hükümdarın buyruklarını tebliğ etmek, merkezden taşraya ulaştırılması gereken resmi evrakı bir an evvel muhatabına iletmek, bazı gizli haberleşmelere aracılık etmek gibi istihbarata dair yan hizmetlerinin yanı sıra, doğrudan istihbarî bilgi toplama hizmetinde buldukları da tespit edilmiştir (*BOA, A.DVN. MHM.d.,12, s.333, hüküm: 478, 17 Zilhicce 978/ 12 Mayıs 1571*).

Casuslar

Casuslar gerek harp zamanlarında gerek diğer zamanlarda çok yönlü faaliyet göstermiş; iç ve dış siyasetin oluşum ve gelişimine doğrudan veya dolaylı olarak etki etmiş ve merkezi idarenin doğrudan görevlendirmesiyle faaliyet göstermiş istihbarat elemanlarıdır (Daş Darıcı, 2012: 42). Sınır idarecilerinden veya diğer yerel temsilcilerden, istihbarat çalışmalarında ağırlıklı olarak casuslardan istifade etmelerinin istenilmiş olması onların istihbarattaki yerini açıkça göstermektedir (Yüksel, 2013: 136). Casusların askeri istihbaratta; sefer yönünü ve zamanını belirlemede idareye ihtiyaç duyduğu sağlıklı bilgi akışını sağlama, düşman tarafının kesin niyet ve hazırlıklarını öğrenme, sefer hazırlıklarının gizliliğini korumaya yardımcı olma, yalan haber yayarak hasım tarafı yanıltma, rakibin ordusunu yanlış yönlendirme gibi merkezi idareye sayısız yararlılıkları söz konusudur. Casusların idareye, askeri açıdan belki de en büyük faydası ise, ordunun boş yere yıpranmasını önlemek ve can kaybını en aza indirmektir. Nitekim on altıncı yüzyıl boyunca devam eden Osmanlı- Macaristan savaşları boyunca bölgede vazifeli olan Beyler ve İstanbul arasındaki yazışmalarda bu konuya sıkça rastlanmaktadır. Örneğin, Kapıkulu süvarilerini oluşturan altı bölükten biri olan Sağ Garip Yiğitleri Bölüğü Ağasından, Asitane'ye iletilen bir mektupla, düşmanın *Krupa* veya *Kostaniçe* kalelerine saldırma niyetiyle Lublan Kalesi'nde üslendiği bildirilmişti. Bunun üzerine *Sağ Garip Yiğitleri Bölüğü Ağasına* emrindeki askerlerle, yapılması muhtemel bir yardım çağrısına icabet etmek üzere hazır beklemesi, askerin boş yere yıpranmasını önlemek için düşman içine casuslar göndererek düşmanın kesin niyetini öğrenmesi istenmişti. Eğer düşmanın saldıracağı kesinse, kendisinin düşmandan önce davranarak *Klis*, *Zaçesne*, *Pojega* ve *Avlonya* beylerini yardıma çağırması ayrıca Bosna'daki Ocak erleri ile oğullarından ve eli silah tutan yiğitlerden de asker toplaması emredilmişti. (*BOA, A.DVN. MHM.d.,5, s.43, hüküm:100, 18 Muharrem 973 /15 Ağustos 1565*).

Aynı tarihlerde meydana gelen Erdel olaylarında (Daş Darıcı, 2019) da casusların yukarıda zikredilen yararlılıkları görülmüştü. Budin Beylerbeyi ve idare merkezi arasında birazdan bahsedilecek olan haberleşmeye bakılırsa, casusların bilgi ve haber taşıma işinden fazlasını icra ettikleri görülür.

Budin beylerbeyi, arz ettiği saygılı bir mektupla, Avusturya askerinin Erdel'den çekildiğini, kış mevsimi geldiği için Rumeli ve Budin askerlerine dönüş için izni verdiğini, ancak ihtiyaten Avusturya tarafına gönderdiği casus gelene kadar beklemede kalacağını İstanbul'a ilettiği. Fakat Sultan'ın casusları, Budin beylerbeyine hizmet edenlerden daha hızlı olmaları ki kendisine; *Avusturya'nın Erdel'den çekilmesinin bir hile olduğunun casuslar tarafından merkeze haber verildiği* bildirilmişti. Dahası *Osmanlı ordusu Erdel'den çekildikten hemen sonra, Avusturya ordusunun tekrar dönerek Bana Kalesi'ni kuşattığı, hatta Avusturya kralının Kara Boğdan'a saldırma niyetiyle savaş hazırlığı yaptığı* da Sultan'ın casusları aracılığıyla edildiği malumat arasındaydı. Bu yüzden Budin beylerbeyinden, savaşa hazır olması ve düşman tarafından ahitnameye uyulmadığı takdirde Erdel kralına yardım etmesi ve fırsat elverdiğince düşman topraklarına akınlar düzenlemesi istenmişti. Ayrıca Erdel tarafına tekrar casuslar göndererek durumun araştırılması Bana kalesinin kuşatıldığı kesinse ve Erdel kralı kendisinden yardım isterse, mevsimin kış olmasına bakılmaksızın derhal yardımına gitmesi ve düşman topraklarına akınlar düzenlemesi emredilmişti. Ancak düşman ahitnameye uygun davranıyorsa herhangi bir harekete kalkışılmaması konusunda tembihlerde bulunulmuştu. Diğer taraftan, Avusturya askeri dağıldıktan sonra, düşman tarafına gönderilen casus dönene kadar Tımeşvar askerinin de beklemede kalmasına karar verilmişti. Casus olumlu haberlerle dönerse Tımeşvar askerine de izin verileceği Tımeşvar Beylerbeyi'ne bildirilmişti. Yine de kendisinden düşmana karşı uyanık olması ve casusları marifetiyle bölgenin izlenmesine devam edilmesi istenmişti. (*BOA, A.DVN. MHM.d..5, s.203, hüküm:502, 20 Rebiyülahir 973 /14 Kasım 1565*). Beklenildiği üzere, casusların getirdiği haberler pek iç açıcı olmadığı için ilkbaharda Avusturya üzerine sefer düzenlenmesine karar verilmiş, Rumeli ve Anadolu beylerbeyleri ile diğer beylere tam teçhizatlı ve eksiksiz olarak sefere hazırlanmaları hususunda emirler gönderilmişti.. (*BOA, A.DVN. MHM.d..5, s.197, hüküm:491, 19 Rebiyülahir 973 /13 Kasım 1565*). Görüldüğü üzere casuslar yalnızca istihbarat taşıyan görevliler değil, sefer yönünü tayin eden amiller arasındadır.

Casusların askeri sahada sayısız yararlılıklarına bir örnek de Casus Kasım'ın 1520'de Bitlis yöresinde çıkan karışıklığı gözlemek için gönderildiğinde idare merkezine ulaştırdığı istihbarat raporudur (*TS.MA.e, 750 – 12, 9 Şevval 926/ 22 Eylül 1520*). Rapor yalnızca casusun bölgede çıkan karışıklığı müşahede etmesiyle sınırlı değil, İran Şahı ve İran'ın iç olaylarıyla alakalı mühim bilgileri de içermesinden dolayı oldukça dikkate değerdir. Öncelikle Bitlis civarında Şiraz oğulları aşiretinin Şah'a isyan ettiği, Bitlis ve Eğil'den bazı kaleleri zapt ettikleri ve çok kan döktüklerine dair detaylar raporda yer almaktadır. Bundan başka, Semerkant taraflarında meydana gelen savaşta, *Şeyh Necm-i Sani'nin Merdimoğlan Han'ı mağlup ettiği, Luristan'da Şah İsmail ile Rüstem Bey arasında meydana gelen savaşta ise Şah İsmail'in ciddi şekilde yaralandığı casusun verdiği bilgiler arasındadır. Daha önemlisi Şah'ın zevcesi Taçlı Hanım'ın Murad Bey ile birleşerek Şah'ı zehirlemeye karar verdiklerine dair istihbaratı edinmesi, casusun maharetine ve on altıncı asırda Osmanlı merkez idaresinin istihbarat kanallarının gelişimine dair önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.*

Tebdiller

Tebdil; “Osmanlı İmparatorluğu'nda ülke içerisinde hüviyetlerini gizleyip, giyim-kuşamlarını değiştirerek çıktıkları inceleme ve araştırma seyahatlerindeki gözlem ve tahkikatlarını bir rapor halinde merkeze sunan istihbarat elemanı” olarak tanımlanmıştır (Yüksel, 2013: 144). Ayrıca tebdil gezmek (tebdil-i kıyafet) tabiri; hükümdarların kimliklerini gizlemek için kılık değiştirip halkın durumunu bizzat görmek veya kendileri hakkında düşüncelerini öğrenmek için onların arasında dolaşması olarak açıklanmaktadır (İpşirli, 2010: 213). Her iki durumda da hükümdarın bizzat kendisi yahut vazifelendirdiği kişi veya kişilerce söz konusu kanal, istihbarat edinmek için kullanılmagelmıştır.

Tebdillerden veya tebdil surette gezerek istihbarat edinmekten ilk devirlerden itibaren yararlanıldığı bilinmektedir. Tebdillerin casuslardan farkı, ortama ayak uydurmalarıydı. Bu bağlamda görev bölgesinin diline ve aksanına, kıyafetine, bölge coğrafyasına ve kültürüne hâkim olması gerekiyordu. Yani bir tebdil ortamdan ayırt edilemezken, bir casus yabancı gibi görünebilirdi. Tabii ki bu durum, işlerinde, casuslara kıyasla bir üstünlük kriteri olarak algılanmamalıdır. Belki sadece çalışma prensibi açısından bir farklılık olarak değerlendirilebilir.

Tebdillerin de tıpkı casuslar gibi idareye son derece büyük yararlılıkları görülmüştür. Fakat buradaki temel handikap da tebdilliliğin doğası gereği, düşman tebdillerini tespit etmenin zor olmasıdır. Bu da merkezi idareyi zorlayıcı güçlüklerden olmuştu. Mesela İstolni-Belgrad sipahisi gibi görünen *Macar Perviz*, aslında bir tebdildi ve kale içinde olup biten her şeyi günü gününe Macarlara bildirdiğinden, İstolni'nin fethi iki sene gecikmişti (*BOA, A. DVNSMHM d..48, s.59, hüküm: 170, 5 Şaban 990/ 25 Ağustos 1582*). Buna rağmen merkezi idarenin tebdillerin izini sürme ve yakalamadaki başarısı da belgelerle sabittir. Söz gelimi Hersek taraflarında Müslüman kılığında gezip Venedik hesabına casusluk yaptığı tespit edilen kişiler tutuklanarak İstanbul'a gönderilmiş, suçları sabit görüldüğünden ortadan kaldırılmışlardı. Bu olayın akabinde merkezden Hersek Beyi'ne gönderilen emirle, bundan sonra da etraftan haber toplayıp Venedik'e ilettiklerinden şüphe edilen şahısların yakalanarak hapsedilmeleri ve durumun kendilerine arz edilmesi istenmişti (*BOA, A. DVNSMHM d..12, s.59, hüküm: 291, 16 Zilkade 978/ 11 Nisan 1571*). Yine Rumeli'de Müslüman kılığında gezdiği haber alınan iki tebdilin her nerede bulunursa yakalanarak İstanbul'a

gönderilmesi için Rumeli’nde vaki olan kadılara emirler gönderilmişti (*BOA, A. DVNSMHH d..12, s.55, hüküm: 117, 5 Şevval 978/ 2 Mart 1571*).

Ayrıca kılık değiştirip Bosna Beylerbeyi’nin yanından firar eden Hasan’ın yakalanması için, Gelibolu kadısı, iskele emini, nefer zabıtları, Selanik kadısı-beyi, İskele emini ve Akdeniz yalılarındaki kadınların teyakkuza geçirilmesi, Hasan’ın mahir bir tebdil-casus olduğu konusunda şüpheye pek yer bırakmıyor. Bosna Beylerbeyinin yanındayken edindiği izlenim ve malumatın önemi, merkezi idareden yukarıda zikredilen görevlilere ivedilikle gönderilen emirlerin içeriğinden ve durumun oldukça önemli olduğunun defaten altının çizilmesinden anlaşılmaktadır (*BOA, A. DVNSMHH d..75, s.11 hüküm: 25, 23 Şevval 1012/ 25 Mart 1604*).

Osmanlı hesabına çalışan tebdillerden *Anderia* ise kürk almak için Moskova’ya gönderildiğinde iş tanımı yalnızca ticaret değildi. Lehistan’a uğradığı sırada, Leh dolaylarında Kazakların toplanarak Boğdan’a girmek niyetinde bulduklarını müşahede etmişti. Bunun üzerine merkezi idareden serhadde bulunan beylere Leh ahalisinin zarara uğramasını önlemek amacıyla tedbir almaları için emirler gönderilmişti (*BOA, A.DVN. MHH.d..35, s.86, hüküm: 211, 29 Cemaziyelevvel 986/ 3 Ağustos 1578*).

Diller

Osmanlı merkez idaresi kuruluş devrinden itibaren istihbarat edinmek amacıyla savaş esirlerini casus olarak kullanmıştır. İstihbarat elde etmek amacıyla gerçekleştirilen esir yakalama işine Osmanlı’da *dil alma*, yakalanan bu esirlere de *dil* deniyordu (Yüksel, 2013: 202). Özellikle askerî harekâtlar öncesi ve esnasında düşman kuvvetlerinin mevki, sayısı, mühimmatının nitelik ve niceliğinin tespit edilmesi gibi birçok açıdan *dil* tutmanın önemi artıyordu (Peçevi Tarihi I: 149). Yapılacak seferler için sancakların muhafazasında bırakılacak askerlerin dışında kalan sancak beylerinden; güvenilir *diller* tutarak, düşmanın konumu, durumu ve sayıları hakkında bilgi edinilmesi ve edinilen malumatın acilen merkeze gönderilmesi isteniyordu. Böylece ordu, düşmanın konumuna göre daha avantajlı olabilecekleri bir mahalde mevzilendiriliyordu (*BOA, A.DVN. MHH.d.,5, s.192, hüküm: 1206, 20 Şaban 973*).

Elbette bu noktada dillerin verdiği malumatın sağlıklı olup olmadığının belirlenmesi önem arz eden başka bir mevzudur. Çünkü dillerin sorgulandıktan sonra öldürülmediğine dair kayıtlar da mevcuttur. Dolayısıyla sorgulanan dillerin canını kurtarma ümidiyle yalan söyleyebileceği veya idareyi yanlış yönlendirebileceği tartışmaya açık bir husustur. Osmanlı idaresinin bu konuda, söz konusu istihbarat kanalını oldukça temkinli kullandığı kayıtlarla sabittir. Söz gelimi birden fazla dilin ayrı yerlerde sorgulanıp bilgilerin tutarlılığının karşılaştırılması, diller vasıtasıyla edinilen malumatın casusların getirdikleri haberlerle karşılaştırılması gibi yöntemler, en başından beri idarenin başvurmuş olduğu tedbirler arasındadır. Ayrıca dil almanın ne denli önemli olduğuna ve dillerin vazifelerine dair kayıtlar onların askeri istihbarattaki yerini belirginleştirmektedir (*BOA, A.DVN. MHH.d.,3, s.70, hüküm:139, 15 Şevvâl 966/21 Temmuz 1559; BOA, A.DVN. MHH.d.,9, s.115, hüküm:256, Gurre-i Muharrem 978/19 Haziran 1570; BOA, A.DVN. MHH.d.,9, s.119, hüküm: 259, gurre-i Muharrem sene 978/19 Haziran 1570; BOA, A.DVN. MHH.d.,5, s.341, hüküm:899, 6 Recep 973/27 Ocak 1566; hüküm:1875; 25 Zilkâde 973/13 Haziran 1566; 6, s.191, hüküm:411; s.555, hüküm:1202; 29 Şevval 972/30 Mayıs 1565; 12, s.259, hüküm:532; 25 Haziran 1571; BOA, A.DVN. MHH.d.,1, s.5, hüküm:13, 5 Ramazan 961/4 Ağustos 1554*).

Dillerin özellikle askeri sahada idareye sayısız yararlılıkları dokunmuştur. Nitekim Kıbrıs’ın fethi (1570) sürerken, İstanbul ile olan yazışmalar incelendiğinde ele geçirilen dillerden edinilen malumatın seferin seyrine ne denli etki ettiği müşahede edilmektedir. Lala Şahin Paşa, merkeze iletmiş mektupla; “düşmanın 220 kadirga, on barça, 12 mavna ve bir kalyonla Kıbrıs’a hücum edeceği haber alınmış ise de alınan *dillerden* düşmanın o kadar gemisi olmadığını ve sayılan gemilerdeki mürettebatın hastalıktan ve zahiresizlikten ıstırap üzere olduğunun muhakkak surette öğrenildiğini” bildirmişti. Ayrıca adanın yakında zapt edileceği ve donanmanın düşman üzerine hareket edeceği hakkında gerekli malumat da verilmişti (*BOA, A.DVN. MHH.d.,14, s.497, hüküm:698, 27 Rebiyülevvel 978/29 Ağustos 1570*). Lefkoşa kalesinin alınmasından sonra, Rumeli kadı ve dizdarlarına ulaklar gönderilerek, iki yüz parçadan oluşan ve mürettebatın ciddi hastalık içerisinde olduğu haber alınan düşman donanmasına karşı yine de rehavete kapılmamaları istenmişti. Ayrıca Rumeli beylerbeyine, Girit tarafından *dil almak* için iki kalite² gönderildiği, casusluk ihtimaline ve diğer tehlikelere karşı hazırlıklı olmaları tembihlenmişti (*BOA, A.DVN. MHH.d.,14, s.484, hüküm:680, 2 Rebiyülahir 978/ 3 Eylül 1570*).

Karavul- Klavuzlar

Keşif kolları mahiyetinde gezdirilen karakol ve düşman birlikleriyle bir şekilde yakınlığı olan yahut düşman coğrafyasını iyi tanıyan klavuzların, özellikle askeri sahada etkinliği vardı. Sınırların denetimini sağlamak, sızma ve hudut işgali gibi istenmeyen durumların önüne geçmek, sınıra yakın yerleşim yerlerindeki reayanın güvenliğini temin etmek, barış zamanlarında gözcülük yapmak, fiilen savaş halinde bulunulan durumlarda *dil almak* gibi istihbarata

²19 ila 24 adet oturağa sahip, savaşlarda takip maksadıyla kullanılan Çekdiri sınıfı gemi türüdür.

dair yan görevleri de dâhil olmak üzere, faaliyet sahası oldukça geniş olan karavulların vazifeleri, görüldüğü üzere çok yönlü ve mühimdi. Öyle ki *karavul çıkmak* tabiri resmi kayıtlarda, memleketin muhafazası anlamında kullanılmıştır. Özellikle uçlara bağlı nahiyelerdeki reayadan, sınıra yakın komşular tarafından, devletlerarası hukuka aykırı olarak haraç alınması veya diğer emtialarının gasp edilmesini önlemek için de bu tabir kullanılmıştır (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,64, s.24, *hüküm*:74, 11 Rebiyülevvel 997 /28 Ocak 1589). Bu muhafaza görevi bölgede yaşayan reayaya güven veren bir oluşum olarak nitelenebilir çünkü Bosna'da düşmanın saldırı için kullandığı geçitten çok korkulduğu için, askeri yetkililer ve ahali tarafından o bölgeye bir *karavul* ve tophane yapılması talep edilmişti (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,90, s. 24, *hüküm*:428, 22 Şevval 1056 /1 Aralık 1646). *Karavuldan hali olmamak, karavulda iken dil tutup getirmek* gibi ifadelerle kendilerinden sıkça söz ettirmiş olan bu görevliler vazifelerini layıkıyla icra ettiklerinde, çeşitli ödül ve görevde yükselmelerle³ mükâfatlandırılmaktaydı. (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,8, s.27, *hüküm*:236, 5 Safer 978 /9 Temmuz 1570); (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,8, s. 70, *hüküm*:776, 30 Rebiyülevvel 978 /1 Eylül 1570); (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,8, s.99, *hüküm*:1093, 5 Rebiyülevvel 978 /7 Ağustos1570).

Kılavuzlar ise savaş zamanlarında bir çeşit, keşif akını veya öncü kuvvet, diğer hallerde bir nevi muhafız veya refakatçi olarak düşünülebilir. Her iki durumda da askeri istihbarata dair doğrudan veya dolaylı hizmetleri görülmektedir. Mesela 1577'de Vezir Mehmed Paşa'nın Hıristiyan Arnavud kıyafetine girip şayka ile kaçan altı Frenk esirini tutmak için vazifelendirdiği Oruç Çavuş ile iki hizmetkârına bir kılavuz verilmesine dair Delvine kadısı ve yol üzerindeki bey ve kadılara emirler gönderilmişti. Söz konusu esirler için harekete geçirilen görevlilerin sayı ve rütbelere bakılırsa, kılık değiştirerek firar eden kişilerin sıradan esirlerden farklı olduğu ve vakıf oldukları malumatın önemi anlaşılıyor. Dillerin taşıdığı muhaberenin ehemmiyeti aşikârdır. Onların esaret altındayken edindiği izlenim ve malumatın karşı tarafa iletilecek olması idareyi harekete geçirmiş, firar edenlerin yakalanması için ellerinden gelen tüm çabayı sarf etmişlerdi. Olaydan haberdar edilen Delvine yolu üzerindeki kadı ve beylerden, Oruç Çavuş'a firarilerin takip işini kolaylaştırmak ve yorulan atlarını belirli menzillerde değiştirmek üzere, yolcuların beygirlerine usulsüz olarak el koymamak şartıyla, ulak beygirleri tedarik etmeleri istenmişti (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,31, s.255, *hüküm*:409, 5 Cemaziyelahir 985 /20 Ağustos 1577).

Kılavuzların muhafaza ve refakat vazifesi; bazen bir elçinin ülkesine dönerken yol üzerinde uğrayabileceği saldırılara engel olmak, kimi zaman merkezden ordugâhtaki veya sınırda nöbet bekleyen yeniçerilere ödenmek üzere gönderilen ulufelerin sağ sağlim yerine ulaştırılmasını temin etmek, bir kaleden diğerine nakledilecek mühimmat ve askerin güvenle gidecekleri yere varmalarını sağlamak, diğer resmi görevliler ve maiyetindekilere gidecekleri yere kadar refakat etmek gibi hizmetleri kapsıyordu. Ayrıca asker rütbelilerin sahip olduğu ehemmiyete binaen bir yerden diğerine nakli için yanına kılavuz ve muhafızlar tahsis ediliyordu. (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,38, s.64, *hüküm*:143, 15 Sefer 987 /13 Nisan 1579); (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,5, s.31, *hüküm*:73, 13 Muharrem 973 /10 Ağustos 1565); (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,5, s.64, *hüküm*:73, 13 Muharrem 973 /10 Ağustos 1565); (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,26, s.163, *hüküm*:433, 28 Rebiyülahir 982 /17 Ağustos 1574); (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,47, s.79, *hüküm*:202, 29 Rebiyülevvel 990 /25 Nisan 1582). Bununla birlikte adlarının casuslarla birlikte anılıyor olması veya doğrudan casusluk hizmetinde bulunmaları onların zaman zaman refakatten fazlasını icra ettiğine dair kanıtlar sunuyor. Mesela 1582'de Aydos'da öldürülen üç Yahudi'nin katillerinden olduğu tespit edilen Mehmed ile onun casusu ve kılavuzu olduğu ifade edilen Çeki Dürzi'nin, hakkından gelinmesi için Zaim Sinan vazifelendirilmesi⁴ bir örnektir. Bundan başka Lehistan'a bir iş için gönderilen Ahmed Çavuş ile yedi nefer arkadaşı, ikişer beygir ve bir yarar kılavuz verip göndermesi kendisin de ayrıca bir casus irsal etmesi için Boğdan voyvodasına gönderilen hüküm (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,21 s.178, *hüküm*:429, 14 Zilkade 980 /18 Mart 1573) söz konusu atıfa, bir diğer misaldir. Tersaneden kaçan dokuz *dil* ve iki kılavuzun Çorlu'da yanlarında bir miktar parayla yakalanmaları üzerine, söz konusu şahısların ve paranın Ömer Çavuşla merkeze gönderilmesi için Çorlu kadısının bilgilendirilmesi de (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,49, s.83, *hüküm*:289, 15 Cemaziyellevvel 991 /6 Haziran 1583) onların casusluk tanımlamasına uyduğunu gösteren diğer misaller olarak değerlendirilebilir. Dahası mensup oldukları devletlerin idarecileriyle bir şekilde husumete düşen üst düzey görevlilerin, Osmanlı hesabına kılavuzluk ettiği de görülmüştür. Mesela Sultan Mehmed ile birlikte savaşa katılan

³ Adana beyi tarafından merkeze iletilen bir mektupla, Derviş Bey'in kethüdası olan ve Adana sancağında 9899 akçe tımar bulunan Pervane Bey'in, *gece gündüz Kıbrıs ceziresinde karavuldan bir an hali olmadığından gayri Lefkoşa yürüyüşünde baş kesip ziyade bahadırılık eylemiştir*, şeklinde merkeze methedildiği için kendisine 1500 akçe verilmiştir. (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,8, s.27, *hüküm*:236, 5 Safer 978 /9 Temmuz 1570). Kastamonu beyi mektup gönderip liva-yı mezburda Araç nahiyesinde Esenköy isimli karye ve gayriden bilfiil 10731 akçe tımarı olan Mahmud'un oğlu Zeynelabidin'in Kıbrıs'ta karavul hizmetlerinden bir an hâli olmamıştır şeklinde merkeze bildirilmesinden dolayı kanun üzere tımar buyruldu için bkz: (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,8, s.99, *hüküm*:1093, 5 Rebiyülevvel 978 /7 Ağustos1570). Tımar, Kırşehir, Arslan, 6000; tımar, M, Çerkes, 2500; tımar, M, Zeynelali. Niğde beyi mühürlü tezkire gönderip yukarıda adı geçen Tımarlı sipahiler karavul görevinde iken iki nefer yarar dil tutup getirmişlerdir şeklinde merkeze bildirildiklerinden, her birine 1000'er akçe terakki verildiğine dair buyuldu için bkz: (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,8, s. 70, *hüküm*:776, 30 Rebiyülevvel 978 /1 Eylül 1570).

⁴ Fakat Sinan Bey Aydos'a ulaşana kadar adı geçen şahısları hapsedmekle görevlendirilmiş olan Aydos subaşı Şaban ve bacdarı (yol güvenliğini sağlamakla görevli yardımcı) Rıdvan'ın şahısları ele verilmeyip kaçmalarına yardım etmişti. Bunun üzerine katillerin bulunması için Silistre Beyi'ne emir gönderilmişti. (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,46, s. 302, *hüküm*:688, 27 Zilhicce 989 /22 Ocak 1582).

bir asker, Yanko'nun hazinesinin yerini bildiği ve kendisinin kılavuz olarak alınmasını talep etmişti (*TS.MA.e*, 911 – 44, 21 Safer 974/ 7 Eylül 1566)

Kılavuzların seferlere, usul-ü kadim üzere, öncülük etme şeklindeki askeri hizmetlerine ek olarak bazı yan hizmetleri de vardı. Söz gelimi, sefer için Sultan'ın Sağ Bölük Subaşı Malkoç Bey ile ordugâha otuz bin flori gönderildiğinde, söz konusu para, Malkoç Bey ve yanında olan otuz nefer bölük halkının muhafazası için, yollarda kılavuz ve geceleri bekçi verilmesi için yol üzerindeki kadınlar vazifelendirilmişti (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,38, s.64, *hüküm*:143, 15 Safer 987 /13 Nisan 1579). Benzer şekilde seferde bulunan Osman Paşa'dan mektup getiren zaim Kasım Bey tekrar Demirkapı'ya döneceğinden dört adamı ile kendisine iyi beygirler ve kılavuzlar tedarik edilmesi için Azak beyine ve Kefe nazırına emirler gönderilmişti (*BOA, A.DVN. MHM.d.*,44, s.34, *hüküm*:70, 12 Rebiyulevvel 989 /16 Nisan 1581).

Ulaklar

Ulaklar haber taşıma amacıyla istihdam edilen, özel eğitim görmüş güvenilir kişiler arasından seçilen resmi habercilerdi. Ulakların resmi posta görevlisi olmalarının yanı sıra bazı gizli istihbarî bilgileri taşıyor yahut bizzat istihbarat için kullanılıyorlardı (Yüksel, 2012: 146-147). Taşıdıkları istihbarî bilginin önemine binaen sefer planında değişikliğe gidildiği dahi oluyordu. Mesela Bosna üzerine sefer yapılmak üzere iken Midilli yakınlarından gelen bir görevlinin Mora'dan kaçan Frenk askerlerinin Midilli'yi taciz ettiğinin haberini getirince Sultan II. Mehmed Bosna üzerine gitmekten vazgeçerek Sofya'da kalmış ve ulakla Mahmud Paşa'ya haber gönderip birlikleriyle Gelibolu tarafından Midilli'ye gelerek kendi ordusuna katılmasını emretmişti. (*Tacü't- Tevarih*, III: 85-86).

Bir başka misalde Van'a gönderilen ulak Hüseyin'in on bir günde İstanbul'a döndüğü; Van Muhafızı Hasan Paşa ile görüşerek aldığı bilgiler doğrultusunda o civarda asayiş ve emniyetin yerinde olduğu, her hangi bir yaramazlığın olmadığına dair Sadrazam bilgilendirilmişti (*TS.MA.e*, 795 – 49, 18 Şaban 1058/ 7 Eylül 1648). Özi ve Kırım'ın durumunun öğrenilmesi için yine aynı kişi ulak olarak gönderilmiş; merkeze, yanında Kırım hanından hediyelerle birlikte sekiz günde dönmüştü. Ayrıca muhafazadaki askerlerin durumu, bölgede herhangi bir tecavüzün bulunmadığı ve asayişin berkemal olduğu yönündeki haberleri de merkeze iletmışti (*TS.MA.e*, 795 – 39, 18 Şaban 1058/ 7 Eylül 1648). Bu durum ulakların küçümsemeyecek bir bilgi akışına vakıf olduğunun göstergesidir. Çünkü Van Muhafızı, Kırım Hanı gibi üst düzey görevlilerle yüz yüze görüştüğü anlaşılan Ulak Hüseyin'in sıradan bir postacı hüviyetinde olduğunu düşünmek tarihi çerçeveye uygun düşmüyor.

Görüldüğü üzere askeri istihbarat kanalları casuslar, tebdiller, diller, karavul ve kılavuzlar, ulaklar olarak sıralanabilir. Ayrıca kendileri için ayrı bir başlık açılmamışsa da diğer istihbarat kanallarından olan martolos ve voynukların da askeri istihbaratta bir etkinliği söz konusuydu. Elbette sayılan istihbarat kanallarının faaliyet sahası yalnızca askeri istihbaratla sınırlı değildir. Zikredilen her bir istihbarat kanalı mensuplarının iç sahada veya diplomatik istihbaratta da faaliyet gösterdikleri ifade edilmelidir. Askeri istihbarat özelinde sıklıkla kullanılan ve çalışmanın teması olan Mohaç Savaşı örneğinde yukarıda açıklanan istihbarat kanallarına ulaşıldığı için bu kanalların tanımlamasına yer verilmiş, söz konusu bilgi kanallarıyla elde edilen bilginin işlenip nasıl stratejiler oluşturulduğuna ve tüm bu sürecin sonuca etkisine dair bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

OSMANLI- MACARİSTAN MÜNASEBETLERİ

Çimpe Kalesi'nin alınarak Osmanlı'nın Balkanlar'a adım atmasının ardından, söz konusu coğrafyada ilk temaslar başlamış, bu fiziki yakınlık, askeri münasebetleri de beraberinde getirmişti. Başlangıcı II. Murad (1421-1444) dönemine kadar sürülen ve on altıncı yüzyıl boyunca devam eden Osmanlı-Macar mücadelesinde; Macar Kralı Hunyadi Matyas'ın 1466'da İzvornik sancağını⁵ muhasara etmesi, taraflar arası gerilimi tırmandırmıştı.

Matyas'ın yarattığı tehdidin önlenmesi için askeri istihbarat kanalları seferber edilmişti. Öncelikle sancağın büyük bir orduyla kuşatıldığının haberi II. Mehmed'e ulaşınca Sultan hemen İzvornik'e hareket etmiş ancak sancağa giden yol üzerindeki geçitler tutulduğundan Osmanlı kuvvetleri fazla ilerleyememişti. Kış yaklaşmakta olduğu için, II. Mehmed İzvornik muhafazasında Sadrazam Mahmud Paşa'yı bırakarak kendisi Sofya'ya dönüp kışı orada geçirmeye karar vermişti. Dolayısıyla kuşatılan kalenin geri alınması, Sultan'ın Sofya'da kışlama kararına bağlı olarak bahar ayına ertelenmişti. Mahmud Paşa ise vazgeçme niyetinde değildi. Rumeli ümerasından *Umur Bey*, *İshak Beyoğlu İsa Bey*, *Mihaloğlu Ali Bey* gibi beylerle kış aylarında geçilmesi çok zor olan bir derbendi geçerek İzvornik Kalesi yakınlarına ulaşmayı başarmışlardı. Uzun süredir kuşatma altında bulunan kale halkının ne durumda olduğunun öğrenilmesi için öncelikle kale içerisine ve çevreye casuslar gönderilerek haklarında ayrıntılı malumat edinilmişti. Casuslar uzun süren muhasaradan dolayı bunalmış ve zahire sıkıntısı çekmekte olan kale halkına Mahmud Paşa'nın yardıma geldiğini bildirmiş, bu sayede içerideki asker ve ahalinin moral, gayret ve hamiyetini yükseltmişti. Durum

⁵ İzvornik sancağı; günümüzde Bosna-Hersek sınırları içerisinde bulunan Zvornik şehrinde kurulmuş Osmanlı imparatorluğunun sancağıdır. II. Mehmed'in Zvornik'i 1466'da fethetmesinden sonra kurularak Rumeli eyaletine bağlanmıştır.

kale içinde böyleyken dışarıda da bundan farklı değildi. Çünkü uzun süren muhasara, Frenk ordusunu da tüketmiş, mühimmat ve erzak sıkıntısı çeken askerler, soğuşun şiddetinden korunmak için yer altına kazdıkları çukurlarda saklanmaktan başka çare bulamamışlardı. Dolayısıyla savaş her iki taraf için de yıpratma stratejisine dönüşmüştü. Casuslar Macarların bu zor şartlar altında muhafazayı sürdürmekte olduklarını Mahmud Paşa'ya bildirince, sadrazam tasarladığı stratejiyi uygulamaya koymuştu. Şöyle ki; Sadrazam Mahmud Paşa'nın, bir miktar akıncı birliği ile keşif için gönderdiği *Mihaloğlu Ali Bey*'in kuvvetleri kaleye yaklaşıncaya, kale halkı müjde davulları çalarak, Osmanlı tarafından kendilerine yardım yetiştirildiğini Macarlara duyurmuştu. Tam da planlandığı gibi Kralın gözcüleri gelen akıncı birliklerini Osmanlı'nın esas kuvvetleri sanarak krallarına bildirdiler. Şenlik havasından haberdar olan Macar kralı paniğe kapılarak ordusunun ağırlıklarını kaçırmak istedi. Fakat yine de haberin doğru olup olmadığını anlamak için etrafa gözcüler göndermeyi ihmal etmedi. Fakat kralın yakın adamları; “eğer haber doğruysa ve Türk askeri üç günlük yoldaysa, onlara mukavemet etmek imkânsızdır. Başımızı kurtarmanın çaresine bakmalıyız. Haber yalan olsa bile asker yorgun ve muhasaradan dolayı güçsüz düşmüştür. Bundan böyle durmak fayda vermez” şeklinde tavsiyede bulundular. Tursun Bey'e göre bu sağlıksız istihbarat, *koskoca Engürüs (Macar) ordusunun çil yavrusu gibi dağılmasına çoğunun bataklığa saplanarak helak olmasına* yol açmıştı. Sonuç olarak, kale muhasarası kaldırılmış, İzvornik halkı rahat bir nefes almış, üstelik ordusunun ağırlıklarını bırakıp kaçan Macar tarafının mühimmatı da dâhil olmak üzere, yüklü miktar ganimet ve *yarar dillerle* merkeze dönülmüştü. (*Tacü't-Tevarih*, III: 88-89; *Tarih-i Ebu'l-Feth*: 113-115; *Müneccimbaşı Tarihi*, II: 334-335). Bu sefer Macaristan'ın tamamen hâkimiyet altına alındığı Mohaç Meydan Muhaberesi (1526) için Osmanlı tarafının elini oldukça güçlendiren önemli bir gelişme olmuştur.

Macaristan'ın bütünüyle ilhak edilmesi aslında I. Süleyman'ın uzun vadeli siyasi planları arasında değildi aslında o Macar krallığını tıpkı Eflak-Boğdan prenslikleri gibi kendisine bağlı vasal bir beylik olarak Habsburglara karşı tampon bölge olarak konumlandırmak amacındaydı fakat Avrupa'daki ani siyasi gelişmeler bu projenin rafa kaldırılmasına yol açmıştı. Sultan I. Süleyman tahta çıkınca cülusunu tebrik etmek için heyet yollamayan Macar Kralı II. Layoş'a gönderilen iki Osmanlı elçisinin hapsedilmesi, taraflar arasında diplomatik krize neden olmuştu. Macaristan ile ilişkiler bu kadar gerginken, Fransa Kralı I. François'in annesinin I. Süleyman'dan, Macarlar tarafından esir edilen oğlunun kurtarılması için yardım talebinde bulunması ise seferin görünen nedeni olmuştu (Emecen, 2020: 232).

Mohaç Meydanı

Macar krallığını sona erdiren ve sonuçları itibarıyla Osmanlı ve Avrupa tarihinde derin izler bırakan Mohaç Savaşı, birçok açıdan olduğu gibi, askeri istihbarat özelinde de mühim detaylar barındırmaktadır.

Sefere Semendire Beyi unvanıyla, emrinde 3 bin atlı ve 7 bin piyade ile öncü kuvvet olarak katılan Bali Bey I. Süleyman'a ilettiği mektupla, Mohaç'taki Osmanlı zaferini öngördüğünü apaçık ifade etmişti. Bali Bey, Sultan'a kuvvetleriyle birlikte Sava⁶'dan, Esrem'e (Serem) geçerek, iki günde Drave suyuna vardıklarını, Macar Kralı'nın tahtı olan Budin'e ise en fazla beş günde varılacağını, Macarların endişe etmeye değer bir kuvvetinin olmadığını ve sefer-i hümayunun büyük zaferle neticeleneceğini bildirmiş, (*TS.MA.e*, 754 – 61, 29 Zilhicce 931/ 17 Ekim 1525) haksız da çıkmamıştı.

Macar tarafında müthiş bir korku ve panik havası hâkimdi. Macar imparatorunun özel görevlisi ve elçisi olarak görevlendirdiği Joseph Hannart'tan gelen haberler hiç iç açıcı değildi. Türk tarafının büyük bir savaş hazırlığı içerisinde olduğu Napoli ve Sicilya'ya da saldırılacağını muhabetlerine iletmişti. Aynı şekilde Lehistan kralı Sigismund'un elçisinin Venedikten gönderdiği mektupta da benzer ifadeler bulunmaktaydı ve korku havası kendini açıkça gösteriyordu. Elçi; “burada panik herkesi ele geçirmiş durumda. Kimse Türk'ün kuvvetlerini toplayıp ne zaman saldıracağını kesin olarak bilmiyor. Venedikliler Kıbrıs konusunda tedirginler ama Famagusta şehrine güveniyor, Rodos'tan daha müstahkem olduğunu söylüyorlar. Türk uzak olduğu kadar yakın aslında ve tüm dünyaya korku salıyor. (Kumrular, 2007: 543)” diyordu. Diğer taraftan Macaristan asilzadeleri de askeri istihbarat noktasında zafiyet içerisindeydiler. Savaş meclisi toplandığında alakasız konular üzerinde yoğunlaşmış, Osmanlıların çıktıkları yeni seferin hedef noktasının, Erdel, Budin veya Hırvatistan mı olduğunu tartışmış, neresi olduğu konusunda bile bir fikir birliğine varamamışlardı. Çünkü müstakbel düşmanlarının, sefer yönü hakkında net bir bilgi edinemediler (Emecen, 2020: 233).

Osmanlı tarafında ise durum tam tersiydi. Askeri istihbarat faaliyetlerinin oldukça yoğun olarak gözlemlendiği bu muharebeye bizzat katılan ve I. Süleyman'ın silahtarlığından emekli olan Müteferrika Kuzu Ali Ağa'dan dinlediği olayları kaydeden Evliya Çelebi'nin notlarında, sefer için gerekli olan her bir tedbirin alındığı kayıtlıdır. Müellif,

⁶ Hatta Sava Nehrinin üzerinden geçmek için bir köprü inşa etmişlerdi. Bu engel de bile orduyu yavaşlatmaya yetmemiş gibi gözüküyor. Sefer sırasında Belgrad'ın Sava suyu üzerindeki inşa edilen köprünün tamirine dair Zaim Ali Çelebi tarafından tanzim edilmiş olan ihracatı beyan eden iki sayfalık defteri incelemek için bkz: *İE.NF.*, 1 – 2, 10 Ramazan 932/ 20 Haziran 1526.

Bali Bey'in savaştaki yararlılıklarından övgüyle söz etmenin yanı sıra, düşmandan yarar *diller* getirdiğini; ayrıca Sultan I. Süleyman'ın *casuslarının* bulunduğunu ifade etmiştir. (Evliya Çelebi: 6. Kitap: 242-243).

Devrin önemli tarihçilerinden İbrahim Peçevi'nin kayıtlarına bakılırsa da Osmanlı idaresinin, askeri istihbarat kanallarını ustalıklı kullandığı görülür. Peçevî'ye göre Sultan Süleyman söz konusu sefer için oldukça mühim tedbirler almıştı. Öncelikle Sultan'ın Macar uçlarına keşif akınları yaptırarak karakollar gezdirmiş, *yarar diller* aldirmiş ve stratejik kaleleri fethederek⁷ Macarların uçlardaki bağlantısını kesmişti. Merkezle bağlantısı kesilen uçlardaki Macar Banlarının kuvvetlerini dağıtmak da bu sayede kolaylaşmıştı. Söz gelimi, Macar banlarından olan ve Osmanlı idaresindeki önemli bir sınır olan *Össek* üzerine yürüyen *Uğursuz Koçiyân'ın* dört bin kadar kuvveti, Vidin mutasarrıfı Mehmed Bey tarafından dağıtılmış, esir edilen iki bin kadar Macar askeri içinden *dil almak* üzere oğlu Arslan Paşa'yı vazifelendirmişti. (*Peçevî Tarihi*, I: 23, 69).

Össek gibi stratejik bir kalenin alınmasının ardından Sultan, bir savaş stratejisi ve *köprüleri yakmak* deyiminin bir ifadesi olarak; Össek'e uzak olmayan ve Drava nehri üzerinden geçit görevini gören köprünün yıktırılmasını emretmişti (*Peçevî Tarihi*, I: 67; *Müneccimbaşı Tarihi*, II: 524). D. Kantemir'e göre Macarlar köprünün yıkılmış olduğunu görünce dehşete kapılmışlardı çünkü köprünün yıkılmış olması Türklerin yenmek yahut ölmek maksadıyla köprüyü geçtiklerinin açık bir kanıtıydı (Kantemir, II: 82).

Önemli kaleleri alarak Macaristan içlerine doğru ilerleyen Osmanlı ordusuna Rumeli Beylerbeyi olarak hizmet veren Sadrazam İbrahim Paşa'nın da askeri istihbarat özelinde dikkat çekici çalışmaları olmuştu. Sadrazam, stratejik bir nokta olan Varadin'i kuşattığında (14 Temmuz 1526), Türkler'in durumunu çok iyi bildiği gerekçesiyle, II. Layoş tarafından *Kaloç* (Kalocsa) başpiskoposu ve *Sirem* (Srem) kumandanı tayin edilen *Pál Tomori*'nin 2000 askerle *Pétervárad* (Varadin) yakınlarında olduğunun haberi kendisine çoktan ulaşmıştı. Kralınsa henüz Budin'den ayrılmadığı ve Avusturya arşidükü Ferdinand'dan talep ettiği desteği, 15 Temmuz 1526 tarihli mektupla tekrarladığı, Sadrazamın istihbarat ağının edindiği malumat arasındaydı. Mektupta; *Türkler'in Pétervárad'ı hedefledikleri, buranın düşmesi halinde hem Macar hem de bütün imparatorluk topraklarının tehlikede olacağı*, bildiriliyordu fakat Layoş bu mektubu yazdığıda Osmanlı kuvvetleri kaleyi zaten kuşatmış bulunuyordu (Emecen, 2020: 233).

Sultan I. Süleyman Belgrad'a geldiğinde kendisini karşılamaya gelen altmış kadar Slav ve Macar Knezinin kendisine kılavuzluk etmesini sağlamıştı. (*Peçevî Tarihi*, I: 13) Ayrıca tekrar *dil alma* vazifesiyle Macar sınırlarına gönderdiği Bali Bey'den Macarların harp düzenini ve aldıkları tedbirleri öğrenmişti. Savaş düzeni alınmazdan hemen önce Tuna boyundan dönen Osmanlı casusları düşmanın sayıca çok olduğunu ve nehirden geçişi engelleyecek uzunlukta bir hendek hazırladıklarını haber vermişlerdi. Bu istihbarat üzerine, ileri gelen komutanlarla yapılan müzakereler neticesinde, Sultan düşmanı beklemenin daha uygun olacağına kanaat getirerek ordunun ilerleyişini durdurmuştu (Hammer, V: 65).

Osmanlı ordusu 19 Zilkade'de (27 Ağustos) Baranyavár mevkiinde ordugâh kurdu ve ertesi günü savaş olacağı ilân edildi. Fakat ani bir saldırı ile Macarlar harekete geçince, önceden planlanmış olan savaş stratejisi uygulandı. Osmanlı kaynağına göre akıncı beyleri Malkoçoğlu Bâli Bey ve Bosna Beyi Hüsrev Paşa, Macar kuvvetlerini arkadan sarmak için pusuya yatırılmıştı. Plan uyarınca Rumeli askeri iki yana açıldı, Macar kuvvetleri karşılarında topçu ve tüfekçileri buldular. Yerlerinde nizami bir şekilde duran ve atış için uygun zamanı bekleyen yeniçeri tüfekçileri birkaç grup halinde kademeli ve seri ateşle Macar süvarilerini dağıttı. Ardından Layoş sağ kolundaki kuvvetleri, Osmanlı akıncıları üzerine yollamış, kendisi ise kuvvetleriyle Sadrazam İbrahim Paşa üzerine yürümüşü. Fakat Kral ve onun, Tomori başta olmak üzere diğer önemli komutanları bu savaşta ölmüş, çatışma yaklaşık iki saat sürmüştü. F. Emecen'e göre savaşa çok önem veren Macar tarihçiliğinde Osmanlılar'a saldıran sol kanadın Rumeli askerini bozduğu, bu sırada yağmaya daldığı için zaman kaybettiği, yetişen tüfekçi yeniçerilerin bunları dağıttığı ifade edilerek, savaşın kaybetmelerinin nedeni buna bağlanır. Önceden yapılan planlar ve Osmanlı kuvvetlerinin belirlenen taktiğe uygun hareket ettiği pek göz önüne alınmaz.

Neticede Mohaç'ın kazanını, istihbarat kanallarını çok iyi kullanan ve savaş stratejisini ona göre planlayarak Macaristan'ı egemenliği altına alan Osmanlı tarafı olmuştu.

SONUÇ

Savaşlar, siyasi otoritelerin, aralarındaki sorunları çözmek için başvurdukları ilk yol olmasa da diplomatik olanlar tıkanıldığında, geriye kalan son çıkış yolu olmuş ve genellikle dünya tarihini şekillendiren olayların başını çekmiştir. Çünkü sonuçları itibarıyla insanlığı; askeri, sosyo-ekonomik, kültürel, demografik, diplomatik açılardan en fazla etkileyen olayların başında savaşlar ve onların sonuçları gelmektedir. Osmanlı gibi, nüvesi asker olan bir devletin, 600 yıl süren hükümdarlığında birçok savaşa şahit olunmuştur. Karakterini teşkil eden temel dinamiklerden olan

⁷ Varadin Kalesi (27 Temmuz 1526), İlok Kalesi (7 Ağustos 1576) fethedildi. Bkz. *Peçevî Tarihi*, I, s.67; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, 6.Kitap, s.227-228; Erik, Gurguriçe, Cervik, Vegin, Erdud, Koduburaç, Raça ve Özek kaleleri de aman dileyerek teslim oldu. Bkz. *Müneccimbaşı Tarihi*, II, s.523.

savaşçılık özelliği, kuşkusuz onun yükselmesindeki amillerdendir. Fakat savaşmadan kazanma prensibinin pratiklerinden olan “düşmanlarının planlarını açığa çıkartma” da Osmanlı idarî zümresinin sıklıkla başvurduğu kazanma yollarıdır. Bu yüzden doğru açıdan bakıldığında, askeri istihbarata dair oldukça fazla veri görmeye imkân vardır.

Öncelikle Osmanlı merkez idaresinin, askeri istihbaratı elde etmek için istifade ettiği bilgi kanallarını irdelemek gerekiyor. Bunların; Casuslar, Tebdiller, Diller, Karavullar, Kılavuzlar, Ulaklar ve yarı askeri statüsündeki reaya martolos ve voynuklar olduğu tespit edilmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere, yukarıda sıralanan ve metin içerisinde örneklerle açıklanan bilgi edinme kanalları mensuplarının yalnızca askeri istihbarat edinmek için vazifelendirilmiş oldukları iddiasında bulunulmamaktadır. Açıklanan istihbarat kanallarının askeri sahadaki etkinliği üzerinden bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Söz konusu bilgi edinme kanallarının her birinden iç istihbarat noktasında, özellikle casuslar ve tebdillerin diplomatik sahada da boy gösterdiğini belirtmeye gerek yok gibidir.

Askeri istihbaratın savaş kazanma noktasında idareye sağladığı kolaylıklara dair örnekler metin içerisinde değinilmişti. Mohaç örneği, iyi planlanmış bir savaş stratejisinin, çok kısa süren ve en az kayıpla karşı tarafın hezimete uğratıldığı bir savaş olarak tarihte yerini almıştır. Elbette sayılar açısından Macar ve Osmanlı kayıtları arasında ciddi farklar olsa da, istinsah hatası değilse, sefer sırasında tutulan Ruznâme'ye göre, Osmanlı tarafının kaybı 50-60 kişi kadardır. Celal-zade Mustafa Efendi'nin kroniğinde bu sayı 150 olarak kayıtlıdır. Günümüz tarihçileri ifade edilen sayıların çok üstünde bir kaybın olabileceğine dair görüş beyan etse de Osmanlı tarafının kaybının çok daha az olduğu konusunda her iki tarafın tarihçileri müttefiktir.

Mohaçtaki başarıya etki eden nedenler elbette çok yönlüdür. İlk olarak keşif ve dil alma vazifesiyle gönderilen akıncı birliklerinin hem bölge coğrafyası hem de hasım kuvvetlerin durumu hakkında hayati bilgileri iletmesi, ordunun sevk ve idaresi için gerekli olan stratejiyi belirlemede, seferi bizzat yöneten Sultan I. Süleyman'a son derece yardımcı olmuştu. Önemli kalelerin ve uçların ele geçirilerek Macar banlarının merkezle olan istihbarat bağıni koparmak da oldukça yerinde bir savaş stratejisiydi. Nitekim Osmanlı ordusu Belgrad önlerinde görünene kadar Macarlı asilzadeler Osmanlı'nın asıl hedefinin neresi olduğunu dahi kestirememişlerdi. Ayrıca Macar ordusu içine kadar sızmayı başaran casusları, orduda olup bitenleri, Macarların savaş stratejisini, askerin durumunu Sultan'a iletmekten geri durmuyorlardı. Ayrıca Sultan Belgrad'a girdiğinde Sırp ve Macar knezlerini kendisine kılavuzluk etmek üzere vazifelendirmesi de onun askeri istihbarattaki yetkinliğinin yansıması olarak okunmalıdır. Yalnızca istihbarat edinme ve karşı istihbaratı önlemede değil, gayr-i nizami harp noktasında da I. Süleyman'ın dikkate değer çalışmaları olmuştu. Mesela Sultan'ın Drava nehrinin üzerinden geçen köprüyü, ordunun karşıya geçmesinin ardından yaktırması, geri dönmeyeceklerinin bir ifadesi olarak Macarlara verilen bir gözdağı niteliğindedir.

Askeri istihbaratta sadece Sultan Süleyman değil, onun vazifelendirdiği devlet erkânı ve komutanlar da işlerini son derece düzgün yapmış gözüküyorlar. Nitekim Türkleri (sözde) çok iyi tanıyan, Layoş'un kumandanı Tomori, 2000 kadar askerinin, Tuna nehrinin diğer yakasında ufak tipteki 800 gemide pusuya yatmış tüfekli askerler tarafından dağıtılmasına engel olamamıştı (İbn Kemal: 251-252). Bali Bey'in getirdiği *diller* Macarların harp düzenini ve aldıkları tedbirleri bir bir anlatmıştı. Ayrıca akıncı beyi Bali Bey, Sultan henüz Belgrad'a gelmemişken ona iletmiş mektupla, Macarların korkulacak bir kuvvetinin olmadığını ve zaferin yakın olduğunu bildirmesi de Sultan'a psikolojik açıdan bir üstünlük ve moral sağlamıştı.

Kısacası cephe gerisinden cepheye yansıyan *muhabere*, muharebenin seyrine oldukça etki ediyordu. Savaş, yalnız topla, tüfekte değil yetenekli devlet adamları ve komutanlar tarafından yürütülen istihbarat çalışmaları ve iyi planlanmış bir savaş stratejisiyle kazanılıyordu. Bütün bunlara ek olarak, Balkanların durumunun iyi okunması, doğru zamanda ve doğru kişilerin kilit noktalardaki vazifelere getirilmesi, askeri istihbarat ağının eksiksiz çalışmaları, Mohaçtaki Osmanlı başarısının tesadüfi olmadığını kanıtlar niteliktedir.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Mühimme Defterleri

BOA, A.DVNSMHH.d...1, 3, 5, 8, 9, 12, 14, 21, 26, 31, 35, 38, 44, 46, 47, 48, 64, 75, 90.

Topkapı Sarayı Müzesi Evrak

TS.MA.e, 750 – 12, 911 – 44, 795 – 49, 795 – 39, 754 – 61.

Kronikler- Seyahatnameler

Hoca Sadettin Efendi, (1979). *Tacü't-Tevârih*, III, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bak. Yay.,Ankara.

Celâl-zâde Mustafa, (1990). *Selîm-nâme*, Haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar, Kültür Bak. Yay.,Ankara.

- Mustafa Naima Efendi, (1967). *Naima Tarihi*, Haz. Zuhuri Danişman, Zuhuri Danişman Yay., İstanbul.
- Ahmet Cevdet Paşa, (1979). *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*, Sad. Ali Aslan, Arslan Yay, İstanbul.
- Müneccimbaşı Ahmed B. Lütfullah, (1974). *Müneccimbaşı Tarihi*, Haz. İsmail Erünsal, Kervan Kitapçılık, İstanbul.
- Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, Haz. Ahmet Tezbaşar, Tercüman 1001 Temel Eser.
- Mehmed Neşrî, (1987). *Kitâb-ı Cihan-Nümâ, Neşrî Tarihi*, Yay. Faik Reşit Unat- Mehmed A. Köymen, TTK Yay., Ankara.
- Aşıkpaşazade, (2003), *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Haz. Kemal Yavuz- Yekta Saraç, İstanbul.
- Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadrî) Efendi Tarihi*, (2003). Haz. Ziya Yılmaz, TTK Yay., Ankara.
- Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa (2004). *Hasan Bey-Zâde Târîhi*, Haz. Şevki Nezihi Aykut, TTK Yay., Ankara.
- Kâtib Çelebi, (2007). *Fezleke*, Haz. Zeynep Aycibin, (Tahlil ve Metin), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Telif Eserler

- İpşirli, M.,(2010). “Tebdil Gezmek”, *TDV İA*, C.40, İstanbul.
- İnalçık, H.,(1996).“Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna, XV. Asırda Rumeli'de Hristiyan Sipahiler ve Menşeleri”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları, İncelemeler*, Eren Yay., İstanbul.
- Kantemir, D.,(1979). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, II, Çev. Özdemir Çobanoğlu, Kültür Bak. Yay., Ankara.
- Daş Darıcı, M. G.,(2022). *Osmanlılarda İstihbarat Faaliyetleri (1300-1750)*, Kitabevi Yay., İstanbul.
- Daş Darıcı, M. G.,(2019). “Eflak, Boğdan, Erdel Voyvodaları ve Osmanlı İstihbaratına Dair Roller”, *SSAD*, Mart.
- Yüksel, A.,(2012). *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Yüksel, A.,(2018).“Osmanlı İstihbarat Ağını Besleyen Bilgi Kanalları (Kuruluştan II. Abdülhamid Devrine Kadar)”. *XVIII. Türk Tarih Kongresi, (1- 05 Ekim)*, Ankara, Türkiye.
- Kumrular, Ö.,(2007). “Orta Avrupa'nın Kaderini Değiştiren Savaş: Mohaç Öncesi, Sonrası ve Kastilya'da Yankısı”, *Bellekten*, C.71, S. 261, Ağustos.

Türkiye’de Otomobil Alımına Etki Eden Kriterler Üzerine Çalışma

Study On The Criteria Affecting The Purchase Of Car In Türkiye

ÖZET

Otomobil günümüzde insanların günlük yaşamlarında temel bir ihtiyaç olarak yerini almıştır. İnsanların otomobil seçimini etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bu çalışmada otomobil alımını etkileyen dört ana belirleyici kriter ve bunların alt kriterleri ilk etapta ele alınmıştır. Bu ana kriterler ve alt kriterleri Türkiye’de faaliyet gösteren otomobil şirketlerinin satış danışmanlarına karşılaştırılmış, kriterler arasında bir önem sırası belirlenmiştir. Satış danışmanlarının değerlendirilmesinden sağlanan veriler ile ülkemizde tüketicilerin hangi kriterlere daha fazla önem verdiği ortaya çıkarılmıştır. Çalışmanın nihai amacı Türkiye’de yaşayan insanların otomobil alımında dikkate aldıkları kriterleri önem sırasına göre belirlemek ve bunu ileride satış pazarlama alanında ilgili firmaların kullanımına sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Otomobil, Ekonomik, Donanım, Servis Hizmetleri, Performans, Şanzıman, Motor Gücü

ABSTRACT

Today, the automobile has taken its place as a basic need in people's daily lives. There are some factors that affect people's car choices. In this study, four main determinant criteria affecting automobile purchase and their sub-criteria are discussed in the first place. These main criteria and sub-criteria were compared to the sales consultants of automobile companies operating in Turkey, and an order of importance was determined among the criteria. With the data obtained from the evaluation of sales consultants, it has been revealed which criteria the consumers give more importance to in our country. The ultimate aim of the study is to determine the criteria that people living in Turkey consider when buying a car, in order of importance, and to present it to the use of relevant companies in the field of sales and marketing in the future.

Keywords: Automobile, Economic, Equipment, Service, Performance, Transmission, Engine Power

GİRİŞ

Covid -19’un Çin’de ortaya çıkıp kısa süre içerisinde tüm dünyaya yayılması nedeniyle sağlık, ekonomi, eğitim gibi alanlarla birlikte birçok sektör bu durumdan etkilenmiştir. Türkiye de dünyada yaşanan bu ekonomik krizden ciddi olarak etkilenmiştir. Covid-19 salgınının Türkiye ekonomisinde; üretim, istihdam, kişi ve işletme gelirleri, ihracat, cari açık, bütçe açığı ve merkezi yönetim toplam borç yükünü, kötü yönde etkisi altına alarak durgunluğa sebep olmuştur. Korona virüsünün umulmadık bir hızda seyretmesi, global anlamda ekonomiyi riskli durumlara sokmuştur (Demirdöğen ve Yorulmaz, 2020). Yaşanan bu ekonomik krizin toplumun gelir düzeyine etki yapması sebebiyle insanlar harcamalarına eskisinden çok daha fazla dikkat etmektedir. Ekonomik kriz içerisinde insanlar ilk olarak ihtiyaçlarını karşılamak istemekte ve bu ihtiyaç listesi ise bir önem sırasına yerleştirilmektedir. İnsanlar bazı ihtiyaçlarını ertelemekte bazense tamamen vazgeçmek durumunda kalmaktadır. Temel ihtiyaçlardan biri olan otomobiller geçmişten günümüze üretim teknolojilerinin de gelişmesi ile yaygınlaşmış ve insan yaşamının büyük bir alanına etki etmeyi başarmıştır. Otomobil sektörü; birçok sanayi kolu ile birlikte çalışmakta ve ekonomiye de büyük bir etki sağlamaktadır. Bu düzeyde önemli olan otomobil sektörünün verimini arttırmak amacıyla otomobil alımını etkileyen faktörlerin tespit edilmesi ve önemliliğinin belirlenmesi gerekmektedir. Tüketicilerin bir otomobilde aradıkları özellikler de çok çeşitlidir. Çok sayıda seçeneğin ve kriterin bulunduğu böylesi bir ortamda tüketiciler otomobil satın alırken karar vermede zorlanmaktadırlar (Güngör, İşler, 2005). Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de otomobil alımına etki eden kriterleri belirlemek ve bu kriterlerin tüketicilerin satın alma davranışları üzerindeki etkisini incelemektir. Otomobil alımını etkileyen faktörlerin anlaşılması hem otomobil üreticileri hem de tüketiciler için önemli bir konudur. Üreticiler, tüketicilerin ihtiyaçlarını ve tercihlerini doğru anladıklarında daha etkili pazarlama stratejileri geliştirebilirler. Tüketiciler ise, kendi gereksinimlerini en iyi karşılayacak otomobili seçme konusunda daha bilinçli ve bilgili bir şekilde hareket edebilirler. Bu makalede, otomobil alımına etki eden kriterlerin çeşitliliği ve önemi üzerinde durulacaktır. Ekonomik faktörler, teknolojik gelişmeler, çevresel etkiler, güvenlik ve konfor gibi birçok kriter, tüketicilerin otomobil tercihlerini belirlemede etkili olmaktadır. Ayrıca, demografik faktörler, tüketici davranışları ve trendler gibi diğer etmenler de incelenecektir. Bunun yanı sıra, otomobil alımını etkileyen faktörlerin zaman içinde nasıl değiştiği ve gelecekte nasıl etkiler yaratabileceği de ele alınacaktır.

Ceren Çetinkaya¹
Fahri Alp Erdoğan²

How to Cite This Article

Çetinkaya, C. & Erdoğan, F. A. (2023). “Türkiye’de Otomobil Alımına Etki Eden Kriterler Üzerine Çalışma”, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(66):3190-3204. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.70866>

Arrival: 03 June 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstihbarat ABD, İstanbul, Türkiye

² Arş. Gör., Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Savunma Yönetimi ABD, İstanbul, Türkiye

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Otomobil Alımında Ekonomi Kriterinin Önemi

Yükselen döviz kuru ile Türk ekonomisi ciddi zarar görmektedir. Döviz kurunun yükselmesi, ulusal para cinsinden fiyatların yükselmesine bu da rekabet gücünde artışa neden olmaktadır (Acaravcı ve Öztürk, 2002). Döviz kurunun yükselmesi aynı zamanda enflasyona da yol açmaktadır. Fiyatların sürekli artması dolayısıyla toplumun refah düzeyi negatif etkilenmektedir. Bir ülkede enflasyon olgusu, doğrudan ve dolaylı yollarla ülkedeki çok sayıda makroekonomik değişkeni etkileyen bir gösterge olduğu görülmektedir. Fakat en çok gelir dağılımı ve satın alma gücünü etkilediği görülmektedir. Enflasyon özellikle asgari ücretle çalışan sabit gelirli çalışanların satın alma durumunu büyük ölçüde etkilemektedir. (Karaca, 2016). Türkiye’de 2011- 2022 yılı enflasyon oranları, Türkiye 2023 asgari ücret oranı ve Avrupa ülkelerinin asgari ücret oranları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 1: Türkiye Enflasyon ve Asgari Ücret Artış Oranı

Yıllar	Bir önceki yılın Ocak ayına göre yıllık enflasyon oranı	Asgari ücret artış oranı
2011	%4.9	%9.4
2012	%10.6	%11.3
2013	%7.3	%10.3
2014	%7.8	%9.4
2015	%7.2	%12.2
2016	%9.6	%37.1
2017	%9.2	%7.9
2018	%10.4	%14.2
2019	%20.4	%26.1
2020	%12.2	15%
2021	15%	%21.5
2022	%48.7	%50.5
2023	%84.4	%99.9

Kaynak: TÜİK - Tüketici Fiyat Endeksi* Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı - Asgari Ücret

Tablo 2: Türkiye Asgari Ücret Oranı (2022)

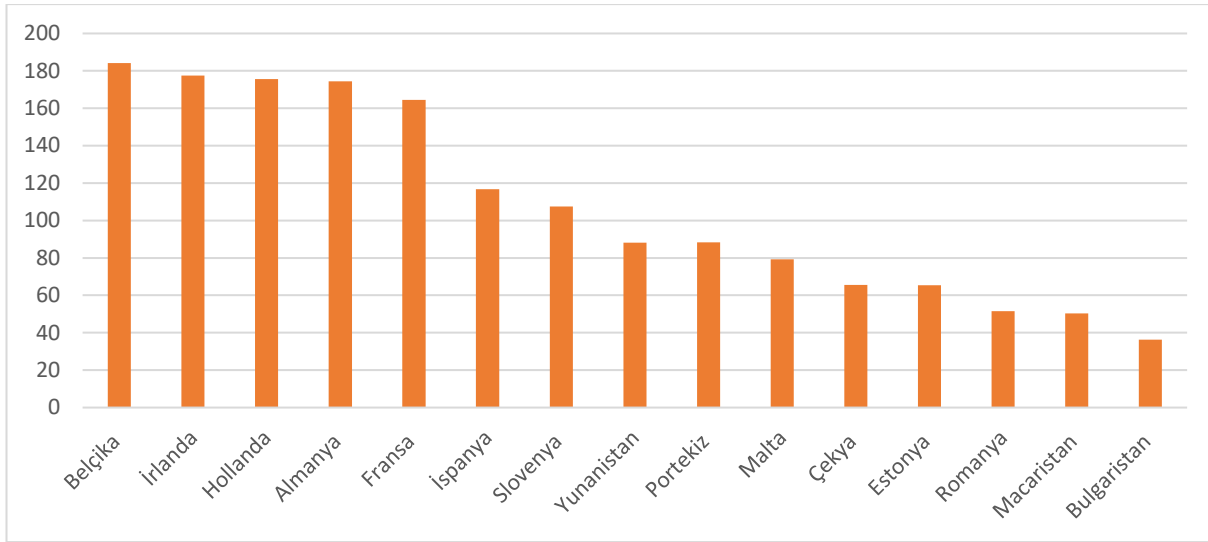
Asgari Ücret	10,008.00 (TL / AY)
SGK Primi %14	1,401.12
İşsizlik Sigortası Primi %1	100.08
Kesintiler Toplamı	1,501.20
NET ASGARİ ÜCRET	8,506.80

Kaynak: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Tablo 3: Avrupa Ülkeleri Asgari Ücretleri (€)

Ülkeler	Asgari Ücret
Belçika	184,228
İrlanda	177,45
Hollanda	175,62
Almanya	174,4
Fransa	164,558
İspanya	116,667
Slovenya	107,443
Yunanistan	88,183
Portekiz	88,25
Malta	79,226
Çekya	65,484
Estonya	65,4
Romanya	51,553
Macaristan	50,373
Bulgaristan	36,302

Kaynak: Eurostat - Monthly minimum wages - bi-annual data

Şekil 1: Avrupa Ülkeleri Asgari Ücretleri

Kaynak: Eurostat - Monthly minimum wages - bi-annual data

Tablolardan da görüldüğü gibi yüksek enflasyon sebebi ile Türkiye’de tüketiciler mal alımında Avrupa ülkelerine kıyasla zor durumlar yaşamaktadır. Yaşanan ekonomik kriz insanların otomobil alımlarını da etkilemektedir. 2022 yılı Ocak-Kasım döneminde otomobil ve hafif ticari araç pazarı % 1,0 oranında azalmıştır. Türkiye otomobil ve hafif ticari araç toplam pazarı, 2022 yılı Ocak-Kasım döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %1,0 oranında azalarak 668.063 adet olarak gerçekleşmiştir. Otomobil satışları, 2022 yılı Ocak-Kasım döneminde geçen yıla göre % 2,4 oranında azalarak 505.886 adet olmuştur (Otomotiv Distribütörleri ve Mobilite Derneği, 2 Otomobil Satışları, 2 Aralık 2022 Basın Bülteni).

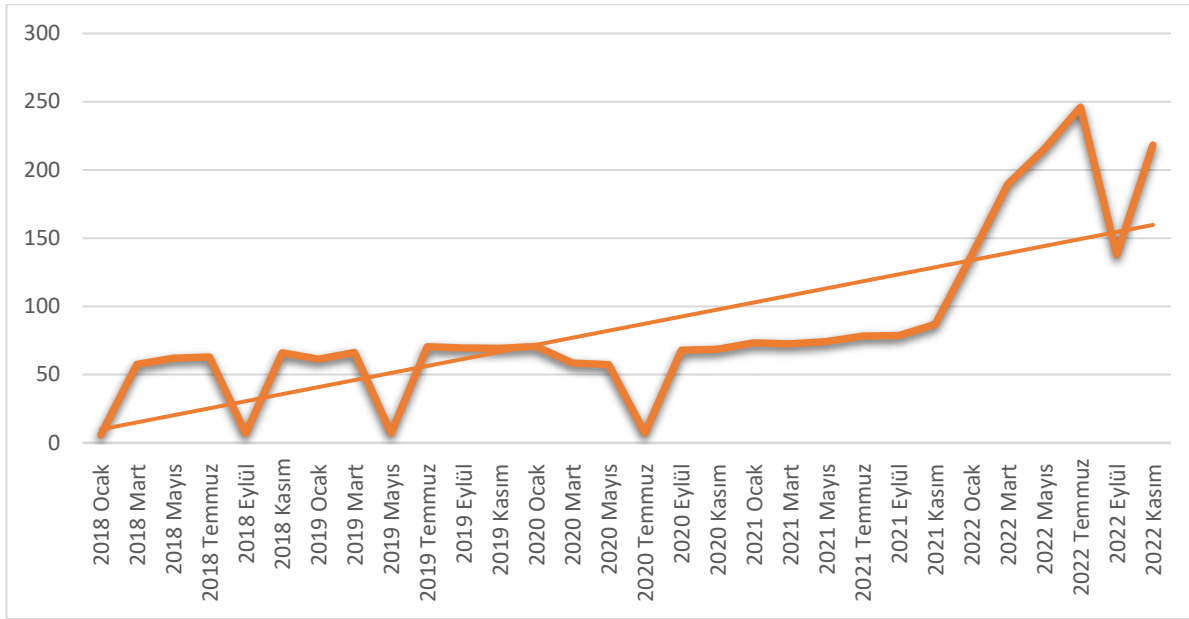
Otomobilin Fiyatı: Genel olarak tüketici davranışlarını etkileyen dört ana faktör vardır. Bunlar; kişisel faktörler, sosyolojik faktörler, psikolojik faktörler ve ekonomik faktörlerdir. Ekonomik faktörler açısından tüketici, kendi gelir sınırı içerisinde alacağı maldan en yüksek verimi almak istemektedir. Ekonomik etken tüketicinin satın alma davranışında önemli bir yer tutmaktadır. Finansal hareketlerin davranışsal ve nörolojik etkilere ne şekilde duyarlılık gösterdiğinin araştırılması fikrinden hareketle davranış ekonomisi ortaya çıkmıştır (Kurtoğlu, 2014). Ekonomi bilimi ile psikoloji bilimi arasındaki ilişki ifade edilirken davranış ekonomisi üzerinden bir tanımlama yapmak mümkün olabilmektedir. Psikoloji bilimi insan davranışlarını incelerken, davranış ekonomisi insanların ekonomik kararlarını incelemektedir. Bu yönüyle psikoloji ve davranış ekonomisi arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür (Rabin, 1998). İnsan davranışlarının ekonomik boyutları ekonomik olaylardır. Ekonomik olayların açıklanmasında nörolojiden faydalanma ile davranışsal iktisat ortaya çıkmıştır. Psikolojinin ekonomik olayları açıklamada yetersiz kalması davranışsal iktisada zemin hazırlamıştır. Artık ekonomik olaylar psikoloji yerine davranışsal iktisat çalışmalarıyla açıklanmaya başlamıştır (Soydal, Mızrak & Yorgancılar, 2010).

Yakıt Tüketimi: Aşağıdaki tabloda yıllar içerisinde ham petrol varil fiyatları (\$) ve Türkiye’de 2018 – 2022 ortalama benzin fiyatı gösterilmiştir.

Tablo 4: OPEC Ham Petrol Varil Fiyatı (\$)

Yıllar	Varil Fiyatı (\$)
1990	22.26 (\$)
1993	16.33 (\$)
1996	20.29 (\$)
1999	12.28 (\$)
2002	23.12 (\$)
2005	36.05 (\$)
2008	69.04 (\$)
2011	77.38 (\$)
2014	105.87 (\$)
2017	52.51 (\$)
2020	41.47(\$)
2021	69.72 (\$)
2022	105.06 (\$)

Kaynak: Statista / OPEC oil price annually 1960-2022 *2022 verisi ilk 6 aylık ortalama fiyattır.

Şekil 2: Türkiye’de Yıllara Göre Ortalama Benzin Fiyatı (TL)

Kaynak: TÜİK- Tüketici Fiyat Endeksi

Görüldüğü gibi yıllar içerisinde ham petrol varil fiyatları yükselmiş bu durum Türkiye’deki benzin fiyatlarına da olumsuz olarak yansımıştır. Yükselen enflasyon, Türkiye’nin ekonomik kriz nedeniyle asgari ücretinin Avrupa ülkelerine oranla düşük olması, ülkedeki ortalama benzin fiyatlarının da yükselmesi nedeniyle tüketiciler her mal alımında olduğu gibi otomobil alımında da ücret odaklı hareket etmek zorunda kalmışlardır.

Bakım Masrafı: Her periyodik bakım sonrasında ise değiştirilen bazı parçalar ve yapılan uygulamalar vardır. Değiştirilen parçaların fiyatları da ülkenin ekonomik durumu dolayısıyla değişim göstermektedir. Otomobil alıcıları, gelecekte oluşabilecek bakım masrafları göz önünde bulundurarak otomobil seçimi yapmak zorundadır.

Otomobil Alımında Performans Faktörünün Önemi

Tüketiciler içerisinde buldukları ekonomik kriz nedeni ile her mal alımında olduğu gibi otomobil alımında da hem ekonomik hem de performans düzeyi açısından kendileri için en uygun seçimi yapmak istemektedir. Yani performans ve ekonomik kriterleri birbirleri ile bağlantılıdır. Aracın performans özellikleri tüketici açısından önemlidir çünkü tüketici çok daha uzun ömürlü bir araca sahip olacaktır. Ayrıca tüketiciler daha verimli ve tatmin edici bir kullanım elde edecektir.

Motor Gücü: Aracın işlevini yerine getirebilmesine ek olarak araç içerisinde diğer parçalarla uyumlu bir şekilde çalışması gereken kısımlardan birisi de motordur. Araçların kalkışı, hızlanması ve en yüksek ulaşabileceği hızı anlamak açısından motor gücü önemlidir.

Motor Hacmi: Aracın sürüşteki performansı ve yakıt açısından motor hacminin etkisi büyüktür. Ayrıca yakıt tüketimini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Aracın motor hacmi daha yüksek ise araçtaki tüketilen yakıt miktarı da doğrudan artmakta ve aracın performanstaki verimliliği de yükselmektedir. Araçların yakıt tüketiminde birden fazla faktör bulunmaktadır. Aracın çekiş gücünü ölçen tork ve beygir gücüne ek olarak motorun hacmi de yakıt tüketimini önemli ölçüde etkilemektedir. Büyük motorlara sahip araçların yakıtın verimliliği daha düşük ancak performansı daha iyi olmakla birlikte küçük motorlarda bu durum tam tersidir. Ancak yine de motor hacminin büyük olduğu her aracın tork, beygir ve yakıt açısından en iyisi olduğu söylenemez. Gelişen teknoloji ile birlikte küçük motorlu bir aracın da tork, beygir ve yakıt tüketiminde avantajlı olduğu durumlar da bulunmaktadır. Motor hacminin büyüklüğüne oranla araçların vergilendirmesi de değişmektedir. Türkiye’de 2017’den önce ve 2018 itibari ile kaydettirilen araçların vergilendirmeleri birbirinden farklıdır. Türkiye’deki Motorlu Taşıt Vergi Sistemi’ne göre aynı yaş aralığına sahip olan ve hacmi 1300 cc ve altındaki araçlar için en düşük vergi ücreti talep edilmektedir. En yüksek vergi ücreti ise motor hacmi 4001 cc ve daha büyük motor hacmine sahip olan araçlardan talep edilmektedir. Ancak bu vergilendirme şekli hukuk alanında eleştirilmektedir. Vergilendirme sisteminde motorlu aracın değerinin dikkate alınmadığı, hasar almış bir aracın kendi değerinden fazla olarak vergilendirilmesi, aracın yaşı ve vergilendirmesi arasında meydana gelen tutarsızlıklar nedeniyle eleştirilmektedir.

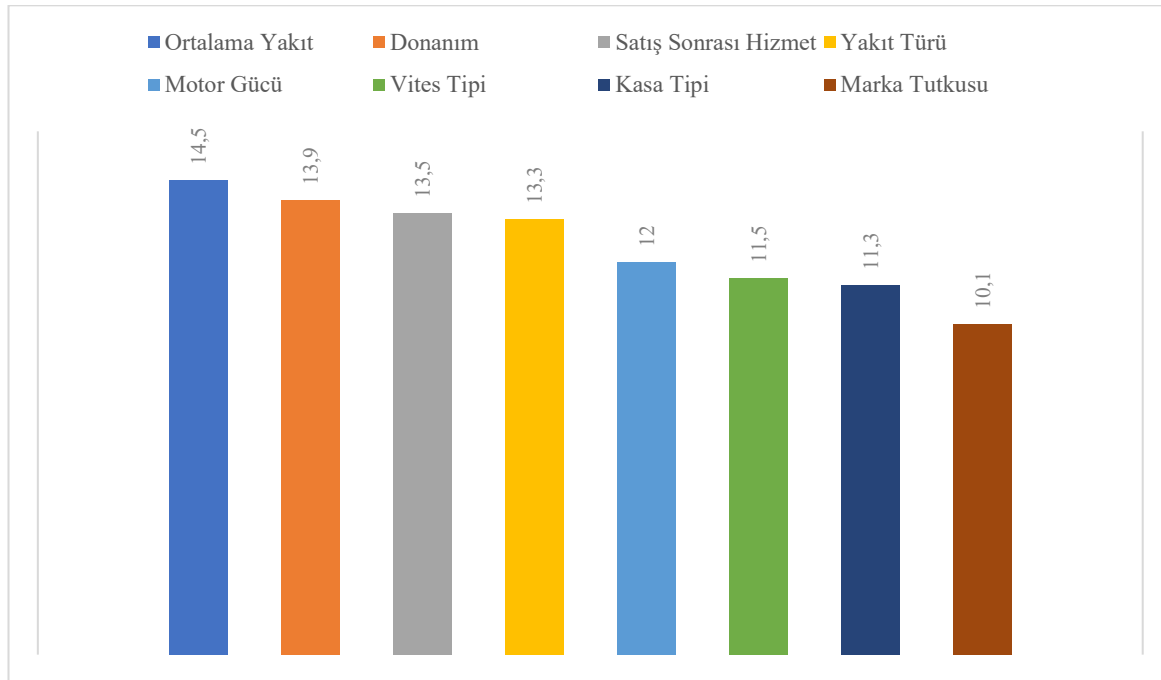
Şanzıman Tipi: Taşıtlarda şanzıman kullanımı tarihsel süreçte 3 vitesli şanzıman ile başlamış ve 4 vitesli şanzıman kullanımı ile ticarileşmiştir. Kullanılan motor kapasitelerinin, motor çalışma devirlerinin, yakıt enjeksiyon ve yanma sistemlerinin yıllar içinde gelişmesi sonucunda şanzımanların da geliştirilmesi gerekmiştir. Ağır ticari taşıtlarda 10-

24 yolcu otobüslerinde 6 – 12 gibi yüksek sayıda vitesler kullanılabilirken, binek otomobillerde genel olarak 4 ve 5 vitesli şanzıman kullanımı tercih edilmiştir. Son yıllarda ticari firmalar tarafından 6 – 7 ve 8 vitesli şanzımanların kullanılmaya başlanmıştır. 9 ve 10 vitesli şanzımanlar konsept araçlarda denenmekte ve teknolojik olarak Ar-Ge çalışmaları devam etmektedir. Bunun sebebi vites sayısı arttıkça motor gücünün daha verimli kullanılması ve yakıt tasarrufunun artmasıdır. Buna karşın vites sayısını artırmanın tasarımın karmaşılaşması ve kullanımı zorlaştırması gibi dezavantajları da mevcuttur (Aysal, 2014). Şanzımanın yakıt tüketimi açısından önemi büyüktür. Günümüzde, artan petrol fiyatları ve emisyon miktarını azaltan standartlar nedeniyle motorlu taşıtlarda yakıt tüketimi, en önemli çalışma alanı olmuştur. Bunun için içten yanmalı motorların yanında vites kutusu sistemlerinde de birçok teknolojik gelişmeler yaşanmaktadır. Çünkü motorlu taşıtlarda yakıt tüketiminin ana kaynağı, içten yanmalı motor olmasına rağmen motorun ne kadar yakıt tüketeceği, motor ile tekerlekler arasındaki etkileşime doğrudan bağlıdır (Köylü, 2017).

Otomobil Alımında Donanım Faktörünün Önemi

Donanım, aracın sahip olduğu teknolojileri ve özellikleri belirtmek için kullanılır. Sektörde standart olarak belirli özelliklerin sunulduğu donanım paketlerinin yanı sıra ilave ücret vererek özel donanım paketleri tercih edilmektedir. Bireylerin otomobil tercihlerini etkileyen faktörler değerlendirildiğinde, otomobil markasının tanınırlığı, tasarımın dikkat çekiciliği, iç ve dış donanımın zenginliği gibi faktörlerin bireyin otomobil tercihini etkilediği hatta tercih ettiği otomobilin markası ve tasarımına göre bireyin toplumsal statüsünün ilişkilendirildiği düşünülmektedir (Akal, Alpdoğan, Akat, 2019). Marka ve modeller arasında fiziksel donanım ve şekil yönüyle önemli ölçüde farklılıklar görülmektedir. Otomotiv sektöründe başarı elde etmek isteyen bir firmanın ürününün en yeni teknoloji ve en yüksek verim sağlarken, kesinlikle ve kesinlikle tasarım, renk, yarattığı his gibi emosyonel güçleri de kendinde toplaması şarttır (İncekara, Yılmaz, İncekara, 2019).

Karahan ve Dinç'in (2015) "Analitik Hiyerarşi Süreci Yaklaşımı ile Bölgesel Tercihlere Uygun Otomobil Seçimi" konulu çalışmalarında çok kriterli karar verme tekniklerinden Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) Yöntemi ile Diyarbakır ilindeki yetkili servislerin satış bölümünde çalışan kişiler ile gelişigüzel şekilde seçilmiş olan 120 otomobil kullanıcı üzerinde bir uygulama yapılmıştır. Çalışmanın amacı bölge koşulları dikkate alınarak en uygun otomobil seçimini yapmaktır. Amaca uygun şekilde kriterler ve alternatifler otomobil alanında uzman olan kişilerce belirlenmiş ve AHS yöntemiyle sıralama yapılarak bölgesel koşullara en uygun otomobil seçimi uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yer alan otomobil seçimi problemi için tanımlanan sekiz farklı kriter, ağırlıkları ve sıralamaları şu şekildedir (Karahan, Dinç, 2015).

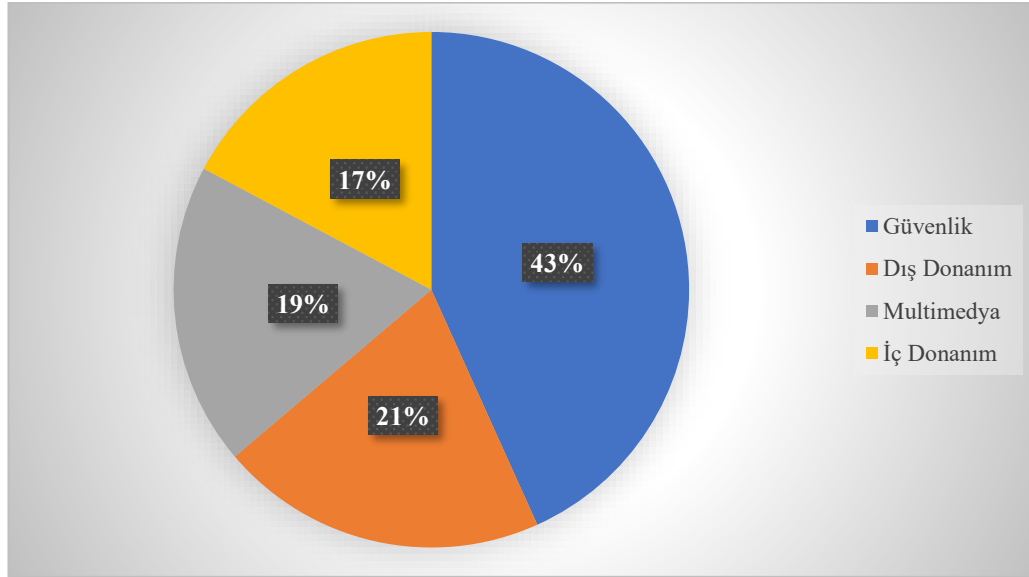

Şekil 3: Otomobil Seçiminde Etkili Olan Kriterler

Kaynak: Karahan ve Dinç, 2015

Akal, Alpdoğan ve Akat tarafından yapılan çalışmada (2019) İstanbul ilindeki erkek bireylerin otomobil alırken hangi özellikleri göz önünde bulundurdıkları orana bakıldığında güvenlik donanımları %41,7 ile ilk sırada yer almaktadır.

%21,4 ile multimedya ikinci sırada gelirken, %19,8 ile iç donanım üçüncü sırada gelmektedir. %17,1 oran ile dış donanım en son tercih edilen kriter olmuştur.

Şekil 4: İlk Dikkat Edilen Donanımsal Özellikler

Kaynak: Akal, Alpdoğan ve Akat, 2019

Bazı üreticiler ise satış politikası olarak donanım paketlerini ortadan kaldırarak tek bir paket üzerinden ilave ücret karşılığında ekstra donanımlar sunmaktadırlar. Şirketlerin yıllara sair olarak oluşturdukları marka değerleri de bu konuda etkili olmakta bazı markaların standart olarak sundukları donanımlar bazı markalarda ilave ücret karşılığında sunulmaktadır.

Kullanım Kolaylığı: Arslan otomobil alımında tüketici davranışını etkileyen faktörler adlı çalışmasında, tüketici davranışlarını etkileyen faktörlere ilişkin teorik bilgilerin devamında yaptığı uygulamada katılımcıların; işe gidip-gelmek, gezmek gibi amaçlarla otomobil satın almak istedikleri ve otomobillerin yaşamı kolay hale getiren, konforlu, güvenli ve özgürlük sağlayan ürün olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Ayrıca tüketicilerin, otomobili satın almadan önce markayı, satın alırken fiyatı ve satın aldıktan sonra da kullanım kolaylığını daha çok önemsedikleri sonucuna ulaşmıştır (Arslan,2003).

Dış Görünüm: Otomobil satın alımında müşteriler aracın teknik, pratik özelliklerine her ne kadar daha fazla dikkat etseler de taşıtın genel dış görünümüne ek olarak iç mekan tasarımı da göz önünde bulundurulmaktadır. Pazarı domine eden firmalar, genellikle aynı model tarzlarını ve dizayn parametrelerini genellikle benzer olacak şekilde çalışmaktadırlar. Hatta bu çalışma ortaklık seviyesinde devam etmekte, maliyetleri azaltmak amacıyla farklı firmalar aynı şasi üzerine, benzer üretimler dizayn ederek pazara sunmaktadırlar.

Konfora Yönelik Donanım: Otomotiv endüstrisi, iyileştirilmiş performans ve konfora sahip olan otomobile sahip olmak isteyen tüketicilerin her iki faktör için de sürekli artan talepleri ile karşı karşıyadır. Bu sebeple, sektörün önde gelen otomobil firmaları araç içi konforu önemli bir satış noktası olarak ele almakta ve kendilerini rakiplerinden ayırmanın bir yolu olarak kullanmaktadır. (Spake, Beatty. Brockman, Crutchfield, 2003).

Otomobil Alımında Servis Hizmetleri Faktörünün Önemi

Diğer sektörler gibi karlılarını en üst düzeye ulaştırmayı hedefleyen otomobil sektöründe satış sonrası hizmetler çok büyük önem taşımakta olup satış sonrası hizmetler içerisinde en önemli iki unsur araçların garantisi ve periyodik bakımındır (Drucker, 1946). Önemli rekabet aracı sonrası hizmetlerinde zincir uygulamalar yaygınlaşmaktadır. Otomotiv sektörünün satış sonrası hizmet yapılanması dünyanın farklı ülkelerinde gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar göstermektedir. (Bilgili, Özalp, Özalp, 2012)

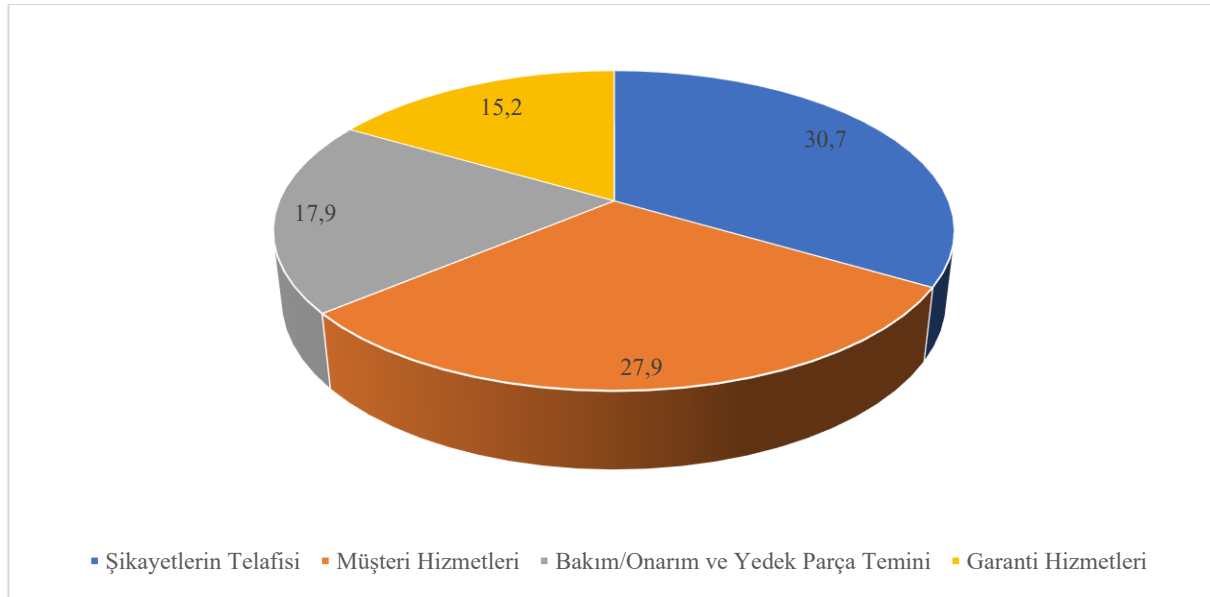
Satış sonrası hizmetler, müşterilerde tercih nedeni yaratmak, satış sonrasında da müşteri ile etkileşimde olarak müşteri ile ilişkiyi uzun dönemli kılmak, müşterinin markaya olan güvenini sağlamak/arttırmak, ürünle ilgili memnuniyet düzeylerini arttırmak ve bu sayede müşterilerin işletmeye olan bağlılıklarını sağlamak/arttırmak amacıyla sunulmaktadır. Günümüz rekabetçi pazar koşullarında, işletmeler müşterilerini elde tutmak için birçok farklı stratejiler uygulamaktadır (Bengül, 2018). Buna karşın otomobil alımında en önemsiz kriter olarak ise servis hizmetleri faktörü ortaya çıkmıştır. Buna sebep olarak günümüzde tüm markaların kurumsal değerlerini korumak için belirli ölçüde garanti ve servis sağlamayı baştan yükümlülük olarak kabul etmesi görülebilir. Yasal düzenlemeler de Türkiye genelinde satışı olan birçok marka için servis hizmetlerini yükümlülük olarak öngörmektedir. Otomotiv

firmaları müşterilerin istek ve beklentilerinin yerine getirilmesi için yasal yükümlülüklerle sahiptirler. Ayrıca servis hizmetleri firmaların satış ile beraber ikincil ana gelirini oluşturmaktadır. Dolayısıyla sağlanacak servis hizmetinin ülke genelinde yaygın olması firmanın karını da etkilemektedir.

Bu kapsamda firmalar mümkün olduğu kadar satış yaptıkları araçları garanti kapsamında kendi yetkili servis ağlarının içerisinde tutmaya çalışmaktadırlar. Bu da ücreti karşılığında ilave garanti verilmesini gündeme getirmektedir.

Teknik Destek: Otomobil alıcıları, yetkili servis ağının özelinde hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyetini etkilemesi sebebiyle teknik desteğin otomobil seçiminde önemli bir faktör olarak değerlendirirler.

Bilgi Paylaşımı: Bengül tarafından yapılan analizler sonucunda satış sonrası hizmet faktörünün otomobil alımından ziyade marka bağlılıklarını arttırdığı tespit edilmiştir. %30,7 ile en fazla etki oranına sahip olan birim satış sonrası müşteri hizmetleri olmuştur. %27,9 ile ikinci sırada gelen yetkili servis ağları hizmetlerinin ardından %17,9 ile bakım onarım – yedek parça temini hizmetleri yer almaktadır. %15,2 oranı ile müşterinin marka bağlılığı konusunda en az etkiye sahip olan ise garanti hizmetleridir.

Şekil 5: Marka Bağlılıklarına Satış Sonrası Hizmet Etkisi

Kaynak: Bengül, 2018

Garanti Politikaları: Garanti politikaları, tüketiciler için güven oluşturmaları sebebiyle otomobil alımında önemlidir. Örneğin General Motors'un kurduğu yeni otomobil şirketi Saturn, daha önce hiçbir otomobil şirketinin sunmadığı olağanüstü bir garanti sistemi başlatmıştır. Yeni bir Saturn otomobili alan bir kişi, eğer memnun kalmazsa otuz gün içinde otomobili iade edip parasını geri alabilmektedir. Görece olgunlaşmış bir pazarda, bu garanti sisteminin yarattığı güven ve servis programındaki diğer özellikler sayesinde Saturn pek çok otomobil şirketinden daha ön plana çıkmış oldu. Saturn müşterileri şirketlerine o kadar bağlılardı ki, beşinci yıl kutlamalarına iki bin kişinin katılması beklenirken tam kırk dört bin Saturn sahibi aile kutlamalara katılmıştır (Kotler, 1999).

Alan yazını taraması sonucunda, otomobil alımında aşağıdaki kriterlerin önemli olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5: Otomobil Seçim Kriterleri

Ana Kriterler	Alt Kriterler
(A1) Ekonomik	(A1.1) Otomobilin Fiyatı (A1.2) Yakıt Tüketimi (A1.3) Bakım Masrafı
(A2) Performansı	(A2.1) Motor Gücü (A2.2) Motor Hacmi (A2.3) Şanzıman Tipi
(A3) Donanım	(A3.1) Kullanım Kolaylığı (A3.2) Dış Görünüm (A3.3) Konfora Yönelik Donanım
(A4) Servis Hizmetleri	(A4.1) Teknik Destek (A4.2) Bilgi Paylaşımı (A4.3) Garanti Politikaları

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

AHP yöntemi 1988 yılında Saaty tarafından bulunmuştur (Saaty, 1988). AHP yöntemi, bir ölçüğe göre alternatifler için göreceli önceliklerini belirlemede kullanılır (Saaty, Kearns, 2014). Sıklıkla kullanılmakla beraber, AHP bazı zayıf yönleri sahiptir (Shah, Ikram, 2019):

- ✓ Dengesiz yargı ölçüğüyle uğraşma
- ✓ Kişinin yargısını bir sayıya çekmeyle ilgili belirsizlik ve belirsizliği kaldıramama
- ✓ Kesin olmayan sıralama
- ✓ Öznel yargıların sonuçlardaki yoğun etkisi

Bundan dolayı Bulanık AHP yöntemi uygulanmış ve otomobil alımı karar verme sürecinde bir önem sırası oluşturulmuştur. Bulanık AHP yönteminde, elemanlarının üyeliği 0 ile 1 arasındadır. 0 da üyelik bulunmaz iken 1 de tam üyelik söz konusudur. Bu çalışmada, otomobil alımında karar verme süreci için dört ana kriter belirlenmiş ve bu kriterler on markanın satış danışmanlarına değerlendirilmiştir. Türkiye’de otomobil alıcılarının hangi kriterleri önemsendiği sorusuna yanıt aranmıştır. Otomobil alımında önemsenen kriterler alan yazını taraması sonucunda belirlenmiştir. Bu kriterler, birbirlerine benzer veya yakın olacak şekilde kategorize edilerek ana kriterler oluşturulmuştur. Böylelikle hiyerarşik yapı oluşturulmuştur. Satış danışmanlarının bu kriterleri ait oldukları alt kriterlerle kıyaslamaları ve kıyas düzeylerini tespit etmesi istenmiştir. Değerlendirmeler sonucu karşılaştırma matrisleri oluşturulmuştur. Oluşturulan matrislerin ağırlıkları Fuzzymcdm yazılım aracıyla tespit edilmiş ve önem sıralamaları yapılmıştır (Holecek and Talašová, 2016). Oluşturulan matrislerin tutarlı olduğu gözlemlenmiştir.

BULGULAR

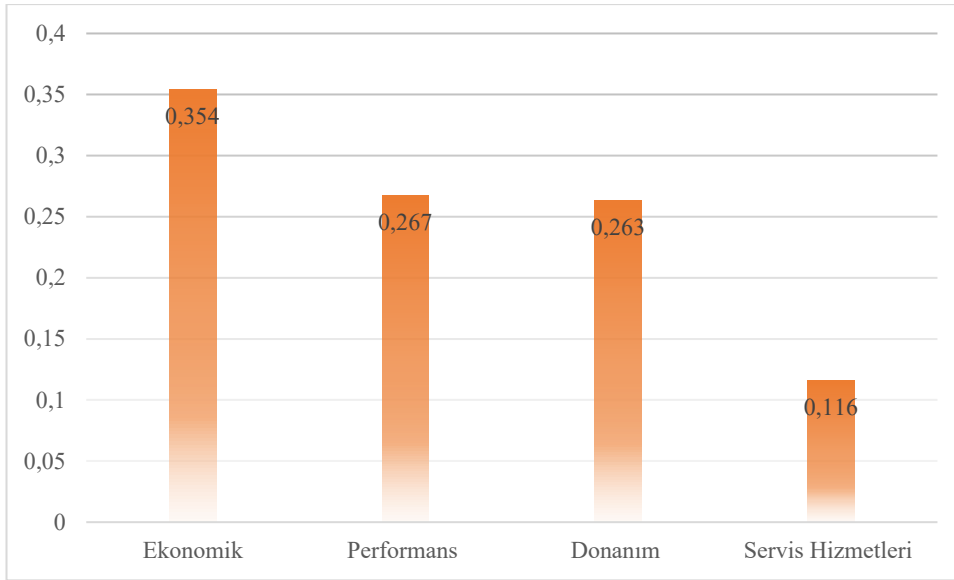
Ana Kriterlerinin Sıralanması

Tablo 6 ‘da ana kriter matrisi gösterilmiştir.

Tablo 6: Ana Kriter Matrisi

	A1	A2	A3	A4
A1	1 1 1	1,267 1,675 2,083	0,912 1,184 1,473	2,144 2,737 3,326
A2	0,480 0,597 0,789	1 1 1	0,922 1,061 1,196	2,144 2,785 3,464
A3	0,679 0,844 1,097	0,836 0,943 1,084	1 1 1	1,741 2,088 2,421
A4	0,301 0,365 0,500	0,289 0,359 0,467	0,413 0,479 0,574	1 1 1
Tutarlılık Testi: 0,012				

Otomobil alımında en önemli ana kriter, ekonomik kriteridir (0,354). Covid salgınının ortaya çıkması ile dünya ekonomisi ciddi ölçüde etkilenmiştir. Covid-19 salgınının küresel çapta patlak vermesi, ekonomilerde benzeri görülmemiş bir gerileme getirmiştir. Gelişmiş ekonomiler, yükselen ekonomiler ve diğer az gelişmiş ekonomiler sınırlarında giriş çıkış hareketliliğini kısıtlamak ve virüsün yayılmasını yavaşlatmak için gönüllü veya zorunlu önlemleri benimsemek zorunda kalmışlardır. Çok ihtiyaç duyulan bu çabalar, özellikle 2020’nin ilk yarısında dünya çapında üretimde keskin düşüşlere yol açmıştır. Dünya ekonomileri salgın yüzünden eşi görülmemiş olan bu krizle karşılaşırken, salgının etkisi bazı ülkelerde daha sert ve daha hızlı olmuştur (Karter, 2021). Türkiye de yaşanan bu ekonomik krizden payını almıştır. Artan döviz kurları ekonomideki mekanizmaları bozmuş ve yaşanan ekonomik kriz tüketicileri de etkilemiştir. Tüketiciler kriz sebebiyle bazı ihtiyaçlarındaki harcamalarını azaltmak ya da ihtiyaçlarını ertelemek durumunda kalmıştır. Kriz, otomotiv sektörüne de etki etmiştir. İnsanlar içinde buldukları ekonomik bunalım sebebiyle otomobil alımında ucuz marka arayışına girmişlerdir. Otomobil alımında ekonomik kriterinden sonra en önemli kriter performans kriteridir. Türkiye’de otomobil alımında sadece araçların maliyetinin uygun olması yetmemektedir. İnsanlar hem bütçelerine uygun bir araç aramakta hem de bu uygun aracın performans özelliklerinin kendileri için yeterli olmasını istemektedir. Performans ve ekonomi kriterleri bu sebeple birbiri ile ilişkilidir. Otomobil alımında üçüncü önemli kriter donanımdır. Otomobilin sahip olduğu özellikleri ve teknolojileri müşteriler için önemli olabilmektedir. Müşteriler açısından markanın tanınırlığı, dikkat çekiciliği, iç ve dış donanım zenginliği gibi özellikler önemli olmaktadır. Bazı müşteriler toplumsal statü kavramına önem vermektedir. Ayrıca müşterilerin otomobillerde aradıkları özellikler çok çeşitli olabilmektedir. Bu sebeple donanım alt kriteriyle beraber incelenecektir. Otomobil alımında en az önemli kriter servis hizmetleridir. Otomobil alımında diğer faktörlere ek olarak satış sonrası hizmetler de müşteriler için önemli olmaktadır. Alınan otomobilin garanti ve periyodik bakımları müşteriler açısından önemli olduğu kadar satışı gerçekleştiren şirket için de önemlidir. Satış sonrası hizmetler açısından şirketler rekabet sürecinde kendilerini ön plana çıkarabilmekte ve kurumsal değerlerini de korumaktadır. Bu sebeple servis hizmetleri alt kriteriyle beraber incelenecektir.

Şekil 6: Ana Kriterlerinin Dağılımı

Ekonomik Kriterlerinin Sıralanması

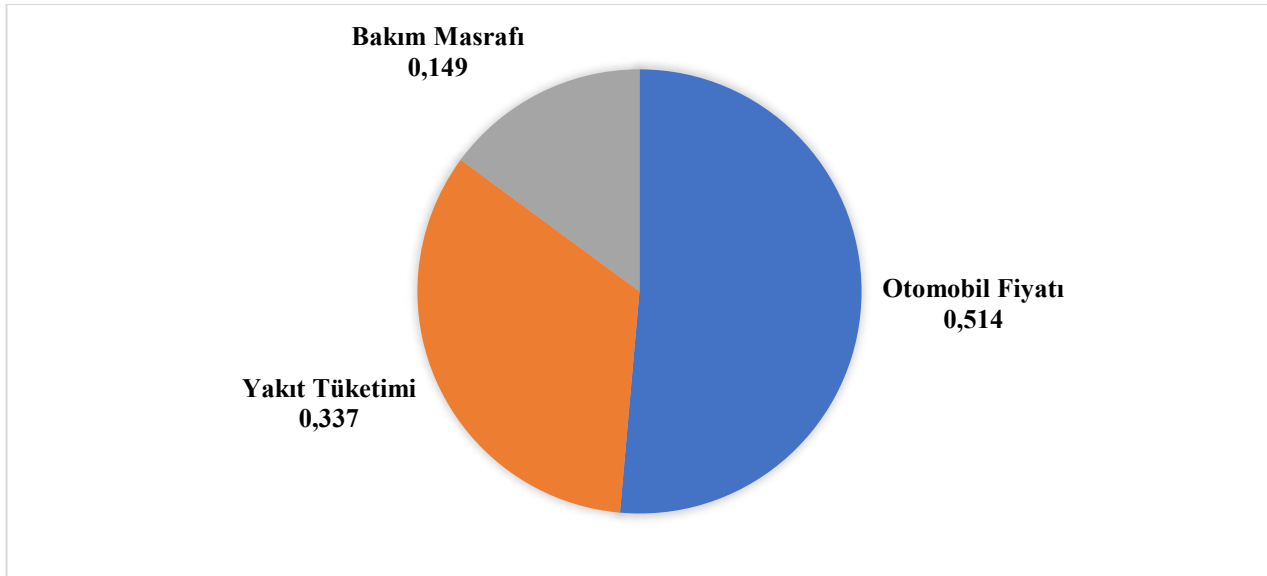
Tablo 7 'de ekonomik kriter matrisi gösterilmiştir.

Tablo 7: Ekonomik Kriter Matrisi

	A1.1	A1.2	A1.3
A1.1	1 1 1	1,320 1,718 2,169	2,491 3,056 3,566
A1.2	0,461 0,582 0,758	1 1 1	2,024 2,536 3,067
A1.3	0,281 0,327 0,430	0,326 0,394 0,494	1 1 1

Tutarlılık Testi: 0,013

Uzmanların değerlendirilmesi sonucunda da görüldüğü gibi tüketiciler ekonomik kriterinde en önemli alt kriteri, otomobilin fiyatı olarak belirlemiştir (0,514). Yaşanan kriz sebebi ile toplumdaki bireylerin gelir düzeyi etkilenmiş, bu durum bireyler üzerinde psikolojik baskıya sebep olmuş ve böylece bir mal alımında ilk dikkat ettikleri unsur ürünün fiyatı olmuştur. Otomobilin alım maliyeti, diğer maliyetlere nazaran tüketici tarafından birinci sıraya konmuştur. Tüketici birey olarak aldığı kararlarla kendi yaşamına yön verirken, hangi malların, ne kadar ve hangi metotlarla üretileceği, faktörler arası dağılımın nasıl yapılacağı, gelirin ihtiyaçların giderilmesinde nasıl kullanılacağı, tasarrufların nasıl değerlendirileceği gibi ekonomik kararları da etkileyecektir (Bakırcı, 1999). Dolayısıyla her mal alımında olduğu gibi otomobil alımında da tüketiciler ekonomik durumlarını göz önüne alarak tercih yapmak durumunda kalmışlar ve ilk dikkat ettikleri kriter satın alacakları otomobilin fiyatı olmuştur. Otomobil fiyatından sonra önem sırasında bir diğer dikkat edilen kriter ise yakıt tüketimi olmuştur (0,337). Motorlu taşıtların çalışmasında temel gider yakıttır. En temelde akaryakıt fiyatları küresel piyasaya göre belirlenmektedir. Dünyanın içerisinde bulunduğu ekonomik kriz akaryakıt fiyatlarına da yansımış bu durum bireyleri psikolojik açıdan baskı altına sokmuştur. Son olarak ekonomik kriterinde tüketicilerin önem sırasında en son göz önünde bulundurdıkları alt kriter bakım masrafıdır (0,149). Otomobillerin periyodik bakım ücretleri otomobilin markasına ve modellerine göre değişkenlik göstermektedir. Tüketiciler kendi ekonomik durumlarını da göz önünde bulundurarak önem sırasında en son kriter olarak bakım masrafını seçmişlerdir.

Şekil 7: Ekonomik Alt Kriterlerinin Dağılımı

Performans Kriterinin Sıralanması

Tablo 8 'de performans kriterinin matrisi gösterilmiştir.

Tablo 8: Performans Kriterinin Matrisi

	A2.1	A2.2	A2.3
A2.1	1 1 1	2,392 2,881 3,326	1,042 1,322 1,692
A2.2	0,301 0,347 0,418	1 1 1	0,558 0,678 0,827
A2.3	0,591 0,756 0,961	1,210 1,476 1,792	1 1 1
Tutarlılık Testi: 0,016			

Performans kriterinde en önemli alt kriter, motor gücüdür (0,486). Aracın işlevini yerine getirebilmesine ek olarak araç içerisinde diğer parçalarla uyumlu bir şekilde çalışması gereken kısımlardan birisi de motordur. Araçların kalkışı, hızlanması ve en yüksek ulaşabileceği hızı anlamak açısından motor gücü önemlidir.

Performans açısından tüketicilerin ikinci olarak göz önünde bulundurduğu diğer alt kriter şanzıman tipidir. (0,322) Motorda üretilen gücün tekerleklere kadar ulaştırılmasını sağlayan güç aktarma organları içerisinde şanzımanlar, taşıt performansında ve yakıt ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır. Şanzımanların çok sayıda çeşidi bulunmakla birlikte halen geliştirme çalışmaları hızla sürmektedir. Taşıt ve şanzıman fonksiyonel sistem olarak alınırsa vites sayısı, her bir vitesin dişli oranı ve bileşke vites oranı değerlendirilip, vites kutusu tasarımının nasıl olacağına karar verilebilir (Aysal, 2014). Farklı güç, hız, tork ve yol şartlarında taşıtların güvenli ve verimli bir şekilde çalışmasında şanzımanların önemli rolü bulunmaktadır. Şanzımanlar yalnızca taşıtlarda değil günlük hayatta torna gibi çeşitli takım tezgahlarında tork ve demir parametrelerinin ayarlanmasında da kullanılmaktadır (Aysal, 2014). Gemiler ve savaş uçakları dahil bütün motorlu taşıtlar, torku ve dönme yönünü değiştirebilmek için transmisyona gereksinim duyar. Şanzımanlar arasında fonksiyonlarına ve kullanım amaçlarına göre belirgin bir ayırım mevcuttur (Sancak, 2020).

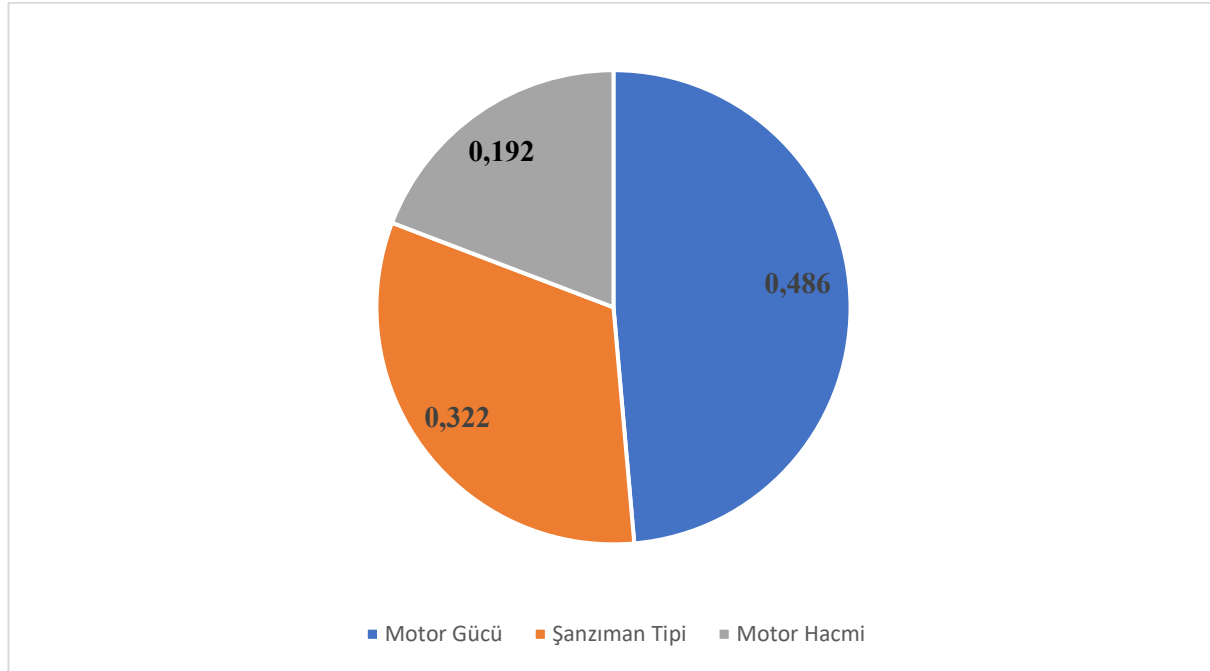
Otomotiv sanayisinde sürüş konforunun ve yakıt veriminin artırılması için çalışmalar artmıştır. Güç aktarma organı olarak şanzımanlar taşıtların performansında ve harcanan yakıtın ekonomisinde önemli role sahiptir. Güncel olarak çeşitli tiplerde şanzımanlar ve ilgili teknolojiler bir araca yerleştirildiğinde farklı performanslar oluşmaktadır (Lecher & Naunheimer, 1999). Elektronik kontrol sistemlerinin yaygın olarak kullanılmasıyla vites kutularında çeşitlilik artış göstermektedir. Farklı yapıdaki vites kutularında dişlilerdeki sürtünme kayıpları, yataklardaki sürtünme kayıpları ve dişlilerin yağa çarpmasıyla oluşan kayıplar vites kutusu verimlerini ciddi oranda etkilemektedir. Sürtünmenin en az olduğu direkt hareket iletiminde verim en yüksek değerdedir. Manuel şanzımanlar yaklaşık olarak %96,2 verime sahiptir ki, bu verim şanzımanlar için en yükseğidir. Güncel otomatik şanzımanların ise verimleri %86,3'ten daha yüksek değildir (Aysal, 2014).

Taşıt hızına bağlı yakıt tüketimi modelinin en çok kullanıldığı uygulamalar, vites değiştirme stratejilerinin belirlenmesi ve bu stratejilerin yakıt tüketimine etkileri ile ilgili çalışmalardır. Çünkü vites değişim stratejileri, tekerleğin dönme hızı veya momentini motor devrine göre ayarlaması nedeniyle taşıtın yakıt tüketimine direkt etkisi bulunmaktadır. Bu etkiler, tekerleklerin dönme hızları üzerinden taşıt hızında görülmektedir. Bu nedenle, sürüş sırasında motorun çalışma şartları, taşıt hızındaki değişim üzerinden vites çevrim oranları ile belirlenmektedir. (Naunheimer, Bertsche, Ryborz, Novak, 2011.) Böylece, minimum yakıt tüketimini sağlayarak istenilen çeki

momenti ve gücü belirlemek için vites değiştirme, taşıt hızına bağımlı yakıt tüketimleri ile seçilmelidir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, istenilen çeki kuvveti değişimini verebilen minimum yakıt tüketimini sağlayabilecek motor dönme hızı aralığı ile vites çevrim oranlarının belirlenmesidir. (Ivarsson, 2009.)

Sadece taşıt gücüne göre seçilen vites çevrim oranları, yakıt tüketimini arttırabilmektedir. Bunun nedeni, güce dayalı vites çevrim oranı seçimleri, motor çalışma şartlarında ani değişimlerine neden olabilmesidir. Ayrıca, yakıt tüketimi ve motor torkunun lineer olmayan karakteristikleri nedeniyle bu vites oranı seçimleri, motor çalışma şartlarındaki küçük değişimlere karşın yüksek hız istekleri nedeni ile büyük yakıt tüketimine neden olabilmektedir (Casavola, Prodi, Rocca, 2010 Ngo V.D., Navarrete, Hofman, Steinbuch, Serrarens, 2013). Bu nedenle yakıt kazançlı vites değişim stratejileri geliştirilirken minimum yakıt tüketiminin elde edildiği motor dönme hızı aralıkları belirlenmelidir (Mashadi, Lakeh, 2012). Vites değiştirme stratejilerinin yakıt tüketimine etkileri vites sayısına bağlı olarak da değişebilmektedir. Bunun nedeni, düşük vites sayısının, motorun gereğinden daha yüksek dönme hızlarında çalışması ve bu artış ile yakıt tüketimini arttırmasıdır (Eckert, Santiciolli, Costa, Alkmin, Dionisio, Correa, Dedini, 2015; Moskalik, Hula, Barba., Kargul, 2016).

Performans alt kriterleri arasında en az önemli alt kriteri motor hacmi gelmektedir (0,192). Büyük ve küçük motorlu olarak sınıflandırılabilen otomobiller motor hacminin türüne göre de değişiklik göstermektedir. Küçük hacimli bir motora sahip araç şehir içi kullanımlarında ve kısa mesafelerde daha fazla tercih edilmektedir. Büyük hacimli motora sahip araçlar ise tam tersi olarak ticari araçlarda ve yüksek performanslı araçlarda kullanılmaktadır.

Şekil 8: Performans Alt Kriterlerinin Dağılımı

Donanım Kriterinin Sıralanması

Tablo 9'da donanım kriterinin matrisi gösterilmiştir.

Tablo 9: Donanım Kriterinin Matrisi

	A3.1	A3.2	A3.3
A3.1	1 1 1	0,652 0,796 1,012	0,671 0,844 1,084
A3.2	0,989 1,255 1,534	1 1 1	1,149 1,379 1,663
A3.3	0,922 1,183 1,490	0,601 0,725 0,871	1 1 1

Tutarlılık Testi: 0,007

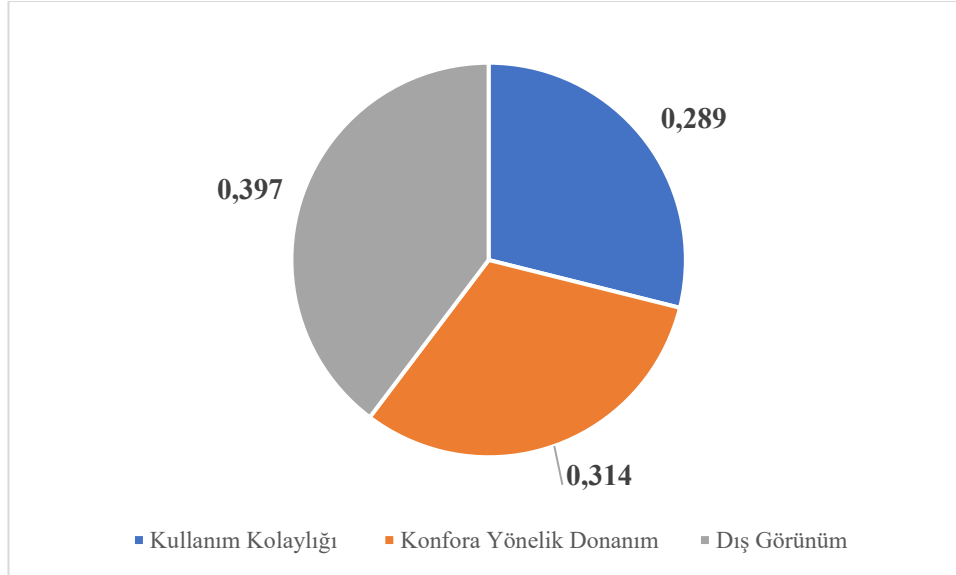
Donanım kriterleri arasında en önemli kriter dış görünümdür. Dış görünüm alt kriteri her ne kadar subjektif bir kriter olarak gözükse de otomobil tasarımlarında dönemsel trendler olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Genel olarak firmalar bir modeli yaklaşık 5-6 yıllık bir zaman zarfında büyük değişiklikler ile yenilemekte ve bu hususa kasa değişim denmekte, bu 5-6 yıllık süre zarfında ise ufak değişiklikler ile dizaynın güncelliğini sağlamaya çalışmakta, bu hususa ise makyaj denilmektedir.

Konfora yönelik donanım kriteri ikinci önemli donanım kriteridir. Konfor; müşteri güveni, sadakati ve memnuniyeti üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğundan firmalar rekabet avantajı yaratmak amacıyla otomobillerde konfor

faktörünü satış stratejisi olarak görmektedirler (Badem,2019). Konfor alt kriteri araçların çeşitli versiyonlarında farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Türk toplumunun otomobile karşı tavrında diğer toplumlardan ciddi farklar olmamasına karşın, toplumda kronik olarak mevcut olan gelir uçurumu ilk zamanlarda otomobilin sürekli olarak statü sembolü olarak görülmesini sağlamıştır. Otomobilin zaman içinde ülkede erişebilir maliyetlere ulaşması, her ne kadar statü algısını zayıflatacağı şeklinde düşünülse de otomotiv endüstrinin sürekli olarak yeni hedefler koyması günümüzde de otomobilin arzulan nesne konumunu sağlamlaştırmıştır. (Güneş, 2012). Bu toplumsal faktörlerin de etkisiyle en ekonomik fiyatlarda satışa sunulan ve otomobil satıcıları tarafından “baz” olarak adlandırılan versiyonlar konfor açısından en az donanıma sahip paketlerdir. Baz versiyon araçlarda genellikle ekstra hiçbir aksesuara yer verilmemektedir. Kullanıcıların sadece temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için sunulan bu paketler özellikle kurumsal kiralama şirketleri tarafından da oldukça fazla tercih edilmektedir. Baz versiyondan itibaren genel olarak üretici firmalar tarafından iki ya da üç donanım seviyesi belirlenmekte ve araçlar buna göre kategorize edilmektedir. Donanım paketi arttıkça aracın sunduğu konfor artmakta dolayısıyla da fiyatı yükselmektedir.

Kullanım kolaylığı alt kriteri açısından da son on yıl içerisinde devrimsel gelişmeler ortaya çıkmış, bazı otomobiller çitayı otonom sürüşe kadar yükseltmiştir. Otonom araçlar insan hatalarına bağlı kazaların yaşanmaması istenen yerlerde, geniş arazilerde, çiftçilikte, sağlık sorunları sebebiyle standart araç kullanımında zorlanmalarda kullanımı düşünülen araçlardır (Özarpa, Avcı, Kara,2021). Şerit takip sistemi, çarpışma önleyici, kör nokta algılayıcı, görüş kameraları, yaya algılama, sensörlü far ve cam silecekleri ve benzeri teknolojiler sürücüler için kullanım kolaylığı sağlamaktadır. Baz seviyesinden ziyade daha çok üst donanım seviyelerinde sunulan bu özellikler aracın fiyatına doğrudan etki etmektedir.

Şekil 9: Donanım Alt Kriterleri Dağılımı

Servis Kriterinin Sıralanması

Tablo 10’da servis hizmetleri kriterinin matrisi gösterilmiştir.

Tablo 10: Servis Hizmetleri Kriterinin Matrisi

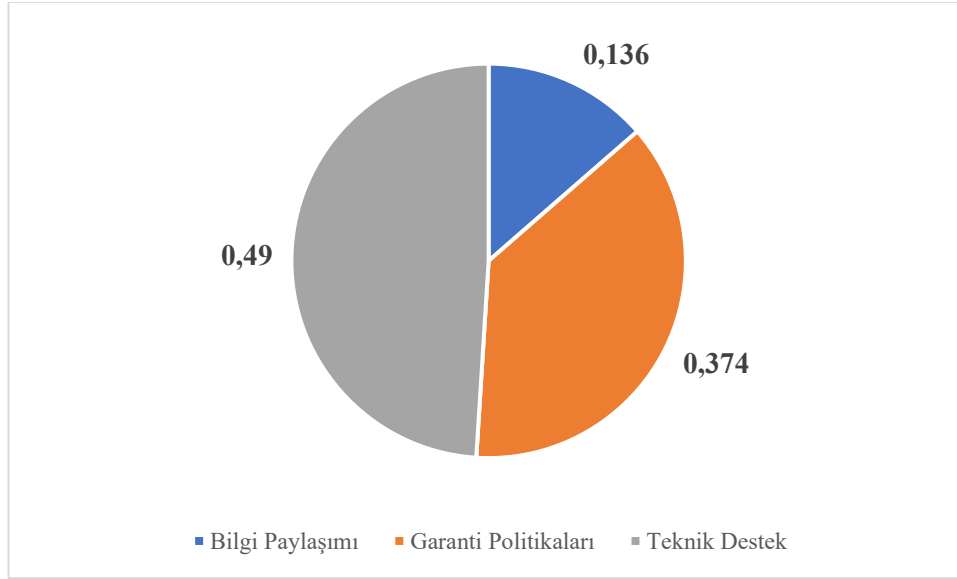
	A4.1	A4.2	A4.3
A4.1	1 1 1	2,462 3,323 4,095	1,091 1,415 1,835
A4.2	0,244 0,301 0,406	1 1 1	0,286 0,336 0,402
A4.3	0,585 0,743 0,933	2,024 2,391 2,781	1 1 1
Tutarlılık Testi: 0,006			

Teknik destek alt kriterinin incelenmesi markanın yaygın servis ağı ile ilişkilidir. Bir markanın teknik desteğinin ulaşılabilir olması hem alıcı hem de satıcı için önemlidir. Alıcı için önemi yetkili servis ağının özelinde hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyetini etkilemesidir. Satıcı için yetkili servis ağının genişliği verilecek hizmetten elde edilen gelirin artmasını sağlayacaktır. Teknik destek seviyesinin incelenmesi yapılırken örneklem ülkenin üç büyük şehrini kapsayacak şekilde alınmıştır.

Garanti politikaları ikinci önemli alt kriter olduğu tespit edilmiştir. Günümüzde firmalar en azı 2 yıl olmak üzere değişen garanti süreleri sunmaktadırlar. Buna ek olarak ise bazı firmalar belirli ücret karşılığında ilave garanti hizmeti

vermektedirler. Her iki garanti süreci de araçta olabilecek arızaların firma tarafından ücretsiz giderilmesini sağlayacağından tüketici için pozitif ayrıştırıcı bir etki yaratmaktadır. Garanti politikaları bu kapsamda standart olarak sunulan garanti politikaları ve bunu takip edecek şekilde ilave ücret karşılığında sunulan garanti politikaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Servis hizmetleri kriterleri içerisinde bilgi paylaşımının en az önemli alt kriter olduğu tespit edilmiştir. Bilgi paylaşımı alt kriteri firmanın talep edildiğinde bilgi paylaşımı seviyesini ve bu firmanın müşterideki hizmet kalitesi algısını sorgulamaktadır. Bu esasen subjektif bir ölçü olmakla beraber bazı markaların olumlu veya olumsuz anlamda oturmuş pozitif ve negatif algıları bulunmaktadır. Otomotiv dağıtım zincirinde yer alan üretici, sağlayıcı, yetkili satıcılar arasında yüksek teknolojiye dayalı iletişim pazar ve tüketicilere ait veri ve bilgilerin eş zamanlı olarak paylaşılmasına ve hizmet kalitesinin yükselmesine neden olmuştur. Geleneksel bilgi paylaşım araçları yerini internet ve benzeri güncel teknolojik araçlara bırakmıştır (Vurmaz, 2009).

Şekil 10: Servis Hizmetleri Alt Kriterleri Dağılımı

SONUÇ

Otomobiller artık insanların temel ihtiyacı haline gelmiştir. İnsanlar otomobil ihtiyaçlarını karşılamak için bazı kriterleri göz önüne almaktadırlar. Sonuç olarak bu kriterler ekonomik, performans, donanım ve servis hizmetleri olarak önem sırasına oturtulmuştur. Ekonomik kriteri en yüksek orana sahiptir. Tüm dünyadaki ekonomik krizden Türkiye de etkilenmiştir ve insanların her mal alımında olduğu gibi otomobil alımında da fiyat odaklı değerlendirme yapmasını zorunlu kılmıştır. Ekonomik kriterinin alt kriterlerinde ise yine ilk olarak müşteriler otomobilin fiyatını göz önünde bulundurmışlardır. Yakıt tüketimi ve bakım masrafları otomobil fiyatından geride kalmıştır. İkinci ana kriter performans ise ekonomik kriteri ile bağlantılıdır çünkü insanlar sahip oldukları bütçeye uygun araba ararken aynı zamanda performans olarak da kendilerine en uygun otomobili seçmek istemektedirler. Müşteriler performans kriterinin alt kriterinde ise ilk olarak motor gücünü seçmişler, şanzıman tipi ve motor hacmi ise sonrasında gelmiştir. Müşteriler için aracın kalkışı hızlanması, ulaşabileceği en yüksek hız önemlidir. Müşteriler için aracın sahip olduğu iç ve dış dizayn ve teknoloji de otomobil alımında önemli bir faktördür. Bazı müşterilere göre markanın tanınırlığı, tasarımın dikkat çekiciliği önemli faktörlerdir. Donanım kriterinin alt kriterlerinde ilk olarak kullanım kolaylığı seçilmiştir. İkinci olarak seçilen konfora yönelik donanım, müşteriler için önemli bir faktör olduğundan şirketler için bir rekabet alanıdır ve müşterilerin memnuniyeti ve sadakati açısından da önem arz eder. Dış görünüm ise alt kriterler arasında en az dikkat edilen faktördür. Servis hizmetleri ise müşterilerin otomobil alımında en son dikkat ettiği kriterdir. Alt kriterlerinde ilk olarak teknik destek yer almıştır. Bu kriter aslında servis ağı ile ilişkilidir. Müşteri için markanın teknik desteğine istediği her an ulaşabiliyor olması müşteri memnuniyeti açısından önemlidir. Bu alt kriterden sonra garanti politikaları ve bilgi paylaşımı gelmektedir. Yapılan çalışmaya bakıldığında otomobil alımı için müşteriler açısından en önemli kriter ekonomiktir. Covid – 19 nedeniyle dünyada meydana gelen krizden etkilenen Türkiye’de fiyatlar her alanda olduğu gibi otomotivde de yükselmiştir. Bu durum da tüketicileri otomobil alımında fiyat odaklı olmalarına yol açmaktadır.

KAYNAKÇA

Acaravcı, A. ve Öztürk, İ., Döviz Kurundaki Değişkenliğin Türkiye İhracatı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Çalışma, Review of Social, Economic & Business Studies, Vol.2, 197-206.

- Akal, M., Alpdoğan, H., Akat, A., (2019). İstanbul İli Erkek Cinsiyeti Otomobil Talebi Yapısı ve Tüketici Tercihlerinde Değişmeler. 15(2), 177-197.
- Arslan, K. (2003). Otomobil alımında tüketici davranışlarını etkileyen faktörler. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 2(3), 83-103.
- Aysal, F.E. (2014). Vites Kademesindeki Artışın Taşıta Olan Etkisinin Analizi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Badem, E., (2019). Otomobil Seçimi Kararında Tüketici Satın Alma Davranışını Etkileyen Faktörlerin Dematel Yöntemi ile Değerlendirilmesi. Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Bakırcı, F. (1999). Tüketici Karar ve Davranışlarını Belirleyen Faktörler ve İki Grup İlde Tüketim Fonksiyonları Mukayesesi. Basılmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Bengül, S.(2018), Otomotiv Sektöründe Sunulan Satış Sonrası Müşteri Hizmetlerinin Müşterilerin Marka Bağlılıkları Üzerindeki Etkisi: Kütahya İlinde Bir Uygulama, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 57, 238-252.
- Bilgili, B., Özalp, Z., & Özalp, B. (2012). Geleneksel Tamircilerden Zincir Servislere (Otomotiv Sektöründe Hizmet Kalitesi ve Müşteri Memnuniyeti Karşılaştırmasında Türkiye Örneği). 17. Ulusal Pazarlama Kongresi Bildiri Kitabı. s.(781-804).
- Casavola, A., Prodi, G., & Rocca, G. (2010, June). Efficient gear shifting strategies for green driving policies. In Proceedings of the 2010 American Control Conference (pp. 4331-4336). IEEE.
- Demirdöğen, O. ve Yorulmaz, R., (2020). Kovid-19 Salgınının Dünya Ekonomilerine Etkileri, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Ankara - TÜRKİYE ORSAM, 1-23.
- Eckert, J. J., Santiciolli, F. M., dos Santos Costa, E., e Silva, L. C. D. A., Dionísio, H. J., Corrêa, F. C., & Dedini, F. G. (2015). Fuel consumption reduction based on the optimization of the vehicle gear shifting strategy considering new gear ratios (No. 2015-36-0136). SAE Technical Paper.
- EUROSTAT (2022), <https://ec.europa.eu/eurostat/en/>
- Güneş, S. (2012). Türk Toplumunu ve Otomobil. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2012, Sayı:25, ss.213-230
- Güngör, İ. & İşler, D. B. (2005). Analitik Hiyerarşi Yaklaşımı İle Otomobil Seçimi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 1 (2), 21-33.
- Holecek, P., & Talašová, J. (2016). "A free software tool implementing the fuzzy AHP method", Proceedings of the 34th International Conference on Mathematical Methods in Economics, 6 Eylül 2016, 266-271, Liberec
- Ivarsson M., (2009). Fuel Optimal Powertrain Control for Heavy Trucks Utilizing Look Ahead, Masterof Science Thesis, Stockholm, Linköping Studies in Science and Technology, Thesis No. 1400.
- İncekara, B. , Yılmaz, E. & İncekara, R. (2019). Otomotiv Sektöründeki Satınalma Süreçlerinde Bireysel Tüketicilerin Tercihlerinin Analizi: Bir Anket Çalışması. Akademik Hassasiyetler , 6 (11) , 385-404 .
- Kabakçı Karadeniz, H. (2018). "Otomobiller Üzerinden Alınan Motorlu Taşıtlar Vergisinin Vergi Adaleti Açısından İncelenmesi", International Journal of Public Finance, Vol.3, No.2, pp. 193-204.
- Karaca, C., (2016). Türkiye'nin Güncel Ekonomik Mali Sorunları ve Politikaları, Ekin Yayınenevi, Bursa
- Karahan, M., Dinç, H. (2015). Analitik Hiyerarşi Süreci Yaklaşımı İle Bölgesel Tercihlere Uygun Otomobil Seçimi. Ege Üniversitesi 15. Üretim Araştırmaları Sempozyumu, 203-212
- Karter, Ç. (2021). Koronavirüs Salgınının Para Politikaları Üzerine Etkileri, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE), 8(3), 675-692.
- Köylü, H., (2017). Vites geçişlerine göre yakıt tüketiminin modellenmesi: Vites değiştirme stratejilerinin yakıt tüketimine etkilerinin analizi. Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University 32(3), 627-643.
- Kotler, P. (1999). Kotler ve Pazarlama: Pazarlama Yaratmak, Pazar Kazanmak ve Pazara Egemen Olmak. Ayşe Özyağcılar (Çev). İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Kurtoğlu R. (2014). Davranış Ekonomisi ve Nöro-Finans, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, Cilt: 16 Sayı: 2, 1-25.
- Lechner, G., & Naunheimer, H. (1999). *Automotive Transmissions Fundamentals Selection Design and Application*. Springer. .
- Mashadi B., Lakeh R.B., (2012). Fuel Economy Improvement Based on a Many-Gear Shifting Strategy, *International Journal of Energy and Environment*, 3 (4), 577-590.
- Moskalik A., Hula A., Barba D., Kargul J., (2016). Investigating the Effect of Advanced Automatic Transmissions on Fuel Consumption Using Vehicle Testing and Modeling, *SAE Int. J. Engines*, 9 (3). 1916-1928.
- Naunheimer H., Bertsche B., Ryborz J., Novak W., (2011). *Automotive Transmissions Fundamentals, Selection, Design and Application*, Second Edition, Springer-Verlag.
- Ngo V.D., Navarrete J.A.C., Hofman T., Steinbuch M., Serrarens A., (2013). Optimal gear shift strategies for fuel economy and driveability, *Proc IMechE Part D: J Automobile Engineering*, 227 (10), 1398–1413.
- Özarpa, C., Avcı, İ., Kara, S.A. (2021). Otonom Araçlar İçin Siber Güvenlik Risklerinin Araştırılması ve Savunma Metotları. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (31), 242-255.
- Rabin, M. (1998). Psychology and economics. *Journal of economic literature*, 36(1), 11-46.
- Saaty, T.L., 1988. What is the analytic hierarchy process?. In: *Mathematical Models for Decision Support*. Springer, pp. 109-121.
- Saaty, T. L., & Kearns, K. P. (2014). *Analytical planning: The organization of system (Vol. 7)*. Elsevier
- Sancak, S., (2020). Farklı Şanzıman Tiplerine Göre Araçlarda Performans ve Yakıt Tüketiminin Karşılaştırması, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Shah, S. A. A., Solangi, Y. A., & Ikram, M. (2019). Analysis of barriers to the adoption of cleaner energy technologies in Pakistan using Modified Delphi and Fuzzy Analytical Hierarchy Process. *Journal of Cleaner Production*, 235, 1037-1050.
- Soydal, H., Mızrak, Z., & Yorgancılar, F. N. (2010). Nöro Ekonomi Kavramı'nın İktisat Bilimi İçindeki Yeri, Önemi ve Bilimselliği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 214-240.
- Spake, D. F., Beatty, S. E., Brockman, B. K., & Crutchfield, T. N. (2003). Consumer comfort in service relationships: Measurement and importance. *Journal of Service Research*, 5(4), 316-332.
- TÜİK (2022), <https://www.tuik.gov.tr/>
- Vuramaz, Y. (2009). Hizmet Kalitesinin İyileştirilmesinde Kalite Fonksiyon Yayılımı Yaklaşımı ve Otomobil Servis Uygulaması, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ataması Yapılmayan Öğretmen Adaylarının Hissettikleri Umutsuzluk ve Tükenmişlik Duygusuna İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi

Examination of the Opinions of the Unassigned Preservice Teachers' Feeling of Hopelessness and Burnout

ÖZET

Türkiye’de yıllardır süregelen sorunlardan biri olan öğretmen atamaları bireylerde umutsuzluğa, çaresizliğe ve tükenmişliğe neden olmaktadır. Öğretmen adaylarının yaşadığı bu umutsuzluk, çaresizlik ve tükenmişlik duygusu uykusuzluk, depresyon, kalp rahatsızlığı, alerjik reaksiyonlar, kilo kaybı, yalnızlık, endişe, öfke nöbeti, korku ve hatta intihar gibi fiziksel, duygusal ve psikolojik problemlere yol açmaktadır. Bu araştırmanın amacı atama yetersizliği, eğitim fakültelerinin kontenjanının ihtiyaç duyulandan çok daha fazla olması, diğer fakültelele pedagojik formasyon verilmesi gibi sebeplerle ataması yapılmayan öğretmen adaylarının hissettikleri umutsuzluk ve tükenmişlik duygusuna ilişkin görüşlerini tespit etmek ve konuya ilişkin olası çözüm yolları bulmaktır. Nitel bir çalışma olan bu araştırmaya ataması yapılmayan 10 öğretmen adayı katılmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak elde edilmiş ve betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Bu bağlamda katılımcıların umutsuzluk ve tükenmişlik duygusu kavramlarını çaresizlik, beklentiye girmek, hayattan vazgeçme, endişe ve kaygı olarak ifade ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalar ataması yapılmayan tüm öğretmen adaylarının umutsuzluk ve tükenmişlik duygusunu yaşadıklarını göstermektedir. Bu çalışmalar ışığında, katılımcılara göre kontenjan sayılarının artırılması, ücretli öğretmenlik sisteminin son bulması, fen edebiyat fakültelerine pedagojik formasyon verilmemesi, KPSS’in ücretsiz olması atama sorununa bir nebze de olsa çözüm sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler Öğretmen Adayları, Atama, Umutsuzluk, Çaresizlik, Tükenmişlik

ABSTRACT

Appointment of teachers, one of the lasting problems in Turkey for years, causes hopelessness, desperation and burnout in individuals. This sense of hopelessness, helplessness and burnout experienced by teacher candidates leads to physical, emotional and psychological problems such as insomnia, depression, heart disease, allergic reactions, weight loss, loneliness, anxiety, tantrums, fear and even suicide. The aim of this research is to determine the opinions of the teacher candidates who were not appointed due to the inadequacy of appointment, the quota of education faculties being much higher than needed, and the pedagogical formation given to other faculties, about the feelings of hopelessness and burnout and to find possible solutions to the subject. 10 pre-service teachers who were not assigned participated in this qualitative study. The data were obtained by preparing a semi-structured interview form and analyzed by descriptive analysis method. In this context, it was concluded that the participants expressed the concepts of hopelessness and burnout as helplessness, not having expectations, giving up on life, worry and anxiety. Studies show that all teacher candidates who are not assigned experience feelings of hopelessness and burnout. In the light of these studies, increasing the number of quotas according to the participants, the end of the paid teaching system, the absence of pedagogical formation in science and literature faculties, and the fact that KPSS is free will provide some solution to the assignment problem.

Keywords: Preservice teacher, Appointment, Hopelessness, Desperation, Burnout

GİRİŞ

Günümüzün en büyük sorunlarından biri olan işsizlik problemi sadece vasıfsız elemanları değil üniversite mezunlarını da olumsuz yönde etkilemektedir. İş sahibi olmak bireye ekonomik güç sağlamanın yanı sıra kişinin özgüvenli ve kendini işe yarar hissetmesine de katkıda bulunduğu için son derece önemlidir. Bir insanın temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelire sahip olmaması hem kendine olan saygısını hem de özgüvenini zedeler (Darithy, Goldsmith ve Veum, 1997).

İşsizlik; kaygı, depresyon ve anksiyete bozukluğu gibi birçok psikolojik probleme yol açmaktadır. Bu süreç uzadıkça ruhsal hastalıklar artmakta, kişi özgüvenini ve yaşama sevincini kaybetmektedir (Feather ve Rowley, 1987). Yüksel (2003) tarafından yapılan çalışmalar işsizlik problemi karşısında ailelerin negatif tutum sergilemesinin ve toplum baskısının depresyona, kaygıya ve umutsuzluğa yol açtığını göstermektedir.

Kaygı, herhangi bir tehlike karşısında sorunlarla başa çıkmaya yarayan, duygusal, davranışsal ve fizyolojik değişiklikleri içeren bir savunma mekanizmasıdır (Senemoğlu, 2007). Hayat şartları, toplum, iş imkânı, stres gibi

Duygu Şenyer¹
Ahmet Üstün²

How to Cite This Article

Şenyer, D. & Üstün, A. (2023). “Ataması Yapılmayan Öğretmen Adaylarının Hissettikleri Umutsuzluk ve Tükenmişlik Duygusuna İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi”, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(66):3205-3210. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.70893>

Arrival: 04 June 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Öğretmen., MEB, Samsun, Türkiye

² Prof. Dr. Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Amasya, Türkiye

faktörler göz önünde bulundurulduğunda kaygının kültürden kültüre değiştiği görülmektedir (Craske, Hinton, Hoffman, Lavia, Lewis-Fernandes ve Patterson, 2010).

Umut, bir kişinin hayattan dilediği, amaç edindiği ve umduğu şeylerin gerçekleşeceğine olan inancı ve beklentisidir (İmamoğlu ve Yavuz, 2011). Umutsuzluk ise bireyin gelecekte beklenmesini yitirme, karamsarlığa kapılma ve yaşadığı durum karşısında çaresiz kalma hissidir (Vidinlioğlu, 2010). Başarısızlık duygusunu yaşayan bir kişinin gelecekte beklenmesini yitirmesi onu bir bilinmeze sürükleyip umudunu kaybetmesine sebep olmaktadır (Horney, 2007). Hedefe giden yolda karşılaşılan engeller bireyin yalnızlık, stres, kaygı, umutsuzluk ve tükenmişlik gibi hisler yaşamasına yol açmaktadır (Baş, 2010).

Tükenmişlik kavramı ise “*gücünü yitirmiş olma, çaba göstermeme durumu*” (TDK,2015) şeklinde ifade edilmektedir. Bu olgu son yıllarda özellikle çalışma hayatında en sık yaşanan sosyal bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Çiçek Sağlam, 2011). Tükenmişliğe neden olan asıl etmen insanları sürekli baskı altına tutan iş ortamı ve karşılaşılan başarısızlık duygusudur (Özdemir, 2015). Tükenmişliğin yorgunluk, bitkinlik, baş ağrısı, uykusuzluk, kalp rahatsızlığı, mide hastalıkları, ciltte oluşan alerjik reaksiyonlar, kilo kaybı ve ağrı gibi fiziksel belirtilerinin yanı sıra çabuk öfkelenme, çaresizlik, alınganlık, aile ve toplumsal çevreden uzaklaşma, kendini başarısız hissetme, ağlama krizleri gibi duygusal belirtileri de vardır. Tükenmişliğin psikolojik belirtileri ise hayal kırıklığı, özgüven problemi, endişe, yalnızlık, depresyon, umutsuzluk, ailevi problemler ve intihardır (Özdemir, 2015).

Ülkemizde yıllardır çözülemeyen en büyük sorunlardan biri de yetersiz öğretmen atamalarıdır. Öğretmen adayları üniversiteden mezun olduktan sonra kamu kurumlarında öğretmenlik yapabilmek için her yıl düzenlenen Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) ve Öğretmenlik Alan Bilgisi Testi’ne (ÖABT) ardından da sözlü sınava girmektedir. Sadece eğitim fakültesi mezunlarının değil pedagojik formasyon alan diğer fakülte mezunlarının da öğretmenlik mesleğini yapabiliyor olması, üniversitelerde kontenjanların azaltılmaması ataması yapılmayan öğretmen adaylarının sayısının her geçen gün daha da artmasına neden olmaktadır. Bu durum ataması yapılmayan öğretmen adaylarını umutsuzluğa sürüklemektedir (Akpolat, 2022). 2022 yılında yapılan Kamu Personeli Seçme Sınavı Eğitim Bilimleri oturumuna 421.140, Öğretmenlik Alan Testi’ne ise 341.917 öğretmen adayı girmiştir (ÖSYM, 2022). Sınava giren 421.140 öğretmen adayı arasından Temmuz ayında sadece 20.000 öğretmen ataması yapılmıştır (MEB, 2022). Ataması yapılmayan binlerce öğretmen adayı ekonomik sorunlarla ve toplumsal baskıyla yüz yüze gelmekte, yoğun strese, umutsuzluğa ve depresyona maruz kalmaktadır (Dusselier, 2005).

Türkiye’de 80 ilden 1127 ataması yapılmayan öğretmenin katıldığı anket sonuçları incelendiğinde, öğretmen adaylarından %38,33’ünün intihar etmeyi düşündüğü görülmektedir (Cumhuriyet.com, 2014). Şanlıurfa’nın Birecik ilçesinde 4 yıldır ataması yapılmayan öğretmen Murat K. hayatına son verirken Matematik öğretmenliği bölümünden birincilikle mezun olan fakat ataması yapılmayan Kevser öğretmen de intihar ederek yaşama veda etti (Tamgatürk.com, 2022). Bu örnekler gösteriyor ki depresyon ve umutsuzluğun yanı sıra yaşadıkları ekonomik sıkıntılar ve çevre baskısı da ataması yapılmayan öğretmenleri intihara sevk etmektedir (Kılıç ve Yılmaz, 2015).

Bu bilgiler ışığında; atamaların eşit ve adil bir şekilde yapılmaması sonucu işsiz kalan ya da kendi meslekleri dışında alanlara yönelmek zorunda bırakılan öğretmen adaylarının umutsuzluk, çaresizlik ve tükenmişlik hissine kapıldıklarını ve hatta intihara sürüklendiklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

Eğitim fakültelerine ayrılan kontenjanın ihtiyaç duyulandan fazla olması, fen edebiyat fakültesi öğrencilerine de pedagojik formasyon verilmesi, Milli Eğitim Bakanlığı’nın yeterince atama yapmaması sonucunda öğretmen adayları hem maddi hem de psikolojik problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Ataması yapılmayan öğretmen adaylarının yaşadığı bunalım ve umutsuzluk intihar sayılarının artmasına neden olmaktadır (Kılıç ve Yılmaz, 2015).

Bu nedenle bu çalışmanın amacı ataması yapılmayan öğretmen adaylarının hissettikleri umutsuzluk ve tükenmişlik duygusuna ilişkin görüşlerini tespit etmek ve olası çözüm yolları bulmaktır. Bu amaçla aşağıdaki problemlere cevap aranmıştır.

- ✓ Size göre umutsuzluk ve tükenmişlik duygusu nedir? Umutsuzluk ve tükenmişlik duygusu denilince aklınıza neler gelmektedir?
- ✓ Umutsuzluk ve tükenmişlik duygusu kavramı yerine hangi kavramları kullanırsınız?
- ✓ Öğretmen atamasının yapılmasını beklerken umutsuzluk ve tükenmişlik duygusu yaşadınız mı?
- ✓ Ataması yapılmayan öğretmen adaylarının hissettikleri umutsuzluk ve tükenmişlik duygusuna ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeline, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına ve verilerin analiz edilmesine dair bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Ataması yapılmayan öğretmen adaylarının yaşadıkları umutsuzluk ve tükenmişlik duygusuna ilişkin düşüncelerinin ve çözüm önerilerinin belirlenmesinin amaç edinildiği bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir.

Nitel araştırma, doğal ortama karşı hassas olan, bütüncül bir yaklaşımda bulunan, tümevarım yöntemiyle analiz eden ve esnek bir araştırma deseni sunan bir yaklaşımdır (Demirli, 2007).

Çalışma Grubu

Çalışma grubu ataması yapılmayan 10 öğretmen adayından oluşmaktadır. Katılımcıların kimlik bilgileri saklı tutulmuş ve katılımcılar K1, K2, K3... şeklinde kodlanmıştır.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Ait Özellikler

	Eğitim Seviyesi	Kıdem	Branş
Katılımcı 1	Lisans	3	Sosyal Bilgiler
Katılımcı 2	Lisans	2	Beden Eğitimi
Katılımcı 3	Lisans	2	Matematik
Katılımcı 4	Lisans	6	Okul Öncesi
Katılımcı 5	Lisans	2	İngilizce
Katılımcı 6	Lisans	1	Din Kültürü
Katılımcı 7	Lisans	2	Okul Öncesi
Katılımcı 8	Lisans	3	Sınıf Öğretmeni
Katılımcı 9	Lisans	4	Türk Dili ve Edebiyatı
Katılımcı 10	Lisans	3	Türkçe

Tablo 1 eğitim seviyesi açısından incelendiğinde çalışma grubunun tamamının lisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların %40'ı 2 yıllık, %30'u 3 yıllık, %10'u 1,4 ve 6 yıllık mezun öğretmen adaylarından oluşmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veriler araştırmacı tarafından açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak elde edilmiştir. Formdaki sorular temel alınarak katılımcılarla görüşülmüş ve rapor haline getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen bilgiler betimleyici bakış açısına göre incelenmiştir. Katılımcılara ait bilgiler sistemli bir şekilde kodlanmış ve yorumlanmıştır. Betimsel analizde veriler daha önceden tespit edilen kategori ya da boyutlara göre özetlenip yorumlanır.

BULGULAR

Elde edilen veriler araştırma sorularının ışığında analiz edilmiştir. Katılımcıların “Size göre umutsuzluk ve tükenmişlik duygusu nedir? Umutsuzluk ve tükenmişlik duygusu denilince aklınıza neler gelmektedir?”, “Umutsuzluk ve tükenmişlik duygusu kavramı yerine hangi kavramları kullanırsınız?”, “Öğretmen atamasının yapılmasını beklerken umutsuzluk ve tükenmişlik duygusu yaşadınız mı? Yaşadığınız hisleri kısaca anlatınız.”, “Ataması yapılmayan öğretmen adaylarının hissettikleri umutsuzluk ve tükenmişlik duygusuna ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir?” sorularına verdikleri cevaplar analiz edilmiştir. Bu bağlamda;

Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Ataması yapılmayan öğretmen adaylarının hissettikleri umutsuzluk ve tükenmişlik duygusuna ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla “Size göre umutsuzluk ve tükenmişlik duygusu nedir? Umutsuzluk ve tükenmişlik duygusu denilince aklınıza neler gelmektedir?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Elde edilen verilerin analizi yapıldığında umutsuzluk ve tükenmişlik duygusunun hayattan vazgeçme, geleceğe yönelik beklentilerin azalması, çaresizlik olarak tanımlandığı görülmüştür. Katılımcıların doğrudan vermiş oldukları ifadeler şu şekildedir;

K1: “Bu kavramları insanın hevesinin, isteğinin kalmaması, mental açıdan bitmek olarak özetleyebilirim.”

K5: “Umutsuzluk bana göre çaresiz olmak, elinin ayağının hiçbir şeye kalkmaması, sürekli endişeli ve gelecekte kaygılı olmaktır. Umutsuzluk ve tükenmişlik bana göre hayattan keyif almamak, seni mutlu edecek bir şeyin kalmamasıdır.”

K7: “Umutsuzluk her geçen gün daha da hayattan vazgeçmek ve beklentiye girmemektir. Tükenmişlik ise umutsuzluk duygusunun getirdiği bir bıkkınlık, bezginlik, yorgunluktur.”

K3: “Umutsuzluk geleceğe dair beklentilerimizin azalmasıdır. Tükenmişlik emeklerimizin karşılığı alınmadığında içsel olarak yaşadığımız enerji azlığıdır. Tükenmişlik duygusunun fazlalığının umutsuzluğa yol açtığını düşünüyorum.”

K8: “Geleceğe yönelik hayallerin tükenmesi, yaşamın amacının yok olması ve derin çaresizlik hissidir.”

Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Ataması yapılmayan öğretmen adaylarının umutsuzluk ve tükenmişlik duygusu yerine kullandıkları kavramları tespit etmek amacıyla “Umutsuzluk ve tükenmişlik duygusu kavramı yerine hangi kavramları kullanırsınız?” sorusu yöneltilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının bu kavramlar yerine daha çok hayattan vazgeçme, bıkkınlık, çaresizlik, yorgunluk ve hayal kırıklığı gibi kavramları kullandıkları tespit edilmiştir. Aşağıda bazı katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar yer almaktadır.

K9: “Çaresizlik, bıkkınlık, vazgeçiş kavramları kullanılabilir.”

K1: “Bu soruya kendi duygularımı düşünerek bu süreci bizzat yaşamış bir kişi olarak cevap vermem gerekirse bu kavramların yerine yorgunluk, bıkmışlık, hayal kırıklığı gibi kavramları kullanabilirim.”

K8: “İsteksizlik, ruh ölümü veya çaresizlik kavramlarını kullanabiliriz.”

K10: “Yorgunluk kavramı bu kavramların yerine kullanılacak en makul alternatif olabilir.”

Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Ataması yapılmayan öğretmen adaylarının yaşadıkları umutsuzluk ve tükenmişlik duygusunu tespit etmek amacıyla “Öğretmen atamasının yapılmasını beklerken umutsuzluk ve tükenmişlik duygusu yaşadınız mı? Yaşadığınız hisleri kısaca anlatınız” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Araştırmaya katılan tüm öğretmen adaylarının umutsuzluk ve tükenmişlik hissini yaşadığı belirlenmiştir. Katılımcıların bu soruya verdiği cevaplar şu şekildedir;

K1: “Bu kadar bilinmez, soru işaretinin olduğu bir ortamda üstüne bir de gelecek kaygısını ekleyince bu duyguların yaşanmasının neredeyse kaçınılmaz ve çok olası olduğunu düşünüyorum. Bu süreçte insan özellikle süreç uzadıkça mental açıdan çok yorulmaya başlıyor. Bu yorgunluk insanın hayatının neredeyse her kısmına sirayet ediyor.”

K5: “2 yıldır kendi memleketimde ücretli öğretmenlik yapıyorum. Çocuklar benim için sınav sürecinde bana iyi gelen tek şey diyebilirim. Fakat 2 senedir elimden geleni yapıyor olmama rağmen kontenjan yetersizliği nedeniyle atamam yapılmadı. Ben kendimi bu mesleğe ait hissediyorum. Ücretli öğretmenlikte bir hakkımızın olmayışı, tatillerde ücret kesilmesi, eşit şartlarda çalışıp farklı ücretlere tabii olmak vb. sorunlar nedeniyle çok değersiz hissediyorum.”

K2: “Elbette yaşadım. Atanabilmek için sürekli hayatımı erteliyorum. Sevdiğim şeylerden mahrum kalıyorum ana hala mükâfatını alamıyorum. Ekonomik özgürlüğümün olmayışı beni hayattaki çoğu eğlencede ve zevklerimden mahrum bırakıyor. Tükendiğimi hissediyorum.”

K9: “Evet yaşadım. Hala yaşıyorum. Atanamadığım her yıl aileme karşı kendimi daha da suçlu hissediyorum. Özel sektörde emeğimin karşılığını alamıyorum. Ekonomik açıdan aileme muhtaç oluyorum. Bu da beni umutsuzluğa ve tükenmişliğe sevk ediyor.”

K8: “Özellikle her sene ne ile karşılaşacağımız bilinmediğinden bir yokluk üzerine çalışıyormuş gibi hissediyorum. Sadece çalışırken değil günlük rutinleri bile bir dahaki sene yaparım diyerek erteliyorum. Atama olmadıkça hayatım erteleniyor. Bir yandan yapılan toplum baskılarını da acı acı hissedersiniz. Hal böyleyken kendinizi dünyanın en şanssız insanı hissedersiniz. Suyu olmayan nehirde kürek çırparken bulursunuz kendinizi.”

K10: “Yıllar boyunca verilen emeklerin sonuca erişmemesi sanki hiçbir şey doğru gitmeyecek, hep kaybedeceğiz hissi uyandırmıştı.”

Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Ataması yapılmayan öğretmen adaylarının yaşadıkları olumsuz duygulara dair çözüm önerisi sunmak amacıyla katılımcılara “Ataması yapılmayan öğretmen adaylarının hissettikleri umutsuzluk ve tükenmişlik duygusuna ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar çözüm önerisi olarak atama kontenjanlarının artırılmasını, fen edebiyat fakültelerine pedagojik formasyon verilmemesini, eğitim fakültelerinin kontenjanlarının azaltılmasını, ücretli öğretmenlik sisteminden vazgeçilmesini ve sözlü mülakatların kaldırılmasını ifade etmişlerdir. Katılımcılar soruya ilişkin doğrudan ifadeleri şu şekildedir;

K2: “Adil bir sınav uygulanırsa, kontenjan dağılımı eşit ve adaletli olursa, fen edebiyat fakültelerine verilen pedagojik formasyon hakkı tamamen kaldırılıp geri getirilmezse, düzenli olarak ihtiyacı karşılayacak atama yapılır ve ücretli kölelikten vazgeçilirse bu mesele çözülür.”

K1: “Süreçte çok belirsizliğin olduğunu ve şeffaflık olmadığını bunların da güvensizlik yarattığını düşünüyorum. Mülakatın adaletli olduğunu düşünmüyorum ve kalkması gerektiğini savunuyorum. Bunun yanında sınavla alakalı güvensizliğin giderilmesi gerektiğini düşünüyorum.”

K7: “Üniversitelerde ihtiyaç olmayan bölümler kapatılmalı, Milli Eğitim Bakanlığı ihtiyaca göre adil bir dağılımla atama yapılmalıdır. Mülakatlar kaldırılmalı ve ücretli öğretmenlik son bulmalıdır.”

K5: “Kontenjan sayılarının artırılması, üniversitede bölüm için ayrılan kontenjanın azaltılması, KPSS için belli bir miktar maddi destek sağlanması, KPSS'nin ücretsiz olması, ücretli öğretmenlik sisteminden vazgeçilmesi, öğretmenliğin mesleki itibarının artırılması...”

K9: “Güvenilir ve adil bir sınav sisteminin getirilmesi, MEB'in atama kontenjanını artırması, üniversitelerde ihtiyaç duyulan bölümlerin açılması, eşit işe eşit ücret mantığıyla ücretli öğretmenlik uygulamasından vazgeçilmesi, sözlü mülakatların kaldırılması biz öğretmen adaylarının yaşadığı umutsuzluk ve tükenmişlik duygusuna ilişkin çözüm olabilir.”

K10: “Hayatlarını bir alanda idame ettirmeyi hedefleyen insanların kendilerini bir boşlukta hissetmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir. Bunun için de gerekli olanın üzerindeki kontenjan kapatılmalıdır. Biriken sayılar erimeden yeni alm da yapılmamalıdır.”

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, ataması yapılmayan öğretmen adaylarının yaşadıkları süreçte hissettikleri umutsuzluk ve tükenmişlik duygusunun, bu duygularla başa çıkma yollarının ve karşılaştıkları problemlere ürettikleri çözüm önerilerinin ve öğretmen adaylarının görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada ulaşılan görüşler ataması yapılmayan 10 öğretmen adayının görüşme formundaki 4 soruya verdikleri cevaplardan oluşmaktadır.

Yapılan bu çalışmada ankete katılan ataması yapılmamış öğretmen adaylarının umutsuzluk ve tükenmişlik hissini benzer şekilde tanımladığı görülmektedir. Araştırma sonucuna göre öğretmen adayları umutsuzluğu ve tükenmişliği çaresizlik, bıkkınlık, vazgeçiş, hayal kırıklığı olarak tanımlamakta ve umutsuzluk, tükenmişlik kavramı yerine bu kavramları kullanmaktadırlar. İlgili alan yazın incelendiğinde benzer tanımların yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Cennery, Cheyne ve O'Connor (2000), umutsuzluğu geleceğin kötü şeyler getireceğine inanma, negatif beklenti içerisinde olma şeklinde tanımlamaktadır.

Elde edilen veriler bu çalışmaya katılan öğretmen adaylarının tamamının atama beklerken umutsuzluk ve tükenmişlik hissine kapıldıklarını, hayatlarını ertelemek zorunda kaldıklarını, yaptıkları hiçbir şeyden zevk alamadıklarını, ekonomik özgürlüğe sahip olamamanın toplum baskısına ve utanca neden olduğunu göstermektedir. Bu probleme ilişkin daha önce yapılan araştırmalar da bu sonucu destekler niteliktedir. Ataması yapılmayan öğretmen adaylarının yaşamdan aldıkları doyum düşük iken yaşadıkları umutsuzluk düzeyi yüksektir (Aydoğan, Işıklar ve Şar, 2012).

Bu çalışmaya katkıda bulunan öğretmen adayları yaşadıkları umutsuzluk ve tükenmişlik duygusunun çözümü için adil bir sınav sisteminin getirilmesinin, atamalarda kontenjan sayısının artırılırken üniversitelerde eğitim fakültelerinin kontenjanlarının azaltılmasının, ücretli öğretmenlik sisteminin tamamen kaldırılmasının, fen edebiyat fakültelerindeki pedagojik formasyon uygulamasına son verilmesinin, sözlü mülakatlardan vazgeçilmesinin büyük önem taşıdığını dile getirmişlerdir.

Bu bilgiler ışığında şu önerilerde bulunulmuştur; öğretmen atamalarında özellikle son yıllarda artan düzensizliğin, plansızlığın ve adaletsizliğin önüne geçilmelidir. Milli Eğitim Bakanlığı atama kontenjanlarını belirlerken adil olmalı, sözlü mülakat uygulamasından vazgeçilmeli, öğretmenler sadece eğitim fakültesi mezunu olmalı, KPSS'den herhangi bir ücret talep edilmemeli, öğretmen adayları sanatsal, sosyal ve kültürel etkinliklerle desteklenmeli, ücretli öğretmenlik sistemi son bulmalı, öğretmenlerin mesleki itibarları geri verilmelidir. Ancak bu olumsuzluklar ortadan kalkarsa öğretmen adaylarının yaşadığı umutsuzluk ve tükenmişliğe çare bulunabilir.

KAYNAKÇA

Akpolat, T., Öğretmen adaylarının umut düzeylerinin atanamama kaygısına etkisinde sosyal güven ve memnuniyetin aracı etkisi. Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi. 5(1)18.

Baş, L. (2010). öğretmen adaylarının saldırganlık ve umutsuzluk düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak).

- Demirli, C. (2007), e-portfolyo öğretim sürecinin öğrenenlerin tutumları ve algıları üzerine etkisi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, Elazığ.
- Dusselier, L., Dunn, B., Wang, Y., Shelley il, M. C., & Whalen, D. F. (2005). Personal, health, academic, and environmental predictors of stress for residence hall students. *Journal of American college health*, 54(1), 15-24.
- Goldsmith, A., Veum, J. R. ve Darity, W. (1997). Unemployment, joblessness, psychological well-being and self-esteem: Theory and evidence. *Journal of Socio-Economics*, 26 (2), 133-158.
- Horney, K. (1999). *Çağımızın Nevrotik Kişiliği*, Çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Matbaası, 4. Basım.
- <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/atamasi-yapilmayan-murat-ogretmen-yasamina-son-verdi-1903832?ysclid=lhk8ambcon238755865>
- <https://www.osym.gov.tr/TR,24039/2022-kpss-lisans-genel-yetenek-genel-kultur-egitim-bilimleri-alan-bilgisi-ve-oabt-sinav-sonuclarina-iliskin-sayisal-bilgiler.html>
- <https://www.tamgaturk.com/ogretmenler-intihar-ediyor/43574/>
- <https://www.tdk.gov.tr/tdk/>
- İmamoğlu, A. ve Yavuz, A. (2011). Üniversite gençliğinde dini inanç ve umutsuzluk ilişkisi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 13 (23), 205-244.
- Kılıç, M. Ve Yılmaz, B., Kamu Personeli Seçme Sınavı'na hazırlanan öğretmen adaylarının umutsuzluk ve sosyal destek düzeyleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 2-3.
- Lewis-Fernández, R., Hinton, D. E., Laria, A. J., Patterson, E. H., Hofmann, S. G., Craske, M.G. ve Liao, B. (2010). Culture and the anxiety disorders: Recommendations for DSM-V. *Focus*, 9(3), 351-368.
- O'Connor, R. C., Connery, H. & Cheyne, W. M. (2000). Hopelessness: The role of depression, future directed thinking and cognitive vulnerability. *Psychology, Health & Medicine*, 5 (2), 155-162.
- Rowley, K. M. ve Feather, N. T. (1987). The impact of unemployment in relation to age and length of unemployment. *Journal of Occupational Psychology*, 60, 323-332.
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gönül Yayıncılık.
- Şar, A.H., Işıklar, A. ve Aydoğan, İ. (2012). Atama bekleyen öğretmen adaylarının yaşam doyumunu yordayıcı değişkenlerin incelenmesi. *MAKÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*. 23: 257 – 271.
- Vidinlioğlu, S.Ö. (2010). Orta Öğretim Öğrencilerinin Benlik Algısı ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişki. (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya).
- Yüksel, İ. (2003). İşsizliğin psiko-sosyal sonuçlarının incelenmesi (Ankara Örneği). *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4 (2), 21-38.

Okul Yönetiminde Uzmanların Yeri*

The Place Of Experts In School Management

ÖZET

Okul yönetiminde uzmanların yeri oldukça önemlidir. Uzmanlar, okul yönetimine katkı sağlayarak, öğrenci başarısını artırmak, öğretmenlerin ve diğer personelin performansını iyileştirmek, öğrenci ve veli memnuniyetini artırmak gibi hedeflere ulaşmada önemli bir role sahiptir. Okul yönetiminde uzmanlar, eğitim kurumlarının başarısını artırmak ve kaliteyi yükseltmek için çok değerli bir kaynaktır. Öğrenci odaklı bir yaklaşımla, ekip çalışması ve güçlü liderlik becerileriyle okul yönetimine katkı sağlarlar.

Eğitim kurumlarının etkin bir şekilde işleyebilmesi ve öğrenci başarısını artırabilmesi için okul yönetimi oldukça önemlidir. Okul yönetimi, öğretmenlerin, öğrencilerin ve diğer personelin uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlayarak eğitim ortamının kalitesini artırır. Bu noktada, okul yönetiminde uzmanların rolü oldukça değerlidir ve büyük bir öneme sahiptir.

Okul yönetimi, eğitim kurumlarının düzenli bir şekilde işlenmesini sağlamak, öğrencilerin başarısını artırmak ve eğitim kalitesini yükseltmek için hayati bir rol oynar. Bu süreçte okul yöneticileri, öğretmenler, öğrenciler ve velilerle etkileşim halindedir. Ancak, okul yönetimi sürecinde uzmanların katılımı ve desteği de büyük önem taşımaktadır. Okul yönetiminde uzmanların yeri ve rolü, birçok farklı alanı kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uzman, Eğitim, Yönetim.

ABSTRACT

The place of experts in school management is very important. Experts have an important role in achieving goals such as increasing student success, improving the performance of teachers and other staff, and increasing student and parent satisfaction by contributing to school management. School management experts are an invaluable resource to increase the success and quality of educational institutions. They contribute to school management with a student-oriented approach, teamwork and strong leadership skills.

School management is very important for educational institutions to function effectively and increase student success. School management improves the quality of the educational environment by ensuring that teachers, students and other staff work in harmony. At this point, the role of experts in school management is very valuable and has a great importance.

School administration plays a vital role in ensuring that educational institutions operate in an orderly manner, increasing the success of students and improving the quality of education. In this process, school administrators interact with teachers, students and parents. However, the participation and support of experts in the school management process is also of great importance. The place and role of specialists in school management covers many different fields.

Keywords: Expert, Education, Management

GİRİŞ

Eğitim sisteminin en önemli unsuru, insan kaynağıdır. Eğitim sisteminin başarısı, onu işletecek insanların niteliğine bağlıdır. Hiçbir eğitim sistemi, onun içinde görev alan insanların niteliklerinin üstünde bir hizmet ve ürün üretemez. Bu nedenle eğitim sistemi içinde görev alacak insan kaynaklarının niteliği, üretilecek hizmet, ürün ve sonuçların niteliği yönünden son derece önemlidir. Türk milli eğitim sisteminde öteden beri ileri derecede bir uzmanlaşma sistemi gelişmemiş olup sistem içinde belirli statü ve görevlere atanmada, temelde öğretmenlikle ilgili yeterliliklere sahip olmak yeterli sayılmıştır. Bu nedenle de eğitimde insan kaynakları denince akla hemen öğretmen gelmektedir (Şişman ve Taşdemir, 2008: 110).

Uzmanlaşma toplumların ve örgütlerin yaşamasını sağlayan etkenlerden biri olmuştur. Toplumda görev ve statü, uzmanlaşma ile doğru orantılıdır. Örgütte ise, işbölümü, daireleşme, merkezden ve yerinden yönetim gibi kavramların uygulanmasına uzmanlaşma yön verir (Bursalıoğlu, 2010:167).

Adnan Öksüz¹
Nesrettin Mutlu²
Cengiz Bicek³
Erdal Tekin⁴

How to Cite This Article

Öksüz, A., Mutu, N., Bicek, C. & Tekin, E. (2023). "Okul Yönetiminde Uzmanların Yeri", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(66):3211-3213. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.70962>

Arrival: 07 June 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye

² Müdür Yardımcısı, MEB, Diyarbakır, Türkiye.

³ Okul Müdürü, MEB, Diyarbakır, Türkiye

⁴ Müdür Yardımcısı, MEB, Diyarbakır, Türkiye

Uzmanlığın Tanımı ve Önemi

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde Uzman “bir bilim kolunda özel ve derin bilgisi olan kimse” olarak tanımlanmıştır. Meydan Larousse sözlüğünde de “kendini özel olarak bir çalışma alanına veren kimse” olarak tanımlanmıştır. Uzman belirli bir programda yeterli kazanmış olankimsedir. Eğitim Uzmanı öğretmen ve öğrencilere danışmanlık yaparak okulda daha iyi bir eğitim ortamının yaratılmasına yardımcı olan ve eğitimde uzmanlık kazanmış olan kişidir (Duman, 1988:29).

Bursalıoğlu'na göre (2010: 169) Uzman, belli bir programda bilgili ve becerili olan kimsedir. Yapım uzmanı ve süreç uzmanı olarak iki tür uzman vardır. Çağımızda insanlar daha çok süreçlere göre uzmanlaşmaktadırlar. Bu eğilim örgütte genellikle süreçlere göre daireleşmeyi meydana getirmiştir. Örgüt amaçlarının gerçekleşmesi çeşitli süreç uzmanlarının katılmasını gerektirdiğinden, bu süreçler amaçlan gerçekleştirici araçlar olarak görülebilir. Eğitim örgütlerinde uzmanlaşma ve daireleşmenin bu yönde gelişmesi gerekir. Eğitim yöneticiliği, plancılığı, programcılığı gibi dallar gerçekte birer süreç uzmanlığıdır.

Eğitim Örgütünde Uzmanların Yeri

Bürokratik örgütlerde uzmanlar genellikle bütün basamaklarda bulunurlar. Yöneticiler de bunların çalışmalarını anlamaya çalışırlar. Artık bir yöneticinin en önemli görevi, önüne getirilen bir problemi, hangi uzman veya uzmanlara vereceğini bilebilmesidir. Örgütün başarısı, bir yandan dışarıda yetişen bu uzmanların becerilerine, diğer yandan içeride yükselen üst yöneticilerin tutumuna bağlıdır (Bursalıoğlu, 2010:170).

Örgütte yönetici ve uzman olarak iki tür insan vardır. Yöneticinin görev yetki ve sorumluluğu, uzmaninkinden önce gelir. Eğitim düzenimizde tarafsız kararların alınabilmesi ve verimin artması, eğitim uzmanları ve hizmetlerinin bu düzene girmesiyle olanaklıdır. Hâlbuki bugünkü eğitim örgütlerimiz ve özellikle bunların merkezi olan Bakanlık, böyle uzmanlar ve hizmetlerden yoksun bulunmaktadır (Bursalıoğlu, 2010:171).

Klasik kurama göre uzmanların ast düzeyinde bulunacağı kabul edilmiştir. Ast terimi iki anlamda kullanılır. Birincisi, yöneticinin etrafındaki uzman danışmanları gösterir. Uzmanlaşmış bilgi ve becerilere sahip olan bu grup, yöneticiyi engellemeye değil desteklemeye çalışmalıdır. Bunlar yöneticiye özellikle teknik kararların verilmesine yardımcı olurlar. İkinci anlamda ast terimi, örgütte görevsel özellik gösteren belirli eylemlerde bulunan gruplar için kullanılır. Bu gruplar örgüt amaçlarının gerçekleşmesine yardımcı bulunurlar, fakat amaçlardan herhangi birini simgelemezler (Bursalıoğlu, 2010:172).

Okul Yönetiminde Uzmanların Rolü

İyi Kadrolanmış bir okulda, eğitimin değişik dallarında uzmanlaşmış kimseler bulunacaktır. Örneğin; plancı, programcı, rehber gibi uzmanlar, özellikle politika kararlarının alınmasına katılmak isteyeceklerdir. Okul yöneticisi, bu katılmanın olumlu derece ve koşullarını hem sağlamak, hem kontrol etmek zorundadır. Uzmanların yönetim ile olduğu kadar, kendi aralarında yaratmaları gereken işbirliği, bu katılma eyleminin başarısına bağlıdır. Demek ki, okul yöneticisinin bu konudaki sorumluluğu, böyle uzmanların okul yapı ve işlemindeki yerini dikkatle açıklığa kavuşturmasıdır (Bursalıoğlu, 2010:174).

Bir bilimdeki uzmanlık alanları genellikle birbirine geçerli olduğundan, okul yöneticisinin eğitimdeki uzmanlık alanlarına yabancı olmaması gerekir. Bu yüzden, ileri memleketlerde yetiştirilen eğitim yöneticisi, planlama, program geliştirme, rehberlik, ölçme ve değerlendirme, eğitimin sosyal temelleri gibi uzmanlık alanlarının her birinde birkaç saat kurs almak zorundadır (Bursalıoğlu, 2010:175).

Eğitim Uzmanı Yetiştirme Sisteminin Sorunları

Duman'a göre (1988: 34) Merkez örgütünde eğitim uzmanlığı kadrolarında bulunanların çoğunluğunun öğretmen olması «Meslekte Esas Öğretmenliktir» sloganının ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir. Sonuçta uzun yıllar öğretmenlik yapan bir kişinin uzmanlık yeterliğini kendiliğinden kazanacağı ve bu yetiştirmeyi kazanan herkesin eğitim uzmanlığı yapabileceği görüşü yaygınlaşmıştır. Dikkate değer diğer bir nokta da merkez örgütündeki eğitim uzmanı kadrolarından şube müdürü olarak yararlanılmasıdır. Bunun nedeni gerçekte eğitim uzmanının görevi olan politika ve amaçların saptanması, planlanması, örgütlenmesi, eşgüdümlemesi gibi konularda karar vericiye danışmanlık hizmeti sunmanın, doğrudan yönetici tarafından yapılmasının beklenmesidir. Yani sözü edilen hizmetlerin, yöneticinin yapması gereken işler içinde kabul edilmesidir. Merkez örgütündeki bu durum henüz uzmanlığın önemini kavranmadığını göstermektedir. Oysa yönetici her şeyi bilen, her şeyi yapması gereken bir insan değildir. Ülke çapındaki eğitim sorunlarını çözmek için alınacak kararlarda, uygulanacak politikalarda başarıya ulaşmak için bu konuda uzmanlık eğitimi görmüş insanların bilgilerine gereksinim vardır. Burada yöneticiye düşen görev hangi uzmandan nerede yararlanılması gerektiğini bilmesidir.

Çelik'e göre (1991: 46) Eğitim sistemimiz birtakım alt sistemlerden meydana gelmiş büyük bir sistemdir. Bu sistem geleceğin insan tipini yetiştirme gibi önemli bir görevi yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu derecede önemli bir görevin başarılı olarak yürütülmesi, eğitim sistemimizin direksiyonunu büken eğitim yöneticilerimizin yeterliklerine bağlıdır. Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de kamu kaynaklarından eğitime ayrılan pay ilk sıralarda gelmektedir. Kamu kaynaklarının rasyonel olarak kullanımından birinci derecede eğitim yöneticisi sorumludur. Böylesine önemli rolleri etkili bir şekilde yerine getirebilmesi için eğitim yöneticisinin yetiştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

SONUÇ

Okul yönetiminde uzmanlar, politika ve planlama süreçlerinde önemli bir rol oynarlar. Eğitim politikalarını analiz eder, okulun hedeflerine uygun stratejiler belirler ve bu stratejileri hayata geçirecek politikaları oluştururlar. Ayrıca, okulun gelecekteki hedeflerine ulaşmak için planlar yaparlar ve bu planların uygulanmasını takip ederler. Uzmanlar, deneyimleri ve bilgileriyle okul yönetimine yol gösterir ve okulun başarısını artırmak için etkili stratejiler geliştirir.

Uzmanlar performans değerlendirmesi süreçlerine katkıda bulunurlar. Öğretmenlerin ve diğer okul personelinin performanslarını izler, değerlendirir ve geri bildirim sağlarlar. Performans standartlarını belirler, öğretmenlerin gelişimine yardımcı olacak eğitim programları düzenler ve etkili pedagojik yaklaşımları teşvik ederler. Bu şekilde, okuldaki öğretim kalitesi artar ve öğrenci başarısı yükselir. Uzmanlar, öğretmenlerin güçlü yönlerini vurgular ve gelişim alanlarını belirleyerek bireysel destek sağlar.

Uzmanlar eğitim programlarının tasarımı ve revizyonunda etkili bir rol oynarlar. Okulun müfredatını oluştururken öğrencilerin ihtiyaçlarına ve hedeflerine odaklanırlar. Yeni öğretim materyalleri ve teknolojileri tanıtır, ders programlarını planlar ve öğrencilerin daha etkili bir şekilde öğrenmelerini sağlayacak yöntemler geliştirirler. Uzmanlar, eğitim programlarını sürekli olarak gözden geçirir ve geliştirir, böylece öğrencilerin güncel bilgi ve becerilere sahip olmalarını sağlarlar.

Uzmanlar öğrenci yönetimi ve rehberlik hizmetlerinde önemli bir rol oynarlar. Öğrenci disiplin politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında etkili bir şekilde yer alırlar. Öğrenci davranışını izler, uygun müdahaleleri planlar ve öğrencilerin akademik ve kişisel gelişimlerini desteklemek için rehberlik hizmetleri sunarlar. Kariyer planlaması, psikolojik danışmanlık ve akademik yönlendirme gibi konularda öğrencilere yardımcı olurlar. Böylece, öğrencilerin potansiyellerini keşfetmelerine ve başarılı bireyler olarak gelişmelerine destek olurlar.

Uzmanlar ilişkilerin ve iletişimin güçlendirilmesinde önemli bir rol oynarlar. Okulun paydaşları arasında etkili iletişim ağları kurarak öğrenci, öğretmen, veli ve yönetim arasında işbirliğini teşvik ederler. Velilere yönelik toplantılar, seminerler ve etkinlikler düzenleyerek velilerle aktif iletişim sağlarlar. Aynı şekilde, toplumla işbirliği içinde olur ve okulun yerel toplumla entegrasyonunu sağlarlar. İyi ilişkiler ve iletişim, okulun başarısı için kritik bir faktördür ve uzmanlar bu sürecin yönetilmesinde önemli bir rol oynarlar.

Son olarak, uzmanlar kaynak yönetimi konusunda da önemli bir görev üstlenirler. Okulun bütçesini planlar, kaynakları etkin bir şekilde yönetir ve tedarik zinciri yönetimini sağlarlar. Teknoloji altyapısının geliştirilmesi, eğitim materyallerinin temini ve diğer kaynakların kullanımı konusunda stratejik kararlar alırlar. Uzmanlar, okulun maddi kaynaklarını optimize ederek öğrenci ve öğretmenlerin ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamaya çalışırlar.

Sonuç olarak, okul yönetiminde uzmanların yeri oldukça önemlidir. Politika ve planlama, performans değerlendirmesi, eğitim programlarının tasarımı, öğrenci yönetimi ve rehberlik, ilişkiler ve iletişim, kaynak yönetimi gibi alanlarda uzmanların katkıları, okulların başarısını artırmak ve eğitim kalitesini yükseltmek için kritik bir öneme sahiptir. Okul yönetimi uzmanları, deneyimleri, bilgileri ve liderlik becerileriyle okullarda etkin bir şekilde rol alır ve eğitim kurumlarının gelişimine önemli katkılarda bulunurlar.

KAYNAKÇA

Aydın, Ayhan. (1988). Eğitim Uzmanı Yetiştirme Sisteminin Sorunları. *Eğitim ve Bilim*, 18 (94), 63-67.

Bursalıoğlu, Ziya. (2010). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*. Ankara : Pegem Akademi.

Çelik, Vehbi. (1990). Eğitim Yöneticisinin Yetiştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 14 (75), 45-51.

Çelik, Vehbi. (1991). Eğitim Yöneticisinin Yetiştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 15 (80), 43-47.

Duman, Ahmet. (1988). Türk Eğitim Sisteminde Uzman ve Uzmanlık Sorunu. *Eğitim ve Bilim*, 12 (69), 29-35.

Şişman, Mehmet., & Taşdemir, İbrahim. (2008). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*. Ankara : Pegem Akademi

URL-1: <https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12> Erişim tarihi : 12.10.2019

Hizmetiçi Eğitimlerin Uygulanması Sürecinde Yaşanılan Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Çözüm Önerileri

Teachers' Opinions and Solutions Regarding The Problems Faced During The Implementation of In-Service Trainings

ÖZET

Sürekli değişen bilgi ve teknolojinin olduğu bu çağda her çalışan gibi öğretmenlerin de kendini güncel tutmasının en önemli yolu hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesidir. Hizmet içi eğitimler düzenli olarak her alanda olduğu eğitim alanında da değişen şartlara göre düzenlenmeli ve bütün eğitim çalışanlarının değişen şartlara uyum göstermesi sağlanmalıdır.

Hizmet içi eğitimlerle ilgili yapılan birçok çalışma bulunsu da, çalışmamızda olduğu gibi bir sorun tespiti ve çözüm önerisi getirilmesi bu araştırmalarda pek amaçlanmamıştır. Araştırmamız bu yönüyle benzer çalışmalarda farklı olduğu gibi bundan sonra bu alanda yapılacak çalışmalara da ışık tutacaktır.

Araştırmamız Samsun ilinin 4 merkez ilçesinde son 2 yılda hizmet içi eğitim alan öğretmenleri örneklem olarak seçmiş olup 38 öğretmenden geri dönüşler alınmıştır. Uzman görüşünden yararlanarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu 38 öğretmene uygulanmış ve hizmet içi eğitim sürecinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlere ulaşılmıştır.

Araştırmamız, hizmet içi eğitimlerde yaşanan en önemli sorunun hizmet içi eğitimin düzenlendiği tarihin öğretmen ve okul için uygun bir zaman olmadığı görülmektedir. Bunun yanında bazı eğitimlerin yeterince iyi planlanmadığı, içerik olarak eğitimlerin yetersiz olduğu, gerekli ekipmanların eğitim alanında bulunmadığı ve öğretmenlerin hizmet içi eğitimlere katıldığı için ek ders kaybı yaşadıkları gibi sorunlar da araştırma sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Bu sorunlara öğretmenler; hizmet içi eğitimlerin ders saatleri dışında yapılması, eğitimlerin uzmanlarca hazırlanması, eğitimlerin uzmanlarca verilmesi, gerekli ekipmanların eğitim alanında hazır bulundurulması ve öğretmenlerin hizmet içi eğitimleri katıldığı için mali ya da sosyal hak kaybı yaşamamaları gibi çözümler getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hizmet İçi Eğitim, Eğitim, Çözüm Önerisi

ABSTRACT

In this era of constantly changing information and technology, the most important way for teachers to keep themselves updated, like every employee, is to organize in-service training. In-service trainings should be organized according to the changing conditions in the field of education as well as in every field, and it should be ensured that all training personnel adapt to the changing conditions.

Although there are many studies on in-service training, it has not been aimed to identify a problem and propose a solution as in our study. In this respect, our research is different from similar studies and will shed light on future studies in this field.

In our research, teachers who have received in-service training in the last 2 years in 4 central districts of Samsun have been selected as a sample group and feedback has been received from 38 teachers. The semi-structured interview form, which has been prepared by using expert opinion, has been applied to 38 teachers and opinions on the problems experienced during the in-service training process and solution suggestions have been obtained.

Our research shows that the most important problem experienced in in-service training is that the date when in-service training is organized is not a suitable time for teachers and schools. In addition, problems such as that some trainings are not planned well enough, that the trainings are insufficient in terms of content, that the necessary equipment is not available in the training area, and that teachers experience additional course fee loss because they participate in in-service training have also emerged in the results of the research. The teachers have offered some solutions for these problems such as conducting in-service training outside of class hours, having trainings prepared and taught by experts, making necessary equipment available in the training area, and preventing losses of financial or social rights because teachers participate in in-service trainings.

Keywords: In-Service Training, Training, Solution Proposal

GİRİŞ

Her geçen gün artarak devam eden bilgi ve teknoloji ile nitelikli insan gücüne olan ihtiyaç artmaktadır. İnsanların bu hızlı değişimlere ayak uydurabilmesinin en önemli yolu ise öğrenmenin hayat boyu devam etmesiyle sağlanabilir.

Günümüzde bilgi, bireylere aktarılan bir unsur olmaktan ziyade yaşam içinde kullanılan bir değer olarak görülmektedir. Bilginin bu derece önemli görüldüğü ve temel üretim faktörü kabul edildiği toplumlara bilgi toplumu denilir. Bilgi toplumlarında insanlar değişim merkezlidir ve yenilikleri takip eder. İnsanların kendi gelişimlerini takip etmesi önemsenir ve bireylerin üretken, özerk, yaratıcı ve girişimci bireyler yetiştirilmesi hedeflenir. Her meslek örgütünün bu toplumsal düzen içerisinde varlığını sürdürebilmesi ve büyüebilmesi için gelişmelere ayak uydurması gerekir. Bunun için meslek çalışanlarının hizmet içi eğitimler yoluyla bilgi, beceri, tutum ve yeterliklerinin güncellenmesi ve gelişimlerinin sağlanması

Zehra Gül Köycü¹
Ümmet Öngör²
Çetin Çiftçi³
İsmail Yanar⁴

How to Cite This Article

Gül Köycü, Z., Öngör, Ü., Çiftçi, Ç. & Yanar, İ. (2023). "Okul Yönetiminde Uzmanların Yeri", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(66):3214-3219. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.71014>

Arrival: 11 June 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Okul Müdürü, MEB, Samsun, Türkiye

² Okul Müdürü, MEB, Samsun, Türkiye

³ Müdür Yardımcısı, MEB, Samsun, Türkiye

⁴ Öğretmen, MEB, Samsun, Türkiye

şarttır. Şüphesiz ki bir ülkenin en önemli zenginliği, iyi yetişmiş insan gücüdür. Bu nedenle günümüzde hizmet içi eğitimler gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerin en temel önceliği haline gelmiştir (Öztürk ve Sancak, 2007).

Eğitim Kavramı ve Önemi

En bilinen tanımıyla eğitim, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir(Başaran, 1984). Tanımdan da anlaşılacağı üzere eğitim bir değişim sürecidir. Kişinin bilgi, beceri, yetenek ve davranışlarında istenilen değişiklikleri elde etme süreci olan eğitim bilgi toplumları için çok önemli bir unsurdur. Eğitimle bireyde sağlanan istendik değişiklik aynı zamanda toplumda da istenilen sosyal ve ekonomik değişikliklere yol açmaktadır.

Eğitim ile ekonomi arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Eğitim, ülkelerin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünü yetiştirir. Ülkede ihtiyaç duyulan alanlarda istenilen yeterlilikte insanların yetişmesi şüphesiz ki ülke ekonomisi için son derece gereklidir.

Toplumsal kalkınmanın ve ekonomik gelişmenin, etkili bir eğitim sistemine bağlı olduğu söylenebilir. Eğitim, ekonomik, büyümeyi sağlayacak bir araç olarak görülür. Toplumun ekonomik kalkınmışlığı ve toplumsal refah ile o toplumu oluşturan bireylerin eğitim düzeyi arasında ilişki vardır.

Eğitimde genel anlayışa göre batı ülkelerinin başarılı olduğu algısı bulunsa da; doğu ülkelerinde de eğitim sistemleri başarılı ülkeler bulunmaktadır. Kanada, İsviçre, Finlandiya batı ülkelerinin yanı sıra Japonya, Güney Kore, Singapur gibi doğu ülkeleri de eğitimde başarılı sistemlere sahiptir. Bu ülkelerin ortak noktalarına bakıldığında gelişmiş ekonomilere sahip ülkeler olduğu görülmektedir. Bu açıdan bile bakıldığında ekonomi ile eğitim arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir.

Hizmet İçi Eğitim Kavramı ve Önemi

En yaygın ve kapsamlı ifadeyle hizmet içi eğitim; özel ve tüzel kişilere ait iş yerlerinde, belirli bir maaş veya ücret karşılığında işe alınmış veya çalışmakta olan kişilere, görevleriyle ilgili gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırmak üzere verilen eğitimidir(Doğan,2009).

Mesleğin gereklerini her zaman yerine getirmede çok önemli bir yer tutan hizmet içi eğitim; mesleki bilgilerin güncellenmesine ve değişen iş şartlarına uyum sağlayarak çalışanların daha yararlı olmasını sağlar. Mesleki yaşamına devam eden birey hizmet içi eğitimlere katılarak bilgisinin geçerliliği ve sürekliliğini korur. Bu sayede çalışan kişi sektörde istenilen eleman olmaya devam eder.

Hizmet içi eğitim; öğretmenlerin meslek hayatları boyunca bilgilerini, görüşlerini, tecrübelerini derinleştiren, profesyonel anlamda gelişmelerine yardımcı olan, yaşantı geçirmelerini gerektiren eğitimlerdir(Kocabaş,1993). Özel bir uzmanlık gerektiren öğretmenlik mesleğinde eğitimciler, bilgilerin sürekli değişmesi ile hem uzmanlık alanlarında hem de ölçme değerlendirme, rehberlik ve öğrenme-öğretme yaklaşımları gibi pedagojik alanlarda kendilerini geliştirme ihtiyacı hissederler. Bu nedenle öğretmenlerin eksik yönlerine ilişkin hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi son derece önemlidir.

Milli Eğitim Bakanlığı, kamudaki bütün okullarda görev yapan öğretmenlerin hizmet içi eğitim ihtiyacını belirlemek ve gerekli eğitimleri planlamakla görevlidir. Hizmet içi eğitim yönetmeliğinin ilgili maddeleriyle eğitimlerin nasıl düzenleneceği ve kimlerin görevli olduğuyla alakalı gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Hizmet İçi Eğitimin Aşamaları

Hizmet içi eğitim 5 aşamadan oluşur:

- 1.Eğitim ihtiyacının analizi
- 2.Eğitimin planlanması
- 3.Uygun eğitim yöntemlerinin belirlenmesi
- 4.Eğitim programının planlanması ve uygulanması
- 5.Eğitimin Değerlendirilmesi

Bir hizmet içi eğitim uygulamasının yapılabilmesi için öncelikle o eğitimi ihtiyaç duyulduğunun belirlenmesi gerekir. Bu belirlemeden sonra ilgili eğitimin planlanması eğitimden sorumlu kurum tarafından planlanır. Planda hizmet içi eğitimin verilmesinde kullanılacak en uygun yöntem belirlenir. Bu çalışmalardan sonra eğitim programının planlanması ve uygulanmayla hizmet içi eğitimden sonra eğitimin değerlendirilmesi yapılır.

Araştırmanın Önemi

Hizmet içi eğitim, bilginin sürekli yenilediği bu çağda öğretmenlerin kendilerini meslekleriyle ilgili yeterli seviyede tutması için çok önemli bir eğitim türüdür. Konuyla ilgili yapılan literatür taramalarında 100ün üzerinde araştırmaya ulaşılmış olup, çalışmalar genel olarak hizmet içi eğitimin eğitim-öğretime katkısı üzerinedir. Bizim çalışmamız ise hizmet

içi eğitim sürecinde yaşanan sorunların eğitime katılan öğretmenlerin gözünden tespit edilmesi ve çözüm önerileri getirilmesi için yapılmıştır. Bu yönüyle çalışmamız, benzer çalışmalardan farklıdır ve kendisinden sonra yapılacak çalışmalara ışık tutacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızda nitel araştırma deseni yöntem olarak tercih edilmiştir. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı nitel veri oluşturma yöntemlerinin kullanıldığı, bakış açılarının, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Çalışma Grubu

Samsun ilinin ilköğretim, Canik, Atakum ve Tekkeköy ilçelerinde görev yapan ve son 2 yılda hizmet içi eğitim alan öğretmenler çalışma grubunu oluşturmaktadır. Google üzerinden hazırlanan görüşme formuyla 134 öğretmene ulaşılmış olup gönüllü 38 öğretmen görüşme formumuza cevap vermiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin bilgilerine bakıldığında 38 öğretmenden 21inin kadın 17sinin kadın olduğu, 38 öğretmenden sadece 3 kişinin yüksek lisans yaptığı kalan 25 öğretmenin lisans mezunu olduğu görülmüştür.

Veri Toplama Aracı

Çalışmamızda yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Formun düzenlenmesinde uzman görüşünden yararlanılmış olup, çalışmaya katılan öğretmenlerden gelen dönütlere göre form yeniden düzenlenmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin bilgileri öğretmenlerin isteği üzerine paylaşılmamış olup Ö1, Ö2 şeklinde kodlanmıştır. Görüşme formunda gönüllü öğretmenlere şu sorular sorulmuştur:

1. Almış olduğunuz hizmet içi eğitimlerden edindiğiniz yararlar nelerdir?
2. Hizmet içi eğitim sürecinde yaşadığınız sorunlar nelerdir?
3. Hizmet içi eğitim sürecinde karşılaştığınız sorunlara çözüm önerileriniz nelerdir?

BULGULAR VE YORUM

1. Almış olduğunuz hizmet içi eğitimlerden edindiğiniz yararlar nelerdir?

Araştırmamıza katılan öğretmenlere katılmış oldukları hizmet içi eğitimlerden edinmiş oldukları yararları verdikleri cevaplar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo1: Almış Olduğunuz Hizmet İçi Eğitimlerden Edindiğiniz Yararlar Sorusuna Gelen Cevaplar Tablosu

Verilen Cevaplar	Cevapları Veren Öğretmenler
Eğitim sonrası mesleğimde eksik olduğumu gördüğüm yanlarımı telafi ettim.	Ö1,Ö2,Ö4,Ö5,Ö8,Ö10,Ö12,Ö14,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö21,Ö23,Ö25,Ö26,Ö28,Ö30,Ö34,Ö36,Ö37,Ö38
İş güvenliği ve sağlığı eğitiminin önemini almış olduğum eğitimle fark ettim.	Ö3,Ö6,Ö8,Ö9,Ö11,Ö12,Ö13,Ö15,Ö17,Ö18,Ö20,Ö21,Ö22,Ö24,Ö27,Ö29,Ö31,Ö35,Ö36
Almış olduğum ilkyardım eğitimi sayesinde gerektiğinde ne yapacağımı öğrendim.	Ö7,Ö11,Ö13,Ö16,Ö16,Ö20,Ö22,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28,Ö29,Ö30,Ö32,Ö33
Hobimle ilgili ücretsiz ve kaliteli bir eğitim alma şansı buldum.	Ö3,Ö4,Ö7,Ö16,Ö21,Ö23,Ö26,Ö30
Branşım dışında çalışmak istediğim alanda çalışma fırsatı buldum.	Ö31,Ö35,Ö38
Eğitim esnasında edinmiş olduğum arkadaşlıklar sayesinde sosyalleşme fırsatı buldum.	Ö13,Ö19,Ö23,Ö30
Almış olduğum eğitim sayesinde haklarımı ve sorumluluklarımı öğrendim.	Ö22,Ö26,Ö29,Ö34,Ö37

Araştırmaya katılan öğretmenlerin cevaplarına bakıldığında, öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerle çeşitli kazanımlar elde ettiği görülmüştür. 38 öğretmenden 22si hizmet içi eğitim sayesinde mesleğinde eksik olduğu alanı gördüğünü ve telafi edebildiğini belirtmiştir. 19 öğretmenin iş güvenliği ve sağlığı eğitiminin önemini hizmet içi eğitimler sayesinde fark ettiğini belirtmesi de dikkat çekicidir. İkyardım eğitimlerini alan 18 öğretmenin bu alanda edindiği becerilerden memnun olduğu görülmüştür. Aynı zamanda öğretmenlerden 3 tanesinin branşı dışında bir alanda çalışma fırsatı bulduğu, 4 öğretmenin hizmet içi eğitimler esnasında arkadaşlıklar edinerek sosyalleştiği ve 5 öğretmenin ise hak ve sorumluluklarını hizmet içi eğitimler sayesinde öğrendiği alınan cevaplardan anlaşılmıştır.

Cevaplardan da anlaşılacağı üzere öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerden çeşitli kazanımlar edindiği görülmüştür. Bazı öğretmenlerin almış olduğunuz hizmet içi eğitimlerden sağladığınız yararlar nelerdir sorusuna cevapları aynen şu şekildedir:

“Geçen sene aldığım eğitim sayesinde STEAM’in ne olduğunu öğrendim ve derslerimde uygulamaya başladım. Konuyu anlattığım arkadaşlarımın ilgisini çekti ve benzer eğitimleri alanlar oldu. Öğrenciler bu uygulamam sayesinde bazı konularda çok daha başarılı oldu. Bu sene de steam konusundaki çalışmalarına devam ederek kendimi geliştirmek istiyorum. İyi ki bu eğitimi almışım diyorum(Ö4).”

“Robotik kodlamayı hep merak etmişim. Görüyordum bazı okullar bu konuda çalışmalar yapıyordu. Ben de ÖBA’ da gördüğüm hizmet içi eğitime katıldım. Tabi daha sonrasında kendimi çok geliştirmem gerekti ama ilk başlangıç ÖBA üzerinden aldığım seminerdi. Şimdi robotik kodlama bilgimi kullanarak Tubitak ve Teknofeste projeler yapıyoruz çocuklarla. Bana en önemli faydası bu eğitim oldu(Ö25).”

“Birçok hizmet içi eğitim aldım ama beni en çok şaşırtan iş güvenliği ve sağlığı eğitimi oldu. Çalıştığım okulda bu konunun bu kadar önemli olduğunu anlamamıştım. Halbuki ne kadar da risk altındaymışız. Şimdi bu konuda daha önce yaptığım hataları artık yapmıyorum ve daha bilinçliyim(Ö16).”

“ 22 yıllık bir öğretmenim ve her sene birçok eğitim alıyoruz. Bazıları çok faydalı oluyor bazıları ise hiç kullanmadığım bilgilerle dolu oluyor. Bunların içerisinde gerekliliğine en çok inandığım hizmet içi eğitim ilkyardım eğitimi semineri oldu. Küçük çocuklarla her gün beraberim ve herhangi bir olumsuz durumda nasıl müdahale edebileceğimi bilmek bana da ayrı bir özgüven veriyor. Şimdiye kadar başıma gelmemişti böyle bir olay ama eğitimden önce eğer başıma gelse herhalde paniklemeden hiçbir şey yapamazdım. Ama şimdi durum böyle değil. Her türlü sıkıntıda öğrencime nasıl müdahale edeceğimi biliyorum(Ö16).”

“Akıl ve zeka oyunları ile kendi kendime ilgileniyordum. Çocukluğumdan beri severim. Bu konuda bakanlığımızın eğitimler düzenlediğini öğrenince hemen katıldım. Şimdi daha bilinçli bir şekilde hobimi gerçekleştirebiliyorum(Ö26).”

“Norm kadro fazlası bir sınıf öğretmeniyim. Bu durum kendi isteğimle oluşmadı ve mesleğimi aktif olarak yapmak istiyordum. Sınıf öğretmenlerinin gerekli eğitimi alarak özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin sınıfında çalışabileceğim bana tebliğ edilince hemen bu eğitime gönüllü olarak başvurudum. Aldığım eğitim sonucunda da bir özel eğitim sınıfında görevlendirildim. Mutlu bir şekilde de işimi yapıyorum(Ö31).”

“Almış olduğum her eğitimin az ya da çok faydası illaki oluyor ama bunun yanında bu eğitimler sayesinde aynı işi yaptığımız arkadaşlarla tanışabiliyoruz. Bu da güzel bir kazanım. En iyi arkadaşımı bir eğitim sayesinde tanıdım. Daha sonrasında aynı okulda çalışma şansımız da oldu(ÖR).”

“Bir önceki okulumda zorlu bir çalışma ortamım vardı. Doğru bir okul kültürü yoktu ve sürekli olarak bazı sıkıntılarla karşılaşırıyordum. Kendi isteğim dışında aldığım bir mobing eğitimi sayesinde bu durumla nasıl başa çıkabileceğime dair bir özgüvenim ve bilğim oluştu. Bu beni çok rahatlattı. Daha sonrasında bu okuldan ayrıldım ama eğitim sonrasında öğrendiklerim o okulda kalan zamanımı daha rahat geçirmemi sağladı(Ö37).”

2.Hizmet içi eğitim sürecinde yaşadığınız sorunlar nelerdir?

Araştırmaya katılan öğretmenlerin hizmet içi eğitim sürecinde yaşadığınız sorunlar nelerdir sorusuna verdikleri cevaplar aşağıdaki gibidir.

Tablo2: Hizmet-içi Eğitim Sürecinde Yaşanılan Sorunlar Nelerdir Sorusuna Verilen Cevaplar Tablosu

Verilen Cevaplar	Cevabı veren öğretmenler
Kendi isteğim dışında ilgimi çekmeyen bir eğitime zorla alındım.	Ö2,Ö4,Ö8,Ö13,Ö19,Ö22,Ö24,Ö27,Ö34,Ö35,Ö38
Almış olduğum eğitimdeki eğitimler konuya yeterince hakim değildi.	Ö3,Ö5,Ö7,Ö10,Ö12,Ö14,Ö16,Ö25,Ö28,Ö29,Ö32
Hizmet içi eğitimin içeriği yetersizdi.	Ö1,Ö6,Ö9,Ö11,Ö15,Ö17,Ö18,Ö20,Ö21,Ö26,Ö31
Hizmet içi eğitimin zamanlaması doğru değildi	Ö3,Ö5,Ö7,Ö10,Ö12,Ö14,Ö16,Ö25,Ö28,Ö29,Ö32 Ö1,Ö6,Ö9,Ö11,Ö15,Ö17,Ö18,Ö20,Ö21,Ö26,Ö31
Hizmet içi eğitim için yeterli ekipman yoktu.	Ö9,Ö24,Ö36
Hizmet içi eğitime katıldığım için ek ders kaybım oldu.	Ö2,Ö4,Ö8,Ö9,Ö10,Ö14,Ö17,Ö18,Ö22,Ö23,Ö29

Çalışmaya katılan öğretmenlerin katılmış oldukları hizmet içi eğitimlerde çeşitli sorunlarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. 38 öğretmenden 22’si hizmet içi eğitimlerin doğru zamanda yapılmadığını belirtmeleri dikkat çekici bir durumdur. Ayrıca öğretmenler, eğitimi veren eğiticinin yeterince konuya hakim olmaması, re’sen alındıkları hizmet içi eğitimlerin genelde ilgi çekici olmaması ve hizmet içi eğitime katılmaları nedeniyle ek ders kaybı yaşamalarından duydukları rahatsızlıkları dile getirmişlerdir.

Öğretmenlerin hizmet içi eğitim sürecinde yaşanan sorunlar nelerdir sorusuna verdikleri bazı cevaplar şöyledir:

“Ben re’sen hizmet içi eğitimlere alınmanın mantığını anlayamıyorum. Bir mesajla niye aldığımı bilmediğim bir hizmet içi eğitimde buluyorum kendimi bazen. Bu eğitimlerden memnun değilim ve hiç birinden bir fayda görmedim diyebilirim(Ö8).”

“Çok isteyerek başvurduğum hizmet içi eğitimden hiç verim alamadım. Bu bazen oluyor. Robotik kodlama konusunda başıma geldi bu konu. Kendi çabamda kısmen öğrenmişim zaten. Kendimi geliştirmek için hizmet içine başvurudum ve heyecanla eğitime başladım. Kısa sürede hayal kırıklığına uğradım. Maalesef eğitmen arkadaşım bilgisi benim kadar bile değildi. Kısa sürede hizmet içi eğitimi yarıda bıraktım(Ö10).”

“Başvurmak istediğim hizmet içi eğitimlerin zamanı bana uymuyor. Genelde okulda olmam gereken saatlerde hizmet içi eğitimlerim. Eğer başvurup gidersem okuldaki çocuklar ve okul yönetimi ne yapacak? O kadar dersin boş geçmesi doğru

gelmiyor. Ben de doğal olarak derse gitmeyi seçiyorum. Ara tatil ve yaz tatillerinde ise istediğim eğitimler olmuyor. Bu nedenle katılamıyorum(Ö11).”

“Hizmet içi eğitimlerin saatinden son derece rahatsızım. Okul zamanında yapılmasını anlayamıyorum. Sene de 4 kere aramız var. Oralarda bu eğitimlerin düzenlenmesi daha iyi değil mi?(Ö17).”

“Genel olarak katıldığım hizmet içi eğitimler benim açımdan düzensiz ve eksik ekipmanla yapılıyor. İlk yardım semineri aldım en son. 20 kişinin uygulama yapabileceği sadece 1 takım vardı ve sadece 2 hoca görevliydi. Birer kere uygulama yapmamız 2 saat sürdü. Daha fazla ekipmanla daha kısa sürede yapılırdı uygulama daha doğru olurdu bence(Ö26).”

“İradem dışında alındığım bir hizmet içi eğitime katıldım. 2 gün sürdü eğitim ve o günlerde okul nöbetim ve ders dışı egzersizim vardı. O gün görevli izinli olduğum bir eğitime gittiğim için bu ücretler kesildi. Görevli izinli sayıldığım bir hizmet içi eğitimden dolayı ek dersimin kesilmemesi gerekiyor. Bu nedenle eğitimlere gitmek istemeyen arkadaşlarım dahi var. Bence bu konuda bir düzenleme olmalı(Ö29).”

3. Hizmet içi eğitim sürecinde karşılaştığınız sorunlara çözüm önerileriniz nelerdir?

Araştırmamıza katılan öğretmenler hizmet içi eğitimler sürecinde yaşadıkları sorunlara aşağıdaki tabloda belirtilen çözümleri getirmişlerdir.

Tablo3.Hizmet-içi Eğitim Sürecinde Yaşadığınız Sorunlara Çözüm Önerileri Tablosu

Verilen Cevaplar	Cevabı Veren Öğretmenler
Öğretmenlerin hizmet içi eğitimlere isteği dışında alınmaması	Ö2,Ö4,Ö13,Ö19,Ö22,Ö24,Ö34,Ö35,Ö38
Hizmet içi eğitimleri veren öğretmenlerin konuyla ilgili gerekli yeterliliğe sahip olması	Ö3,Ö5,Ö7,Ö10,Ö14,Ö16,Ö25,Ö28,Ö29,Ö32
Hizmet içi eğitimlerin uzmanlar tarafından hazırlanması.	Ö1,Ö6,Ö9,Ö11,Ö15,Ö17,Ö18,Ö21,Ö26,Ö31
Hizmet içi eğitimlerin öğretmen ve okullar için en doğru zamanda yapılması	Ö3,Ö5,Ö7, Ö14,Ö16,Ö25,Ö28,Ö29,Ö32 Ö1,Ö6,Ö9,Ö11,Ö15,Ö17,Ö20,Ö21,Ö26,Ö31
Hizmet içi eğitimler için gerekli ekipmanların sağlanması.	Ö9,Ö24,Ö36
Hizmet içi eğitimlere katılan öğretmenlerin hak kaybına uğramaları	Ö2,Ö4,Ö8,Ö9,Ö10,Ö14,Ö17,Ö18 ,Ö29

Öğretmenlerin cevapları incelendiğinde; genel olarak hizmet içi eğitimlerin düzenlendiği zaman aralığıyla ilgili öneriler sundukları görülmüştür. Okullar ve öğretmenler için en doğru zamanın seçilmesi gerektiği fikrinde birleşmişlerdir. Genel olarak eğitim-öğretim devam ederken düzenlenen hizmet içi eğitimlerden dolayı okuldaki eğitim-öğretim işlerini aksatmak zorunda kaldıkları öğretmenler tarafından ifade edilmiştir.

Hizmet içi eğitimlerle ilgili çözüm önerileri sunan öğretmenler; hizmet içi eğitimlerin uzmanlar tarafından hazırlanması, öğretmenlerin isteği dışında eğitimlere alınmaması, eğitimlerin donanımlı eğitimler tarafından verilmesi, eğitimin yapıldığı yerde gerekli ekipmanların yeterli sayıda bulundurulması ve öğretmenlerin hizmet içi eğitime katıldıklarında ekonomik kayıplarının olmaması gerektiğini çözüm önerilerinde bulunmuşlardır.

Öğretmenlerin çözüm önerileri yönelik bazı söylemleri şu şekildedir:

“Bence hiçbir meslektaşım almak istemediği bir eğitimi kendine uygun olmayan bir saatte alınmamalı. Mesleğimizin gereği olarak mecburen alınması gerekiyorsa bile biraz esneklik sağlanmalı ki her meslektaşım kendisi ve okulu için uygun saatte ve günde katılabilmeli. Zorla alındığımız eğitimlerde gerekli verimi zaten veremiyoruz. Bu konudaki çalışmanın daha esnek olması gerektiğine inanıyorum(Ö4).”

“Eğitmenleri veren arkadaşları nasıl belirliyorlar bilmiyorum ama ben eğitimin konusuna yeterince hakim olduklarını düşünmüyorum. Slaytlardan okuyup duruyorlar. Eğitim sonrasında da her sene sorulan sorularla bir sınav da yapılırca biz o eğitimi almış oluyoruz. Eğer o kadarsa bu hizmet içi eğitim gerekli doküman verilsin biz de okuruz. Bu eğitimleri verecek arkadaşlar daha donanımlı olmalı(Ö10).”

“Hizmet içi eğitimlerin çoğunluğunda yeterince planlı bir çalışma göremiyorum. Konuyu anlayınca ben bile bu eğitim böyle mi düzenlenir diyebiliyorum. Birçok hizmet içi eğitim öngörülen saati çok fazla bence. 2 saatte verilecek eğitimleri 16 saatte aldığımız oldu. Bu eğitim 16 saatte alınması gerekiyorsa içeriği kötü hazırlanmış. Hizmet içi eğitimi veren arkadaş süreyi doldurmak için boş işler yapmaya başlıyor bir süre sonra. Bu da bizi eğitimden uzaklaştırıyor(Ö18).”

“Hizmet içi eğitimler herkes için daha doğru saatlerde yapılmalı. Eğitim-öğretimin tam ortasında 1 haftalık eğitime bir öğretmenin alınması bana çok sorumlu bir davranış gibi gelmiyor. Neden mesai saatleri dışında bir ayarlama yapılmıyor ya da ara tatillerde planlama yapılmıyor anlamış değilim. Eğitim-öğretim zamanının dışında bu tarz eğitimler düzenlenmeli(Ö1).”

“ Hizmet içi eğitimlere katılmak öğretmenler için ek ders kayıplarına neden olabiliyor. Nöbet ücretleri ve ders dışı eğitim çalışmalarının ücretleri ödenmiyor. Bu haksızlık. Bundan vazgeçilmeli. Hizmet içi eğitime katılan her öğretmen bütün ek ders görevlerini yapmış sayılmalı(Ö29).”

“Hizmet içi eğitimlerin düzenlendiği yerlerde bazen gerekli araç-gerecin yeterince olmadığı durumlarla karşılaşabiliyoruz. Bu da gereksiz bir zaman kaybına neden oluyor. Bu eğitimler hep belirli yerlerde düzenlenmeli ve gerekli ekipmanlar her durumda hazır olmalı(Ö36).”

SONUÇ VE YORUM

Çalışmaya katılan öğretmenler genel olarak hizmet içi eğitimlerle kendilerini mesleki anlamda geliştirebildiklerini, daha önce duymadıkları konularda fikir sahibi olduklarını, hobileriyle ilgili eğitim alma şansı yakaladıklarını, hak ve sorumluluklarını öğrendiklerini ve hizmet içi eğitimler sayesinde yeni arkadaşlıklar edinerek sosyalleşme fırsatı bulduklarını ifade etmişlerdir. Hizmet içi eğitimlerin katkılarının yanında bazı sorunlarla da karşılaştıkları yine öğretmenlerin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu sorunlar genel olarak şöyledir;

- 1-Bazı hizmet içi eğitimleri veren öğretmenler konuya yeterince hakim kişilerden seçilmiş olmuyor
- 2-Hizmet içi eğitimlerin yapıldığı tarih genelde öğretmen ve okul için doğru bir tarih olmuyor. Öğretmenler derslerine giremedikleri için öğrenciler mağdur olabiliyor.
- 3-Bazı öğretmenler hizmet içi eğitimlere katıldıkları için ek ders kayıpları yaşıyor.
- 4-Hizmet içi eğitimlerin içerikleri yetersiz olduğunda öğretmenler hizmet içi eğitimleri yarım bırakabiliyor.
- 5-Öğretmenler kendi iradeleri dışında istemedikleri ve ilgilerini çekmeyen konularda hizmet içi eğitimlere alınabiliyor.
- 6-Bazı hizmet içi eğitimlerde plansızlık görülüyor ve hizmet içi eğitimin verilmesi için gerekli olan ekipmanların hazır bulunmadığı zamanlar oluyor.

Bu sorunları yaşayan öğretmenler hizmet içi eğitimlerin daha yararlı ve kaliteli olması için bazı çözüm önerileri sunmaktadır. Bu çözüm önerilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1-Hizmet içi eğitimler eğitim-öğretim dönemi dışındaki bir tarihlerde yapılmalı. Dersler devam ederken öğretmenler hizmet içi eğitimlere alınarak öğrenciler ve okul yönetimi zor duruma sokulmamalı.
- 2-Hizmet içi eğitimlerin içeriği ve planlaması uzman ekiplerce düzenlenmeli ve eğitimleri konuya tamamen hakin öğretmenlerin vermesi sağlanmalı.
- 3-Öğretmenler hizmet içi eğitimleri iradesi dışında zorla alınmamalı, alınması gerekiyorsa da öğretmen için uygun bir zamanlama yapılmalı.
- 4-Hizmet içi eğitimlere katılan öğretmenler görevli izinli sayılmalı ve hizmet içi eğitime katıldığı için hiçbir öğretmen mali ya da sosyal bir hak kaybına uğramamalı.

KAYNAKÇA

- Başaran İ.E. (1984). Eğitime Giriş, 4. Basım, Ankara: Yargıcı Matbaası.
- Baştürk, R.(2012). İlköğretim Öğretmenlerinin Hizmet-içi Eğitime Yönelik Algı ve Beklentilerinin İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 42:96-107
- Doğan.D.(2009). Hizmet içi eğitimin eğitime katılımın eğitim-öğretim sürecine etkisi ile ilgili yönetici ve öğretmen görüşleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kocabaş, İ.(1993).“Teknik Öğretmenlerin Hizmet İçi Eğitim Etkinlikleri ve Yönetime İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi,Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1993.
- Özdemir, L.(2013). Türkiye’de Hizmet İçi Eğitim Süreci ve Öğretmenlerin Hizmet İçi Eğitim Gereksinimlerinin Nedenleri ile Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar Hakkında Literatür Taraması
- Öztürk, M. & Sancak, S. (2007). Hizmet-içi Eğitim Uygulamalarının Çalışma Hayatına Etkileri. Journal of Yaşar University, 2(7), 761-794.
- Şahin, H. Karadeniz, N.(2023). Türkiye’de öğretmenlerin hizmet-içi eğitimlerine ilişkin yapılan araştırmaların içerik analizi, Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies, 2023, Year 9, Volume 25
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara:Seçkin Yayıncılık

Özgeci Değerin Yeşil Satın Alma Davranışına Etkisinde Yeşil Satın Alma Niyetinin Aracılık Rolü

The Mediating Role of Green Purchase Intention in the Effect of Altruistic Value on Green Buying Behavior

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Şanlıurfa'da temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değerlerinin yeşil satın alma davranışlarına etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracılık rolünün olup olmadığını belirlemesidir. Araştırma amacına uygun hazırlanan anket 695 bireye uygulanmıştır. Araştırmada toplanan verilerin dağılımının normalliğini belirlemek için yapılan analizler sonucunda her üç değişken için verilerin normal dağılımlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlikleri Cronbach Alpha ile hesaplanmış olup, her üç ölçeğin de yüksek derecede güvenilir olduğu belirlenmiştir. Ayrıca her üç ölçeğe ilişkin açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda da her üç ölçeğin de tek faktörlü olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma davranışı üzerindeki etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracılık rolünü belirlemeye yönelik regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, özgeci değer düzeyinin yeşil satın alma üzerindeki etkisinde yeşil satın alma niyetinin kısmi aracılık rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her üç değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik ise Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda özgeci değer ile yeşil satın alma davranışı ve özgeci değer ile yeşil satın alma niyeti arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yeşil satın alma davranışı ve yeşil satın alma niyeti arasında da pozitif ve güçlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özgeci Değer Düzeyi, Yeşil Satın Alma Niyeti, Yeşil Satın Alma Davranışı.

ABSTRACT

The aim of this study is to determine whether green purchasing intention has a mediating role in the effect of altruistic values on green purchasing behaviors of individuals who purchase cleaning products in Şanlıurfa. The questionnaire prepared in accordance with the purpose of the research was applied to 695 individuals. As a result of the analyzes made to determine the normality of the distribution of the data collected in the study, it was concluded that the data for all three variables were normally distributed. The reliability of the scales used in the research was calculated with Cronbach Alpha, and it was determined that all three scales were highly reliable. In addition, explanatory factor analysis was performed for all three scales. As a result of the analysis, it was determined that all three scales had a single factor. Regression analysis was conducted to determine the mediating role of green purchase intention in the effect of participants' altruistic value levels on green purchasing behavior. As a result of the analysis, it was concluded that the green purchase intention has a partial mediation role in the effect of altruistic value on green purchasing. Pearson correlation analysis was performed to reveal the relationship between all three variables. As a result of the analysis, it was concluded that there is a positive and moderate relationship between altruistic value and green purchasing behavior, and between altruistic value and green purchase intention. It has been determined that there is a positive and strong relationship between green purchasing behavior and green purchase intention.

Keywords: Altruistic Value Level, Green Purchasing Intention, Green Purchasing Behavior

GİRİŞ

Küresel nüfusun hızlı artışı, aşırı ve bilinçsiz tüketimi beraberinde getirmektedir. Bu bilinçsiz tüketim, doğada sınırlı olan kaynakların azalmasına, hatta yok olmasına sebep olmaktadır. Bu durum, çevreye duyarlı bireyler için, gelecek nesillere yaşanılabilir bir dünya bırakma ve kaynakların sürdürülebilirliğini sağlama hususunda kaygıya neden olurken, dünyamızdaki sürdürülebilir yaşam koşullarının güçlendirilmesi ve teşvik edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple bireyler, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla, çevreye daha az zarar veren, geri dönüşümü yapılabilen, çevreyle dost, sürdürülebilir ürünler tercih edebilmektedir.

Son zamanlarda araştırmacılar söz konusu kaygıyı temel alarak giderek artan bir biçimde ekosistemin korunmasına yönelik çalışmalarda bulunmaktadır (Chen vd., 2010; Liqueste vd., 2013; Comer vd., 2020). Bu çalışmaların bir bölümü çevresel kaygıyı, tüketici satın alma davranışının belirleyicisi (Mainieri vd., 1997; Datta, 2011; Magnier ve Schoormans, 2015; Suki, 2016; Saritaş 2018; Lee ve Lim, 2020; Bozpolat, 2021) olarak görürken, bir bölümü ise yine çevresel kaygıyı özgeci (fedakar) değerlerin bir yansıması (De Groot ve Steg, 2008; Swami vd., 2010; Prakash vd., 2019) olarak değerlendirmektedir. Her ne kadar ulusal ve uluslararası yazında yeşil ürün satın alma veya çevre dostu

Yonca Bakır¹
Baran Arslan²

How to Cite This Article

Bakır, Y. & Arslan, B. (2023). "Özgeci Değerin Yeşil Satın Alma Davranışına Etkisinde Yeşil Satın Alma Niyetinin Aracılık Rolü", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(66):3220-3234. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.71029>

Arrival: 17 June 2023

Published: 31 July 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Doktora Öğrencisi., Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, Şanlıurfa, Türkiye

² Doç. Dr., Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

ürün satın almaya yönelik çeşitli faktörlere odaklanan çalışmalar olsa da (Çabuk ve Keleş, 2008; Biner, 2014; Johnstone ve Tan, 2015; Köylüoğlu, Acar ve Üse, 2018; Bozbay, Güleç ve Zulfugarova, 2019; Jaini vd, 2020; Karaman, 2021) çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin yeşil satın alma davranışı ve yeşil satın alma niyeti konusunda yapılan çalışmaların hala sınırlı olduğu düşünülmektedir.

Çalışmamız alan yazındaki bu boşluğu ele almakla birlikte, ekosistemimiz için son derece önemli olan bu konuya dikkat çekme düşüncesi ile tüketicilerin yardım etme, sorumluluk üstlenme gibi olumlu sosyal bir davranışı içeren özgeci değerlerinin yeşil satın alma davranışlarına etkisinde yeşil satın alma niyetinin bir aracılık rolü olup olmadığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır;

1. Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma davranışları üzerinde etkisi var mıdır?
2. Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma niyetleri üzerinde etkisi var mıdır?
3. Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin yeşil satın alma niyetlerinin yeşil satın alma davranışları üzerinde etkisi var mıdır?
4. Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma davranışları üzerindeki etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracılık etkisi var mıdır?
5. Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeyleri, yeşil satın alma davranışları ve yeşil satın alma niyeti arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Bu sorular ve çalışmanın amacı çerçevesinde elde edilecek sonuçların, tüketicileri yeşil ürün satın alma konusunda bilinçlendireceği düşünülmektedir. Çünkü tüketici davranışını çevrenin yararına olacak bir biçimde şekillendirebilmek için özgeci güdü ve değerler gerekli görülebilmektedir. Zira özgeci değerleri ile hareket eden tüketicilerin çevre konusundaki bilinç düzeylerinin daha yüksek olduğu düşünülmekte ve dolayısıyla bu bilincin yeşil satın alma niyet ve davranışı ile çevresel problemleri çözebilme çabalarına yansıtılabilmektedir. Ayrıca çevresel sürdürülebilirlik açısından yeşil satın alma konusunun önemi, güncelliği ve ülkemizde bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların dünya literatürü ile kıyası yapıldığında henüz yeterli düzeyde olmadığı dikkate alınarak, bu konuda yapılacak çalışmadan elde edilecek verilerin, sektördeki firmaların pazarlama politikalarını belirlemelerine ve bu konuda yapılacak benzer akademik çalışmalara rehberlik etme hususunda katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Özgeci (Fedakâr) Değer

Özgecilik kavramı ilk kez 19. yüzyılda sosyolojinin kurucularından olan Fransız Filozof Auguste Comte tarafından yayınlanan "Pozitif Yönetim Sistemi" isimli çalışmada kullanılmış (Say,Guo ve Chen, 2021: 1564) ve "başkaları için yaşama isteği" olarak tanımlanmıştır (Karadağ ve Mutaçlılar, 2009: 43-44). Comte, özgeci değeri egoistik düşüncenin (bencilliğin) zıttı olarak değerlendirmiş ve bu bencilliğin etkisi altında kalan bireylerin yaşamları boyunca manevi bir bütünlüğe erişemeyeceklerini ifade etmiştir (Akbaba, 1994: 24). Dolayısıyla Comte, dini ve ahlaki duygular, yardımseverlik gibi manevi bütünlüğü oluşturan unsurları bireyin toplum içindeki diğer kişileri de düşünerek, onlar için gönüllü yardımda bulunabilme konusunda bir güdü oluşturabileceğini ve bunun da "özgecilik" kavramı çerçevesinde değerlendirilebileceğini vurgulamıştır.

İngilizcedeki karşılığı "altruism" olan ve uluslararası yazında genellikle bu şekilde ifade edilen özgecilik kavramı, bireyin herhangi bir organizasyonda gönüllü hizmette bulunurken harcadığı zamanı, maddi varlıkları ve enerjiyi hedef kitlede bulunan diğer tüm kişilerin içinde olduğu şartları göz önünde bulundurarak harcadığını ifade etmektedir (Palaz ve Boz, 2008: 98). Hartmann vd. (2017: 43)'e göre özgeci değer, kişisel değerlerin veya bir bütün olarak toplumun refahına katkıda bulunmaya motive eden yol gösterici bir ilkedir. Teng, Wu ve Liu (2015: 5), bireyi toplumun yararına olacak bir biçimde tüketim davranışlarına yönlendiren bir faktör olarak nitelendirdiği özgeci davranışı, duygusal bir motivasyon unsuru olarak tanımlamaktadır. Wegemer ve Eccles (2019: 32) ise özgeci değeri, kişinin başkalarının yararını gözeterek gerçekleştirilen davranışlar ve tutumlar olarak ifade etmiştir.

Özgeci değer, kişilerin davranışlarını yönlendirme hususunda önemli etkiye sahip bir değer yapısından oluşan (Stern vd., 1995: 1614), kişinin maddi ve manevi faydaları başkalarının lehine olacak şekilde yaptığı (Argan ve Argan, 2017: 860), yardım etme, sorumluluk üstlenme, bağış yapma gibi sosyal sorumlulukları içeren (Tonga, 2022: 156), başkalarına yardımda bulunmanın hazzı dışında herhangi bir ödül beklentisi içinde olmadan bir başkasına yardım etme konusundaki gönüllü davranışlardır (Duman, 2021: 28).

Alan yazında genellikle “prososyal davranış” veya “yardımsever davranış” şeklinde ifade edilen (Karadağ ve Mutafçılar, 2009: 43) özgeciler kavramı ile ilgili farklı disiplinlerde farklı çalışmalar yer almaktadır. Bu değere ilişkin yapılan çalışmalar genellikle, bireylerin kendi istekleri ile herhangi bir beklenti içinde olmadan bir başkasına yardım etme ve onlar için bir şeyler yapmaları üzerinde yoğunlaşmaktadır (Topses, 2012: 61). Ancak son dönemlerde yapılan çalışmaların genel olarak, özgeci değerin, kurumsal sosyal sorumluluk ve girişimlere tüketici tepkilerinin açıklanmasında (Romani, Grappi ve Bagozzi, 2013; Zasuwa, 2016), çevre yanlısı davranışa ve çevresel karar vermeye (Hartmann vd., 2017; Whitley vd., 2018; Kim ve Stepchenkova, 2020), değer yönelimleri ve çevresel inançta (De Groot ve Steg, 2007) tüketici paylaşım davranışı ve paylaşılan tüketimde (Roos ve Hahn, 2017; Shin vd., 2017; Say vd., 2021) yoğunlaştığı görülmektedir.

Özgeci değerde kişi hiçbir çıkar gözetmeksizin diğer kişilere değer vermektedir, diğer kişilerin varlığından haberdardır, bu kişilere yardımda bulunmak için güdülenmektedir ve bu değerleri ilke edinerek bu yönde davranışlarda bulunmaktadır. Dolayısıyla özgeci değer, hislere, davranışlara, değerlere, düşüncelere odaklanan insan fonksiyonlarının bir yansımasıdır (Karadağ ve Mutafçılar, 2009: 62-63).

Yeşil Satın Alma

Son kırk yıldır yeşil pazarlama, yeşil tüketici, yeşil tüketim, yeşil satın alma gibi çevreci politikaları pazarlama literatürüne indeksleyen ve tüketici tutum ve davranışlarını bu temelde inceleyen çalışmaların sayısı giderek artmakta ve bu da pazarlama yazınında yeşil hareketlenme furyasının önünü açmaktadır. Nitekim sürdürülebilir pazarlama fikrini uygulayan işletmeler ve pazarlama araştırmacıları, tüketicilerin yeşile yönelik bir davranış sergilemelerine ve satın alma kararlarını bu davranış çerçevesinde gerçekleştirmelerine sebep olmaktadır (Rizwan vd., 2014: 291). Tüketicilerin satın alma karar sürecinde gösterdikleri bu davranışlar “yeşil satın alma niyeti” ve “yeşil satın alma davranışı” olarak değerlendirilmektedir.

Toplumsal bilinç düzeyi yüksek olan tüketiciler çevresel problemler karşısında bir takım faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Bilinçli tüketicilerin gösterdiği bu faaliyetlerin başında yeşil satın alma niyeti ve yeşil satın alma davranışı gelmektedir (Uyar, 2019: 20-21). Satın alma niyeti, tüketicinin bir ürün veya hizmeti satın alma eğilimi olarak nitelendirilmektedir. Tüketiciler genellikle doğru ürün kalitesi ve özellikleri sunduğunu düşündükleri markayı satın almaktadırlar. Dolayısıyla bu niyet, tüketicinin bir ürün veya hizmeti satın alma ilgisi ve satın alma olasılığının bir kombinasyonunu oluşturmaktadır (Wu vd., 2015: 830). Yeşil satın alma niyeti ise, tüketicinin satın alma kararlarında diğer geleneksel ürünlerden ziyade çevreyle dost özelliklere sahip ürünleri tercih etme eğilimi ve istekliliği şeklinde tanımlanmaktadır (Rashid, 2009: 134). İşletmeler, tüketicilerin satın alma kararlarını harekete geçirmek için yeşil ürünlerin çevresel yararlarını tüketici zihninde konumlandırarak bu satın alma niyetini oluşturmaktadır (Suki, Suki ve Azman, 2016: 263). Bu niyet, yeterli bilgi ve güven ile desteklenip, devamlılığı sağlandığında ise, satın alma karar sürecinde olumlu bir davranışa dönüşmektedir. Dolayısıyla yeşil satın alma niyeti yeşil satın alma davranışının etkileyicisi olarak değerlendirilmektedir (Karaca ve Karapınar, 2021: 307).

Yeşil satın alma davranışı, sorumluluk içeren, etik kuralları destekleyen, sürdürülebilirliği ön planda tutan ve çevre ile dost bir şekilde gerçekleştirilen satın alma olarak tanımlanmaktadır (Do Paço, Shiel ve Alves, 2019: 1001). Yeşil satın alma davranışı, çevreci ve sürdürülebilir ürünlerin satın alınması ile çevre ve toplum zararına olabilecek ürünlerden kaçınılmasını ifade eden (Jaiswal ve Kant, 2018: 61), ürün ve hizmetlerin çevresel kaygılarla geri dönüşümünü ve yeniden kullanımını destekleyen (Ramesh ve Rajakumar, 2019: 1477), fazla paketlenmiş ürünlerden kaçınmayı, biyolojik olarak parçalanabilen, geri dönüştürülmesi mümkün olan ve enerji temelli ürünler satın almayı içeren (Do Paço, Shiel ve Alves, 2019: 1001) ekolojik bilince sahip bir satın alma uygulamasıdır (Yen ve Yen, 2012: 952).

Yeşil satın alma yazını incelendiğinde araştırmacıların, tüketicilerin yeşil satın alma davranış ve niyetlerini farklı değişkenler çerçevesinde ele aldıkları görülmektedir. Söz konusu olgular hakkında yapılan yakın zamanlı çalışmalar, tüketicilerin etik algıları (Başgöze, 2012), algılanan çevresel sorumluluk (Zheng vd., 2020), yeşile boyama, yeşil marka imajı ve yeşil marka sadakati (Çavuşoğlu, 2021), yeşil marka değerlendirmesi ve yeşil reklam etkileşimi (Mansoor vd., 2022), çevresel değerler (Temizkan, 2022) yeşil satın alma davranışı ile; tüketici kişiliği ve etik inançları (Lu, Chang ve Chang, 2015), görünüş bilinci, tüketim ve fiyat (Chunling vd., 2019), kişisel ve kültürel faktörler, çevresel tutum, eko-etiket ve cinsiyet (Hasnain, Raza ve Qureshi, 2020), dışa dönüklük ve yeşil reklama yönelik tutumlar (Altuğ, Özhan ve Meco, 2020), yeşil ürün tutumu (Yıldız ve Kütahyalı, 2021), davranışsal niyet ve kontrol inançları (Çıvgın ve Kızanlıklık, 2022), çevresel tutum ve yükselen ekonomi (Kaur, Gangwar ve Dash, 2022) yeşil satın alma niyeti ile ilişkilendirilmiştir.

Pazarlama yazınında yeşile yapılan vurgu genellikle yeşil pazarlama ve yeşil tüketim kapsamında değerlendirilirken, yeşil satın alma niyet ve davranışına ilişkin yapılan çalışmaların hala gelişim aşamasında olduğu da bir gerçektir.

Dolayısıyla tüketicilerin yeşil satın alma niyet ve davranışları pazarlama uygulayıcılarının odak noktası haline almaktadır (Rizwan vd., 2014: 291).

DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER VE HİPOTEZ GELİŞTİRME

Bu bölümde, ilgili yazın taraması yapılarak özgeci değer, yeşil satın alma davranışı ve yeşil satın alma niyeti kavramları arasındaki ilişkinin ampirik araştırma çalışmalarında farklı değişkenler ve farklı sektörlerde incelendiği gözlemlenmiş ve bu çalışmalar ışığında çalışmanın hipotezleri oluşturulmuştur. Söz konusu çalışmalardan bazıları ve bu çalışmaların bulguları aşağıda özetlenmiştir:

Özgeci Değer ile Yeşil Satın Alma Davranışı İlişkisi

Son yıllarda tüketicilerin kimyasal ürünler yerine çevre dostu ürünler satın almaya yöneldiğini ifade eden Jaini vd. (2020) çevre ve toplum sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri azaltabilmek için geleneksel satın alma davranışının yeşil satın alma davranışına dönüştürmeyi temel alarak kozmetik sektöründe bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmacılar söz konusu çalışmada tüketicilerin yeşil satın alma davranışını etkileyen faktörleri ve ağızdan ağza iletişimin yeşil satın alma davranışlarını etkilemedeki düzenleyici rolünü online ankete dönüş yapan 318 tüketicinin katılımıyla incelemişlerdir. Yapılan analizler sonucu elde edilen bulgulara göre, tüketicilerin yeşil satın alma davranışlarına hedonik ve özgeci değerlerin etki ettiği ve ağızdan ağza iletişimin de düzenleyici rolünün olduğu tespit edilmiştir. Uddin ve Khan (2018) Hintli tüketicilerin çevresel tutumlarını ve buna bağlı olarak yeşil satın alma davranışlarını etkileyen temel faktörleri belirlemeyi amaçladıkları çalışmalarında verilerini 730 genç bireyden oluşan bir örneklem grubundan toplamışlardır. Toplanan verilerin analizi sonucunda, genç bireylerin özgecilerlik, kişilerarası etki ve çevre bilgisinin çevreye olan tutumlarını etkilediği, oluşan bu çevre tutumunun da yeşil satın alma davranışına etkisinin olduğuna ulaşılmıştır. Quoquab, Jaini ve Mohammad (2020) Asya kültüründe kozmetik ürünler için çevreci satın alma davranışını inceledikleri çalışmalarında, tüketicilerin kozmetik ürün alırken yeşil satın alma davranışını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla 240 Malezyalı yetişkin bireyden online anket yöntemiyle veriler elde edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ankete katılan bireylerin özgeci değerleri ile çevresel inançları arasındaki pozitif ilişkinin yeşil satın alma davranışlarını etkilediği tespit edilmiştir. Araştırmacılar bu sonucu temel alarak, Malezyalı tüketicilerin toplumsal sağlık ve çevrenin korunması konusunda endişeli olduklarını ve bu sebeple yeşil kozmetik ürünleri seçme hususunda güçlü inançlar ve değerler ortaya koyduklarını vurgulamışlardır. Yapılan ampirik çalışmaların bulgularından yola çıkarak, özgeci değerlerin yeşil satın alma davranışı üzerindeki etkisini test etmek üzere aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H₁: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma davranışları üzerinde etkisi vardır.

Özgeci Değer ile Yeşil Satın Alma Niyeti İlişkisi

Tüketicilerin fedakârlığı (özgeci değerleri) yeşil satın alma niyetleri, yeşil marka sadakati ve evangelizm üzerine sosyal ve çevresel sürdürülebilir bir model oluşturmayı amaçlayan Panda ve arkadaşları (2020) çalışmalarında, verilerini yapısal olarak tasarlanmış bir anket aracılığı ile 331 katılımcıdan toplamışlardır. Verilerden elde edilen bulgular ışığında, sürdürülebilirlik farkındalığının özgeci değeri olumlu yönde etkilediği bu olumlu sonucun da tüketicilerin yeşil satın alma niyetlerini, yeşil marka sadakatini ve yeşil marka evangelizmini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Li ve arkadaşları (2020) çevresel farkındalık ile yeşil satın alma niyeti ilişkisinin marka evangelizmine etkisinde özgeci değerlerin ve çevre bilincinin aracı rolünü araştırdıkları çalışmalarında, çevresel farkındalığın yeşil satın alma niyeti ile ilişkisinin pozitif yönlü olduğu ve özgeci değer ve çevre bilincinin de aracı rol oynadığı sonucunu elde etmişlerdir. Prakash ve arkadaşları (2019) özgeci ve egoist değerlerin tüketicilerin çevre dostu ürünlere yönelik tutumlarına ve satın alma niyetlerine etkisini inceledikleri çalışmalarında, 227 Hintli müşteri ile anket yapmışlardır. Yapılan anketlerden elde edilen verilerin analiz sonuçlarına göre, özgeci değer ve egoist değerlerin çevre dostu ambalajlı ürünler için tüketicilerin yeşil satın alma niyetleri etkilenmektedir. Ayrıca araştırmacılar, özgeci değerlerin egoist değerden daha fazla bir etkiye sahip olduğunu da vurgulamışlardır. Çevresel değerlerin tüketicilerin satın alma niyetlerini etkileyen temel faktörlerden biri olduğunu ve tüketicilerin yeşil ürün satın alma istekliliğini arttırmanın çevresel sürdürülebilirliğin korunması noktasında oldukça önemli bir unsur olduğunu vurgulayan Li ve arkadaşları (2021) çalışmalarında, çevresel değerleri egoist, özgeci ve biyosferik değerler olarak sınıflandırmış ve bu değerlerin yeşil satın alma niyeti üzerindeki etkiyi araştırmışlardır. Araştırma sonucunda özgeci ve biyosferik değerlerin yeşil satın alma niyeti üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Yapılan ampirik çalışmaların bulgularından yola çıkarak, özgeci değerlerin yeşil satın alma niyeti üzerindeki etkisini test etmek üzere aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H₂: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma niyetleri üzerinde etkisi vardır.

Yeşil Satın Alma Niyeti ile Yeşil Satın Alma Davranışı İlişkisi

Yeşil ürünleri satın almak için tutumsal ve davranışsal karar faktörlerini araştırmak amacıyla bir model önerisinde bulunan Vazifehdoust vd. (2013) araştırma verilerini İran'ın Guilan şehrindeki 374 kişiden oluşan bir örneklem grubundan elde etmişlerdir. Yapılan veri analizleri sonucuna göre, tutum yeşil satın alma niyetini, yeşil satın alma niyeti ise yeşil satın alma davranışını etkilemektedir. Benzer şekilde yeşil pazarlama uygulamalarına yönelik algıların çevreye ilişkin tutumları, algılanan çevresel sorunların ciddiyeti ve çevresel sorumluluklar üzerine araştırma yapan Lai ve Cheng (2016) söz konusu araştırmada lisans öğrencilerinin yeşil satın alma niyetlerinin davranışa dönüşüp dönüşmediğini de incelemişlerdir. Araştırmanın analizleri sonucunda lisans öğrencilerinin yeşil satın alma niyetlerinin yeşil satın alma davranışını etkilediği tespit edilmiştir. Tüketicilerin yeşil ürünlere yaklaşımını ve bu yaklaşımın da satın alma sürecine etkisi üzerine çalışan Uyar (2019) verilerini Afyonkarahisar il merkezinde yaşayan 300 tüketicinin katılımı ile elde etmiştir. Araştırmacı toplanan verilerin analizi sonucunda, tüketicilerin yeşil satın alma niyetinin yeşil satın alma davranışını pozitif yönde etkilediğini tespit etmiştir. Bozpolat (2021) çevresel kaygı ve algılanan pazar etkisinin yeşil ürün satın alma davranışına etkisini incelediği ve ayrıca çevresel sürdürülebilirlik bilinci ve çevresel kaygı düzeyinin yeşil ürün satın alma davranışına etkisini tutum-niyet ilişkisi çerçevesinde ele aldığı çalışmada, tüketicilerin yeşil satın alma niyetlerinin yeşil satın alma davranışlarını etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Yapılan ampirik çalışmaların bulgularından yola çıkarak, yeşil satın alma niyetinin yeşil satın alma davranışı üzerindeki etkisini test etme üzere aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H₃: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin yeşil satın alma niyetlerinin yeşil satın alma davranışları üzerinde etkisi vardır.

Özgeci Değer ile Yeşil Satın Alma Davranışı Arasındaki İlişkide Yeşil Satın Alma Niyetinin Aracılık Rolü

Yeşil sürdürülebilirlik üzerine çalışma yapan Lavuri, Jusuf ve Gunardi (2021) Y kuşağı ve Z kuşağının yeşil satın alma davranış farklılığı ve yeşil satın almaya teşvik eden faktörler açısından yeşil satın alma niyetinin aracı rolünü incelemişlerdir. Söz konusu araştırmada 372 tüketiciden toplanan veriler ışığında, yeşil satın alma niyetinin aracı etkisinin olduğu sonucu elde edilmiştir. Müşterilerin algıladığı değerlerin organik gıda tüketim davranışına etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracı rolünü inceleyen Kamboj ve Kishor (2022) 202 Hintli müşterinin katılımıyla gerçekleştirdikleri anket çalışmasından elde ettikleri bulgulara göre, algılanan sağlık, hedonik ve sosyal değer, yeşil satın alma tutumunu olumlu yönde etkilemekte ve bu da yeşil satın alma niyetine etki etmekte ve bu niyet de yeşil satın alma davranışına yol açmaktadır. Araştırmacılar ayrıca söz konusu çalışmanın amacına uygun olarak algılanan değerlerin organik gıda tüketim davranışında yeşil satın alma niyetinin aracı rolü olduğunu da doğrulamıştır. Materyalizmin sürdürülebilir tüketim davranışına etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracılık rolünü inceleyen Yılmaztürk ve Akdoğan (2023) 537 tüketiciden topladıkları verilerin analizi sonucunda materyalizmin sürdürülebilir tüketim davranışına etkisinde yeşil satın alma niyetinin anlamlı ve dolaylı etkisinin oluşunu tespit etmişlerdir.

Gerek ulusal gerekse uluslararası yazında yeşil satın alma niyetinin aracı rolüne ilişkin çalışmalar az olmakla birlikte, özgeci değerlerin yeşil satın alma davranışına etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracı rolünü inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla beraber bu üç değişken arasındaki ilişkiyi birlikte ele alan herhangi bir çalışma da ilgili yazında yer almamaktadır. Dolayısıyla yapılan benzer ampirik çalışmaların bulgularından yola çıkarak ve alan yazındaki bu boşluğu göz önünde bulundurarak, özgeci değerlerin yeşil satın alma davranışı üzerindeki etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracılık rolünü test etme ve söz konusu değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek üzere aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H₄: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma davranışları üzerindeki etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracılık etkisi vardır.

H₅: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeyleri, yeşil satın alma davranışları ve yeşil satın alma niyeti arasında anlamlı bir ilişki vardır.

ARAŞTIRMA METEDOLOJİSİ

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, Şanlıurfa'da temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değerlerinin yeşil satın alma davranışlarına etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracılık rolünün olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Örnekleme Süreci

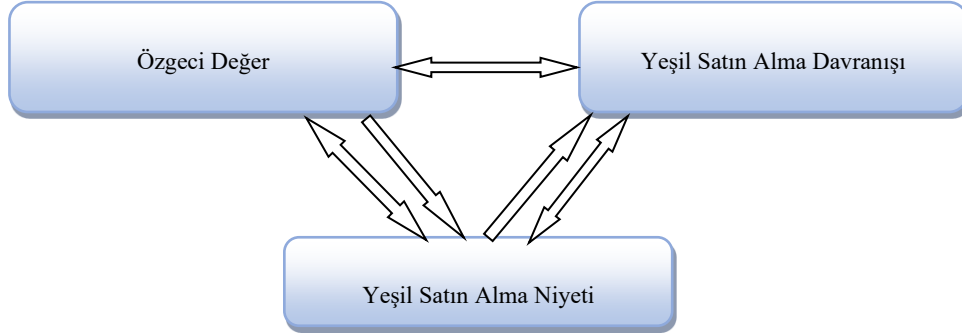
Araştırmanın ana kütlesi, Şanlıurfa'da yaşayan ve temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerden oluşmaktadır. Ana kütlenin tamamına gitmenin "zaman, maliyet ve verilerin eskimesi" gibi etik nedenler sebebiyle örnekleme yoluna gidilmiş olup, "%95 güvenilirlik ve (-/+)%5 örneklem hatası" ile örneklem büyüklüğü 384 olarak belirlenmiştir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004). Veriler kolayda örnekleme yöntemiyle ve anket yöntemi ile toplanmıştır. Yüz yüze

ve online olarak uygulanan anketler 20.12.2022 ile 04.02.2023 tarihleri arasında 695 bireye gönüllülük esasına göre uygulanmıştır.

Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Araştırma için hazırlanan anket dört bölümden oluşmaktadır. Araştırma için hazırlanan anket dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, tüketicilerin özgeci (fedakâr) değer düzeyini ölçen ve yedi önermeden oluşan ölçek yer almaktadır (Ayar, 2019). İkinci bölümde tüketicilerin yeşil satın alma davranışlarını ölçen ve dört önermeden oluşan ölçek yer almaktadır (Özmerdivanlı, 2022). Üçüncü bölümde, tüketicilerin yeşil satın alma niyetlerini ölçen ve üç önermeden oluşan ölçek yer almaktadır (Uyar, 2019). Anketin son bölümünde ise katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik 5 soru yer almaktadır. Ölçek soruları 5'li Likert tipindedir.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

Kaynak: Yazarlar tarafından üretilmiştir.

Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

H₁: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma davranışları üzerinde etkisi vardır.

H₂: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma niyetleri üzerinde etkisi vardır.

H₃: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin yeşil satın alma niyetlerinin yeşil satın alma davranışları üzerinde etkisi vardır.

H₄: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma davranışları üzerindeki etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracılık etkisi vardır.

H₅: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeyleri, yeşil satın alma davranışları ve yeşil satın alma niyeti arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Kullanılan Yöntemler

Araştırmada toplanan verilerin dağılımının normalliğini belirlemek için normallik testleri yapılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliği Cronbach Alpha ile hesaplanarak değerlendirilmiştir. Ayrıca ölçeklere ilişkin açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Katılımcıların özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma davranışlarına etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracılık rolünü belirlemeye yönelik regresyon analizi yapılmış olup her üç değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik ise korelasyon analizi yapılmıştır.

Etik Kurul Onayı

Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kuruluna "Özgeci Değerin Yeşil Satın Alma Davranışına Etkisinde Yeşil Satın Alma Niyetinin Aracılık Rolü" konulu araştırma projesi ile başvurulmuş olup, 16.12.2022 tarih ve 2022/227 sayılı karar ile etik açıdan çalışmanın yapılmasının uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

VERİLERİN ANALİZİ VE ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Normallik Dağılım Analizi

Tablo 1: Normallik Testi Analizi

Özgeci Değer Ölçek Maddeleri	Skewness (Çarpıklık) Testi	Kurtosis (Basıklık) Testi
“Sosyal adalet, adaletsizliği düzeltmek, güçsüzlere yardım etmek kendi değerlerimle örtüşmektedir.”	-1,052	-,378
“Kirliliğin önlenmesi, doğal kaynakların korunması benim değerlerimi yansıtmaktadır.”	-1,557	1,466
“Eşitlik, herkes için eşit fırsat değerlerimi yansıtır.”	-1,133	,056
“Doğa ile bütünlük, doğa ile uyum kendi değerlerim ile örtüşmektedir.”	-1,339	1,051
“Savaş ve çatışmadan uzak bir dünya barışı değerlerimle örtüşmektedir.”	-1,654	1,609
“Yeryüzüne saygı, diğer türlerle uyum değerlerimi temsil etmektedir.”	-1,622	1,803
“Çevreyi korumak, doğayı korumak değerlerimle örtüşmektedir.”	-1,750	1,873
Yeşil Satın Alma Davranışı Ölçek Maddeleri	Skewness (Çarpıklık) Testi	Kurtosis (Basıklık) Testi
“Benzer iki ürün arasından seçim yapmam gerektiğinde, çevreye daha az zararlı olanı tercih ederim.”	-1,308	,743
“Yeşil olmayanlardan daha pahalı olsa da yeşil ürünler satın alırım.”	-,274	-,631
“Satın almadan önce ürünlerin çevre üzerindeki etkilerini dikkate alırım.”	-,622	-,489
“Satın alma firması çevreye karşı sorumsuz ise o firmadan ürün almam.”	-,656	-,229
Yeşil Satın Alma Niyeti Ölçek Maddeleri	Skewness (Çarpıklık) Testi	Kurtosis (Basıklık) Testi
“Çevreyi daha az kirlletici ürünler almayı düşünürüm.”	-1,449	1,504
“Ekolojik nedenlerle çevreye duyarlı markaları almayı düşünürüm.”	-1,012	,084
“Bir ürünün yeşil bir versiyonuna geçmeyi düşünüyorum.”	-,823	,117

Verilerin normal dağılımlı olup olmadığı basıklık ve çarpıklık değerleri ile kontrol edilmiştir. Özgeci değer ölçek maddelerinin çarpıklık değerleri -1,052 ile -1,750 arasında ve basıklık değerleri ise -,378 ile -,1873 arasında tespit edilmiştir. Yeşil satın alma davranışı ölçek maddelerinin çarpıklık değerleri -,274 ile -1,308 arasında ve basıklık değerleri ise -,229 ile ,743 arasında tespit edilmiştir. Yeşil satın alma niyeti ölçek maddelerinin çarpıklık değerleri -,823 ile -1,449 arasında ve basıklık değerleri ise ,084 ile 1,504 arasında tespit edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen değerler “-1,96 ile +1,96 arasında kalıyorsa”, dağılımı normal kabul edebiliriz denilmektedir (Can, 2022:87). Veriler değerlendirildiğinde normal dağılım varsayımının sağlandığı tespit edilmiştir.

Faktör Analizi

Araştırmada yer alan özgeci değer düzeyini ölçen 7 maddeye, yeşil satın alma davranışını ölçen 4 maddeye ve yeşil satın alma niyetini ölçen 3 maddeye faktör analizi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda özgeci değer düzeyi ölçek ifadelerinin, yeşil satın alma davranışı ölçek ifadelerinin ve yeşil satın alma niyeti ölçek ifadelerinin tek faktör altında toplandığı görülmektedir. Her üç ölçekteki maddelerin faktör yük değerleri ve açıklanan toplam varyansları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 2: Özgeci Değeri Ölçmeye Yönelik Değişkenlere İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Ölçek Alt Boyut İsimleri	Ölçek Maddeleri	Faktör Yük Değerleri	Açıklanan Toplam Varyans (%)
Özgeci Değer	“Sosyal adalet, adaletsizliği düzeltmek, güçsüzlere yardım etmek kendi değerlerimle örtüşmektedir.”	,626	70,281
	“Kirliliğin önlenmesi, doğal kaynakların korunması benim değerlerimi yansıtmaktadır.”	,765	
	“Eşitlik, herkes için eşit fırsat değerlerimi yansıtır.”	,584	
	“Doğa ile bütünlük, doğa ile uyum kendi değerlerim ile örtüşmektedir.”	,749	
	“Savaş ve çatışmadan uzak bir dünya barışı değerlerimle örtüşmektedir.”	,664	
	“Yeryüzüne saygı, diğer türlerle uyum değerlerimi temsil etmektedir.”	,820	
	“Çevreyi korumak, doğayı korumak değerlerimle örtüşmektedir.”	,713	

KMO= ,907 Bartlett Testi Significance = 0,000

Tablo 3: Yeşil Satın Alma Davranışını Ölçmeye Yönelik Değişkenlere İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Ölçek Alt Boyut İsimleri	Ölçek Maddeleri	Faktör Yük Değerleri	Açıklanan Toplam Varyans (%)
Yeşil Satın Alma Davranışı	“Benzer iki ürün arasından seçim yapmam gerektiğinde, çevreye daha az zararlı olanı tercih ederim.”	,585	61,963
	“Yeşil olmayanlardan daha pahalı olsa da yeşil ürünler satın alırım.”	,662	
	“Satın almadan önce ürünlerin çevre üzerindeki etkilerini dikkate alırım.”	,629	
	“Satan firma çevreye karşı sorumsuz ise o firmadan ürün almam.”	,602	

KMO= ,767 Bartlett Testi Significance = 0,000

Tablo 4: Yeşil Satın Alma Niyetini Ölçmeye Yönelik Değişkenlere İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Ölçek Alt Boyut İsimleri	Ölçek Maddeleri	Faktör Yük Değerleri	Açıklanan Toplam Varyans (%)
Yeşil Satın Alma Niyeti	“Çevreyi daha az kirlletici ürünler almayı düşünürüm.”	,793	77,661
	“Ekolojik nedenlerle çevreye duyarlı markaları almayı düşünürüm.”	,887	
	“Bir ürünün yeşil bir versiyonuna geçmeyi düşünüyorum.”	,649	

KMO= ,638 Bartlett Testi Significance = 0,000

Güvenirlilik Analizi

Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlilik katsayısı “ $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değil, $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük derecede güvenilir, $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir ve $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir” olarak değerlendirilir (Can, 2022, s. 396).

Tablo 5: Güvenirlilik Analizi Sonuçları

Faktör Adı	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Özgeci Değer	.926	7
Yeşil Satın Alma Davranışı	.802	4
Yeşil Satın Alma Niyeti	.856	3

Tablo 5'te araştırmada yer alan üç ölçeğin güvenilirlikleri Cronbach Alpha güvenirlilik katsayıları ile değerlendirilmiştir. Özgeci değer düzeyini belirlemeye yönelik ölçeğin Cronbach's Alfa (α) değeri 0.926, yeşil satın alma davranışını ölçen ölçeğin Cronbach's Alfa (α) değeri 0.802 ve yeşil satın alma niyetini ölçen ölçeğin Cronbach's Alfa (α) değeri 0.856 olarak belirlenmiştir. Her üç ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlilik katsayıları değerlendirildiğinde yüksek derecede güvenilir oldukları belirlenmiştir.

Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan bireylerin demografik olarak dağılımları Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: Demografik Faktörlere Yönelik Frekans Dağılımları

Çalışma Durumu	N	%
Kadın	284	40,9
Erkek	411	59,1
Toplam	695	100
Medeni Durum	N	%
Evli	456	65,6
Bekar	239	34,4
Toplam	695	100
Yaş	N	%
18-30	176	25,3
31-40	216	31,1
41-50	198	28,5
51 ve üzeri	105	15,1
Toplam	695	100
Aylık Gelir	N	%
7500 TL' den az	145	20,9
7501-10000 TL	113	16,2
10001-15000 TL	100	14,4
15001-20000 TL	106	15,3
20001 TL' den fazla	231	33,2
Toplam	695	100
Eğitim Durumu	N	%
İlköğretim	16	2,3
Lise	237	34,1
Ön lisans	124	17,8
Lisans	202	29,1
Lisansüstü	116	16,7
Toplam	695	100

Hipotezlerin Test Edilmesi

H₁: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma davranışları üzerinde etkisi vardır.

Tablo 7: Özgeci Değer Düzeyinin Yeşil Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Yeşil Satın Alma Davranışı	Standart Olmayan Katsayılar		Standart Katsayılar	T	Sig.
	B	Std. Hata	Beta		
(Sabit)	1,453	,100		14,496	,000
Özgeci Değer Düzeyi	,556	,024	,663	23,303	,000

R:0,663 R²:0,439 Düzeltilmiş R²:0,439 F:543,045 p:0,000

Yeşil satın alma davranışı üzerinde etkisi olduğu düşünülen özgeci değer düzeyi değişkeninin yeşil satın alma davranışını ne şekilde etkilediğini belirlemek için yapılan regresyon analizi sonucunda her iki değişken arasında anlamlı bir ilişki (R=0,663, R²=0,439) olduğu ortaya çıkmıştır (F=543,045, p=,000<,05). Özgeci değer düzeyi değişkeni yeşil satın alma davranışındaki değişimin %43,9'unu açıklamaktadır ve regresyon katsayısının anlamlılık testleri göz önüne alındığında özgeci değer düzeyi değişkeninin (p=,000<,05) yeşil satın alma davranışı değişkeni üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. H₁ hipotezi desteklendi.

H₂: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma niyetleri üzerinde etkisi vardır.

Tablo 8: Özgeci Değer Düzeyinin Yeşil Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Yeşil Satın Alma Niyeti	Standart Olmayan Katsayılar		Standart Katsayılar	T	Sig.
	B	Std. Hata	Beta		
(Sabit)	1,224	,117		10,437	,000
Özgeci Değer Düzeyi	,647	,028	,661	23,184	,000

R:0,661 R²:0,437 Düzeltilmiş R²:0,436 F:537,477 p:0,000

Yeşil satın alma niyeti üzerinde etkisi olduğu düşünülen özgeci değer düzeyi değişkeninin yeşil satın alma niyetini ne şekilde etkilediğini belirlemek için yapılan regresyon analizi sonucunda özgeci değer düzeyi yeşil satın alma niyeti ile anlamlı bir ilişki (R=0,661, R²=0,437) sergilemiştir (F=537,477, p=,000<,05). Özgeci değer düzeyi değişkeni yeşil satın alma niyetindeki değişimin %43,7'sini açıklamaktadır ve regresyon katsayısının anlamlılık testleri göz

önüne alındığında özgeci değer düzeyi değişkeninin ($p=,000<,05$) yeşil satın alma niyeti değişkeni üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. H2 hipotezi desteklendi.

H₃: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin yeşil satın alma niyetlerinin yeşil satın alma davranışları üzerinde etkisi vardır.

Tablo 9: Yeşil Satın Alma Niyetinin Yeşil Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Yeşil Satın Alma Davranışı	Standart Olmayan Katsayılar		Standart Katsayılar	T	Sig.
	B	Std. Hata			
(Sabit)	1,190	,084		14,216	,000
Yeşil Satın Alma Niyeti	,655	,021	,765	31,229	,000

R:0,765 R²:0,585 Düzeltilmiş R²:0,584 F:975,252 p:0,000

Yeşil satın alma davranışı üzerinde etkisi olduğu düşünülen yeşil satın alma niyeti değişkeninin yeşil satın alma davranışını ne şekilde etkilediğini belirlemek için yapılan regresyon analizi sonucunda her iki değişken arasında anlamlı bir ilişki ($R=0,765$, $R^2=0,585$) olduğu ortaya çıkmıştır ($F=975,252$, $p=,000<,05$). Yeşil satın alma niyeti değişkeni yeşil satın alma davranışındaki değişimin %58,5'ini açıklamaktadır ve regresyon katsayısının anlamlılık testleri göz önüne alındığında yeşil satın alma niyeti değişkeninin ($p=,000<,05$) yeşil satın alma davranışı değişkeni üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. H3 hipotezi desteklendi.

H₄: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma davranışları üzerindeki etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracılık etkisi vardır.

Tablo 10: Özgeci Değer Düzeyinin Yeşil Satın Alma Davranışına Etkisinde Yeşil Satın Alma Niyetinin Aracılık Rolünü Belirlemeye Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Yeşil Satın Alma Davranışı	Standart Olmayan Katsayılar		Standart Katsayılar	T	Sig.
	B	Std. Hata			
(Sabit)	,845	,088		9,624	,000
Özgeci Değer Düzeyi	,235	,026	,280	9,060	,000
Yeşil Satın Alma Niyeti	,497	,026	,580	18,782	,000

R:0,793 R²:0,629 Düzeltilmiş R²:0,628 F:585,716 p:0,000

Tablo 7'deki regresyon analizi sonucunda elde edilen B değeri özgeci değer düzeyinde ,663'ten ,280'e düşmüştür. R² değeri ise tablo 7'de özgeci değer düzeyinde 0,439 iken tablo 10'da bu değer 0,629'a yükselmiştir. P değeri yeşil satın alma niyetinin analize katılmasıyla anlamlılığını koruduğu için özgeci değer düzeyinin yeşil satın alma davranışına etkisinde yeşil satın alma niyetinin kısmi aracılık rolü olduğu sonucuna ulaşıldığından, H4 hipotezi desteklenmiştir.

H₅: Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeyleri, yeşil satın alma davranışları ve yeşil satın alma niyeti arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 11: Özgeci Değer Düzeyi, Yeşil Satın Alma Davranışı ve Yeşil Satın Alma Niyeti Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonucu

		Özgeci Değer Düzeyi	Yeşil Satın Alma Niyeti	Yeşil Satın Alma Davranışı	
Pearson Korelasyon	Özgeci Değer Düzeyi	Korelasyon Katsayısı®	1,000	,661**	,663**
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,000
		N	695	695	695
Yeşil Satın Alma Niyeti	Yeşil Satın Alma Niyeti	Korelasyon Katsayısı®	,661**	1,000	,765**
		Sig. (2-tailed)	,000	.	,000
		N	695	695	695
Yeşil Satın Alma Davranışı	Yeşil Satın Alma Davranışı	Korelasyon Katsayısı®	,663**	,765**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	,000	.
		N	695	695	695

* Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (2 kuyruklu).

Şanlıurfa'da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeyleri, yeşil satın alma davranışları ve yeşil satın alma niyetleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olarak yapılan Pearson korelasyon analizi

sonucunda elde edilen korelasyon katsayısı (r) sırasıyla özgeci değer düzeyleri ile yeşil satın alma niyeti için ,661; özgeci değer düzeyleri ile yeşil satın alma davranışı için ,663 ve yeşil satın alma niyeti ile yeşil satın alma davranışı için ,765 olarak tespit edilmiştir. Korelasyon katsayısı (r/rho) “0,00-0,25 arasında ise çok zayıf, 0,26-0,49 arasında ise zayıf, 0,50-0,69 arasında ise orta, 0,70-0,89 arasında ise güçlü ve 0,90-1,00 arasında ise çok güçlü bir ilişki olduğu” yorumu yapılabilir (Sungur, 2010, s.115-116). Özgeci değer düzeyleri ile yeşil satın alma niyeti arasında, özgeci değer düzeyleri ile yeşil satın alma davranışı arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yeşil satın alma niyeti ve yeşil satın alma davranışı arasında da pozitif ve güçlü bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. H5 hipotezi desteklendi.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, Şanlıurfa’da temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değerlerinin yeşil satın alma davranışlarına etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracılık rolünün olup olmadığının belirlenmesidir.

Araştırmanın ana kütlesi, Şanlıurfa’da yaşayan ve temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerden oluşmaktadır. Ana kütlenin tamamına gitmenin zaman, maliyet ve verilerin eskimesi gibi etik nedenler sebebiyle örnekleme yoluna gidilmiştir. Veriler kolayda örnekleme metoduyla ve anket yöntemi ile toplanmıştır. Yüz yüze ve online olarak uygulanan anketler 695 bireye gönüllülük esasına göre uygulanmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri incelendiğinde, katılımcıların 284’ü (%40,9) kadın ve 411’i (%59,1) erkek bireylerden; katılımcıların 456’sının (%65,6) evli ve 239’u (%34,4) bekar bireylerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların 176’sının (%25,3) 18-30 yaş aralığında, 216’sının (%31,1) 31-40 yaş aralığında, 198’inin (%28,5) 41-50 yaş aralığında, 105’inin (%15,1) 51 ve üzeri yaş grubunda olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumu ve gelir durumu incelendiğinde ise lise eğitim düzeyinde olanların oranının (%34,1) ve 20001 TL’den fazla gelir grubunda olanların oranının (%33,2) yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada toplanan verilerin dağılımının normallliğini belirlemek için normallik testleri yapılmıştır. Verilerin normal dağılımlı olup olmadığı basıklık ve çarpıklık değerleri ile kontrol edilmiştir. Veriler değerlendirildiğinde her üç değişken için verilerin normal dağılımlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilirliği Cronbach Alpha ile hesaplanarak değerlendirilmiştir. Her üç ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları değerlendirildiğinde de yüksek derecede güvenilir oldukları belirlenmiştir. Ayrıca ölçeğe ilişkin açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda özgeci değer düzeyi ölçek ifadelerinin, yeşil satın alma davranışı ölçek ifadelerinin ve yeşil satın alma niyeti ölçek ifadelerinin tek faktör altında toplandığı görülmektedir.

Katılımcıların özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma davranışı üzerindeki etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracılık rolünü belirlemeye yönelik dört aşamalı regresyon analizi yapılmıştır. İlk aşamada, yeşil satın alma davranışı üzerinde etkisi olduğu düşünülen özgeci değer düzeyi değişkeninin yeşil satın alma davranışını ne şekilde etkilediğini belirlemek için yapılan regresyon analizi sonucunda özgeci değer düzeyi değişkeninin yeşil satın alma davranışı değişkeni üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İkinci aşamada, yeşil satın alma niyeti üzerinde etkisi olduğu düşünülen özgeci değer düzeyi değişkeninin yeşil satın alma niyetini ne şekilde etkilediğini belirlemek için yapılan regresyon analizi sonucunda özgeci değer düzeyi değişkeninin yeşil satın alma niyeti değişkeni üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Üçüncü aşamada, yeşil satın alma davranışı üzerinde etkisi olduğu düşünülen yeşil satın alma niyeti değişkeninin yeşil satın alma davranışını ne şekilde etkilediğini belirlemek için yapılan regresyon analizi sonucunda yeşil satın alma niyeti değişkeninin yeşil satın alma davranışı değişkeni üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dördüncü aşamada ise, Şanlıurfa’da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerinin özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma davranışları üzerinde etkisinde yeşil satın alma niyetlerinin aracılık rolünü belirlemeye yönelik yapılan regresyon analizi sonucunda özgeci değer düzeylerinin yeşil satın alma davranışları üzerinde etkisinde yeşil satın alma niyetinin kısmi aracılık rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şanlıurfa’da yaşayan temizlik ürünü satın alımı yapan bireylerin özgeci değer düzeyleri, yeşil satın alma davranışları ve yeşil satın alma niyetleri arasında arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik ise Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, özgeci değer düzeyleri ile yeşil satın alma niyeti arasında ve özgeci değer düzeyleri ile yeşil satın alma davranışı arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca yeşil satın alma niyeti ile yeşil satın alma davranışı arasında da pozitif ve güçlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın kısıtları, örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yönteminin ve birincil veri toplama yöntemi olarak da anket metodunun kullanılmış olmasıdır. Çalışmanın özgeci değer düzeyinin tüketici satın alma davranışlarını daha fazla etkilediği düşünülen temizlik sektöründe yapılmış olması da bir diğer kısıttır. Sonraki çalışmaların farklı sektörlerde ve farklı örnekleme grupları ile tekrar edilmesi bu araştırmanın sonuçlarının genelleştirilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca bu çalışmada özgeci değer düzeyi, yeşil satın alma

davranışı ve yeşil satın alma niyeti birlikte incelenmiştir. Sonraki çalışmalarda özgeci değer düzeyinin tüketici satın alma davranışlarına etkisinde farklı kavramların aracılık rolünün değerlendirilmesi de önemlidir.

Literatür araştırması sonucunda gerek ulusal gerekse uluslararası yazında tüketicilerin özgeci değer düzeyinin tüketicilerin satın alma davranışlarına etkisini inceleyen az da olsa çalışmalar yer almaktadır ancak özgeci değer düzeyinin tüketicilerin yeşil satın alma davranışlarına etkisinde yeşil satın alma niyetinin aracılık rolünü inceleyen herhangi bir çalışmanın olmaması çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Araştırmanın bilimsel katkısının, bu çalışma sonucunda temizlik sektöründe ve bu sektöre yakın olan sektörlerde faaliyet gösteren firmaların yöneticilerinin konuya ilişkin belirleyecekleri stratejilerde ve konuyla ilgili olan akademisyenlere de yapacakları akademik çalışmalarda rehberlik edilecek olmasıdır.

KAYNAKÇA

Akbaba, S. (1994), *Grupla Psikolojik Danışmanın Sosyal Psikolojik Bir Kavram Olan Özgecilik Üzerindeki Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Altuğ, N., Özhan, Ş. ve Meco, S. (2020). Dışa Dönüklük ve Yeşil Reklama Yönelik Tutumların Yeşil Satın Alma Niyetine Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(1), 186-198.

Argan, M. T. ve Argan, M. (2017). Do Altruistic Values Of An Individual Reflect Personality Traits. *International Journal of Recent Advances in Organizational Behaviour and Decision Sciences (Ijraob) An Online International Research Journal*, 3(1), 858-871.

Ayar, İ. (2019). *Tüketicilerin Sürdürülebilir Tüketim Niyetinin Planlı Davranış Teorisi Kapsamında Belirlenmesi*, Doktora Tezi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Başgöze, P. N. (2012). Ethical Perceptions and Green Buying Behavior of Consumers: A Cross-National Exploratory Study. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 4(8), 477-488.

Biner, N. (2014). *Tüketicilerin Yeşil Ürün Satın Alma Davranışlarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Bozbay, Z., Güleç, M. ve Zulfugarova, N. (2019). Çevre Dostu Ürün Satın Alma Niyetinde Algılanan Kalite, Algılanan Risk ve Güvenin Rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), 1147-1171.

Bozpolat, C. (2021). Çevresel Kaygının ve Algılanan Pazar Etkisinin Yeşil Ürün Satın Alma Davranışındaki Rolü. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(24), 702-727.

Can, A. (2022). SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi. Pegem Akademi, Ankara.

Chen, H. W., Yu, R. F., Liaw, S. L. ve Huang, W. C. (2010). Information Policy and Management Framework For Environmental Protection Organization With Ecosystem Conception. *International Journal of Environmental Science & Technology*, 7, 313-326.

Chunling, Y., Xiaodong, Z., Xia, W. ve Yifei, Z. (2019). Face Consciousness and Green Buying Intention: The Moderating Effect of Consumption Context And Mediating Effect of Price. *Management Review*, 31(11), 139-146.

Comer, P. J., Hak, J. C., Josse, C. ve Smyth, R. (2020). Long-Term Loss in Extent and Current Protection of Terrestrial Ecosystem Diversity in The Temperate and Tropical Americas. *Plos One*, 15(6), E0234960.

Çabuk, S. ve Keleş, C. (2008). Tüketicilerin Yeşil Ürün Satın Alma Davranışlarının Sosyo Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 85-102.

Çavuşoğlu, S. (2021). Yeşile Boyama ve Yeşil Satın Alma Davranışı Arasındaki İlişkide Yeşil Marka İmajı ve Yeşil Marka Sadakatinin Aracılık Rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 2146-2161.

Çıvgın, H. ve Kızanlıklık, M. (2022). Davranışsal Niyetin Yeşil Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisinde Kontrol İnançların Aracı Rolü: Turizm Sektöründe Bir Araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 536-553.

Datta, S. K. (2011). Pro-Environmental Concern Influencing Green Buying: A Study On Indian Consumers. *International Journal of Business and Management*, 6(6), 124-133.

De Groot, J. I. ve Steg, L. (2007). Value Orientations and Environmental Beliefs in Five Countries: Validity of an Instrument to Measure Egoistic, Altruistic and Biospheric Value Orientations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(3), 318-332.

- De Groot, J. I. ve Steg, L. (2008). Value Orientations To Explain Beliefs Related To Environmental Significant Behavior: How To Measure Egoistic, Altruistic and Biospheric Value Orientations. *Environment and Behavior*, 40(3), 330-354.
- Do Paço, A., Shiel, C. ve Alves, H. (2019). A New Model For Testing Green Consumer Behaviour. *Journal of Cleaner Production*, 207, 998-1006.
- Duman, B. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Özgencilik Düzeyleri İle Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(4), 27-35.
- Hartmann, P., Eisend, M., Apaolaza, V. ve D'souza, C. (2017). Warm Glow Vs. Altruistic Values: How Important is Intrinsic Emotional Reward in Proenvironmental Behavior?. *Journal of Environmental Psychology*, 52, 43-55.
- Hasnain, A., Raza, S. H. ve Qureshi, U. S. (2020). The Impact of Personal and Cultural Factors on Green Buying Intentions With Mediating Roles of Environmental Attitude and Eco-Labels As Well As Gender As A Moderator. *South Asian Journal of Management*, 14(1), 1-27.
- Jaini, A., Quoquab, F., Mohammad, J. ve Hussin, N. (2020). "I Buy Green Products, Do You...?": The Moderating Effect of Ewom on Green Purchase Behavior in Malaysian Cosmetics Industry. *International Journal of Pharmaceutical and Healthcare Marketing*, 14(1), 89-112.
- Jaiswal, D. ve Kant, R. (2018). Green Purchasing Behaviour: A Conceptual Framework and Empirical Investigation of Indian Consumers. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 41, 60-69.
- Johnstone, M. L. ve Tan, L. P. (2015). An Exploration of Environmentally-Conscious Consumers and The Reasons Why They Do Not Buy Green Products. *Marketing Intelligence & Planning*, 33(5), 804-825.
- Kamboj, K. ve Kishor, N. (2022). Influence of Customer Perceived Values on Organic Food Consumption Behaviour: Mediating Role of Green Purchase Intention. *FIIB Business Review*, 23197145221125283, 1-14.
- Karaca, Ş. ve Karapınar, E. S. (2021). Bireysel Çevre Okuryazarlığı ve Yeşil Ürün Tutumunun Yeşil Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisinin Yapısal Eşitlik Modeli ile İncelenmesi. *Erciyes Akademi*, 35(1), 299-322.
- Karadağ, E. ve Mutafçılar, İ. (2009). Prososyal Davranış Çevresinde Özgencilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme. *Flsf Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 41-69.
- Karaman, D. (2021). Yeşil Pazarlama Bilgi Düzeyi ve Yaşam Tatmininin Yeşil Ürün Satın Alma Davranışına Etkisi: Kuşaklararası Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (58), 155-176.
- Kaur, B., Gangwar, V. P. ve Dash, G. (2022). Green Marketing Strategies, Environmental Attitude, and Green Buying Intention: A Multi-Group Analysis In An Emerging Economy Context. *Sustainability*, 14(10), 6107.
- Kim, M. S. ve Stephenkova, S. (2020). Altruistic Values and Environmental Knowledge As Triggers of Pro-Environmental Behavior Among Tourists. *Current Issues in Tourism*, 23(13), 1575-1580.
- Köylüoğlu, A. S., Acar, Ö. E. ve Üse, İ. (2018). Çevre Dostu Otomobil Satın Alma Davranışlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 403-422.
- Lai, C. K. ve Cheng, E. W. (2016). Green Purchase Behavior of Undergraduate Students in Hong Kong. *The Social Science Journal*, 53(1), 67-76.
- Lavuri, R., Jusuf, E. ve Gunardi, A. (2021). Green Sustainability: Factors Fostering and Behavioural Difference Between Millennial and Gen Z: Mediating Role of Green Purchase Intention. *Ekonomia i Środowisko*, 1 (76), 8-38.
- Lee, C. ve Lim, S.Y. (2020). Impact of Environmental Concern on Image of Internal Gscm Practices and Consumer Purchasing Behavior. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(6), 241-254.
- Li, G., Yang, L., Zhang, B., Li, X. ve Chen, F. (2021). How Do Environmental Values Impact Green Product Purchase Intention? The Moderating Role of Green Trust. *Environmental Science and Pollution Research*, 28, 46020-46034.
- Li, H., Haq, I. U., Nadeem, H., Albasher, G., Alqatani, W., Nawaz, A. ve Hameed, J. (2020). How Environmental Awareness Relates To Green Purchase Intentions Can Affect Brand Evangelism? Altruism and Environmental Consciousness As Mediators. *Revista Argentina De Clinica Psicologica*, 29(5), 811-825.
- Liquete, C., Zulian, G., Delgado, I., Stips, A. ve Maes, J. (2013). Assessment of Coastal Protection As An Ecosystem Service in Europe. *Ecological Indicators*, 30, 205-217.

- Lu, L. C., Chang, H. H. ve Chang, A. (2015). Consumer Personality and Green Buying Intention: The Mediate Role of Consumer Ethical Beliefs. *Journal of Business Ethics*, 127, 205-219.
- Magnier, L. ve Schoormans, J. (2015). Consumer Reactions To Sustainable Packaging: The Interplay of Visual Appearance, Verbal Claim and Environmental Concern. *Journal of Environmental Psychology*, 44, 53-62.
- Mainieri, T., Barnett, E. G., Valdero, T. R., Unipan, J. B. ve Oskamp, S. (1997). Green Buying: The Influence of Environmental Concern on Consumer Behavior. *The Journal of Social Psychology*, 137(2), 189-204.
- Mansoor, M., Saeed, A., Rustandi Kartawinata, B. ve Naqi Khan, M. K. (2022). Derivers of Green Buying Behavior For Organic Skincare Products Through An Interplay af Green Brand Evaluation And Green Advertisement. *Journal of Global Fashion Marketing*, 13(4), 328-343.
- Özmerdivanlı, H. (2022). *Tüketici Şüpheliğinin Yeşil Reklam Tutumu ve Yeşil Satın Alma Davranışı Üzerindeki Dolaylı Etkisi*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Palaz, S. ve Boz, İ. (2008). Üniversite Mezunu Yetişkinlerin Farklı Organizasyonlarda Gönüllü Hizmet Vermesini Etkileyen Faktörler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(19), 95-106.
- Panda, T. K., Kumar, A., Jakhar, S., Luthra, S., Garza-Reyes, J. A., Kazancoglu, I. ve Nayak, S. S. (2020). Social and Environmental Sustainability Model on Consumers' Altruism, Green Purchase Intention, Green Brand Loyalty and Evangelism. *Journal of Cleaner Production*, 243, 118575.
- Prakash, G., Choudhary, S., Kumar, A., Garza-Reyes, J. A., Khan, S. A. R. ve Panda, T. K. (2019). Do Altruistic and Egoistic Values Influence Consumers' Attitudes and Purchase Intentions Towards Eco-Friendly Packaged Products? An Empirical Investigation. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 50, 163-169.
- Quoquab, F., Jaini, A. ve Mohammad, J. (2020). Does It Matter Who Exhibits More Green Purchase Behavior of Cosmetic Products in Asian Culture? A Multi-Group Analysis Approach. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(14), 5258.
- Ramesh, M. ve Rajakumar, S. (2019). Determinants of Online Purchase Decision of Green Products. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*, 9(1), 1477-1481.
- Rashid, N. (2009). Awareness Of Eco-Label in Malaysia's Green Marketing Initiative. *International Journal of Business and Management*, 4(8), 132-141.
- Rizwan, M., Mahmood, U., Siddiqui, H. ve Tahir, A. (2014). An Empirical Study About Green Purchase Intentions. *Journal of Sociological Research*, 5(1), 290-305.
- Romani, S., Grappi, S. ve Bagozzi, R. P. (2013). Explaining Consumer Reactions To Corporate Social Responsibility: The Role of Gratitude and Altruistic Values. *Journal of Business Ethics*, 114, 193-206.
- Roos, D. ve Hahn, R. (2017). Does Shared Consumption Affect Consumers' Values, Attitudes and Norms? A Panel Study. *Journal of Business Research*, 77, 113-123.
- Say, A. L., Guo, R. S. A. ve Chen, C. (2021). Altruism and Social Utility in Consumer Sharing Behavior. *Journal of Consumer Behaviour*, 20(6), 1562-1574.
- Sarıtaş, A. (2018). Yeşil Satın Alma Davranışının Algılanan Tüketici Etkinliğine Etkisinde Çevresel Kaygının Aracılık Rolü. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri*, 4(5), 47-71.
- Shin, Y. H., Moon, H., Jung, S. E. ve Severt, K. (2017). The Effect of Environmental Values and Attitudes on Consumer Willingness To Pay More For Organic Menus: A Value-Attitude-behavior Approach. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 33, 113-121.
- Stern, P. C., Kalof, L., Dietz, T. ve Guagnano, G. A. (1995). Values, Beliefs and Proenvironmental Action: Attitude Formation Toward Emergent Attitude Objects 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 25(18), 1611-1636.
- Suki, N. M. (2016). Consumer Environmental Concern and Green Product Purchase in Malaysia: Structural Effects of Consumption Values. *Journal of Cleaner Production*, 132, 204-214.
- Suki, N. M., Suki, N. M. ve Azman, N. S. (2016). Impacts of Corporate Social Responsibility on The Links Between Green Marketing Awareness and Consumer Purchase Intentions. *Procedia Economics and Finance*, 37, 262-268.
- Sungur, O. (2010). Korelasyon analizi. (Ed. Ş. Kalaycı) SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri.(5. Baskı). Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. şti.

- Swami, V., Tomas, C. P. ve Furnham, A. (2010). Egoistic, Altruistic, and Biospheric Environmental Concerns: A Path Analytic Investigation Of Their Determinants. *Scandinavian Journal of Psychology*, 51(2), 139-145.
- Temizkan, V. (2022). Investigating The Effect of Consumers' Environmental Values on Green Buying Behavior. *Business and Economics Research Journal*, 13(3), 505-521.
- Teng, Y. M., Wu, K. S. ve Liu, H. H. (2015). Integrating Altruisma and The Theory of Planned Behavior to Predict Patronage Intention of A Green Hotel. *Journal Of Hospitality & Tourism Research*, 39(3), 299-315.
- Tonga, D. (2022). Covid-19 İle Hatırlamamız Gereken Bir Değer: Özgecilik. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 154-163.
- Topses, G. (2012). Elseverlik (Alturizm) ve Benseverlik (Egoizm) Ölçeğiyle İlgili Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 1(2), 60-71.
- Uddin, S. F. ve Khan, M. N. (2018). Young Consumer's Green Purchasing Behavior: Opportunities For Green Marketing. *Journal of Global Marketing*, 31(4), 270-281.
- Uyar, A. (2019). Yeşil Satın Alma Davranışı Belirleyen Unsurların Yapısal Eşitlik Modellemesi ile İncelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, (77), 15-34.
- Vazifehdoust, H., Taleghani, M., Esmailpour, F. ve Nazari, K. (2013). Purchasing Green to Become Greener: Factors Influence Consumers' Green Purchasing Behavior. *Management Science Letters*, 3(9), 2489-2500.
- Wegemer, C. M. ve Eccles, J. S. (2019). Gendered Stem Career Choices: Altruistic Values, Beliefs, And Identity. *Journal of Vocational Behavior*, 110, 28-42.
- Whitley, C. T., Takahashi, B., Zwickle, A., Besley, J. C. ve Lertpratchya, A. P. (2018). Sustainability Behaviors Among College Students: An Application Of The Vbn Theory. *Environmental Education Research*, 24(2), 245-262.
- Wu, J. H., Wu, C. W., Lee, C. T. ve Lee, H. J. (2015). Green Purchase Intentions: An Exploratory Study of The Taiwanese Electric Motorcycle Market. *Journal of Business Research*, 68(4), 829-833.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yen, Y. X. ve Yen, S. Y. (2012). Top-Management's Role in Adopting Green Purchasing Standards in High-Tech Industrial Firms. *Journal of Business Research*, 65(7), 951-959.
- Yıldız, B. ve Kütahyalı, D. N. (2021). Yeşil Ürün Tutumunun Yeşil Satın Alma Niyeti, Geri Dönüşüm Ve Yalın Tüketim Üzerindeki Etkisi. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 365-398.
- Yılmaztürk, Y. ve Akdoğan, Ç. (2023). Materyalizmin Sürdürülebilir Tüketim Davranışına Etkisi: Yeşil Satın Alma Niyetinin Aracılık Rolü. *KAÜİİBFD*, 14(27), 51-82.
- Zasuwa, G. (2016). Do The Ends Justify The Means? How Altruistic Values Moderate Consumer Responses To Corporate Social Initiatives. *Journal of Business Research*, 69(9), 3714-3719.
- Zheng, G. W., Siddik, A. B., Masukujjaman, M., Alam, S. S. ve Akter, A. (2020). Perceived Environmental Responsibilities and Green Buying Behavior: The Mediating Effect of Attitude. *Sustainability*, 13(1), 35.